

Katona Magda

A REGIONÁLIS DINAMIKÁK ÁTSTRUKTÚRÁLÓDÁSA BIN LADEN KIIKTATÁSÁT KÖVETŐEN

Rezümé:

Az Al-Káida vezetőjének likvidálása évtizedes korszakot zár le, és előkészíti az afganisztáni hadszíntérről való távozást. A figyelem újabb, pakisztáni színtér felé fordul, vagy legalábbis rámutat, hogy a probléma gyökereit elsősorban Pakisztánban kellett volna és kell keresni. A nemzetközi erők kivonása, az afganisztáni és az Afganisztán körüli helyzet alakulása felgyorsítja a dél-ázsiai térség dinamikáit. Bin Laden kiiktatása új fejezetet nyitott az amerikai-pakisztáni kapcsolatokban és a regionális dinamikák átstrukturálódásnak katalizátora, amely a térség nukleáris proliferációjára is ráirányítja a figyelmet.

Kulcsszavak:

Al-Káida; terrorizmus elleni háború; amerikai–pakisztáni viszony; regionális dinamikák.

Dr. Magda Katona

Restructure of Regional Dynamics after the Removal of Bin Laden

Abstract:

The removal of the leader of Al Qaeda from the war theatre, closes a decade, and prepares the ground to an exit strategy. The attention draws to a new, probably Pakistani war theatre, or shows that the roots of the problem are should be found in Pakistan. The withdrawal of international forces and the developments of the situation in and around Afghanistan, are accelerating the dynamics of the South Asian region. The removal of Bin Laden has opened a new chapter in the U.S.-Pakistani relations and serves as catalyst of restructure of regional dynamics, and draws attention to the questions of nuclear proliferation.

Key words:

Al Qaeda; war against terrorism; U.S.–Pakistan relations; regional dynamics.

Az Uszama Bin Laden kiiktatását célzó 2011. május 2-ai, abbottábádi (Pakisztán) akcióval korántsem ért véget a 2001. szeptember 11-ei merényletet követően az Al-Káida ellen Afganisztánban indított háború. Az eltelt évtized mérlegeként levonhatjuk, hogy a szervezet lefejezésével nem sikerült döntő csapást mérni arra. A szervezet diverzifikálódott. Ma már az Egyesült Államok és szövetségesei Afganisztánon kívül Irakban, Pakisztánban, Líbiában, Szomáliában és Jemenben is hadműveleteket végeznek kifüstölésére.

Az Al-Káida vezetőjének likvidálása évtizedes korszakot zár le. Az akció előkészíti az afganisztáni hadszíntérről való távozást. Rámutat, hogy a probléma gyökereit elsősorban Pakisztánban kellett volna és kell keresni.

A nemzetközi erők kivonása, az afganisztáni és az Afganisztán körüli helyzet alakulása felgyorsítja a dél-ázsiai térség dinamikáit. Bin Laden kiiktatása új fejezetet nyitott az amerikai–pakisztáni kapcsolatokban és a regionális dinamikák

átstrukturálódásnak katalizátora, amely a térség nukleáris proliferációjára is ráirányítja a figyelmet.

E dolgozat célja az abbottábádi rajtaütés jelképértékének és következményeinek vizsgálata.

AZ IDŐZÍTÉS ÉS A TERRORJELKÉP ELTÜNTETÉSÉNEK AMBIVALENCIÁJA

A 2001. szeptember 11. utáni évtizedben a legtöbben úgy vélekedtek, hogy Bin Laden, aki a nemzetközi terrorizmus elleni harc jelképe és ürügye, valójában inkább jelképes vezetője, mint tényleges irányítója volt az Al-Káidának. Mások szerint Bin Laden még mindig a mozgalom szellemi atyja volt. Az abbottábádi házban a Navy SEAL rajtaütése során elkobzott talált anyagok szerint azok, akik Bin Laden nevében felléptek, nemcsak műveleti, de taktikai szinten is nagyobb mérvű kézi vezérléssel irányítottak és szélesebben kommunikáltak, mint korábban ezt feltételezték. Ugyanakkor Bin Laden régóta nem volt már a dzsihad narratíva domináns hangja és 2002 után nem találkozott személyesen követőivel.¹ Inspiratív szerepe is eltűnt volt, beszédei elavultnak számítottak a dzsihad propaganda új műfajaihoz (ti. a videó animációkhoz, a szofisztikáltabb audio-vizuális termékekhez, a cool dzsihad rap zenéhez stb.) képest. Sem ideológiai téren, sem koherens stratégia tekintetében már régóta nem volt a dzsihadisták elsődleges hivatkozási pontja.² A mozgalom emírje volt, ezt a posztot azonban bárki betöltheti.

Az antikolonialista, nacionalista eszmék, majd a baloldal, ezt követően a politizált iszlám körforgásában az iszlámizmus is leáldozóban van. A Facebook-megmozdulások bebizonyították, hogy a muszlim világ ma már elsősorban a szekuláris nacionalizmusban, demokratizálódásban, modernizációban látja jövőjét. Ezzel a jelenséggel az Al-Káida nem tudott mit kezdeni, a kalifátus eszménye, a „vissza a gyökerekhez” mozgatórugója már kevésbé vonzó a kiábrándult fiatalok számára. Bin Laden ideológiája megtört, szervezete hanyatlik. Ugyanakkor a terrorizmus mozgatórugói, a nyugati katonai intervenciók, az orvosolatlan társadalmi-gazdasági problémák továbbra is fennállnak. Bin Laden halálának semmi köze sincs a terrorizmus gyökereinek felszámolásához.

Többen állítják, hogy Bin Laden már jóval 2011. május 2-ai rajtaütés előtt elhunyt. Adatok merültek fel arra nézve, miszerint Bin Ladent 2001 decemberében a Tora Bora barlangoknál az amerikaiak elfogták, és átadták a pakisztáni titkosszolgálat, az ISI amerikai különleges erőkkel együttműködő speciális alakulatának, amely társaival együtt eljuttatta Vazirisztánba.³ A Bin Ladent és társait Dzsálálábádból a Tora Borába juttató Hádzsí Zaman Gamsarík⁴ Pesávarban interjút adott, miszerint felfedi, hogy kik

¹ Brynjar Lia: Al Qaeda Without Bin Laden: How Terrorists Cope With Their Leader's Death. Foreign Affairs, May 11, 2011.

² A legtöbbit a szalafista ideológusokra, leginkább a jordániai Abú Mohammad Al-Maqqászire hivatkoznak.

³ Iráni források állítják.

⁴ Hádzsí Zaman Gamsarík a Maház (Pír Giláni) szervezetéhez tartozó nangarhári, Khugiáni törzsbeli mudzsáhíd parancsnok volt. A Nadzsíbullah-rezsim idején az afgán titkosszolgálat, a KHAD beszervezte, de kettős ügynökként 72 titkosszolgálati embert legyilkoltatott, mivel a pakisztáni titkosszolgálatnak, az

juttatták ki Bin Ladent társaival együtt Afganisztánból. Ezt követően pakisztáni titkosszolgálati körök megvádolták, hogy ő segítette Bin Ladenék szökését.⁵

R. Pieczenik, a CIA gázságügyi orvosszakértője szerint a terrorjelkép hamarosan elhunyt Karacsiban, Marfon-szindrómában. Ez egy örökletes kór, amely a csontok elvékonyodását okozza. Ezért volt Bin Ladennek megnyúlt sovány arca, és voltak hosszú, vékony ujjai. E betegség a CIA-nál a terrorvezér dossziéjában a kezdetektől fogva dokumentált.⁶

Más elemzők – így a pakisztáni Mirza Aszlam Beg tábornok – szerint Bin Laden 2009-ben hunyt el.⁷

BIN LADEN KIIKTATÁSÁNAK JELKÉPEI

Fentiek alapján a Bin Laden család abbottábádi rejtekhelye ellen, 2011. május 2-án végrehajtott amerikai rajtaütés elsősorban Bin Laden politikai kiiktatását szolgálta üzenet értékű jelképeivel. (A jelen tanulmány szerzője e jelképrendszer kódolása révén nem zárja ki azt sem, hogy Bin Laden valóban már korábban halott volt. Arra nézve, hogy mikor halhatott meg, nehéz állást foglalni és Bin Laden kiiktatásának politikai következményeit tekintve csekély relevanciával bír.) Akárhogy is, az Al-Káida túléli vezetője elvesztését, mert már régen túlhaladott rajta. Bin Laden nem egy vallási kultusz vezetője volt. A szervezetet, amelyben nagyobb szerepet játszott a puritanizmus, mint a karizmatikus vezetés, nem ő alapította. Nem birtokolta sem az Al-Káidát, sem a globális dzsihadot.

A kiiktatás kódolt üzenete Bin Laden halálának körülményei, illetve a rajtaütés helye körül kristályosodik ki. Ez az állításunkat megerősíti a vízi temetés szimbolikája.

A vízi temetés

Bin Laden halálával kapcsolatosan számos kérdés merül fel. Ha feltesszük, hogy a Navy SEAL 6 különleges műveleti csoport rajtaütésekor (Neptune Spear művelet) a terrorvezér még élt, felmerül a kérdés: miért nem fogták el élve, és miért nem mutogatták olyan diadalmasan, mint annak idején Szaddám Husszeint? Az amerikai különleges erőket ugyanis felszerelték olyan lézerfegyverekkel, amelyek 6–8 órára ártalmatlanná teszik, de élve hagyják a célszemélyt.

Nemcsak Bin Laden halálának ténye és ideje, de az abbottábádi rajtaütés egyéb körülményei, mindenekeelőtt a holttest gyanúsán sietős eltüntetése is számos kételyt ébresztenek. Ami azt a legendát illeti, hogy az iszlám vallás szabályai értelmében 24 órán belül el kell temetni az elhunytat, és Obama elnök azért rendelte el a tengerbe temetést, hogy a „mártír” Al-Káida vezér sírja zarándokhellyé ne váljon – az iszlám vallási szokások tekintetében sem állja meg a helyét. A muszlim rítus ugyan gyors temetést ír elő, ez azonban időben nem szabályozott, közérdek és magánérdek,

---

ISI-nek is dolgozott. Házsí Samalí rivális parancsnok meggyilkolásában is szerepet játszott Nangarhárban.

⁵ <http://www.afssrc.eoldal.hu/game-changing-of-bin-laden's-annihilation-analysis17052011>

⁶ <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=v&aid=2475?>

⁷ Gen. Mirza Aslam Beg: Staged Death of Bin Laden: New Revelations. <http://www.eurasiareview.com/staged-death-of-bin-laden-new-revelations-analysis27052011>

mindenekelőtt igazságügyi orvosi vizsgálat miatt el lehet attól tekinteni. A hadith, a prófétai hagyomány is szolgál erre nézve útmutatással. Maga Mohamed próféta temetését is elhalasztották néhány nappal, amíg a hívek érzelmileg feldolgozták elvesztését, és megválasztották utódját, a kalifát. Ezt hangsúlyozta fatvájával Abdul Azíz Bin Báz sejk Szaud arabiai főmufti, hozzátéve, hogy nemcsak közügy, de magánügy is szolgálhat a temetés halasztó hatályául, meg kell várni a hozzátartozók megérkezését, lehetővé kell tenni számukra, hogy elbúcsúzzanak az elhunyttól. Ez a gyakorlat az összes muszlim országban honos.

Vízi temetés a muszlim világban a szokásoktól idegen és nem megengedett az iszlám hit szerint. Mohamed Al-Qubaiszí, Dubaí nagymuftija szerint a társadalomból kitzasztott halott a temetőn kívül bárhol elföldelhető, akár a sivatagban vagy egy lakatlan szigeten is. Vízbe azonban csak abban az esetben temethető, ha egy hajón járvány tör ki, és nem engedik kikötni.⁸

A vízbe temetésnek azonban van történelmi analógiája, ami éppen az abbottábádi régióhoz kötődik. Az abbottábádi helyszín – geostratégiai és katonai jelentősége mellett – a történelmi szimbolika relevanciájával is bír: a XIX. században a britek ugyancsak támogattak egy dzsihádistát gyarmati terjeszkedésük útjában álló ellenfeleik meggyengítésére, majd az ellenük forduló, kellemetlenné vált kollaboránst, aki az Abbottábád melletti Mansehra térségében veszítette életét, vízbe temették.

A hindusztáni puritanista dzsihádista Szajjíd Ahmed Baralví (1780–1839) az angolok felbérelték, hogy a kabuli királyság felé terjeszkedő Randzsit Szingh szikh birodalmának nyugati peremvidékén a vahabita felkelés élére állva, a pastunokat vezetve, dzsihádot hirdessen a hitetlenek ellen. Miután a britek 1813-ban elvesztették kereskedelmi monopóliumukat, az előretörő szikhek 1822-ben megalapították Haripur erődjét, amelyet Hari Szingh Nalva tábornok után neveztek el. Az angolok és Dósz Mohamed Khán afgán emír Baralví híveit a szikhek és az afgán emír féltestvérei, a szikh fennhatóság alatt élő pesávari fejedelmek ellen uszították, akik a szaldui csatában megverték a szikheket, majd a Kunar folyó bal partján a pesávari csapatok felett is győzelmet arattak. Ennek eredményeként a britek 1839-ben anektálták Randzsit Szingh birodalmát, és Haripur erődjétől harminc kilométerre megépült Abbottábád garnizonváros. Nevét James Abbott őrnagytól, Hazara körzet első brit főbiztos helyetteséről kapta. 1839-ben a balakóti csatában Szajjíd Ahmed Baralví Khalsza Sér Szingh, Randzsit Szingh fia kaszabolta le. A britek ünnepelték a „gonosz kalifa” halálát, akárcsak a nemzetközi közösség Bin Ladenét. Kényelmetlenné váló, a szikhek után a brit birodalom ellen is dzsihádot hirdető egykori ügynökük földi maradványait az angolok vízbe temették, hogy sírja ne váljon későbbi britellenes felkelések jelképévé. Balakót őrizte hagyományait, egészen 2005-ig dzsihádi kiképzőtáborok központja volt, míg az októberi földrengés le nem rombolta.⁹

Rajtaütés során meggyilkolt terrorista tetemének sorsát illetően az iszlám szokások terén több precedens eljárás áll rendelkezésre. A legismertebb az Al-Káidának felesküdt dél-ázsiai radikális vezér esete. Miután az indonéz rendőrség a

---

⁸ <http://www.eurasiareview.com/osama-bin-laden's-burial-how-it-should-have-been-analysis-16052011>

⁹ Preeti Nalva: The Incident of Abbottabad, District of Hazara, Pakistan. Eurasia Review, May 14, 2011 <http://www.eurasiaweb.com/the-incident-of-abbottabad-district-of-hazara-pakistan-analysis-14052011>

kelet-jávai Batu városban meggyilkolta dr. Azahari Hussain¹⁰ dél-ázsiai Dzsama'a Iszlámíja vezetőt, az indonéz hatóságok megvárták az azonosítás végett Malajziából megérkező családtagokat. Az igazságügyi szakértői vizsgálatot követően a család a holttestet elszállította és otthon temettette el. Bin Laden állítólagos halálával kapcsolatosan felmerült az a kérdés is, hogy miért nem történt meg a hivatalos azonosítás sem pártatlan fél, sem a család részéről.

Ellentétben a síita mártírológiával, a szunnita dzsihádistáknál a halottaknak nincs hivatalos hierarchiája, és vehemensen támadják a zarándokhelyek szúfi gyakorlatát. A síroknál imádkozni nézetük szerint pogány sírkultusz, a quburíja vétke. Az az érv, hogy holttestét azért temették vízbe, hogy sírja ne váljon radikálisok zarándokhelyévé, képtelenség.

Tekintettel arra, hogy a tálibok érdeklődése kevésbé terjed ki az AfPak régió kívüli világra, kevésbé valószínű, hogy ha részesednek a hatalomból, ismét otthont nyújtsanak provokatív terrorista csoportoknak, aki újabb külső intervenciót hoznak a nyakukra. Az is kérdéses, hogy szükségük van-e nagy földrajzi bázisra akcióik végrehajtásához. A térségben búvóhelyeiken meghúzódó operatívák száma nem lehet több két-háromszáznál és nincs bizonyíték arra, hogy 2001. szeptember 11-e óta bármilyen akció a világon innen hajtottak volna végre.

A Bin Laden család rejtőzködésének színhelye

Amrullah Szálih, az afgán állambiztonsági szolgálat 2010-ben leköszönt főigazgatója szerint az afgán állambiztonsági szervek már négy éve jelezték a Musarraf-kormánynak, hogy az Abbottábád közeli Mansehra térségében több védett házban Al-Káida csúcsvezetők rejtőznek. A pakisztáni hatóságok azonban semmit sem tettek kézre kerítésük érdekében.¹¹ Bármikor hunyt el Bin Laden, családja kétségtelenül Abbottábád városában élt. Gyermekei DNS-mintáját oltások ürügyén egy pakisztáni orvos azonosította az amerikaiak számára, akit a pakisztáni hatóságok később letartóztattak. Igazolja Szálih állítását az a tény, hogy a család néhány esztendeje a közeli Mansehra városából költözött ide.

A Bin Laden család pakisztáni rejtőhelye sajátos relevanciával bír. Abbottábád városa a pakisztáni fővárostól 48 kilométerre, északra fekszik, a pastunok által lakott Khaibar-Pakhtunkhva tartomány¹², Hazara körzetében. Ez a helység a pakisztáni atomháromszög része. Garnizonváros, ahol három ezred állomásozik. Itt található a Kakuli Katonai Akadémia és az összes India-ellenes tanzím (Laskar-i Tajjiba, Szepáh-i Szahába, Dzsaías-i Mohammadí) legnagyobb közös kiképzőtábora, amelyek pakisztáni kiképzőtisztjei a város katonai kolóniáján élnek. A militánsok táborainak sora innen a kasmíri Muzaffarábád térségéig húzódik.

Fontos körülmény, hogy a város a pakisztáni atomprogram bölcsője, Tarbila közelében helyezkedik el. Tarbila zárt város. Itt található a Ghulám Iszhaq Khán Intézet, ahol nukleáris kémiai, nukleáris fegyverzeti, atomfizikai képzés folyik. Ez az ország

¹⁰ Mivel az indonéz nyelv latin betűs, a diakritikus átírástól eltekintünk és az eredeti helyesírást alkalmazzuk.

¹¹ Pakistan's leaders ignored warning four years ago from security officials that Bin Laden was in the country. Daily Mail, 17 May 2011

<http://www.dailymail.co.uk/news/article-1387848/Pakistan-knew-Osama-Bin-Laden-was-in-the-country-4-years-ago>

¹² Korábban: Északnyugati Határtartomány

legdrágább tanintézete. Közeliében terül el a Tarbila-gát és vízi erőmű, amely az asszuáni vízduzzasztó után a világ legnagyobb gátja. Ez a komplexum földből épült, építéséhez nem használtak betont, természeti és katonai, sőt nukleáris csapásokkal szemben is ellenálló. A víz alatt, a föld mélyében tizenhat szintes titkos üzem húzódik meg. Az erőmű is a föld alatt helyezkedik el. Ennek a nukleáris háromszögnek a harmadik csúcsán található a kahutai atomfegyvergyár, míg a közeli Novsehra város harcokcsi-gyárral rendelkezik.

Mivel Pakisztán instabil, erőszakos cselekmények által sújtott ország a térség dzsihádistáinak epicentrumában, amely nukleáris technológiával látott el olyan „lator államokat”, mint Irán és Észak-Korea, és mintegy száz atomfegyvert telepítettek szét az országban, nyugati vezetők egyre határozottabban állítják, hogy terrorizmus elleni erőfeszítéseik célja annak megakadályozása, hogy pakisztáni atomfegyverek iszlám szélsőségesek kezére kerüljenek.

Obama elnök 2010-ben, egy washingtoni nukleáris technológiai tanácskozáson kijelentette, „... rövid, közép, és hosszú távon a legkomolyabb fenyegetést az jelenti számunkra, ha egy terrorszervezet atomfegyvert kaparint meg”. Pakisztán, ahol a kormány számos terület, még legnagyobb városa, Karacsi felett is elveszíti ellenőrzését, s amelynek biztonsági infrastruktúrájába számtalan radikális szimpatizáns beszivárgott, a legalkalmasabb helyszínnek tűnik, hogy iszlám szélsőségesek hasadóanyagot vagy atomfegyvert kísérjenek megszerezni. Ennek a három leghetségesebb forgatókönyve a következő:

1. A terroristák atomfegyvereket lopnak és azokkal 9/11-jellegű támadásokat hajtanak végre New York, vagy Mumbaí méretű városokban.
2. Atomfegyvert csempésznek terrortámogató országba, például Iránba.
3. Instabilitás, zavargások, polgárháború, az állam szétesési folyamatai során egy terrorszervezet atomfegyverekre tesz szert.

Azt a véleményt, hogy a pakisztáni nukleáris létesítmények, és általában a katonai objektumok nincsenek kellőképpen biztonságban,¹³ valamint annak lehetőségét, hogy nem-állami szereplők a pakisztáni nukleáris arzenált vagy annak egy részét megkaparinthatják, egy ideje több forrás fokozatosan szivárogtatja.¹⁴ Idén ezek az állítások felerősödtek.¹⁵ A pakisztáni atomfegyverek nem állami tényezők kezébe kerülése ellen és mellette egyaránt több érv szól.

Ezt a félelmet alátámasztja az a tény, hogy a több mint tizenötbe becsült pakisztáni nukleáris létesítményből legalább hat ellen már intéztek támadást terroristák. 2007 novemberében öngyilkos merénylő robbantotta fel magát a nukleáris kapacitású

---

¹³ Dean Nelson: Pakistan's Nuclear Bases Targeted by Al-Qaeda. The Telegraph, London, August 11, 2009, <http://www.telegraph.co.uk/news/urdu/news/asia/Pakistan/6011668/Pakistan:nuclear-bases-targeted-by-al-Qaeda.html>

¹⁴ Bruce Riedel: Pakistan and Terror: The Eye of the Storm. The Annual of the Academy of Political and Social Science, 618, (July 2008): 31. Továbbá Shaun Gregory: The Terrorist Threat to Pakistan's Nuclear Weapons. CTC Sentinel 2 (July 2009) <http://www.ctr.usma.edu/sentinel/CTSentinel-Vol2liss7.pdf>

¹⁵ Richard Weiry, Joy Drucker, Matthew Bunn, George Perkovich and Aparna Pande: Nuclear Security in Pakistan: Issues and Implications. Hudson Institute, February 23, 2011 http://www.Hudson.org/index.ifm?fuseaction:Hudson_upcoming_events&rd=826. Továbbá Juan C. Zarate: An Alarming South Asia Powder Keg. The Washington Post, February 20, 2011

szargodhai légbázis előtt. A kamrai légitámaszpont előtt öngyilkos merénylők 2007. decemberében egy iskolabuszt robbantottak fel, 2008-ban pedig a Wah bázisra támadtak pakisztáni tálibok.

Pakisztán atomprogramja abban gyökerezik, hogy a nukleáris hatalom Indiában egzisztenciális fenyegetést lát, amely most az Egyesült Államok stratégiai szövetségese. Ám az indiai–pakisztáni kapcsolatok nyugalmasabb szakaszában annak kisebb az esélye, hogy India ellen vessenek be atomfegyvereket. A pakisztáni hatóságok azt állítják, hogy az atomfegyvereket hatástalanított állapotban, alkotórészeit elkülönítetten tárolják.

Akik szerint a pakisztáni atomfegyverek és nukleáris létesítmények biztonságban vannak, azzal érvelnek, hogy ezeket a létesítményeket több lépcsős, jól kiépített ellenőrzési rendszer óvja. 2003-ban a Qadir Khán féle botrány kirobbanását követően ezeket felülvizsgálták, és a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA) biztonságosnak minősítette azokat.¹⁶

A pakisztáni nukleáris programért az Országos Parancsnoki Hatóság (National Command Authority – NCA) felel. Ezt a miniszterelnök elnökletével tíztagú bizottság irányítja. Nukleáris csapásról közösen határoznak. Szavazategyenlőség esetén a miniszterelnök dönt. Béke esetén meghatározza az ország nukleáris doktrínáját, atomprogramját, háború esetén nukleáris fegyverek telepítéséről dönt és koordinálja azok felügyeletét.¹⁷ Gyakorlati irányítója a vezérkari főnök (jelenleg Pervez Asfaq Kiani tábornok).

A Különleges Tervek Osztálya (Special Plans Division – SPD) 1998-ban jött létre. A hatóságot 50–70 tiszt irányítja a hadsereg mindhárom haderőneméből állandó titkárság intézményes keretében. Élén jelenleg Khálid Kidwaí altábornagy áll. Feladata a NCA határozatainak végrehajtása és a nukleáris létesítmények irányítása.¹⁸ A SPD keretében 8-10 000 jól képzett ember védi a nukleáris létesítményeket, végzi a napi taktikai műveleti ellenőrzést a nukleáris hordozórendszerek, rakéták felett is.

Az atomfegyverek és nukleáris létesítmények elhelyezése diverzifikált, nem lehetséges egyszerre rajtaütni minden létesítményen és összeszedni a megfelelő alkatrészeket, fegyvereket, hordozóeszközöket. A fő érv, miszerint több személy tartozik a műveleti engedély (Permissive Action Links – PAL) láncolatba (ti. más felel a tároló kódjáért, míg más bírja az indítókódot, és minden egyes eszköz üzembe helyezéséhez legalább három ember engedélye szükséges). Mindegyikük megnyerése szinte lehetetlen. Márpedig ezekre szükség van, hiszen sem az Al-Káidának, sem a táliboknak nincsenek az atomfegyverek működtetéséhez megfelelően képzett szakemberei. A fegyvereket pedig komponenseiktől elkülönítve tárolják.¹⁹

---

¹⁶ Amir Mir: Who's Finger on Pakistan's Nuclear Trigger? Asian Times Online, November 17, 2001

¹⁷ Két bizottsággal rendelkezik, egyik az alkalmazottakat ellenőrzi (ECC). Ez fejleszti ki az ország nukleáris politikáját, háború esetén stratégiai erők telepítéséért felel, kidolgozza és fejleszti az ország nukleáris doktrínáját, létrehozza az atomfegyverek használatát engedélyező parancsnoki hierarchiát, kialakítja az ellenőrzési és parancsnoki rendszer szabályzatát. A Fejlesztési Ellenőrző Bizottság (DCC) a technológiai és finanszírozási adminisztrációért felel, ellenőrzést gyakorol a nukleáris programban résztvevő stratégiai szervezetek felett.

¹⁸ Nyolc igazgatósággal rendelkezik (tervezés, informatika, ellenőrzési, parancsnoklati, információs, hírszerzési, felderítő, stratégiai fegyverek ellenőrzése, fegyverzetellenőrzési/leszerelési ügyek).

¹⁹ M. Suleman Shahid: Can Terrorists Grab Pakistan Nukes? Myths and Realities.

<http://www.eurasiareview.com/can-terrorists-grab-pakistan-nukes-myths-and-realities-analyse/17062011>

Akik azzal argumentálnak, hogy nem állami szereplők megkaparinthatják a nukleáris arzenált, vagy egyes elemeire rátehetik kezüket, a következő érveket sorakoztatják fel: a pakisztáni nukleáris ellenőrzési rendszer átláthatatlan, nem világos, hogy a többszemélyes ellenőrzési rendszer a tárolók kulcsára, vagy a működtetési kódokra vonatkozik-e; az atomfegyvereket és nukleáris létesítményeket őrzők közül egyre többen rokonszenveznek iszlám szélsőségesekkel vagy nacionalistaként felteszik a kérdést, kormányuk miért működik együtt az Egyesült Államokkal a terrorizmus elleni háború során, és ellenzik, hogy az amerikai fegyveres erők pakisztáni területen műveleteket hajthassanak végre. További érv, miszerint a számítógépes parancsnoki ellenőrzési kommunikációt, a számítógépes hírszerzési adatokat és a fenntartási rendszert feltörhetik, így egyes fegyvereket megszerezhetnek. Ellenérv, hogy mintegy 120–130 ezren tevékenykednek a nukleáris programban és lehetetlen kiszűrni, hogy kik rokonszenveznek szélsőségesekkel. Fentieket megerősíti az a tény, hogy az utóbbi időszakban számos, iszlám radikálisokkal rokonszenvező tisztet letartóztattak árulás vádjával. A Mehrán haditengerészeti bázis elleni merénylet komolyan megkérdőjelezte a nukleáris létesítmények biztonságát és rámutatott, hogy a biztonsági intézkedéseken és a személyzet biztonsági átvilágításán komoly rések tátonganak.

Még nagyobb gond, hogy sem a pakisztáni hadsereg sem a Kidwai tábornok vezette SPD nem az iszlám szélsőségeket tekinti a pakisztáni atomfegyvereket veszélyeztető legnagyobb fenyegetésnek, hanem az amerikaiakat. Mind Kayani vezérkari főnök, mint Kidwai tábornok meggyőződése, hogy az Egyesült Államok ellenőrzése alá kívánja vonni a pakisztáni nukleáris létesítményeket, és az abbottábadi rajtaütésből arra következtettek, hogy az amerikaiak kifejlesztették szimultán lerohanásuk technikai eszközeit, képességeit. Az SPD hírszerzése és kémelhárítása az amerikai és indiai kémek kiszűrésére összpontosít a pakisztáni nukleáris létesítményekből, valamint arra, hogy meghiúsítsák az amerikai felderítést kémrepülőgépekkel vagy műholdakkal. Ennek érdekében szétszórta az atomfegyvereket és üres tároló helyeket tartanak fenn, elterelve a figyelmet az aktívokról. Mivel Pakisztán kisméretű taktikai fegyvereket fejlesztett ki, amelyek hadműveleti területen könnyen mobilizálhatók, nemcsak a hatástalanított, de az éles fegyvereket is helikoptereken vagy normál országúti forgalomban, rossz utakon, egyszerű teherautókban, megkülönböztető jelzés nélkül szállítják.

Az afganisztáni csapatkivonás megkezdődésével, Irán nukleáris hatalommá emelkedésével, az egyre ellenőrizhetetlenebbé váló muszlim atomhatalmak játékterének bővülésével a regionális dinamikák felgyorsulása várható. Mivel mindkét ország az ázsiai válságív törésvonalán helyezkedik el, középtávon mind Irán, mind Pakisztán szétesése reális opció. Ám a perzsa állam külsőleg sokkal erősebb, mint a máris a szétesés szélén álló Pakisztán. Irán ellen egy külső támadás erősítené a nemzeti kohéziót, bár politikai és nemzetiségi belső ellentétei²⁰ a későbbiekben rendszerváltást indíthatnak. Pakisztán működésképtelen államkudarccá válása, szétesési folyamata azonban a 2014-ig végrehajtandó afganisztáni csapatkivonást

---

²⁰ Ellentétek a papi vezetésen belül, a törvényhozó és a végrehajtó hatalom mélyülő konfliktusai, a közeli keleti mozgalmak hatása, a Facebook-nemzedék, zöldek, monarchisták és a beludzok, kurdok, azeriek függetlenségi törekvései.

követően felgyorsul, balkanizációját számos elemző már 2015 körüli időszakra teszi.²¹ Ehhez a processzushoz ellenőrizhetetlen proliferációs folyamatok is járulhatnak, így felmerül a nukleáris arzenál nem állami szereplők kezébe kerülése. Ráadásul a pakisztáni atombomba atyjáról, Qadir Khánról bebizonyosodott, hogy az atomfegyver-technikát eladta Iránnak.²²

A másik ok, amiért Pakisztánra összpontosul a figyelem, maga az a tény, hogy Iszlámábád már rendelkezik atombombával. Arra nézve azonban, hogy Irán nem csupán békés célú nukleáris energia előállítására készül, sokáig nem volt kellő súlyú bizonyíték. Az is vitatott volt, hogy Irán mennyi idő múlva lesz képes atomfegyvereket kifejleszteni. Ám a terrorszervezetek listájáról szövetségessé avanzsált iráni Mudzsahidín-e Khalq szervezet révén 2011 áprilisában megszerzett amerikai hírszerzési információ szerint a Teherántól északnyugatra fekvő Karadzs mellett felfedezett titkos üzem atombomba gyártására alkalmas. Ezt megerősítették az IAEA képviselői, akik szerint június elején Irán alig nyolc hétre volt az atombomba előállításától.²³

Az utóbbi időszakban a pakisztáni atomprogram felgyorsulása tapasztalható. Iszlámábád a 2010-es 25 helyett 2011-ben immár mintegy száz nukleáris töltetű rakétafejet mondhatott magáénak. A nukleáris csapás határfokának minimalizálásával, a fegyverek miniatürizálásával párhuzamosan Iszlámábád a hagyományos fegyverzet fejlesztését is intenzifikálta.²⁴ Fenntartja az első csapás elvét, és az indiai–amerikai nukleáris együttműködési egyezmény aláírására a Hatf-8 és Hatf-9 rakéták tesztelésével reagált.

A pakisztáni nukleáris doktrínát hagyományos támadás elrettentésére fejlesztették ki, következésképpen olyan atombombára és kisebb hatótávolságú hordozóeszközökre van szükség, amelyekkel konvencionális hadviselés során, a pandzsábi síkon felvonuló indiai hadoszlopok támadhatók. Így került sor a korai (megelőző) csapás követelményeinek megfelelően a taktikai nukleáris képesség kibővítésére, a csekélyebb határfokú, rövid hatótávolságú Naszr rakéta kifejlesztésére. Iszlámábád vonakodása a nemzetközi fegyverzetkorlátozási és atomsorompó egyezmények aláírásától, és az a tény, hogy sem az indiai kezdeményezésű *nem első használat* (No First Use – NFU) megállapodáshoz, sem az indiai nukleáris doktrína alapját képező Credible Minimal (Nuclear) Deterrence (CMD) aláírásához nem csatlakozott,²⁵ kételyeket ébreszt szándékai iránt.

Elterjedt vélelem Pakisztánban, hogy ahogyan a 2011. május 2-án végrehajtott amerikai rajtaütés keresztülhatolt a pakisztáni légvédelmen, ugyanúgy egy amerikai kommandó átveheti az ellenőrzést a pakisztáni nukleáris létesítmények felett,

---

²¹ Dr. Stuart Bramhall: If Pakistan Is An Ally, Why Are We Trying To Break Up Their Country. March 9, 2011 www.stuartbramhall.aeganthorblogs.com

²² Rolf Mowatt-Larssen: Preventing Nuclear Terrorism: Securing Pakistani Nuclear Weapons. Testimony Before the U.S. Senate Homeland and Governmental Relations Subcommittee on Federal Financial Management, Government Information, Federal Services and International Security (July 7, 2009) http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/19204/preventing_nuclear_terrorism.html

²³ New Secret Nuclear Site www.iranian.com/main/2011/apr/new-secret-nuclear-site

²⁴ www.eurasiareview.com/pakistan's-first-use-in-perspective-analysis-13052011t

²⁵ Nuclear Threat Initiative. Country Profiles: India and Pakistan. (Updated February 2011), <http://www.nti.org/index.php>

megkaphatja a pakisztáni atomfegyvereket azért, hogy megakadályozza, hogy terroristák kezére jussanak, vagy megelőzzön egy India elleni pakisztáni nukleáris csapást. Gates védelmi miniszter a pakisztáni Nemzetvédelmi Egyetemen tartott előadása során feltett kérdésekre cáfolni kényszerült ezt a feltevést.²⁶

Május 22-én a Karacsí melletti Mehrán haditengerészeti bázis ellen a 2008. november 26-ai mumbaí-i merénylethez hasonló, ún. kombinált terrortámadást²⁷ követték el, felrobbantva két Orion P-3 C felderítő gépet, ami az ISI-hez közelálló csoportok (Laskar-i Tajjiba és a Haqqáni hálózat) harcmódorára vall. A Bin Laden haláláért az Al-Káida számlájára írt, bosszúnak kikiáltott támadás – sokak vélelme szerint²⁸ – azt hivatott bizonyítani, hogy a pakisztáni nukleáris létesítmények nincsenek biztonságban. Mindenesetre a pakisztáni hivatalos kommunikációban ezt a merényletet is a pakisztáni tálibok (Tehrík-i Tálibán-i Pakisztán – TTP) számlájára írták, mint számos akciót, kezdve Benazir Bhutto meggyilkolásától. A Mehrán haditengerészeti bázis elleni merénylet ugyanakkor annak tényleges manifesztációja, hogy a pakisztáni fegyveres erők struktúrájába mennyire beépültek a szélsőséges elemek.

Fontos elem, hogy a Mehrán bázisra nemcsak radikális militánsok, de kínai ipari képek is beszivárogtak. Több elemző szerint a május 22-ei támadásra azért a Karacsí melletti Mehrán támaszponton került sor, hogy a kínaiak ne létesítsenek haditengerészeti bázist Gvadar kikötőjénél.²⁹ Az iszlámábádi kormány a 2011-es év végével bezárólag felmondta Gvadar kikötőjének működtetésére a szingapúri kikötői hatósággal kötött negyvenéves szerződését annak reményében, hogy a mélytengeri kikötő üzemeltetését átveszik a kínaiak, illetve haditengerészeti bázist létesítenek, amely adu ászként szolgál, hogy általa Iszlámábád regionális egyensúlyozó szerepet töltsön be az Egyesült Államok és szövetségesei, India, Kína és a *Sanghaji Együttműködés Szervezete* között. A mehráni támadást követően azonban a pekingi kormány kijelentette, hogy eláll ettől a szándékától.

A karacsí-i támadással úgy tűnik, a stratégiai jelentőségű hormuzi szoros és a malukkui szoros között fekvő pakisztáni tengeri bázisoktól sikerült elrettenteni a kínai jelenlétet. A merénylet időzítése Giláni pakisztáni miniszterelnök pekingi látogatásának idejére esett. A kínai politika azonban éppen ebben az időszakban lett tartózkodó Iszlámábáddal szemben, noha az ötven JF-17 kínai vadászgép vásárlásáról szóló üzletet megkötötték.

Peking, amely tart az iszlám radikalizmus közép-ázsiai terjedésétől, nem akar a régióban az Egyesült Államokkal konfrontálódni. A kínai vezetés titkos megbeszélésen biztosította Washington, hogy ha a pakisztáni atomfegyverek biztonságba helyezésére műveleti egységeket küld Pakisztánba, Kína nem emel kifogást.³⁰

Az Egyesült Államoknak fenn kell tartania együttműködését a nukleáris Pakisztánnal legalább három okból: egy instabil, barátságtalan Pakisztán hajlamosabb megtámadni Indiát; eltűnhetnek atomfegyverek; s végül, de nem utolsósorban, a

²⁶ <http://www.darkgovernment.com/news/will-the-U-S-commandeer=pakistans-nukes>

²⁷ Gépkarabélyos támadók és öngyilkos merénylők szimultán támadása.

²⁸ Többek között az ISI korábbi főigazgatója, a dzsalálábádi vereség miatt 1989-ben leváltott Hamíd Gul tábornok véleménye szerint.

²⁹ China Rejects Pakistan's Naval Base Request. Times of India, May 24, 2011

³⁰ Jeffrey Goldberg and Marc Ambinder: The Ally From Hell. The Atlantic Magazin, December 2011, www.theatlantic.com/magazine/archive/2011/2/the-ally-from-hell/8730/4

pakisztáni állam elveszíti kohéziós erejét, széteshet. Washingtonnak – saját biztonsága érdekében – rajta kell tartania szemét a pakisztáni nukleáris programon és ezt könnyebben teheti, ha továbbra is együttműködik az iszlámábádi kormányzattal. Utóbbi esetre az Egyesült Államok tervet dolgozott ki a pakisztáni nukleáris arzenál biztonságba helyezésére. Ha egyetlen atomfegyver tűnik fel, elegendő az abbottábádihoz hasonló volumenű akció, amelyért az Egyesült Államok Egyesített Különleges Műveleti Parancsnoksága (U.S. Joint Special Operations Command – JSOP) a felelős, amely különlegesen kiképzett egységeket állomásoztat a régióban, robbanószer-hatástalanító specialistákkal.

Iszlám szélsőségesek hatalomátvétele, polgárháború vagy természeti katasztrófa esetén nem egyetlen bomba megszerzése vagy hatástalanítása, de az egész pakisztáni nukleáris arzenál feletti ellenőrzés megszerzése a cél. Akkor az Egyesült Államok központi- vagy csendes-óceáni parancsnoksága irányít, és a JSOP-é a vezető szerep. Ebben az esetben légi szállítású egységek szimultán rohannák le a nukleáris létesítményeket. A különleges műveleti egységeket vagy tengerészgyalogosokat a hadsereg 20. Támogató Parancsnokságának nukleáris hatástalanító csoportjai kísérik el. Ezért fontos a nukleáris tároló helyek pontos ismerete, illetve információ az atomfegyverek pontos számáról, ám ez csak plusz-mínusz tíz százalékos hibahatáron belül ismert.

A mehráni bázis elleni támadás nem tekinthető bosszúnak Bin Laden haláláért. Ellenben ennek következtében sikerült kiiktatni Ijlász Kasmírit, az Al-Káida műveleti irányítóját a szervezet tényleges katonai vezetőjét, e merénylet kitervelőjét, akinek tevékenységét veszélyesebbnek tekintették, mint a jelképpé vált és passzív Bin Ladenét.

BIN LADEN ELTÜNTETÉSÉNEK POLITIKAI SZÁNDÉKAI

Csapás az Al-Káidára?

Az abbottábádi rajtaütés nem az Al-Káida lefejezését, megbénítását, vagy ellehetetlenítését célozta. A politikai szándékok között nem szerepelt a szervezetre döntő csapás mérés szándéka, csupán annak az afganisztáni–pakisztáni színtérről való kiiktatása volt a cél. Következésképpen a diverzifikálódott szervezet bárhol újra szerveződhet, és korábban elképzelhetetlennek tartott új szövetségekre tehet szert. Nem az a kérdés, hogy Bin Laden mikor és hogyan hunyt el, és egyáltalán meghalt-e. Az a lényeg, hogy a 2011. május 2-án végrehajtott művelet révén az Al-Káida nem szenvedett megsemmisítő csapást és túlélte a rajtaütést.

A tényleges megoldás az Al-Káida ideológiai korlátozása és politikai legyőzése kellene, hogy legyen. A szervezet kiiktatásához mindenekelőtt Bin Laden ideológiai küldetésének delegitimálására lenne szükség. Bin Laden, aki nem volt mufti, minden vallási felhatalmazás és kellő vallási ismeretek nélkül bocsátott ki fatvákat.³¹

---

³¹ Noha Bin Laden nem jogosult fatva kiadására, 1996-ban kiadta a *Hadüzenet a két szent helyet megszálló amerikaiak ellen*, 1998-ban pedig Aiman Al-Zaváhírral az egyiptomi Iszlám Dzsihad, Ahmed Rifai Tahával az egyiptomi Gama'a Iszlámíja, Mir Hamzával a Dzsamí'át-i Ulama-i Pakisztán vezérével, és más terrorista csoportok vezetőivel együtt kibocsátotta a *Hadüzenet a keresztiesek és zsidók (Jeruzsálem megszállói) ellen* fatvát. Később további fatvákat hirdetett meg média célokra.

Ideológiájának jellemzője az erőszak legitimálása volt, idio-szinkretisztikus „cut-and-paste” leegyszerűsített metodológiával. Ennek leleplezésére akkor lett volna igazán lehetőség, ha – eljárva a történelmi igazságtétel elve szerint – az élő Bin Ladenet vonták volna felelősségre.

A terrororganizáció ideológiáját leginkább a nürnbergi perhez hasonló, látványos tárgyalással lehetett volna delegitimálni, ha élve elfogták volna és akár amerikai rögtönítélő bíróság, de inkább nemzetközi bíróság elé állították volna a szervezet emblematikus vezérét. A per során fel lehetett volna tárni a terrortámadások indítékait, a radikális politikai iszlám egyébként rejtőzködő és leegyszerűsített politikai doktrínáját, és csapást lehetett volna mérni az Al-Káida fő erősségére: az ideológiájára.

Az arab világon végigsöprő társadalmi megmozdulások bebizonyították, hogy Bin Laden és az Al-Káida által hirdetett erőszak nem megfelelő eszköz a status quo megváltoztatására, a politikai elégedetlenség, igazságtalanság kezelésének nem normája.

Az afgán válság

Ami Bin Laden eltüntetésének politikai szándékait illeti, felmerül a kérdés, hogy az időzítés mennyiben hozható összefüggésbe az afganisztáni csapatkivonás 2011. júliusi megkezdődésével, az Afganisztán-stratégia hiányosságaival,³² a megbékélési folyamat megtorpanásával, a harcok intenzifikálódásával, az *exit strategy* ürügyének prezentálásával, miszerint a „küldetés befejeződött”. Bin Laden halála lehetővé teszi az Obama-adminisztráció számára, hogy olyan megegyezést hozzon létre Afganisztánban a szembenálló felek és érintett országok között, amely lehetővé teszi, hogy kivonja csapatai nagy részét a közép-ázsiai országból. Kérdés továbbá a térségbe telepítendő állandó amerikai bázisok problematikája.

Bin Laden kiiktatása – nagyjából Petraeus tábornok Afganisztánból való távozásával egy időben – az amerikai stratégia kiigazítása tekintetében két lehetőséget kínál fel:

1. Az első opció visszatérés a *siker* eredeti definíciójához Afganisztán esetén, vagyis az Al-Káida megsemmisítésének deklarálásához (noha azáltal, hogy a terrorjelképet nem állították bíróság elé, az Al-Káidára nem mérték erkölcsi csapást, a szervezet legerősebb oldala, ideológiája érintetlen maradt). A vezér személye pótolható, ám az Al-Káida globális gerillamozgalom, amely nem kötődik egyetlen országhoz sem, és bárhol újjászerveződhet. A Bush-adminisztráció célja csak az afganisztáni Al-Káida műveletek ellehetetlenítése volt azon a szinten, hogy innen ne tervezhessenek további merényleteket az Egyesült Államok ellen, de nem lépett fel az ellen, hogy az Al-Káida ne szervezze meg erőit más országban és nem foglalkozott a szervezet pakisztáni tevékenységével.

<http://www.eurasiareview.com/delegitimising-osama's-ideological-legacy-analysis-16052011>

³² Noha a politikai elem jelentőségét egyre inkább elismerik, az csak három katonai elemet tartalmaz.

2. Petraeus távozásával a felkelésellenes stratégiát³³ átfogalmazták: már nincs szó nemzetépítésről, a lakosság megnyeréséről. Visszatértek a háború konvencionális definíciójához, miszerint az amerikai hadsereg elsődleges célja a különleges műveletek kereteinek megteremtése; az Al-Káida meggyengítése anélkül, hogy az stratégiai vereséget szenvedne. Már nincs szó Afganisztán politikai transzformációjáról. Az amerikai célkitűzések új megfogalmazása értelmében kijelentik, hogy a „küldetés bevégeztetett”, s a május 2-ai művelet révén kiépítik a háború befejezésének alapjait. Bin Laden kiiktatásával érvelni lehet amellett, hogy az Al-Káida meggyengült annyira, hogy Afganisztánban már a továbbiakban a hagyományos katonai keretekre nincs szükség. Ezek helyét fedett műveletek veszik át. Ettől kezdve Pakisztánnak, mint az Egyesült Államok térségbeli stratégiai partnerének a szerepe, jelentősége leértékelődik.

Ami a tárgyalásokat illeti, az iszlámábádi kormány nem fogadja el, hogy akár az afgán kormány, vagy akár Washington Iszlámábád háta mögött tárgyaljon a tálibokkal.

Kérdés, hogy Washington Bin Laden megsemmisítésének ürügyén mielőbbi hatalommegosztást eszközöl-e ki az afgán felkelőkkel vagy tényleges politikai megoldást szorgalmaz? Az iszlámábádi stratégák ellenzik, hogy a nyugati szövetségesek közvetlenül tárgyaljanak az afganisztáni felkelőkkel, közvetítők szeretnének lenni. Pakisztán 15 pontos ultimátumot nyújtott át a Karzaí-kormánynak, ami nemcsak az afgánok, de a nemzetközi közösség számára is elfogadhatatlan.³⁴ Az iszlámábádi vezetés arról panaszkodott, hogy nem értesítették az amerikai tárgyalási célokról és stratégiáról, különösen arról, hogy kivel kíván az Egyesült Államok tárgyalni, és milyen követeléseket akar katonai erő alkalmazásával a tálibokra kényszeríteni. A pakisztáni kormány ellenzi azt az amerikai stratégiát, miszerint a katonai nyomás kedvezőbb megállapodást eredményez. Olyan regionális megoldást szorgalmaz, amelynek e dél-ázsiai ország kulcseleme.

Kérdés, hogy az új Obama-narratíva képes-e konfrontálni a pakisztáni politika ellentmondásaival, újraértékeli-e Washington stratégiai kapcsolatait Iszlámábáddal, arra kényszeríti-e, hogy az kevésbé szkeptikusan viszonyuljon az amerikai stratégiához, és szorgalmazza, hogy a tálibok annak ellenére tárgyaljanak, miszerint az Egyesült Államok jelenléte a csapatkivonást követően is hosszútávúnak ígérkezik Afganisztánban. Az is kérdéses, hogy Bin Laden meggyilkolása hírének időzítése alig egy évvel a választások előtt mennyire jött jól Obama elnöknek, aki számos bel- és külpolitikai problémával szembesül. A *nemzetközi terrorizmus elleni háború* egyre népszerűtlenebb az amerikaiak körében, és már Londonban is a következő választásokra készülnek.

---

³³ A felkelésellenes stratégia szerint a győzelem a társadalmi és politikai mozgósításról szól. A csata célja: általa teret nyerni olyan állam- és nemzetépítésre, amely megvalósítása következményeként a megszállt állam önállóan meg tudja védeni magát.

³⁴ A legfontosabb, az afgán nemzeti szuverenitást sértő követelések a következők: a Durand szerződést ismerjék el államhatárként; a védelmi, a belügy és a nemzetbiztonsági minisztert csak pakisztáni jóváhagyással lehessen kinevezni; ne legyenek Afganisztánban állandó amerikai támaszpontok; a Pakisztánnal határos afgán tartományok kormányzóit csak Iszlámábád hozzájárulásával lehessen kinevezni; a kandahári és dzsalálábádi indiai konzulátusokat zárják be; indiai projektek ne legyenek a határövezetekben; afgán terület ne legyen felhasználható Pakisztán elleni külföldi támadásokra; a tálibok legyenek az afgán kormány tagjai.

Az amerikai–pakisztáni viszony komplexitása

Élve vagy halva, a régióban nagy játékos pakisztáni titkosszolgálat, az ISI csaknem egy évtizedig adu ászként használhatta Bin Ladent az amerikai–pakisztáni kapcsolatokban. A május 2-ai akciót Sudzsa Pasa tábornok, az ISI főigazgatójának áprilisi amerikai látogatása előzte meg, amelynek során hosszasan tárgyalt vendéglátóival. A pakisztáni magatartás ellentmondásossága szolgál magyarázatul arra nézve, hogy az amerikai Navy Seal 6 különleges erők "Neptun Spear" műveletéről csak utólag tájékoztatták a pakisztáni hatóságokat, miután az utolsó helikopter is elhagyta az ország légterét.³⁵

A „nemzetközi terrorizmus elleni háború” frontországából terrortámogató országgá válás új szerep a jelenlegi háborúból, akárcsak az 1980-as években a két világrend afganisztáni konfrontációjából busásan profitáló Iszlámábád számára, amelynek geostratégiai helyzete okán sokáig elnézték Janus arcúságát.

Obama elnök 2011. június 22-ei beszédéből kiderült, hogy a csapatkivonás gyorsabbnak bizonyul, mint ahogy korábban számítani lehetett rá. A felgyorsított afganisztáni csapatkivonás, amelyet nem követ a politikai rendezés átgondolt mechanizmusa, hatalmi vákuumot teremt Kabulban. Ez pedig az iszlámábádi stratégiákat arra készíti, hogy kevésbé legyenek együttműködők: bátorítják az egyre szélsőségesebb afganisztáni terrortámadásokat, és arra biztatják az afganisztáni felkelőket, hogy nélkülük sem az amerikaiakkal, sem a kabuli kormánnyal ne tárgyaljanak. Az a tény, hogy gyorsabb a csapatkivonás üteme, mint amire korábban számítottak, és felgyorsultak az erjedési folyamatok Afganisztánban, felerősítik ezt a magatartást.

Az Al-Káida háttérbe szorulását követően a Haqqáni-hálózat került előtérbe. A kabuli Intercontinental szálloda, majd szeptemberben az amerikai nagykövetség elleni, gránátvetőkkel, öngyilkos merénylőkkel és gépkarabélyos harcosokkal végrehajtott támadásokat követte Burhánuddín Rabbáni volt elnök, a Béketanács elnökének öngyilkos merénylő általi meggyilkolása, ami mind a Haqqáni hálózatnak tudható be. Az iszlámábádi stratégiák vonakodnak pakisztáni rejtekeikből kifüstölni Haqqáni harcosait, akinek afganisztáni akciói révén szeretnének befolyást gyakorolni arra nézve, milyen legyen a csapatkivonás utáni hatalmi struktúra Kabulban.

Ha az amerikaiak a térségben állandó bázisok létesítésére az afganisztáni lehetőség mellett Pakisztánt is tekintetbe veszik, illetve nagyobb biztonságban akarják tudni Pakisztán nukleáris létesítményeit, az abbottábádi helyszín fókuszpontba helyezése a legjobb választás. Amennyiben az amerikai katonai bázisok Pakisztánban épülnek meg, az Afganisztán leértékelődéséhez vezet, amely az 1990-es évekhez hasonlóan ismét a káoszba süllyedhet. Ám Pakisztánnal és Iránnal ellentétben Afganisztán nem az ázsiai válságív törésvonalában helyezkedik el, következésképpen nem érinti a dominó-effektus. A Hindukustól északra egyik nemzetiség sem él összefüggő tömbben, az afgán állam atomhatalom szomszédjaival ellentétben nem tud szétesni. Következésképpen az ország de facto megosztását, a déli, pastunok által lakott régióknak a táliboknak történő átadását és északon, a közép-ázsiai

---

³⁵ Az amerikai különleges erők korábban már tettek ártalmatlanná pakisztáni területen Al-Káida vezetőket, ezek az akciók azonban a pakisztániak tudtával és részvételével történtek. 2002-ben Faiszálábádban rajtaütöttek Abu Zubaidán és Karacsiban meggyilkolták Ramzi Binalszibhet, majd 2003-ban Ravalpindiben elfogták Khálid Seikh Mohammadot.

köztársaságok szomszédságában építendő bázisaikra³⁶ és bérelt támaszpontjaikra³⁷ való húzódásukat célzó amerikai tervek nem reálisak.

Iszlámábád azt akarja, hogy az állandó amerikai támaszpontok Pakisztánba kerüljenek, amely révén az ország nem veszít jelentőségéből, sőt ismét felértékelődik. Ha az állandó amerikai bázis Pakisztánban létesül, két-három helyszín jöhet számításba:

- Elsősorban Taxila-Kamra. Az ország, és a régió legkiépítettebb és legkedvezőbb geostratégiai fekvésű repülőtere Kamraban található. Taxilában folyik az urándúsítás, és a nukleáris hordozókkal ellátott harci gépek a kamrai repülőteret tudják használni. Taxilában található az ország legnagyobb, és a régió egyik legnagyobb fegyvergyára.
- A másik opció a beludzsisztáni Gvadar kikötője, amely Irán-ellenes beludzsisztáni műveletekre és a kínaiak öbölbeli befolyásának visszaszorítására is alkalmas, noha ezt a kikötőt a kínaiak építették.

Következésképpen az amerikai és pakisztáni érdekekben szignifikáns aszimmetria tapasztalható:

Mindenekelőtt az afganisztáni jelenlét súlya a két ország biztonságpolitikájában merőben másként esik latban. Az Egyesült Államok kivonulhat Afganisztánból anélkül, hogy stratégiai vereséget szenvedne. Afganisztán az amerikai globális stratégiának csupán egy eleme és nem kulcsa. A szovjet csapatkivonást követően az Egyesült Államok már egyszer magára hagyta ezt az országot. Ha a nemzetközi közösség támogatása ismét véget ér, ez sem globális sem regionális szinten nem befolyásolja a katonai erőegyensúlyt. Iszlámábád ellenben nem hagyhatja el Afganisztánt, amely központi helyet foglal el stratégiájában. A másik alapvető eltérés, miszerint a két országnak lényegében nincsenek kompatibilis céljai a térségben. Az amerikai és pakisztáni nemzeti érdekek merőben különböznek. Az amerikaiak bármi áron presztízscsapást akartak mérni az Al-Káidára. A pakisztániak ezzel szemben bármi áron el akarták kerülni államuk működésképtelen államkudarccá válását, összeomlását, végül szétesését.

Az afganisztáni–pakisztáni helyzet változásai a pakisztáni katonai-politikai elit számára, amely igyekszik a helyzetből politikai tőkét kovácsolni és meglovagolni a felkorbácsolódott nacionalista érzelmeket, stratégiai paradigmaváltást jelentenek. A közvélemény hevesen reagált a történetekre, miszerint a fegyveres erők nem képesek megvédeni az ország szuverenitását, felkorbácsolódtak a nacionalista érzelmek, a pakisztáni hadsereg lecsúszott az ország politikai dinamikáiban betöltött ikonikus piedesztáljáról és bizalmi válságba került. Mindazonáltal a gyenge polgári kormány, egyaránt tartva katonai hatalomátvételtől és a fegyveres erők meggyengítésétől, meg sem kísérelte a vezérkari főnök vagy az ISI főigazgatójának a lemondatását.

Július 11-én Washington kijelentette, hogy a 2010–11. évi 4,5 milliárd dolláros pakisztáni segélyből visszatartja a 2011-ben esedékes 800 millió dollárt, amelyet az afgán határvidék biztosítására, 300 millió dollárt amerikai kiképzőkre, kisebb részben haditechnikára szántak.

---

³⁶ Mazár-i Saríf

³⁷ Kirgizisztánban a manaszi támaszpont és Tadzsisztánban Ajni bázis.

A „terrorizmus elleni háború” során, 2001-től az iszlámábádi kormány 21 milliárd dollár értékű segélyezésben részesült. A pakisztáni kormánynak politikailag jól jött a bejelentés. Kijelentették, hogy a pakisztáni hadsereg külföldi segítség nélkül is a helyzet magaslatán van, nincs szüksége beavatkozásra, és a polgári kormánynak nagyobb szüksége van a segélyekre. Nyomatékkal kilátásba helyezték a mintegy 1100 katonai ellenőrző pont leszerelését, amelyeket ebből az összegből kellene fenntartaniuk az afgán határon.

A helyzet látszólag hasonlatos ahhoz, mikor az afganisztáni szovjet csapatkivonást követően, amikor már nem volt szükség Pakisztánra, mint az afganisztáni háború frontországára, nem szállították le Iszlámábádnak a 28 darab F-16-os vadászrepülő és proliferációs programja miatt szankciókkal sújtották, majd az Egyesült Államok a pakisztáni kormányra bízta, hogyan érvényesíti befolyását Afganisztánban, amely iránt a hidegháború befejezését követően érdeklődése megszűnt. Ám valójában a helyzet különbözik az 1990-es évektől. Washingtonnak nem mindegy, hogy a csapatkivonást követően melyik regionális hatalmi tényező érvényesíti befolyását Afganisztánban.

Ami Washingtont illeti, gyakorlatilag nem rendelkezik eszközökkel Iszlámábád megregulálására, hacsak nem nyit új frontot Pakisztánban. Az iszlámábádi játszmák ellensúlyozására az Indiához fűződő viszony szorosabbra fűzése jelenti szinte az egyetlen kézenfekvő eszközt.

Bin Laden kiiktatása nem változtat a geopolitikai realitásokon. A két ország egymásra van utalva. Az amerikaiak afganisztáni műveleteikhez nem nélkülözhetik a Karacsí-Khaibar, illetve Karacsí-Csaman logisztikai útvonalakat, nem függhetnek teljes mértékben Oroszországtól sem az északi utánpótlási útvonal fokozott igénybe vételével, szükségük van hírszerzési információkra. A pakisztániak pedig India ellenében rá vannak szorulva az amerikai támogatásra.

Afganisztán szovjet megszállásával Pakisztán, amely két fronton érezte fenyegetettnek magát, busásan profitált a két világrendszer afganisztáni konfrontációjából. A szovjet kivonulást követően ellenezte Afganisztán fragmentációját, mert egyben kívánta érdekkörében tartani az országot és általa biztosítani a közép-ázsiai köztársaságok megközelítését. Ennek érdekében fokozta afganisztáni beavatkozását, amelynek hajtómotorja az ISI és annak kliensei lettek.

2001. szeptember 11. történései komoly veszélyt jelentettek Iszlámábád számára, mert nem tudta tovább biztosítani magának az afganisztáni színteret. A megoldást az iszlámábádi döntéshozók abban látták, hogy stratégiai szövetséget kötöttek az Egyesült Államokkal és bizonyos mértékig támogatták a „terrorizmus elleni háborút”. E támogatásnak azonban korlátai is voltak: Iszlámábádnak el kellett kerülnie, hogy olyan tiltakozási hullám bontakozzon ki, ami megrendíti a rendszer alapjait. Ugyanakkor támogatták az országon belül azokat az erőket, akik nem akartak együttműködni az amerikaiakkal. Ennek biztosítására a pakisztáni kormány grandiózus egyensúlyozó játszmába kezdett.

Az amerikaiak tisztában voltak a pakisztáni együttműködés korlátaival, ám nem akarták, hogy Pakisztán kezelhetetlenül destabilizálódjon. Ugyanakkor a pakisztániak számára is nyilvánvalóak voltak az amerikai tűrőképesség határai, így az eltelt évtized során a játszma kiegyensúlyozottnak volt tekinthető. Ezt az egyensúlyt nem a pakisztáni szuverenitás megsértésével végrehajtott, Bin Laden kiiktatását célzó művelettel borult

fel. Az iszlámábádi stratégiák számára ugyanis nyilvánvalóvá vált, hogy az amerikai csapatkivonás további drámai eseményeket indikál Afganisztánban, amelyek a játékszabályokat és magát a játszmát is felülírják.

Az amerikaiak elfogadták a pakisztáni kettős játszmát, ennek határát az Al-Káidánál húzták meg. A lélektani töréspontot a Bin-Laden ügy jelentette. Ez szakítópróbát jelentett. Az új helyzet Pakisztán számára három lehetőséget körvonalaz:

1. Az iszlámábádi kormány azzal szembesül, hogy nyugati határán nem lesznek amerikai erők, amelyek támogatják. Nem akarja elidegeníteni a tálibokat, mert úgy véli, ők fogják a következő politikai kurzust irányítani Kabulban, és biztosítják a stratégiai mélységet nyugati határain. Ehhez képest az Egyesült Államokkal való együttműködés kisebb jelentőséggel bír.
2. A pakisztáni vezetés annak is tudatában van, hogy stratégiai fedezése szükséges az Egyesült Államok számára csapatai kivonáshoz. Afganisztán nem Irak, amennyiben az amerikaiak kivonulnak, nagyobb a kockázat, több a kiszámíthatatlan elem, ezért az Egyesült Államoknak szüksége van a kivonulás után a pakisztáni befolyás biztosítására, nehogy ott regionális ellenfelei nyerjenek teret.
3. Következésképpen az iszlámábádi stratégiák azt akarják, hogy pakisztáni elemek, főleg az ISI közvetítők maradjanak Afganisztán jövőjét illetően a tálibokkal folytatott tárgyalások során.

A pakisztáni kormány úgy készül az amerikai csapatkivonásra, hogy minél függetlenebbnek, sőt minél ellenségesebbnek láttatja magát az Egyesült Államoktól, így tudja fenntartani a belföldi közvélemény szemében a hitelesség látszatát. Azok az amerikai vádak, miszerint a pakisztáni kormányzat nem bizonyul kellőképpen együttműködőnek a muszlim militánsok elleni harc során, pontosan azt a politikai muníciót biztosítják, amire a pakisztáni katonai és politikai elitnek szüksége van, hogy a következő fázisba lépjen.

A pakisztániak letartóztatták a Bin Laden kiiktatásában segítő CIA ügynököket, kiutasították a Frontier Corps százhusz amerikai kiképzőjét és felmondták a beludzsisztáni Paszní repülőtér használatát. Utóbbi különösen nagy csapás, hiszen akár Irán ellenében, akár a quettai tálib súra kifüstölésére sor kerülhet beludzsisztáni fedett műveletekre. Ezek az intézkedések hozzájárulnak az új image kialakításához, ugyanakkor nemcsak politikai tőkét jelentenek, de a pakisztáni-amerikai viszony további alakításában zsarolási potenciált képeznek.

Az abbotábádi akciót követően az amerikai-pakisztáni kapcsolatok alakulásában a következő negatív változások következtek be:

- 1./ Mindenekelőtt a pakisztáni fegyveres erőkre gyakorolt amerikai befolyás tere lényegesen leszűkült.
- 2./ Következésképpen az Egyesült Államok nem tudja elérni, hogy a pakisztáni hadsereg feladja Afganisztánban és az indiai szubkontinensen folytatott „helyettesítő háborúját”.
- 3./ Az új stratégiai fordulat következtében Iszlámábád folytatólagosan és még kiélezettebben ellenséges magatartást tanúsít Washingtonnal szemben. Ennek eklatáns példája, miszerint a pakisztáni hatóságok nem engedélyezték, hogy az Egyesült Államok Quettában konzulátust nyisson. A pakisztáni hadsereg nem nyitott nagy

hadműveletet sem Szvátban, sem Észak-Vazirisztánban, csak egy kisebb elterelő műveletet júliusban, a Kurrám törzsi ügynökség területén. Ellenben augusztus tizedikén széleskörű hadműveletet kezdeményezett a beludzsisztáni Quetta mellett, nem a quettai tálib súra kifüstölésére, de az iszlám radikálisok esküdt ellenségei, a szekuláris beludzs nacionalisták ellenében.

A tízéves mérleget tekintve amerikai nézőpontból nézve az afganisztáni háború nem kudarc. Több támadás nem történt az Egyesült Államok ellen és az amerikai hadműveletek súlyos károkat okoztak az Al-Káidának. A leegyszerűsített katonai meghatározás szerint az a győzelem, ha az ellenség nem képes csapást mérni. Azt azonban semmi sem garantálja, hogy az Al-Káida nem fog valahol ujjászerveződni, de erre a további afganisztáni katonai jelenlét nincs befolyással.

Ha az amerikaiak kivonulnak Afganisztánból, Pakisztán a közép-ázsiai országot ismét befolyása alá keríti. Ehhez, akárcsak India ellenében, már csak azért sem nélkülözheti Washington támogatását, mivel Kína nem rendelkezik olyan katonai képességekkel, hogy megvédje a Himalájában vagy a kínai haditengerészet őrizze partjait. Az Egyesült Államoknak is szüksége van a pakisztáni együttműködésre annak megakadályozására, hogy újra kialakuljon az interkontinentális Al-Káida. Az amerikai stratégiák továbbra is fel akarják használni Pakisztánt India ellensúlyozására, ugyanakkor Washington Újdelhivel szorosabbra fűzi kapcsolatait.

Nem zárható ki az a lehetőség sem, hogy a fegyveres erők a politikai térbe való erőszakos behatolással kísérelik meg visszaszerezni megtépázott tekintélyüket. Musarraf az utóbbi időben igyekezett a Muslim League-Qaed-i Azam frakció (ML-QA) elemeiből és más erőkől saját politikai bázist létrehozni, saját pártot alapítani. Pervez Asfaq Kiani tábornok pedig képes katonai puccsot végrehajtani.

Az Egyesült Államok nem látna szívesen Pakisztánban sem katonai, sem iszlamista puccsot, sem tömegmegmozdulásokat. A katonáknál jobbnak tűnik számára a jelenlegi (esetleg egy másik), gyengesebb okán kezelhetőbb civil kormány, hogy a dezintegrációt is lebegtesse, mint opciót. Meg akarja tartani afganisztáni műveleteihez a pakisztáni utánpótlási útvonalakat. Nem függhet e tekintetben Oroszországtól. Az opció nem teljes mértékű együttműködés, versus korlátozott együttműködés, mert előbbi sohasem állt fenn, utóbbi tekintetében Washington régen megkötötte a maga kompromisszumait, hanem korlátozott együttműködés versus az együttműködés hiánya. Washington opciója Pakisztánban kiszámítható és kezelhető nagy válság, ami a Janus-arcú szövetségest szorosabb együttműködésre készíti.

Az Egyesült Államok Bin Ladent kiiktató akciójával rámutatott, hogy az ISI a radikális iszlamizmus támogatója. Jelenlegi és korábbi vezetői, a három legerősebb tábornok³⁸ fókuszba helyezésével csökkentette egy erős puccs lehetőségét, ugyanakkor egy másik, az ellentmondásos Zardári kormányánál rendezettebb, ám ugyancsak gyenge civil kormány (Navaz Saríf és Musarraf politikai visszatérése) lehetőségét is nyitva tartja.

Az iszlámábádi vezetés számára nem kívánatos az Egyesült Államokkal való kenyértörés, hiszen akkor kiszolgáltatott helyzetbe kerül Indiával szemben. Washington sem akarja Pakisztán szétesését, legalábbis most nem, ám szeretné elérni, hogy Iszlámábád nyomást gyakoroljon a tálibokra, tisztítsa meg a radikális iszlám elemektől

---

³⁸ Nadím Tádzs tábornok, 2005-ben az ISI parancsnoka, Pervez Asfaq Kaiani vezérkari főnök az ISI előző parancsnoka, és Sudzsza Pasa tábornok, a jelenlegi ISI-főigazgató.

az ISI-t, űzze ki a külföldi iszlám radikálisokat az ország területéről és keményebben lépjen fel a helyi militánsokkal szemben. Fontos, hogy az ISI ne használja ki utóbbi közös hadművelet gyanánt feltüntetve pozíciói erősítésére és országszerte a nacionalista érzelmek felszítására. Az ISI kész megölni Zardárít, ahogyan Baitullah Mehszúdót, a pakisztáni tálib mozgalom vezetőjét is eltette láb alól, amikor nem volt rá szükség.

Mivel az Egyesült Államoknak szüksége van Pakisztánra, nem adhatott helyt James Baker 2010-ben készült jelentésében foglaltaknak, hogy Pakisztánt vegye fel a terrortámogató országok listájára. Nem tudja szankciókkal elszigetelni, mint Iránt, ezért figyelme a terrortámogatók felszámolásának „roadmapjában” Irán felé irányult.

A nemzetközi közösség a Bin-Laden forgatókönyvet fel tudja használni a taxilai nukleáris létesítmények biztosítására, a kérdés politikai fókuszálásával megfontoltabb őrzésre, az iszlám szélsőségesek és a fegyveres erők soraiban támogatóik ellen határozottabb fellépésre készítetve az iszlámábádi vezetést. Újabb amerikai hadművelet pakisztáni területen kevésbé valószínű, tekintetbe véve, hogy Afganisztánból átvezényelt egységek sem vethetők be és a hazai tartalékok is szűkösek (a politikai támogatás ellentmondásosságáról, a morális támogatás hiányáról nem is beszélve). Ám Iszlámábád a dezintegráció lehetőségének kilátásba helyezésével rákényszeríthető, hogy nukleáris létesítményeit fokozott oltalom alá helyezze, Kamrában és Gvadarban amerikai bázisok létesüljenek.

Regionális dinamikák Bin Laden eltűnését követően

Bin Laden kiiktatását követően a regionális dinamikák tekintetében mindenekeelőtt Kína, India és a Sanghaji Együttműködés Szervezetének az Egyesült Államokhoz, Pakisztánhoz és egymáshoz fűződő viszonyrendszerében bekövetkezett változásokat, illetve a csapatkivonás utáni Afganisztán jövőjének a regionális hatalmi tényezők általi megítélését kell tekintetbe venni. Pakisztán az abbottábádi műveletet megelőzően, a közel-keleti megmozdulások kezelése terén igyekezett Törökországgal szorosabbra fűzni együttműködését. Május 2-át követően azonban a török modell versus iráni modell, iráni térnyerés versus szaudi befolyás képletét bonyolultabb dinamikák váltották fel.

Törökországra nagy a szükség, mint nyugati szövetségesre, ám annak Irán felé nyitásával Abbotábád után másfajta dinamikák rajzolódnak ki. A térségben, körvonalazódni látszik egy új, Ankara–Damaszkusz–Teherán tengely. Iszlámábád pedig az amerikaiakkal való konfrontáció ellensúlyozására Ankarával, Teheránnal, Rijáddal, Kabullal és Pekinggel kívánja szorosabbra fűzni kapcsolatait. Ha az Egyesült Államok az iráni térnyerést a Közel- és Közép-Keleten meg akarja akadályozni, Iszlámábáddal kesztyűs kézzel kell bánnia.

Irán és Pakisztán között nincs területi vita, a nemzetközi rendszerekben való együttműködésük sikeresnek tekinthető. Nézeteltérés csak az afganisztáni és közép-ázsiai befolyás tekintetében van közöttük. Ráadásul a beludzs nacionalisták felkelésének leverése tekintetében érdekeik egybeesnek, noha Teherán az iráni Dzsundullah beludzs szervezet támogatásával vádolja Iszlámábádot (bár Abdul Malik Rígí, a Dzsundullah alapítójának 2010. júniusi kivégzését követően ezek a vádak elcsendesedtek). Miután, felekezeti ellentéteiket félretéve, egyre inkább azonos Irán és Pakisztán érdeke, hogy ne állomásozzanak határaikon amerikai katonák. Geostratégiai

érdekei meghatározásánál mindkét ország alapvetőnek találja elkerülni a szétesést, külső támadást vagy belső rendszerváltást. Ma már Közép-Ázsiában és a Perzsa öbölben, valamint a kőolaj- és földgázvezetékek megépítéséért folytatott vetélkedésük során nagyobb vetélytársnak tekintik az Egyesült Államokat, mint egymást. Előbbit a kínai kártya kijátszásával igyekeznek ellensúlyozni. Az iráni–pakisztáni regionális szembenállást felváltja Teherán katonai segítsége a korábban Irán helyettesítőinek tartott afgán csoportok ellenében harcoló pakisztáni támogatottaknak. Iráni–afgán–pakisztáni stratégiai háromszög van kialakulóban. Ami a regionális energetikai együttműködési potenciált illeti, Irán mind Pakisztán, mind India számára kívánatos partner.

Pakisztán a közeljövőben súlyos bizonytalanság elé néz. Ennek ellensúlyozására regionális támogató rendszerekben keres menedéket. Afganisztánnak is azt javasolta, hogy folyamodjon teljes jogú tagságért a Sanghaji Együttműködés Szervezete június 15-ei asztanai tanácskozásán, és maga is teljes jogú tagságra törekszik. E célt szolgálták Zardarí, pakisztáni elnök júniusi pekingi és moszkvai látogatásai. Mivel az iráni stratégia régóta regionális együttműködési rendszerekben gondolkodik, több szervezetben együttműködnek. A pakisztáni–iráni bilaterális és általában a bilaterális kapcsolatok helyett a multilaterális együttműködés szorgalmazása Iszlámábádnak sincs ellenére. Kialakulni látszik a Teherán–Kabul Iszlámábáddal párhuzamosan egy Teherán–Iszlámábád–Peking tengely is.

Kezdetben úgy tűnt, hogy a regionális dinamikák Abbottábád utáni átstrukturálódásának India a vesztese, amely a Pakisztán által támogatott radikális szervezetek (Laskar-i Tajjiba, HUJI, HUJI-B) agresszívabb indiai akcióival és kínai katonai lépések percepciójával³⁹ szembesül.

Iszlámábád igyekszik Washington ellenében kijátszani a kínai kártyát. A pakisztáni–kínai bilaterális kapcsolatok igen jók. Kína Pakisztán legnagyobb befektetője, fő kereskedelmi partnere és katonai szállítója. A bilaterális kereskedelmi forgalom értéke 2010-ben meghaladta az évi 9 milliárd dollárt. Kína atomerőműveket, utakat épít Pakisztánban, arany- és rézbányákat tár fel és kiépítette Gvadar mélytengeri kikötőjét.

Ahogy Washingtonnal nem javul kapcsolata, Iszlámábád Pekingre, mint alternatív stratégiai partnerre tekint, a kínai kártya kijátszásával igyekszik egyensúlyozni. Ám ezt a partnerséget veszélyezteti az a kínai percepció, hogy a Kelet-Turkesztáni Iszlám Mozgalom harcosait pakisztáni szélsőséges szervezetek képezik ki a törzsi ügynökségeken.

A pekingi kormány orra alá sok borsot törő Kelet-Turkesztáni Iszlám Mozgalom az Al-Káidához köthető szervezet. Ezért érthető, hogy a kínai reagálás Bin Laden halálhírére visszafogott volt. Mindenekelőtt Pakisztán szuverenitása aspektusából vetette fel a rajtaütéssel kapcsolatos jogi kételyeket. A pakisztáni hatóságok augusztusban első ízben kényszerültek tagjainak hazatoloncolására, hogy elnyerjék a kínai kormány bizalmát. Burhánuddín Rabbání, az afgán Béketanács elnökének szeptemberi meggyilkolását követően sérült az afganisztáni politikai rendezésben az 1990-es években fennállott Teherán–Újdelhi–Moszkva tengely, amely az Északi Szövetség erőire, Abdullahra, Karzaí ellenzékének vezérére tett.

---

³⁹ Dél-Tibet biztosítására betörés Anacsal Prades indiai államba, illetve építő egységeknek álcázott katonai alakulatok mozgása határai mentén.

Paradox módon ugyanazon okok – az instabilitástól és a terrorizmustól való félelem – amelyek arra készítetik az amerikai adminisztrációt, hogy továbbra is bőkezűen investáljon Pakisztánba, Pekinget arra készítetik, hogy tisztas távolságra tartsa magát Iszlámábádtól. Kína inkább a Sanghaji Együttműködés Szervezete keretében kívánja Iszlámábádot aktívabban bevonni a felgyorsuló regionális dinamikákba.⁴⁰ Ám az amerikai–pakisztáni viszony romlása a vártnál tartósabbnak bizonyult. Ez bátrabb lépésekre készítette Pekinget. A kínai miniszterelnök-helyettes és biztonsági miniszter, Meng Jianghu szeptember 26-án Iszlámábádban tett látogatást. Közös gyártmányú Thunder-16 vadászgépek gyártásába kezdenek és Iszlámábád hat új tengeralattjárót rendelt Pekingtől. Kína hosszú idő után először tett politikai nyilatkozatot az afganisztáni válság megoldását illetően.

Arra a kérdésre, hogy száznyolcvan fokos fordulat következik-e be az amerikai-pakisztáni kapcsolatokban és Kína felválthatja-e az Egyesült Államokat, nemmel kell felelnünk. A pakisztáni vezetés igyekszik e szoros kínai kapcsolatokat arra használni, hogy egyensúlyozzon Washingtonnal szemben. E taktika stratégiai hozadéka azonban lényegesen kevesebb, mint ahogyan Pakisztánban láttatni szeretnék. Iszlámábád, az amerikaiakkal szembeni széleskörű ellenszenv ellenére, ha szakít Washingtonnal, elesik a milliárdos segélyektől, IMF-es és világbanki hitelektől. Kína azon törekvése, hogy katonai és politikai konfliktusokat elkerülve gazdasági szuperhatalommá nője ki magát, óvatosságra készíteti, hogy ne aknázza alá komplex kapcsolatait az Egyesült Államokkal.

India ellenben közelebbi együttműködést igyekezett kialakítani az Egyesült Államokkal a regionális stabilitás érdekében, noha ennek a viszonyoknak megvannak a maga határai. Újdelhi visszautasított egy 11 milliárd dolláros harci repülő vásárlási amerikai ajánlatot. Az Egyesült Államok, a várható pakisztáni reagálástól ódzkodva az eltelt évtized során többször elhárította az indiai kormány felajánlását, hogy részt venne az ISAF tevékenységében, míg Pekinget csapatok küldésére is biztatja.⁴¹

Az amerikai–pakisztáni kapcsolatok rohamos léptékű romlását Újdelhi, Afganisztán-politikájában bekövetkezett paradigmaváltással igyekszik kihasználni. A meglepetés erejével hatott, hogy a Karzaí-kormány első stratégiai partnerségi szerződése nem az Egyesült Államokkal kötött, amelynek aláírása decemberben a második bonni konferencia idején várható, hanem Indiával, Karzaí elnök indiai látogatása során, október 4-én. Ennek értelmében az indiai kormány részt vesz az afgán biztonsági erők képzésében, az afgán ásványkincsek kiaknázásában és bilaterális kereskedelmi szerződések, útépités révén bilaterális szerződésekkel, Irán bevonásával Pakisztánt elkerülő útvonalon igyekszik megközelíteni a közép-ázsiai köztársaságokat. India nem vállalt ilyen volumenű szerepet a térségben a Nadzsibullah rezsim megdöntése óta, noha a pakisztáni érdekek képviselőinek tartott tálibok ellenében diszkrét támogatásban részesítette az Északi Szövetség erőit.

Már a mumbai-i támadást követően Washington támogatta az indiai kormány javaslatát az ENSZ BT-nél, hogy Pakisztánt bélyegezzék terrortámogató országnak. Az ISI már ezen akciókat megelőzően, ez év tavaszán a terrorszervezetek amerikai listájára került, és ez a sors vár a Haqqáni hálózatra is. Kérdés, hogy India, Kína és az

---

⁴⁰ Anath Krishnan: China Strongly Backs Pakistan. The Hindu, May 4, 2011

⁴¹ <http://www.eurasiareview.com/china's-calibrated-response-to-osama-bin-laden's-killing-analysis16052>

Egyesült Államok képes-e a regionális problémák megoldására és a pakisztáni politika ellensúlyozására trilaterális dialógusba bocsátkozni?

Afganisztán felosztása – versus Pakisztán dezintegrációja

Pakisztán terrortámogató országgént emlegetésével felmerül Koszovó vagy Dél-Szudán mintájára az ország „békés balkanizációjának”, irányított dezintegrációjának kérdése,⁴² ehhez azonban biztonságba kell helyezni a pakisztáni atomarzenált. Pakisztán nagyon törékeny, a szétesés kérdése bármikor terítékre helyezhető. Az ország dezintegrációja nem a pastun területekről indul ki, ahogyan az iszlámábádi stratégiák korábban latolgatták és minden eszközzel megakadályozandó, a pastun nacionalizmus lenullázására és a Durand-szerződés államhatárként elismertetésére törekedtek.

Amennyiben bekövetkezik az ország szétesése, az várhatóan Beludzsisztánban kezdődik. Kevésbé ismert tény, de a törzsi társadalmak úgy tradicionalisták, hogy távol állnak a vallási szélsőségektől. Önszervező, egalitáriánus közösségeik praktikusak, bizonyos értelemben demokratikusak. A beludzs társadalom e természete alkalmas arra, hogy a beludzs törzsek az iszlám radikálisok vagy zsarnoki iszlám rezsimek ellen forduljanak.

Beludzsisztán irányában megélnékült a nemzetközi érdeklődés. „Korábban szovjet ügynöknek, majd indiainak, most pedig amerikaiak bélyegeznek minket” – foglalják össze a beludzs vezetők bonyolult viszonyaikat.⁴³ Ha létrejön pakisztáni Beludzsisztánból önálló beludzs állam, ez az iráni Szíisztán-Beludzsisztánban is felgyorsítja az eseményeket. Ezt követően pastun állam vagy Nagy-Afganisztán is létrejöhet, amelynek területe a taxilai hegyekig terjed. Végül megalakul Nagy-Pandzsáb valamint Szindhí Des, a szindhiek állama. Iszlámábád a beludzs nacionalizmus ellensúlyozására megtűri az iszlám szélsőségesek beludzsisztáni táborait és a quettai tálib súra is háborítatlan, ám fokozta a szekuláris beludzs nacionalisták likvidálására irányuló akcióit.

A 2011. december elején megtartandó második bonni konferenciája előestéjén Afganisztán jövőjét illetően A, B, sőt C tervek merültek fel. Az Afganisztánnal kapcsolatos jelenlegi rendezéses tervek problémája, hogy az ellenség azonosítása, tárgyalóasztalhoz ültetése vagy egymás elleni kijátszása, meggyengítése nem történt meg. A gyenge hatékonyságú, Karzaí elnök által kinevezett Legfelső Béketanács elnökének, Burhánuddín Rabbáninak szeptember 20-ai meggyilkolása is ezt mutatja. A mechanizmus sincs kidolgozva. Egymásra épülő dzsirgák rendszerében kellene megtárgyalni a problémákat, definiálni a megoldást, kidolgozni a megvalósítási tervet, államformát és államfőt választani afgán processzus gyanánt, s az afgánok közötti tárgyalásokat kellene megfelelő biztosítékokat nyújtó regionális tárgyalásoknak követnie.⁴⁴ Mások arra hívják fel a figyelmet, hogy a Bretton Woods-i rendszer ma már nem működik, hasonlóképpen, ahogyan hat hatalom tárgyal Észak-Koreával, 5+1

---

⁴² Dr. Stuart Bramhall: Baluchistan for Sale. The Baloch Hal, May 22, 2011

⁴³ The Baloch Conference of North America. Washington Carnegie Endowment for International Peace. April 30, 2011

⁴⁴ A Nadzsibullah valamint Benon Sevan, az ENSZ főtítkárának különmegbízottja terve is lényegében ezt tartalmazta. Khalil Nouri – Elisabeth Gould – Paul Fitzgerald – Michael Hughes: Restoring Afghanistan's Tribal Balance. New World Strategies Coalition. 23. 08. 2011.

Iránnal, hatan Koszovóról, ugyanígy Afganisztán esetén is át kellene térni a diszfunkcionális multilateralizmusról 9+1-es minilaterális tárgyalásokra.⁴⁵

Az A terv a jelenlegi centralizált, erős elnöki rendszerű afgán kormányzati struktúra fenntartása, esetleg azzal a korrekcióval, hogy a történelmi hagyományoknak megfelelően a periféria belső ügyeiben nagyobb autonómiát élvezzen. Am ha felmerül az Afganisztán B terv, a Blackwill-koncepció megvalósítása⁴⁶, az ország de facto feldarabolása, a déli területeknek a tálibok kezébe adása és a nemzetközi közösségnek a Hindukustól északra eső területekre vonulása, ahol föderális kormányzást hoznának létre (vagyis elismernék az északi etnikai hadurak territoriális fennhatóságát) – az semmiféle politikai megállapodást nem jelentene Afganisztánban. Sőt, oly mérvű polgárháborút indikál, ami már nem a kézben tartható „irányított káosz” fenntartását jelentené az országban, hanem a konfliktus ellenőrizhetetlen eszkalációja végzetes következményekkel járhat szomszédjai, elsősorban Pakisztán számára. Ehhez a rendszerhez parlamentnek felelős kormány járna miniszterelnökkel, akiket az elnök nevezne ki.⁴⁷ Ez a rossz, nem átruházható, tisztán egyéni (SNTV) választási rendszer miatt permanens választási és parlamenti, legitimitási válság, működésképtelenség miatt nem életképes államforma.

Tobias Ellwood brit képviselő C terve Afganisztán 8 államra osztása, amelyek mindegyike más-más ország protektorátusa alatt állna, Kandahár, Khoszt, Dzsálálábád, Kunduz, Mazár-i Saríf, Herát, Bamián központokkal, több a tálibok, a többi törzsi tanácsok irányítása alatt szövetségi kormánnyal, amelynek miniszterelnöke is lenne.⁴⁸ Afganisztán fragmentációjának egyetlen értelme más államkudarcok, nukleáris hatalmak szétesésének ideig-óráig történő megállítására lenne.

Irán szétesése Pakisztán dezintegrációjának törvényszerű következménye, ám Irán sokkal keményebb dió. Míg Pakisztán olyan üveg, ami bármikor kívülről is széttörhető és belülről is töredezhet, Irán olyan acél, amely belső feszültség révén repeszthető szét, mintsem külső nyomásra.

KONKLÚZIÓ

---

⁴⁵ Pakisztán, Irán, India, Szaud Arábia, Kína, Oroszország, az Egyesült Államok, az EU, a NATO és Afganisztán. Giandomenico Picco: A New Afghanistan in a New International Construct <http://www.oicworldpeace.org/foreign-policy/a-new-afghanistan-in-a-new-international-construct.html>
Giandomenico Picco az ENSZ főtáitkárának különmegbízottja volt az 1988-as, az Egyesült Államok, a Szovjetunió, Afganisztán és Pakisztán kormányai között létrejött megállapodás során.

⁴⁶ Robert D. Blackwill: Plan B in Afghanistan. Why a De Facto Partition is the Least Bad Opinion. Foreign Affairs, January/February 2011, Bush's Envoy to Iraq Calls for Partition of Afghanistan. <http://afpakwar.com/archives/6609>

Robert Blackwill mindkét Bush elnök biztonságpolitikai tanácsadója volt.

⁴⁷ Afganisztán északi és déli területekre osztása az 1988-as genfi egyezmény titkos záradékában is szerepelt, akkor Pakisztán is akarta. A dzsalálábádi csatában elszenvedett vereséget követően Pakisztán már egyben akarta befolyása alá keríteni, hiszen csak így biztosíthatta volna a közép-ázsiai szénhidrogénekhez való hozzáférést, míg más országok (Irán) ezt az északi régiók biztosításával is el tudták érni, illetve meg tudták akadályozni (Pakisztán).

⁴⁸ U.K.'s Plans for Afghanistan's Dissolution.

<http://presstv.ir/detail/194037.html>

A háború eltelt évtizede során nem került sor az Al-Káida gyökerestől történő kiirtására, sem a probléma gyökereinek felszámolására. A politizált iszlám ideológiája, mozgalmi jelentőségének globális csökkenésével nem cél annak megakadályozása, hogy más régióban a terrrorszervezet újjászerveződhessen, mindössze az afgán-pakisztáni helyszínről való eltávolítása. Máshol felbukkanása szolgálhat további geostratégiai, geoökonómiai célok juszifikálására, ám diverzifikálása a következő évtizedben kezelhetetlenül többfrontos küzdelmet eredményezhet.

A politizált iszlám felemelkedése a térségben az egypólusú világ terméke volt. A többpólusúvá váló regionális játszmák kialakulásával a politizált iszlám szélsőségeit az ideológiák körforgásában felváltja a szekuláris nacionalizmus, amelyben a Bin Laden Frankenstein szörny kevésbé fontos ellenség.

Bin Laden kiiktatására olyan időszakban került sor, amikor az afganisztáni csapatkivonulással a nemzetközi közösség térségbeli jelenlétének minősége megváltozik, ami a regionális dinamikák felgyorsulását, átstrukturálódását eredményezi. Annak a politikának a következtében, amely Pakisztánt kritika nélkül a nemzetközi terrorizmus elleni háború szövetségeseként kezelte és pakisztáni területen nem vette célba az iszlám szélsőségesek térnyerését, ma már középtávon Pakisztán szétesésével is számolni kell. Ez a lehetőség úgy kezelendő, hogy az afganisztáni csapatkivonás, a 2014 utáni időszakra biztosítani kell a térségben a nemzetközi közösség érdekérvényesítését, jelenlétének új formáit. Az Afganisztán, India, Egyesült államok és EU közötti stratégiai partnerségek ezt a célt szolgálják.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Jeffrey Goldberg and Marc Ambinder: The Ally From Hell. The Atlantic Magazin, December 2011,

www.theatlantic.com/magazine/archive/2011/2/the-ally-from-hell/8730/4

Anath Krishnan: China Strongly Backs Pakistan. The Hindu, May 4, 2011

Dr. Stuart Bramhall: Baluchistan for Sale. The Baloch Hal, May 22, 2011

Khalil Nouri – Elisabeth Gould – Paul Fitzgerald – Michael Hughes: Restoring Afghanistan's Tribal Balance. New World Strategies Coalition, 23.08.2011

Giandomenico Picco: A New Afghanistan in a New International Construct.

<http://www.oicworldpeace.org/foreign-policy/a-new-afghanistan-in-a-new-international-construct.html>

Robert D. Blackwill: Plan B in Afghanistan. Why a De Facto Partition is the Least Bad Opinion. Foreign Affairs, January/February 2011

Brynjar Lia: Al Qaeda Without Bin Laden: How Terrorists Cope With Their Leader's Death. Foreign Affairs, May 11, 2011

Gen. Mirza Aslam Beg: Staged Death of Bin Laden: New Revelations.

<http://www.eurasiareview.com/staged-death-of-bin-laden-new-revelations-analysis27052011>

Preeti Nalva: The Incident of Abbottabad, District of Hazara, Pakistan. Eurasia Review, May 14, 2011

<http://www.eurasiaweb.com/the-incident-of-abbottabad-district-of-hazara-pakistan-analysis-14052011>

Dean Nelson: Pakistan's Nuclear Bases Targeted by Al-Qaeda. The Telegraph, London, August 11, 2009,

<http://www.telegraph.co.uk/news/urdu/news/asia/Pakistan/6011668/Pakistan:nuclear-bases-targeted-by-al-Qaeda.html>

Bruce Riedel: Pakistan and Terror: The Eye of the Storm. The Annual of the Academy of Political and Social Science, 618, (July 2008)

Shaun Gregory: The Terrorist Threat to Pakistan's Nuclear Weapons. CTC Sentinel 2 (July 2009)

<http://www.ctr.usma.edu/sentinel/CTSentinel-Vol2Iss7.pdf>

Richard Weiry – Joy Drucker – Matthew Bunn – George Perkovich – Aparna Pande: Nuclear Security in Pakistan: Issues and Implications. Hudson Institute, February 23, 2011

Amir Mir: Who's Finger on Pakistan's Nuclear Trigger? Asian Times Online, November 17, 2001

M. Suleman Shahid: Can Terrorists Grab Pakistan Nukes? Myths and Realities.

<http://www.eurasiareview.com/can-terrorists-grab-pakistan-nukes-myths-and-realities-analyse/17062011>

Dr. Stuart Bramhall: If Pakistan Is An Ally, Why Are We Trying To Break Up Their Country. March 9, 2011 www.stuartbramhall.aeganthorblogs.com

Rolf Mowatt-Larssen: Preventing Nuclear Terrorism: Securing Pakistani Nuclear Weapons. Testimony Before the U.S. Senate Homeland and Governmental Relations Subcommittee on Federal Financial Management, Government Information.

Federal Services and International Security (July 7, 2009)

http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/19204/preventing_nuclear_terrorism.html

Katona Magda

AZ AL-KÁIDA A VEZÉRE ELVESZTÉSE UTÁNI IDŐSZAKBAN

Rezümé:

A megváltozott geostratégiai körülmények (az Arab Tavasz, az Iránhoz fűződő kapcsolatok valamint a szíriai válság) hatására az al-Káida stratégiájában, taktikájában, szerkezetében, irányításában és technikai, földrajzi determinánsaiban átalakult, helyi szervezetek központi irányítás nélküli haza szövetségévé vált, helyi célokkal. Ám korántsem kellene leírni. Helyi szervezetei veszélyesek. Újjászerveződhet ott, ahol hatalmi vákuum keletkezik. A szíriai helyzet és az Iránnal való viszony alakulásából új erőt meríthet.

Kulcsszavak:

terrorizmus, Arab Tavasz, helyi szervezetek.

Magda Katona

AL QAEDA AFTER LOSE OF ITS LEADER

Abstract:

Due to changed geo-strategic circumstances (the Arab Spring, connections with Iran and the Syrian crisis) Al Qaeda's strategy, tactic, structure, technical and a geographic determinants has been changed, it became a loose alliance of local organizations with local agenda, without central leadership. But the organization must not be drawn off. Its local affiliates are more dangerous and can regroup in remote areas with power vacuum and from the Syrian crisis and new alliance with Iran can get a renewed strength.

Key words:

Terrorism, Arab Spring, local affiliates.

A regionális dinamikák átstrukturálódása Bin Laden kiiktatását követően címmel tanulmányt jelentettem meg a Hadtudományban.¹ Abban a cikkben az abbottábádi rajtaütés körülményeit, a Bin Laden kiiktatását követően az amerikai-pakisztáni viszony alakulását, az afganisztáni válságra gyakorolt hatását és a regionális hatalmi vetélkedés dinamikáinak átstrukturálódását vizsgáltam. A jelenlegi dolgozatban magát az al-Káidát veszem górcső alá. A megváltozott geostratégiai körülmények (az Arab Tavasz, az Iránhoz fűződő kapcsolatok valamint a szíriai válság) hatására a terrrorszervezet stratégiájában, taktikájában és szerkezetében, irányításában és technikai, földrajzi determinánsaiban bekövetkezett változások elemzésére vállalkozom. Arra keresem a választ, hogy a szervezet elhalóban, vagy új, decentralizált struktúrában ismét felemelkedően van-e és mennyiben valósította meg kitűzött céljait?

*

---

¹ http://mhtt.eu/hadtudomany/2012_e_Katona_Magda.pdf

Bin Ladennek a pakisztáni abbottábádi rejtékhelyén, 2011. Május 2-ra virradóan az U.S. Navy SEAL commando által végrehajtott kiiktatását követően, valamint a 2011. februárjában kezdődő Arab Tavasz mozgalom következtében úgy tűnik, az al-Káida terrorszervezet csillaga leáldozóban van. Döntő, ám korántsem végleges csapást szenvedett.

A Bin Laden kiiktatását követő időszakban jelentős változások mentek végbe az iszlám világban, amelyek átrendezték a Közel-Kelet és Észak-Afrika erőviszonyait. Az al-Káida azonban nem tudott azok élére állni. Ennek okai elsősorban a változások erejében, eredetében és irányultságában keresendők.

A Bin Laden halálát követő időszakra az *Arab Tavasz*nak nevezett jelenség feltűnése volt jellemző, ahol az al-Káida és az ahhoz hasonló szervezetek semmi szerephez sem jutottak. Ez alátámasztani látszik azon teóriánkat, hogy a (nyugati típusú vagy baloldali) *modernizáció – iszlám – nacionalizmus* körforgásában a modernizációt felváltó iszlám is leáldozóban van. Az említett irányzatok nyomán keletkező úrt a helyi nacionalizmusok töltik be, amelyek rendelkezhetnek iszlám színezettel vagy lehetnek modernizáló erők, demokratizálók vagy éppen erős államot kovácsolók – ám mindenképpen az al-Káida üzenetének marginalizálódását jelentik.

Az abbottábádi rajtaütés óta a szervezet belső körülményeiben is alapvető változások álltak be. Korábbi vezérének személyes karizmája és kitűnő kapcsolatai híján az al-Káida komoly finanszírozási nehézségekkel küzd és a drónháború kifüstöli búvóhelyeiről. Emiatt káderhiányban szenved. A szervezet átstrukturálódott, központi vezetése csaknem teljes mértékben megsemmisült. Ma már nem egyeduralkodó a radikális szervezetek között, csupán egy a sok közül. Meggyengült annyira, hogy nem globális, inkább regionális veszélyt jelent. Ám korai leírni. Helyi szövetségesei között egyre veszélyesebb csoportok találhatók, akik az utóbbi időszakban erősödtek, s ezek révén új erőre kaphat.

A szervezet metamorfózisa

Leírható-e az al-Káida?

A hivatalos amerikai megnyilvánulások meglehetősen ellentmondásosak annak értékelése tekintetében, hogy milyen mértékű és kiterjedésű, globális, regionális vagy helyi fenyegetést jelent az al-Káida? Fenyegeti-e a szeptember 11-eihez hasonló merényletekkel az Egyesült Államokat és szövetségeseit? Egyesek viszonylagos erejét, mások éppen meggyengülését hangsúlyozzák.

Leon Paletta, a CIA volt főigazgatója, jelenlegi védelmi miniszter szerint az al-Káida a kimúlás szélén van.² Ugyanakkor a szervezet feltételezett búvóhelyére mért intenzív dróncsapások az afganisztáni–pakisztáni határvidéken meghúzódó törzsi sávban nem azt mutatja, hogy a terrorszervezetet leírták volna. John Brennan, amerikai elnöki nemzetbiztonsági főtanácsadó e fenyegetéssel igazolja a jemeni *Az Arab Félsziget al-Káidája*, az AQAP elleni dróncsapásokat.³

² Elisabeth Bumiller: Panetta Says Defeat of Al-Qaeda is Within Reach. New York Times, July 9, 2011 <http://www.nytimes.com/2011/07/10/world/asia/10_military.html>

³ Ken Dilanian: Brennan Defends U.S. Drone Attacks Despite Risks to Civilians. LA Times, April 29, 2012 <http://latimesblogs.latimes.com/world_now/2012/04/brennan-drone-attacks.html>

Ami az elemzőket illeti, az egyik iskola szerint vezére halála és az Arab Tavasz eseményeinek következtében az al-Káida döntő (ám nem megsemmisítő) csapást szenvedett el: központi irányítása nincs többé, karizmatikus vezetőit kiiktatták, elvesztette monopóliumát, népszerűségét és továbbra is az Irán által államilag támogatott terrorszervezetek antitézisét jelenti. Ezt az álláspontot Clint Watts fejtette ki a *Foreign Policy Research Institute* 2012. júliusi számában.⁴ Az ezen felfogást képviselő szakértők nem vonják kétségbe, hogy a vezér kiiktatását követő időszakban a helyi szövetséges szervezetek expanziója tapasztalható, ezt azonban nem a megújult erő, hanem a dezintegráció jelének tudják be.

A másik iskola azon a nézeten van, hogy azok, akik győzelmi harsonákat fújnak, alábecsülik az al-Káida romboló képességeit. Azt állítják, a terrorszervezet ismét erősödik, globális hálózata drámai mértékben kiterjedt, egyre újabb helyi szervezetek esküdnek hűséget a terrorjelképnek. Ezek a helyi szövetségesek igen intenzív térnyerésre képesek, támadásaik száma is növekszik, Irakba visszatértek az amerikai csapatkivonás óta.

Noha az al-Káida támogatottsága számos régióban csökkent, egyes országokban, mint Egyiptom, Nigéria, Szíria, növekszik. Önmagában népszerűsége csökkenése sem releváns tényező, a terrorcselekmények nem igényelnek tömegtámogatást és saját népszerűsége kevésbé fontos, mint helyi szövetségeseinek támogatottsága. Pontosán ez az al-Káida célja: szimbiotikus kapcsolatot kiépíteni helyi csoportokkal, amelyek nagyobb támogatottsággal és legitimitációval rendelkeznek – mutat rá ennek az iskolának képviselőjében Seth G. Jones, tételesen cáfolva a *Foreign Policy* 2012. május/júniusi számában az al-Káidát leíró nézeteket.⁵

Bizonyos jelek kétségtelenül arra mutatnak, hogy a szervezet erősebb, mint 2011 májusában. Legalábbis erre utal, hogy az al-Káida átvette az ellenőrzést a jemeni székhelyű Az Arab-Félsziget al-Káidája (angol rövidítéssel AQAP) felett, és 2012 februárjában a szomáliai As-Sabáb is hűséget fogadott a szervezetnek.

Felmerül a kérdés, több mint másfél esztendővel Bin Laden halálát követően valójában milyen fenyegetést jelent az al-Káida? Annak érdekében, hogy kellő hatékonysággal fel tudjuk becsülni a szervezet jelenlegi állapotát, át kell tekintenünk, hogy az Arab Tavaszhoz nevezett eseménysorozat, az Iránnal való viszony alakulása és a szíriai események hogyan hatottak a szervezetre. Meg kell vizsgálnunk továbbá annak erőszak-dinamikáját, emberi erőforrásait, műveleti központjait és hátországát, pénzügyi forrásait, ideológiai támogatottságát, valamint parancs-struktúráját.

E terrorszervezet erőszak-dinamikáinak megértéséhez mindenképp tekintetbe kell vennünk azt, hogy, számít-e a méret, és ha igen, mennyire? Le kell szögeznünk, hogy az al-Káida támadásainak skálája tekintetében nem számít, hogy milyen méretű szervezet hajtja végre őket, hiszen néhány fő is megtervezhet, kivitelezhet igen nagy határfokú csapást.

⁴ Clint Watts: What if There Is No Al-Qaeda? Preparing for Future Terrorism. *Foreign Policy Research Institute*, July 2012, <www.eurasiareview.com/21-07-2012-what-if-there-is-no-al-qaeda-preparing-for-future-terrorism-analysis/?utm_source=feedburner&utm_medium=email&utm_campaign=Feed%3Aeurasiareview%3A+Clint+Watts>

⁵ Seth G. Jones: Think Again: Al Qaeda. *Foreign Policy*, May/June 2012, <http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/04/23/think_again_al_qaeda?print=yes&hidecomments=yes.html>

Ugyanakkor a támadások gyakoriságát illetően a szervezet mérete mégsem elhanyagolható tényező. Annak érdekében, hogy releváns faktor maradjon, rendszeresen kell végrehajtania támadásokat nyugati célpontok ellen. Annak érdekében, hogy egy terrorszervezet harcképes maradjon, fenn kell tartania képességeit, hogy új tagokat toborozzon, képezzen ki, rendszeresen tervezzen és kivitelezzen támadásokat.

Strukturális változások

A legtöbb elemző úgy látja, hogy a szervezet mindezidáig öt fejlődési szakaszon ment keresztül. Ezek a következők:

1. 1985–92 között a szervezet kialakulása és kibontakozása az afganisztáni hadszíntéren történt. Az afganisztáni szovjet csapatkivonulás befejezését⁶ követően a nagyhatalmú pakisztáni titkosszolgálat, az Inter-Services Intelligence (ISI) és akkori vezetője, Hamid Gul tábornok személyes irányításával számos dzsihádi tanzím (Szajjáf, Hekmatjár, Maulaví Júnusz Khálisz szervezetei) márciusban rátámadt a kelet-afganisztáni Dzsálálábád városra, hogy azt kiszakítsa a Nadzsibullah-rezsim fennhatósága alól. A csatában, Bin Laden és arab harcosai is részt vettek. Csúfos vereségük meghatározta a szervezet további sorsának, stratégiájának és taktikájának, szervezeti felépítésének alakulását.
2. 1992–2000 között a szervezetnek a Nadzsibullah rezsim bukását követő afganisztáni káosz, illetve a szudáni hadurak harca, mindkét országban a központi hatalom eróziója biztosított lehetőséget, hogy rendezze sorait. Az afganisztáni hadszíntérről hazájukba hazatérő harcosoknak oroszánrésze volt a szervezet expanziójában. Ekkor fogalmazták meg következő rövidtávú céljaikat: a Szaud-ház megdöntése; a közeli ellenséges (vagyis nyugatbarát) muszlim rezsim megdöntése; harc a cionizmus ellen, Izrael legyőzése; Bosznia, Csecsenföld, Indonézia, Thaiföld, Kasmír stb. szövetséges mozgalmainak segítése; a távoli ellenség, vagyis az Egyesült Államok és nyugati szövetségesei gyengítése, merényletekkel hiteltelenné tétele. Távoli célul a szent helyek felszabadítását, és globális iszlám kalifátus megteremtését tűzték ki.
3. 2001. szeptember 11-ét követően a szervezet módosította stratégiáját. Ennek lényege az volt, hogy reménytelen konfliktusok csapdájában kösse le Afganisztánban és Irakban az Egyesült Államokat. Úgy vélték, a szovjetekkel szembeni afganisztáni sikereik megismételhetők, ha az amerikai csapatok fegyveres összetűzésekbe keverednek muszlimokkal. Az afganisztáni háború azonban az al-Káida jelenléte nélkül folytatódott. Zaváhíri *Lovagok a próféta zászlaja alatt* című művében fejtette ki a szervezet új stratégiáját. Ennek pilléreit Egyiptom dzsihádisták kritikája, az al-Káida vezetés biztonságos búvóhelyekre vonulása, a nemzetközi muszlim közösség Amerika-ellenes érzelmeire apellálva globális, többfrontos háború irányítása, maximális határfokú öngyilkos merényletek alkalmazása, egyénileg végrehajtott merényletek az ellenséges országok szívében, és minden regionális dzsihádnak az Egyesült Államok elleni globális háborúvá eszkalálása képezték. 2002-re a dzsihádisták stratégiai irodalom Abú Ubaid Al-Quraita, Abdul Azíz Al-Muqrín, Júszuf

---

⁶ 1989. február 15.

Al-Ujarrí, Abú Bakr Nádzsí, Abú Muráb Szúrí neveivel fémjelezve virágzott.⁷ Ennek az új, szofisztikált stratégiának köszönhetően az Al-Káida ismét felszálló ívbe került. Ekkor jött létre a szervezet hármasszerkezete: a központi vezetőség, a regionális szervezetek, valamint a földalatti kis sejtek, vagy egyének („magányos farkasok”) hálózata. Utóbbiak képesek voltak önállóan tevékenykedni a központi vezetőség irányítása nélkül is. Már ebben az időszakban is erősebb volt a jemeni szervezet, mint az afgán–pakisztáni határvidékre visszavonult központ. Ez nem történetileg alakult ki, ilyennek álmódta a stratégiai tervezés. A vezetés elszigeteltsége miatt fontos volt, hogy a helyi szervezetek – útmutatásukkal és a prioritások lefektetésével – műveleti ellenőrzés nélkül is hatékonyan képesek legyenek tevékenykedni. A harc, a pénzszerzés, az egyének és titkos sejtek kiképzése mind rájuk hárult annak érdekében, hogy önállóan legyenek képesek merényleteket végrehajtani a célszágokban. A 2001–2005 közötti időszakra a maximális hatékonyság volt jellemző. A szeptember 11-ei amerikai támadások, a casablancai, isztambuli, dzsakartai, Bali-szigeteki, karacsíi, mombasai, Sínai-félszigeti, tunéziai, Indiai-óceáni, madridi, londoni igen hatásos merényletek fémjelezték ezt az időszakot. Párizsban, Rómában Szingapúrban további nagyszabású merényleteket hiúsítottak meg. Sikereik ellenére 2003-ban az al-Káida kiszorult Szaud-Arábiából és 2004-re szervezeteik vereséget szenvedtek Jemenben. Ezt követően elsősorban Irakot használta a terrorszervezet hadszíntérnek.

4. A 2006–2011 közötti időszakot a hanyatlás jellemezte. Az amerikai és nemzetközi erők kivonásának idejére, 2006-ra a szervezet Irakban vereséget szenvedett. Az amerikai felkelésellenes stratégia visszatért az afganisztáni hadszíntérre, erőre kapott és sikereket ért el Pakisztánban és Jemenben. A vezetőség kemény magja beszorult az afganisztáni–pakisztáni határvidékre, ahol egyre jobban elszigetelődött, és amelynek számos prominensével végeztek a célzott dróncsapások. A 2005. július 7-ei, londoni merénylet óta nem tudott Európában és a tengerentúlon nagyszabású merényletet végrehajtani.⁸
5. Mindezek következtében a szervezet képességei csökkentek és felkészületlenül érte az Arab Tavasz. Mára ezen a megállapításon is túlhaladtunk, a szervezetnek többé-kevésbé sikerült a mozgalmak teremtette káoszból és a néptömegek elégedetlenségéből tőkét kovácsolnia. Az al-Káida nemzetközi hálózatok mozgalmává szervezte át magát, már nem tekinthető monolitikus szervezetnek. Az utóbbi években helyi szövetségesei kapacitásbővítésébe fektette energiáit, főleg Pakisztánban, Jemenben, Szomáliában, az utóbbi három évben, de főleg Bin Laden kiiktatását követően Nigériában és a környező nyugat-afrikai országokban. Nincsenek egységes sémák, eltérő körülmények, kihívások, képességek jellemzik a hálózat csoportjait. A világgazdaság recessziója, a nemzetközi pénzügyi válság ezek

⁷Paul Rogers: *The Current Status of Al-Qaida*. Oxford Research Group, Oxford: May 2012
<www.oxfordresearchgroup.org.uk/publications/middle_east/current_stories_al_qaida>

⁸ Megjegyzem, hogy *A nemzetközi terrorizmus elleni harc időszerű társadalmi, katonai és rendvédelmi kérdései* című, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen 2004–2008 között futott kutatási projekt 2005-ös konferenciáján tartott előadásban, illetve a kutatási projekt keretében kidolgozott tanulmányban már vázoltam az al-Káida helyi szervezetekre jobban támaszkodó diverzifikációjának folyamatát. Kutatási eredményeim, akkori következtetésem évek távlatában is helytállóan bizonyultak. (Lb. Dr. Katona Magda: *Az Al-Káida metamorfózisa 2001. szeptember 11-e után*. *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 2005 IX. évfolyam 3. szám, 166–190. o

révén új lehetőségeket biztosít a terrrorszervezetnek. Az abbotábádi rajtaütést követő időszakra a szervezet diverzifikációja jellemző. A központi vezetőség izolálódik és lebénul, a szervezet átalakul. Az új szerkezetben már a központi irányítás szerepe minimalizálódik, vagy teljesen megszűnik. Korai azonban az al-Káida elsovadásáról beszélnünk, helyi szervezetei megerősödése révén merőben új, diverzifikált struktúrában, a világ különböző helyen alakult helyi szövetséges önállóságával sikerült regenerálódnia a Bin Laden kiiktatását követő időszakban. Az új helyi szövetségesek szervezésében, a toborzott harcosok kiképzésében Jemen átveszi az afgán-pakisztáni határvidék szerepét. A tíz évvel ezelőtti állapothoz képest, jelenleg az al-Káida nem képes rendszeres időközönként támadásokat végrehajtani csökkent képességei miatt, búvóhelyek korlátozottabban állnak rendelkezésre, kritikus humán erőforrások (vezetők és specialisták) híján van, és pénzügyi támogatottsága lényegesen csökkent – érvelnek a szervezet megállíthatatlan hanyatlását jövendőlk. Ha céljai megvalósulását nézzük, az al-Káida korántsem áll ennyire rosszul. Ha kitűzött céljai elérését tekintjük a siker vagy kudarc mércéjének (muszlim országok felszabadítása az idegen megszállás és a „hitehagyott zsarnokok” uralma alól, iszlám jogrend, sarí’a bevezetése az uralmuk alatt álló területeken, majd ezek iszlám kalifátusban egyesítése), ezek jelentős mértékben megvalósultak. Eltekintve az amerikai és nyugati szövetséges csapatok kivonásának valós okaitól, Zaváhíriék sikernek könyvelhetik el, hogy ma már nem állomásoznak amerikai katonák a szent városok, Mekka és Medina szomszédságában, távoztak Irakból és elhagyni készülnek Afganisztánt. Tekintet nélkül arra, hogy távozásukban milyen tényezők játszottak valós szerepet, a „hitehagyott zsarnokok” közül megdőlt Szaddám és Kadhafi több évtizedes uralma, távozásra kényszerült a tunéziai Ben Ali, az egyiptomi Mubarak, valamint a jemeni Ali Száleh. Noha utóbbiak távozása az Arab Tavasz mozgalmainak volt köszönhető, Zaváhíri és társai hangsúlyosan kommunikálták, hogy a feladat elvégeztetett. Legalább öt régióban (a Szaharában, Afrika szarvánál, Jemenben, Irakban és Pakisztánban) az ellenőrzésük alá vont területeken emirátusokat hoztak létre, árnyékkormányokat neveznek ki. Ezeket nagyobb kalifátus tartományainak szánják. Iszlám törvénykezést vezetnek be, adót szednek, hadsereget tartanak fenn, hiszba-rendszerrel közigazgatást működtetnek, szociális szolgáltatásokat nyújtanak. Ezek az árnyékkormányzati struktúrák tartósan bizonyulnak, Irakban is újjáélednek. Ennek tükrében az al-Káida korántsem tekinthető hanyatlónak, sőt kitűzött céljait illetően jobban teljesített, mint várható volt.⁹ A szervezet hanyatlása melletti fő érv, hogy a londoni metró elleni, 2005-ös merényletek óta nem hajtott végre nyugati érdekek ellen saját területükön sikeres támadást.¹⁰ Fentiek alapján a nyugaton végrehajtott merényletek nem tartoznak a szervezet stratégiai céljai közé, csak taktikai eszköztárába, így a szervezet sikerességének értékelésénél csekély relevanciával bírnak. Mások szerint (például Seth G. Jones) ez helytelen következtetés. 2009 júniusában Abdul Hakím Mudzsáhíd Muhammad megtámadott egy katonai toborzó központot az Arkansas állambeli Little

⁹ Habeck, Mary: Evaluating the War with al Qaeda. <<http://presidentialrace.oodja.com/a/detail.do/id-fl72559a-608e-4591-8fe6-7b972c93fc5a>>

¹⁰ Clint Watts: What If There Is No Al-Qaeda? Preparing for Future Terrorism. *Foreign Policy Research Institute*, July 21, 2012, <www.eurasiareview.com/21-07-2012-what-if-there-is-no-al-qaeda-preparing-for-future-terrorism-analysis/?utm_source=feedburner&utm_medium=email&utm_campaign=story_mail>

Rockban. Nadzsibullah Zazi, Nidál Malik Haszán, Umar Farouk Abdul Mutallab, Feiszál Sahzád és a 2006-os angliai, transzatlanti légi járatok elleni merénylet kísérletek komolysága arra int, hogy e tekintetben se vonjunk le elhamarkodott következtetéseket. Kétségtelen azonban, hogy az utóbbi évek legsikeresebb merényleteit az al-Káida helyi szövetségesei hajtották végre, mindenekelőtt az AQAP Jemenben, és nem a szervezet központi vezetősége. Mindez azt jelenti, hogy az al-Káida elsorvad és nem képes többé megtámadni az Egyesült Államokat? Korántsem! Ám a szervezet támadásai gyakoriságának drasztikus csökkenése illusztrálja, mennyire komoly erőfeszítéseket kell tennie, hogy külföldi harcosokat toborozzon, műveleteket kivitelezzen és megfelelő pénzügyi forrásokra tegyen szert.

A geostratégiai dimenzió

Geostratégiai dimenzióban a szervezet sorsának alakulásában az Arab Tavasz eseményei, az Iránnal való viszony valamint a szíriai helyzet alakulása bír meghatározó jelleggel.

Az Arab Tavasz hatása az al-Káidára

Az Arab Tavaszhoz nevezett mozgalmak során többnyire erőszakmentes tömegdemonstrációk sikeresnek bizonyultak gyűlölt diktátorok megdöntésében. Ez hiteltelenné teszi az al-Káida évtizedek óta hirdetett üzenetét, hogy csak a dzsihádnak tudja őket hatalmuktól megfosztani. Az Arab Tavasz kezdetben olyan, naivnak bizonyult hiedelmeket generált, miszerint az al-Káida veszített az eszmék harcában. Ugyanakkor az érem másik oldala azt mutatja, noha az Arab Tavasz átforgatta a kormányzást a Közel-Kelet és Észak-Afrika számos országában, ezen országok periferiáira csekély hatást gyakorolt. Másfelől a káosz és instabilitás, amit az Arab Tavasz teremtett, új lehetőséget kínál az al-Káida és szövetségesei számára, hogy rendezzék soraikat és újra szervezkedjenek. Az érintett országok hatóságai saját belső gondjaikra, saját ellenzékükre összpontosítják figyelmüket, mintsem az al-Káidára vagy más nemzetközi terrorfenyegetésre. A nyugattal való együttműködés ezekben az országokban nem népszerű és nem tolerált többé.

Az Arab Tavasz mozgalmaitól az al-Káida és szövetséges szervezetei elsajátíthatják a szociális hálózatépítés korszerű eszközeit (Facebook, Twitter).

Az al-Káida jövőbeli toborzási bázisát fogják alkotni azok a munkanélküli fiatalok, akik csalódnak az Arab Tavasz mozgalmak meg nem valósult ígéreteiben. Gyenge államok nem rendelkeznek megfelelő igazgatási vagy intézményes struktúrákkal, hogy megfelelő kormányzati szolgáltatásokat biztosítsanak, biztonsági erőik pedig nem képesek fenntartani a közrendet. A gyenge kormányzás, vagy államkudarok létrejötte elégedetlenségi mozgalmakat, felkeléseket indukál, végső soron pedig terrorista csoportok termékeny táptalajának bizonyul. Ezt igazolni látszik, hogy a Közel-Keleten és Észak-Afrikán végigsöprő változások után a régióban az államkudarok vagy bukott államok száma növekvőben van. Ennek következtében a periférián olyan vákuum keletkezik, amit e szervezet ismét betölthet.

Pakisztán, Szomália és Jemen periférikus vidékein a szervezet újjászerveződése nem lehetetlen. Jemen esetén az Arab Tavasz teremtett a korábbi vereség után új

lehetőséget a terrorszervezet konszolidációjára és terjeszkedésére. Jemenben a változások az AQAP javára alakultak, amely a központi kormányzat krónikus gyengeségének köszönhetően terjeszkedhetett. Ma már az ország területének mintegy felét ellenőrzi, és műveleti képességeit kiterjeszti az Arab-félszigeten túli területekre. Noha Szomália fővárosában, Mogadishuban az as-Sabáb, az al-Káida másik feltörekvő helyi szövetségese vereséget szenvedett, az ország déli részén a szervezet továbbra is befolyással bír, és jelentős visszhangra lelt nyilatkozata, miszerint szövetségre lépett az al-Káidával. Szíriában a kibontakozó polgárháború növeli a szervezet térnyerésének potenciális lehetőségét. Ismét birtokukba vették azokat az egységeket, amelyeken keresztül annak idején Irakba áramlottak harcosaik.

Az al-Káida stratégiája nem vetélkedik az erősebb és szervezettebb Muzulmán Testvérekkel ezekben az országokban, ám kihasználja meg nem valósuló ígéreteiket.¹¹ Amennyiben az Arab Tavasz következtében tényleges demokratizálódási folyamatok jönnének létre, azok sem állítanák meg a terrorizmust, hiszen e csoportok bármilyen modernizáló erő ellen küzdenek, legyen az demokrácia vagy diktatúra, sőt a legkonzervatívabb monarchia, amennyiben Nyugat-barátnak látják. Megállapíthatjuk: a terrorizmus kiváltó okai nem rezsim típusfüggők.

Kemal Atatürk Törökországának kivételével egy forradalom sem hozott modernizációt és demokráciát a régióban. A különböző országokban végbemenő forradalmak csak nehézségeket okoztak ezeknek az országoknak és nem tették lehetővé a nyugati értékek érvényesülését. Ellenkezőleg a nyugat-ellenesség erősödött általuk.

Az al-Káida és Irán

Az Arab Tavasz következményei mellett az Iránhoz fűződő viszony alakulása jelenti a terrorszervezet számára a lehetőséget, hogy új erőre kapjon. Egyes elemzők és politikai döntéshozók elvetik az al-Káida és a teheráni rezsim együttműködésének lehetőségét. A politikai pragmatizmus azonban felülírja a sémákat. Az 1990-es évek al-Káida/Tálibán kontra teheráni rezsim, avagy szalafista szunnita radikálisok, kontra síita szélsőségesek konfrontációja, mint a pakisztáni/szaúdi kontra iráni regionális szembenállás lenyomata ma már a múlté.

A geopolitikai sakktablán ma már a teheráni rezsim és az al-Káida az Egyesült Államok és szövetségesei képében közös ellenséggel rendelkeznek. Miután a terrorszervezetet 2001 végén kiűzték Afganisztánból, az iráni rezsim annak számos vezetőjét befogadta. Jellemző módon ezek mindnyájan kiemelt káderek voltak, akiket a teheráni rendszer adu ásznak tekint. Közülük többen adományokat voltak hivatottak szerezni öböl-menti gazdag donoroktól, mások a szervezet központi vezetőségének szolgáltattak stratégiai és műveleti segítséget.

Az al-Káida vezetési tanácsát Bin Laden alapította, mint iráni háttér vezető szervezet. Tagjai közé tartozott Szaíf Al-Ádel, Szulejmán Abú Gaith, Abú Al-Khaír Al-Maszrí, Abú Muhammad Al-Maszrí, valamint Abú Hafsz Al-Mauritáni. Mindnyájan Iránban tartózkodnak a házi őrizet különböző formáiban. Többen kérvényezték kiengedésüket. 2009-ben és 2010-ben az iráni hatóságok családtagjaikkal egyetemben többet elengedtek, köztük Bin Laden családtagjait is. A vezető tanácsot azonban

¹¹ Bruce Hoffman: The Arab Spring and its Influence on Al-Qa'ida. *CTC Sentinel*, Combating Terrorism Center At West Point, <<http://www.ctc.usma.edu/posts/the-arab-spring-and-its-influence-on-al-qaida>>

korlátozott házi őrizet sajátos formáiban továbbra is az országban tartják, ahol a terrrorszervezet központi vezetőségével szabadon kommunikálhatnak, adományokat gyűjthetnek és Iránon át különböző hadszínterekre harcosokat juttathatnak el.

Az iráni rezsim nyilvánvalóan önvédelemből tart al-Káida prominenseket területén. Mindaddig, amíg Teherán annak vezetőit ellenőrzése alatt tartja, a terrrorszervezet feltehetően nem fogja az országot megtámadni. Van ennek a stratégiának offenzív vonása is: amennyiben az Egyesült Államok vagy Izrael támadást intézne az iráni nukleáris létesítmények ellen, számos, kiterjedt műveleti tapasztalattal rendelkező prominens al-Káidás vezető, mint például Szaíf al-Ádel, a terrrorszervezet egykori biztonsági főnöke, az iszlám köztársaság hasznára lehet. A kölcsönös egymásra utaltság miatt az al-Káida óvatos a síitákkal szemben.

Végül, de nem utolsósorban, Irán az al-Káida mentsvára. Az Egyesült Államok Irakban, Pakisztánban, Jemenben és más országokban döntő csapást mért a szervezetre, ám műveleti képességei ezen az országon belül igen korlátozottak. Irán ráadásul a Perzsa-öböllel, Irakkal, Törökországgal, Afganisztánnal és Pakisztánnal határos lévén központi helyen fekszik az al-Káida számos helyi szervezete számára.

Mindaddig, amíg a vezető tanács házi őrizetben marad területén, Irán és az al-Káida viszonya ellentmondásosnak tekinthető, ám ha Washington és Teherán között kenyértörésre kerül a sor, ez száznyolcvan fokos fordulatot vehet. Amennyiben az Egyesült Államok vagy Izrael rászánja magát, hogy támadást intézzen az iráni nukleáris létesítmények ellen, vagy más módon nő a feszültség, Teheránnak és az al-Káidának közös érdeke lesz Amerikát merényletekben kivéreztetni.

A szíriai helyzet és a dzsihadista mozgalmak

Az Arab Tavasz során, más országoktól eltérően, Szíria új lehetőséget teremtett az al-Káidához kötődő helyi szalafista dzsihadista szervezeteknek.

- a) A Dzsabhat Un-Nuszra nevű dzsihadista szervezet mintegy kilenc hónappal a szíriai megmozdulások kitörését követően, tipikus dzsihadista ikonográfiát és propaganda mechanizmust használva, 2012. január 24-én bejelentette szíriai jelenlétét és háborút hirdetett Basír Al-Aszad rendszere ellen. A Szíriai Felszabadító Hadsereg soraiban küzdő dzsihadistákkal ellentétben ellenzi az Arab Liga, Törökország vagy a nyugati szövetségesek beavatkozását és síkra száll az ENSZ tűzszüneti terve ellen. Mindenekelőtt felekezeti alapon támadja az Aszad-rezsimet, azzal érvelve, hogy az a síita alavita elitre támaszkodik, és a rendszer iráni orientációját veszi célba. Iránnal kapcsolatosan azt állítja, hogy annak célja a nagy perzsa birodalom helyreállítása, amelyben benne foglaltatik a levantei térség is. Ebben a magatartásban a szaúdi geopolitikai intenció érhető tetten. A Dzsabhat Un-Nuszra vállalta a felelősséget 2012. február 10-én egy aleppói rendőrőrs ellen, 2012. március 17-én és április 20-án ugyancsak Aleppóban katonai létesítmények ellen, április 24-én a damaszkuszi iráni kulturális központ ellen, április 27-én egy damaszkuszi alavita mecset ellen végrehajtott öngyilkos merényletekért.
- b) Al-Zaváhíri dzsihadra szólított fel Szíriában. Felhívása nem volt precedens nélküli. Hasonló felhívást intézett a líbiai események idején is Kadhafi rendszerének megdöntésére, ám az al-Káida erős helyi szervezete csak ennek az országnak az esetén volt megtalálható a közelben, az Iraki Iszlám Állam Al-Káidája formájában.

- c) Vita folyt arról, hogy folytatható-e dzsihád olyan országban, ahol nincs külföldi megszállás. Zaváhíri azzal érvelt, noha Szíria nincs külföldi megszállás alatt, ám mivel alaviták uralják és erős az iráni befolyás, külföldi befolyás alattinak tekintendő.
- d) Idegen harcosok, köztük dzsihádisták egyre hangsúlyosabb jelenléte figyelhető meg Szíriában.
- e) Az al-Káida szíriai jelenléte azért ad nagyobb aggodalomra okot, mint az Arab Tavasz rebelliói során más országokban, mert szövetséges helyi csoportjait a meggyengült, ám elszánt Iraki al-Káida szervezet támogatja, amely 2010 óta szállít harcosokat Szíriába. Zaváhíri intencióival ellentétben, az iraki al-Káida szervezet felekezeti ellentétek szítására törekszik. Ámbár a dzsihádi műveletek kapacitása ebben az országban korlátozott, jelentőségét növeli az a tény, hogy nemzetközi felekezeti háború részének tekinthető. A síiták elleni merényletek ugyanakkor a szíriai alavitákat és keresztényeket arra ösztönzik, hogy álljanak ki az Aszad-rezsim mellett. Így nem kizárt, hogy éppen a síita Irán részéről indukált hamis zászlós műveletekről van szó. A teheráni stratégák egyre nagyobb befolyással bírnak az al-Káidára és iraki szervezetére, amelynek módszerei az öngyilkos merényletek, s régóta logisztikai kapacitással rendelkezik Szíriában. Ezek a dzsihádisták főleg a Szíriai Felszabadító Hadsereg kötelékeiben harcolnak, bár ott kisebbséget alkotnak.¹²

Technikai determinánsok

A szervezet sorsának technikai determinánsai közül a toborzás, finanszírozás, a menedékek, az ideológiai támogatottság, valamint a központi irányítás problematikái a meghatározóak.

Külföldi harcosok: telített piac verseng értük

Mintegy két évtizedig (1998–2008) a szélsőségesek számára az al-Káida képviselte a globális dzsihádra az egyedüli lehetőséget. Ez a szervezet jelentette a hozzáférést a dzsihádi konfliktusokhoz az 1990-es években Afganisztán, Bosznia, Csecsenföld, a 2000-es esztendőben pedig Szomália, Afganisztán, Pakisztán és Irak területén. Mindegyik konfliktus külföldi önkéntesek hullámát vonzotta: az al-Káida üzenete és lehetőség dzsihádi kalandra észak-afrikai és arab fiatal emberek egymást követő nemzedékeit csábította.

2007 körül azonban az al-Káida külföldi önkénteseinek hulláma apadni kezdett. Irakban ahelyett, hogy a Bin Laden által ihletett dzsihádi álmaikat valóra válthatták volna, idegen törzsi csetepatékba és felekezeti ellentétekbe kellett bocsátkozniuk. Az öngyilkos merénylők is az ő soraikból kerültek ki. Ugyanakkor az amerikai Egyesített Különleges Műveleti Parancsnokság gyakorlatilag feloszlatta Irakban az al-Káidát, meggyilkolva vezetőit és ellehetetlenítve műveleteit. Mindez, valamint belső ellentétek következtében a külföldi harcosok toborzási csatornáit bedugultak. 2009-re az iraki dzsihád ügye vereséget szenvedett. A legelszántabb külföldi harcosok Afganisztánba

¹² Brian Fischman: The Evidence of Jihadist Activity in Syria. *CTC Sentinel*, Combating Terrorism Center At West Point, May 22, 2012. <<http://www.ctc.usma.edu/posts/the-evidence-of-jihadist-activity-in-syria.html>>

távoztak, az al-Káida iraki dzsihádjának néhány túlélője pedig hazatért – pont az Arab Tavasz kezdetére.

Az al-Káida lineáris elemzése azt mutatja, hogy a külföldi harcosok életfogytiglan hűek maradnak a szervezethez. Ebből az következne, hogy ezek a veteránok az Arab Tavasz káosza közepette a saját országukban al-Káida sejteket alakítanak. Ám nem így történt. A Közel-Keleten és Észak-Afrikában kibontakozó Arab Tavasz felkelések során az al-Káidával rivális új csoportok jelentek meg, ellenállási szervezetek széles skálája keresett pénzt és harcosokat. A sérülékeny fiatal emberek befolyásolásában az Arab Tavasz mozgalmi hosszútávon vetélytársat jelentenek az Al-Káidának. Ugyanakkor nem dőlt el, hogy az új szervezetek szippantják-e magukba a régi elemeit, vagy végsősoron a tapasztalt és emblemikus régi szervezet bocsát ernyőt feljűk.

Az, hogy a 9/11 iraki és afganisztáni csatatereiről külföldi harcosai második nemzedékének útja hova vezet, sokat elárul a terrorszervezet jövőjéről.

- 1) A külföldi veterán harcosok továbbra is a szervezet Pakisztánban meghúzódó régi tagjaihoz kötődnek.
- 2) Esetleg szakítanak és új dzsihádi csoportot alakítanak, vagy új csoport élére állnak. Ezeket a külföldi harcosokat az al-Káida tehetetlensége frusztrálja, hogy nem tudja megvalósítani ideológiai céljait. A legkreatívabbak megragadják az újonnan fellépő csoportok biztosította lehetőséget, hogy saját terrorszervezetet vezethessenek. Az al-Káida reménye, hogy fenntartsa az ellenőrzést az Arab Tavasz szervezetei felett, inkább az anyagi, mintsem az ideológiai lehetőségeken múlik. Ám az al-Káida forrásai kimerülőben vannak.

Apadó források

Akik hanyatlófélben levőnek tekintik az al-Káidát, az utóbbi években tapasztalható térvészésének okait elsősorban anyagi természetűnek látják. Szerintük 9/11-et követően a legalapvetőbb tévedés az volt, hogy az al-Káida típusú terrorizmus „olcsó”. Egyes merényletek viszonylag alacsony kiadásaira hivatkozva egyes elemzők arra a következtetésre jutottak, hogy az al-Káida minimális költségvetésből is működőképes. Alábecsülték Bin Laden személyes jelentőségét a terrorszervezet működésének pénzügyi feltételeinek biztosításában. Nem vették tekintetbe a szervezet bűvőhelyei és személyi állománya fenntartásának állandó költségeit. Bin Laden pakisztáni dokumentumai és feljegyzései arról tanúskodnak, hogy a vezér halála előtt kétségbeesetten kutatott pénzforrások után.

Noha az al-Káida a szervezet fennállásának első másfél évtizede során rendelkezett legális és illegális forrásokkal, elsősorban mégis globális programjának kivitelezésére kapott adományokból működött. Az adományok elsősorban Bin Laden személyes kapcsolatrendszerétől függtek és a szervezet műveleti függetlenségének kritikus tényezőjét alkották.

Ezek az adományok biztosították az al-Káidának a lehetőséget, hogy ne szorítkozzon egyetlen földrajzi területre és ne függjön adott lakosság támogatásától. Idejét, energiáját merényletek tervezésének és végrehajtásának szentelhesse, és ne kényszerüljön illegitim pénzszerző műveletekre (ti. zsarolásra, kábítószer-csempészetre, emberrablásra stb.), amely aláássa a szervezet ideológiai elkötelezettségét és támogatottságát, és lehetővé teszi, hogy ilyen illegitim akciók révén ne kerüljenek a nyugati terrorelhárító szolgálatok látókörébe.

Miután Bin Laden meghalt, az al-Káida finanszírozási forrásai kiapadni látszanak. A donorok új, ígéretesebb védeneket keresnek, az adományok túlnyomó többségét átirányították az Arab Tavasz mozgalmi új csoportjainak. Al-Zaváhíri sokkal alacsonyabb szintű donor-támogatottsággal rendelkezik, mint elődje. Ha egyáltalán bármely al-Káida fiálénak sikerült pénzadományokra szert tennie Bin Laden halála után, ez mindenekelett az AQAP. Ha képes túlnyomóan donorpénzekből működni, ez a helyi szervezet joggal tarthat igényt az al-Káida központi vezetőségének globális szerepére.

A pénzutasítások átirányításával a befolyás és stratégiai irány is módosulni fog. A legerősebb jelzés, hogy a jövőben az al-Káida hol tűnhet fel, a Perzsa Öbölből érkező donorpénzek nyomon követése és elemzése révén lehetséges.

Szűkülő menedék

Számottevő skálájú, rendszeres támadások végrehajtása fenntartható menedéket igényel. Az életben maradt al-Káida tagok Afrika, Dél-Ázsia valamint a Közel- és Közép-Kelet számos pontján szétszóródtak. Egyes szakértők szerint az al-Káida tagjainak ez a földrajzi szétterítettség kedvezően hat, ereje növekszik általa.

Mások szerint az al-Káida jelenlegi búvóhelyeinek (Pakisztán, Jemen, Szomália valamint a Sahel-övezet) vizsgálata inkább arra enged következtetni, hogy a szervezet jelenleg igen sérülékeny pozícióban van. Jelenlegi környezetük nem biztosít olyan menedéket és hátországot, amelynek védelmében a 2001. szeptember 11-eihez hasonló támadásokat ismételtén véghezvihetnének.

A szervezet pakisztáni menedékei elleni amerikai drón-támadások ellehetetlenítik, hogy ott az al-Káida műveleteket tervezzen, terroristákat képezzen ki és terítsen. Az abbottábádi dokumentumokban maga Bin Laden jegyezte meg, hogy *új menedékre van szükség, és Jement említette meg, mint lehetséges alternatívát.*

Jemen a Perzsa-öbölbeli donorokhoz való fizikai közelsége okán és ideológiájára fogékony, vendégszerető lakosságával természetes búvóhelyül szolgálhat. Az AQAPnak és párhuzamos felkelő szervezetének, az Anszár as-Sarí'ának sikerült nagy területeket ellenőrzése alá vonnia, ámbár az amerikai terrorellenes műveletek kezdtek erodálni ezeket a búvóhelyeket is.

Szomália számos helyi megoldatlan klán-konfliktusával szintén kedvező környezetet jelent. Az al-Káida és az as-Sabáb egybeolvadása kezdetben mindkét szervezet növekvő ereje jelének tűnhetett, ámbár mintegy félévvel a meghirdetett szervezeti egybekelést követően, az as-Sabáb belső széthúzással küzd. Az al-Káida harcosai ismét elég naivnak bizonyultak, hogy véget nem érő klánharcokba ártsák magukat.

A Sahel-övezet jelenleg némi reménnyel kecsegtet, ahol Líbia összeomlásának folyamatában Mali északi részét dzsihádisták csoportok birtokba vették és egymással vetélkednek a sivatag birtoklásáért. 2012. május 27-én Maliban a tuareg MNLA szervezet kikiáltotta *függetlenségét*, az Azawad Iszlám Állam Területi Tanácsát. A Szahara elhagyatott részein elszigetelve és kizárólag illegális jövedelemforrásokra hagyatkozva, a Sahel tartós globális búvóhely gyanánt az Al-Káida számára kevés előnnyel kecsegtet, a számos logisztikai akadályról nem beszélve.

Az Iraki al-Káida, a Szíriai Felszabadító Hadsereg közvetlen szomszédságában, felekezeti konfliktusokkal van elfoglalva és egyszer már (csaknem) megsemmisítő

vereséget szenvedett az amerikai. Ezért menedékként kevésbé jöhet számításba. Egy újra felemelkedő Iraki al-Káida vagy Észak-Afrikában, esetleg Szíriában felmerülő új búvóhely a drónok korszakában nem nyújthat olyan biztonságos menedéket, mint Afganisztán az 1990-es években.

Ideológiai váltás: fókuszban a helyi célok

Bin Laden abbottábádi dokumentumainak a legbeszédesebb revelációja az volt, hogy fel akarta cserélni a szervezet nevét. Mi végett látta szükségét az átcímkezésnek? A 2001. szeptember 11-ét követő évtized során az al-Káidának nem sikerült fenntartania támadásait a Nyugat ellen, ideológiai célkitűzései nem teljesültek, több muszlimot gyilkolt meg, mint nyugatit, ami végül azt eredményezte, hogy Bin Laden és az al-Káida évről-évre vesztett támogatottságából a muszlim lakosság körében. Noha stratégiai céljai megvalósulásában korántsem áll rosszul, a nyugat és a „hitehagyott” muszlim rezsimek elleni erőszakos fellépésének okai egyre kevésbé találnak megértésre. Ezek között a fő stratégiai cél, a globális muszlim kalifátus megteremtése taktikai okként is szerepel. Ebben a formájában azonban kevésbé vonzó a globális közvélemény esetén, mint a kormányzás nélküli peremvidékeken.

A terrorszervezet négy érvvel jusztfikálta erőszakos fellépését a Nyugat és a „hitehagyottak” ellen a közvélemény előtt:

1. Globális iszlám kalifátus megteremtése, amelyet a sarí'a, az iszlám jog révén kormányoznak.
2. A távoli ellenség (az Egyesült Államok és nyugati szövetségesei) támadása bosszúból, amiért korrupst közeli ellenséges rezsimeket (közel-keleti és észak-afrikai diktátorokat) ültettek az igazhívők nyakába.
3. A muszlim szent helyek és muszlim országok amerikai megszállásának erőszakkal véget kell vetni.
4. Azért, mert az Egyesült Államok támogatja Izraelt.

Az ifjú muszlimok széles tömegei körében a globális dzsihádra elsődleges jusztfikációi közül mindössze egy talált visszhangra: Izrael. Bin Laden fájdalmat érzett volna azt látván, hogy sorra megdöntik a közel-keleti és észak-afrikai diktatúrákat az al-Káida teljes mellőzésével, többnyire erőszakmentes tiltakozások révén.

Noha az Arab Tavasz eseményeinek különböző helyszíneken gyakran feltűnik az al-Káida fekete zászlaja, de egykor becsben tartott neve többnyire hiányzik az arab történelem legjelentősebb forradalmi hulláma során. Bin Laden átnevezési stratégiája ismét a helyi dzsihádra való összpontosítást célozta. Ez az átnevezési folyamat legalább kettő jelenlegi dzsihádi frontnál tettenérhető: Jemenben az Anszár as-Sarí'a valamint a Sahel övezetben az Anszár Ud-Dín szervezetek esetén.

Két másik helyszínen, Szomáliában az as-Sabáb és Nigériában a Boko Haram esetén az al-Káida nevét gondosan elkerülik és a helyi neveket részesítik előnyben, amely egybecseng a helyi ügyek előtérbe kerülésével. Ráadásul az Iraki al-Káida elsőként alkalmazta az átcímkezési stratégiát, amikor 2006-ban meghirdette az Iraki Iszlám Államot. Megállapítható, hogy azon szervezetek, amelyek szorosabban kapcsolódnak az al-Káidához, elkerülik a szervezet nevének használatát, hogy erősítsék helyi szinten hitelességüket, míg azok a csoportok, amelyek kisebb népszerűségnek örvendnek, felhasználják az al-Káida nevét, mivel e szervezet

támogatása növeli a helyi csoportok globális hitelességét. Azok a csoportok, amelyek jelenleg használják az al-Káida nevet, kevésbé kötődnek a szervezethez, mint azok, amelyek tartózkodnak nevének használatától.

Sokak szerint az igazi fenyegetést a közeljövőben azok az önkéntes nyugatiak jelentik, akik az internetes propaganda által nyernek inspirációt nyugaton független támadásokhoz, nem kötődve szervezetileg formálisan az al-Káidához, de a szervezet terrormítosza által ihletet nyerve. Kétségtelenül létezik ilyen jelenség, ám több kudarcot produkált, mint tényleges fenyegetést. Nem váltak be azok a feltevések, hogy az al-Káida online ideológiai ihletése nyomán globális méretű társadalmi mozgalom bontana szárnyakat.

Létezik-e központi vezetés?

A főhadiszállás feladata, hogy ideológiai elvek által meghatározott stratégiai víziót, strukturált műveleti tervezést szolgáltatson, folyamatosan adjon parancsokat, biztosítsa a szervezet kommunikációját, készítsen indoktrinációs és kiképzési programokat az újonnan toborzottak számára, pénzügyi forrásokat biztosítson a globális műveletek fenntartására és a támadások kivitelezéséhez logisztikai támogatást nyújtson. Megfelelő műveleti menedék, inadekvát toborzás és az ideológiai megjelenés általános hiánya korábban precedens nélküli helyzetbe hozta az al-Káidát és 2012 nyarán joggal merül fel a kérdés, létezik-e egyáltalán globális al-Káida szervezet?

Mielőtt erre megkísérelnénk válaszolni, szögezzük le: tekintet nélkül arra, hogy szerkezetét tekintve az al-Káida centralizáltak vagy decentralizáltak tekinthető, Bin Laden és veterán vezető társai Pakisztánban a szervezetnek kétségtelenül főhadiszállás funkciót nyújtottak. Ez ma már diszfunkciós jeleket mutat.

2012 nyarára Bin Ladent és számos más al-Káida vezetőt meggyilkoltak vagy elfogtak. Június elején Jemenben dróncsapás oltotta ki Fahd Al-Kusza műveleti vezető életét, aki felelős volt 2000-ben Adenben az USS Cole hadihajó elleni merényletért, amelynek tizenhét amerikai katona esett áldozatul. A globális vagy transznacionális terrorizmus hat ideológusa közül három, Bin Laden, Awlaki valamint Abú Jahja Al-Líbi halott. Utóbbival 2012. június 5-én dróncsapás végzett, ezzel a szervezet elveszítette Zaváhíri utáni második emberét, legtapasztaltabb vezetőjét, videók inspirátorát, aki az amerikai születésű Al-Awlaki halálát követően a spirituális vezető szerepét töltötte be. Míg a többi vezető elvesztése nem gyakorolt alapvető változást a szervezet stratégiájára, Líbi halála jelentős mértékben csökkenti a szervezet hatékonyságát, befolyásolja stratégiája, prioritásai és célkitűzéseinek alakulását.

Az alapító atyák közül ketten – Ramzi és Kháled Seikh Mohammad – amerikai őrizetben vannak. Hafiz Mohammad Szajjídra a Laskar-i Tajjiba vezetőjére hárul a feladat, hogy kiemelkedő fontosságú, a lehető legtöbb halálos áldozattal járó terrortámadásokat és transznacionális műveleteket ötljön ki.

Maga Zaváhíri inkább a dzsihádi intifáda, egyfajta regionalizált felkelés-szakértője, amely olyan térségekben bontakoztatható ki, ahol a lakosság elidegenedett vagy erodálódott a központi hatalomtól: Algériában, Nigériában, Szomáliában. Bin Laden halálát követően két dzsihádi trend figyelhető meg a szervezet életében: egyrészt a regionális dimenziójú, intifáda jellegű felkelések, amelyeket Zaváhíri gondolatai és útmutatásai inspirálnak; illetve az al-Káida által ihletett nemzetközi

terrorizmus, amit a pakisztáni Laskar-i Tajjiba és a Tehrík-i Tálibán-i Pákisztán képviselnek önállóan, vagy együttműködve az al-Káidával és a Haqqání hálózattal.

Akik leírják az al-Káidát, nem tartják Zaváhírít sem karizmatikus vezérnek, sem jó vezetőnek. Van tekintélye a tagság körében, ugyanakkor megosztó személyiség, aki nyílt konfrontációba bocsátkozik rivális iszlám szervezetekkel vagy konkurens vezetőkkel. Ugyanakkor hetekbe telik, míg kommunikációja eljut a címzettekhez és feltehetően sokkal szűkösebb anyagi források állnak rendelkezésére, mint elődjének. Parancsnoki funkciója feltehetően pusztán arra korlátozódik, hogy túlélő al-Káidás veteránokat Pakisztánból más menedékhelyekre irányít.

Ezek a szakértők nem veszik tekintetbe, hogy Zaváhíri a Nagy Túlélő, aki a helyi szövetségesek globális hálózatát kifundálta, az As-Sabáb és a Boko Haram csatlakozását már ő szervezte, és jól ért ahhoz, hogyan használja ki az al-Káida az Arab Tavasz eseményeinek és következményeinek ellentmondásait. Állhatatossága és szervezőképessége pótolhatatlan. Ezek a tulajdonságai veszélyes és sokszor kiszámíthatatlan ellenség képét vázolják fel, akit az eltelt évtizedek során többször kíséreltek meg leírni, minden esetben sikertelenül.

Ami az al-Káida helyi szövetségeseit illeti, kevésbé kezdeményezik, hogy útmutatást kérjenek a begubózott Zaváhírítől. A jemeni AQAP, az AQIM a Sahelben feltehetően önállóan hajtják végre saját programjukat, míg nyilvánosan hűségükről biztosítják a vezért, akit nem láttak személyesen.

Al-Káida-e a központ nélküli új hálózat?

Szakítani kell azzal a megközelítéssel, amely az al-Káidát állítja a globális terrorizmus középpontjába. Úgy kell tekinteni a szervezetre, mint a jövő terrorizmusa számos lehetséges formájának csupán egyikére.

A szervezet jövőjének alakulását illetően a következő kérdések várnak feltárássra:

- *A vetélkedés versus együttműködés kérdés* arra keres választ, al-Káida vezető testület híján vajon a szervezet filiáléi, az általa inspirált csoportok és egyéb militáns iszlamista csoportok vetélkednek-e az Arab Tavasz mozgalmával, vagy együttműködnek? Jelenleg, a tíz évvel ezelőtti állapottal összehasonlítva, sokkal több szélsőséges csoport helyezkedik el a globális horizonton. Feltárandó, hogy ezek a szervezetek mikor vetélkednek és milyen feltételek közepette, mikor működnek együtt.
- *Az országos és regionális szervezetekre kell inkább összpontosítani, mintsem az al-Káida globális stratégiájára.* Bizonyos formájú centralizált vagy decentralizált kormányzó testület és megfelelő pénzügyi támogatás, új kezdeményezések híján a szervezet nagy stratégiája nem sokat ér. Az al-Káida vezetők megmaradt kemény magja számára a túlélés és soraik átrendezése feltehetően a nagyszabású stratégiai vízióknál többet nyom a latban. A terrorszervezet globális hanyatlása ellenére az elemzőknek az országos és regionális szinten tevékenykedő militáns csoportokra kell összpontosítaniuk figyelmüket Afrikában, a Földközi-tenger térségében és Dél-Ázsiában, azt vizsgálva, hogy az al-Káida és az újonnan alakuló szervezetek közötti kapcsolatok utóbbiak megjelenésének nem kiváltó okai, csupán periferikus tényezői.
- *Kövesd a pénzt,* azt jelenti, hogy a támadások gyakorisága, dinamikája függ a pénzmozgástól. A jövőbeli szélsőséges csoportok egyre inkább függenek a

finanszírozástól. Ha pénzügyi forrásokra tesznek szert, nő népszerűségük, létszámban gyarapodnak és sűrűbben követnek el merényleteket.

- *Szíria – az al-Káida utolsó reménye* Míg a figyelem a jemeni AQAP tanulmányozása felé fordult, a Szíriában kibontakozó polgárháború némi életet lehelhet az al-Káidába. A szervezet máris hivatkozik az Aszad rezsim elleni küzdelem tanulságaira. Az al-Káida Nyugat-Irakban korábban kialakított műveleti bűvőhellyel rendelkezik, amely révén harcosokat juttat a bagdadi síita többségű központi kormány ellen harcoló, a szervezettel szövetséges szunnita törzseknek. Szíria Izraelhez közelsége párhuzamos dzsihádi ügyet kínál, amely a szervezetnek az Aszad-rezsim megdöntésén túlmutató stratégiai célja. Ámbár a Muzulmán Testvérek által támogatott párhuzamos ellenállási erő valószínűleg megelőzi az al-Káidát. A szíriai al-Káida front és a szíriai ellenállás arculatának kutatása még gyerekcipőben jár.
- *Az iráni „sötét ló”.* Évek óta híresztelések keringenek egyrészt arról, hogy Irán támogatja a szervezetet, másrészt arról, hogy a teheráni rezsim konfliktusban áll az al-Káidával.¹³ A házi őrizet vagy vendégség különös státuszában az országban tartózkodó vezetői inkább a teheráni rezsim műveleti támogatását élvezik. Teherán ma már a síita és szunnita terrororganizációk egyaránt legfőbb támogatójának számít. Ha eszkalálódik a feszültség Irán és Izrael vagy az Egyesült Államok között, felmerül a kérdés, hogy a teheráni rezsim helyettesítő erejének fogja-e az al-Káidát felhasználni?
- További kérdés, *hová áramlanak az al-Káida legtehetségesebb veteránjai?* A szervezet központi vezetésének korlátoltsága a legtehetségesebb terroristákat feltehetően arra ösztönzi, hogy új szervezeteket hozzanak létre, további terrorfenyegetést generálva.

*

Az Egyesült Államok – ahelyett, hogy a következő konfrontációra készülne az al-Káidával és más, 2012-es csoportokkal – még mindig múltbeli csatáját vívja a 2001-es al-Káidával szemben, pedig az a szervezet már rég a múlté. Az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek annak feltérképezésére kellene összpontosítani, hogy a régi al-Káidás fenyegetettség a regionális és transznacionális szélsőséges szervezeti hálóban új manifesztációkban hogyan bukkan fel ismét.

Konklúzió

Megállapítható, hogy a szeptember 11. al-Káidája nincs többé. Noha továbbra is fennáll a fenyegetés, ám ez a terrorfenyegetettség merőben különbözik az al-Káida múltbeli kereteitől.

Helyi szervezetei azonban egyértelműen erősebbek, mint egy éve. Az AQAP-ot eleve úgy tervezték, hogy erősebb legyen a központnál, Jement tervezték ugyanis új

¹³ Seth Jones: Think Again: al-Qaeda. *Foreign Policy*, May/June 2012/<http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/04/23/think_again_al_qaeda>

hadszintérnek. Nincs rá bizonyíték, hogy ezeket a szétszórt, laza, ám egyre erősödő és egyre agresszívebb helyi szervezeteket egyetlen, központi irányítású egységes entitásba akarnák szervezni, amilyenek az al-Káidát ismerjük. Ennek ellenére az al-Káida magja és maga Zaváhíri még mindig az afganisztáni–pakisztáni határtérségben tartózkodik. Itt működik az al-Káidával szövetséges szervezetek közül kettő: a LeT és a TTP. Szakértői körökben viták folynak róla, hogy a mozgalom Bin Laden megsemmisítését követően hanyatlóban van-e vagy átalakulási periódusban leledzik laza hálózati elemekké és Főnix madárként hamvaiból újjáéled?

A szervezetet helyi, regionális, nemzetközi és globális műveletek egyaránt jellemzik, amelyek zömét a vezetésre mért súlyos csapások ellenére még mindig többnyire az afganisztáni–pakisztáni határtérségből szervezik és kivitelezésükben a Haqqáni hálózat is részt vesz. Noha ismeretes, hogy a Laskar-i Tajjiba nemzetközi dimenziójú fenyegetést jelent, az amerikai terrorelhárítás még nem lépett fel vele szemben a saját területén. Amíg erre el nem szánja magát, az afganisztáni–pakisztáni határvidéken működő nemzetközi terrorszervezetek és az al-Káida maradványai továbbra is komoly nemzetközi fenyegetést jelentenek. E fenyegetés mértéke az amerikai és NATO-erők afganisztáni kivonását követően tovább növekedhet, és tovább csökken a pakisztáni hadsereg és a nagyhatalmú titkosszolgálat, az ISI együttműködési hajlandósága a LeT és az al-Káida maradványaival szembeni fellépés tekintetében.

Mindezek következtében a szervezet könnyen regenerálódhat. Ennek lehetőségei és feltételrendszerének elemzése további stúdiumokat igényel a jövőendő terrorista-forgatókönyvek felvázolásához. A nemzetközi erők kivonásával komoly mennyiségű fegyver kerül az afgán biztonsági erők kezébe, amelyek könnyen az afgán és pakisztáni tálibok, a Haqqáni hálózat, az al-Káida, a Laskar-i Tajjiba és más pakisztáni dzsihádi szervezetek birtokába kerülhetnek. Könnyen előfordulhat, hogy az afganisztáni–pakisztáni határvidék ismét tele lesz fegyverrel, mint 9/11 előtt volt. Egy részük – a pakisztáni dzsihádi szervezetek kiképzett kádereivel egyetemben – a dél-ázsiai térség más országaiba szivároghatnak. Ezek, akárcsak az afganisztáni szovjet csapatkivonulást (1989) követően, eljuthatnak Kasmír Pakisztán által megszállt részébe, és új háborút robbanthatnak ki Dzszammu és Kasmír elfoglalásáért.

Bin Laden halálával a térségből kiinduló nemzetközi terrorfenyegetés nem csökkent és mindaddig nem lesz csekélyebb, amíg az ebből a térségből műveleteket tervező és terror-cselekményeket végrehajtó dzsihádi terrorista csoportok maradványainak semlegesítése meg nem történik, míg pénzügyi és logisztikai forrásaikat el nem apasztják.

Sem a 2001. szeptember 11-ét követő háború évtizede során, sem a Bin Laden kiiktatását követő időszakban nem sikerült az al-Káidára döntő csapást mérni. Bár árnyéka önmagának, mégis ástrukturálódva új erőt merített. Ezúttal az arab világ és Dél-Ázsia kormányainak gyengesége, a terrorszervezet fő szövetségeseinek állóképessége, a csökkenő amerikai jelenlét Irakban, Afganisztánban és Pakisztánban és más országokban, nagyban hozzájárul a szervezet Bin Laden utáni túlélésében. A drónok és különleges műveleti erők kiiktathatják a szervezet egyes vezetőit, ám mindaddig, amíg a kiváltó társadalmi, gazdasági, politikai problémák gyökeres megoldása meg nem történik, ezek ismét a terrorizmus és felkelések kiváltó okává válnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bumiller, Elisabeth: Panetta Says Defeat of Al-Qaeda is Within Reach. New York Times, July 9, 2011 <http://www.nytimes.com/2011/07/10/world/asia/10_military.html>

Dilanian, Ken: Brennan Defends U.S. Drone Attacks Despite Risks to Civilians. LA Times, April 29, 2012 <http://latimesblogs.latimes.com/world_now/2012/04/brennan-drone-attacks.html>

Fischman, Brian: The Evidence of Jihadist Activity in Syria. CTC Sentinel, Combating Terrorism Center At West Point, May 22, 2012. <<http://www.ctc.usma.edu/posts/the-evidence-of-jihadist-activity-in-syria.html>>

Hoffman, Bruce: The Arab Spring and its Influence on Al-Qa'ida. CTC Sentinel, Combating Terrorism Center At West Point, <<http://www.ctc.usma.edu/posts/the-arab-spring-and-its-influence-on-al-qaida>>

Habeck, Mary: Evaluating the War with al Qaeda. <<http://presidentialrace.oodja.com/a/detail.do/id-fl72559a-608e-4591-8fe6-7b972c93fc5a>>

Jones, Seth: Think Again: al-Qaeda. Foreign Policy, May/June 2012/<http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/04/23/think_again_al_qaeda>

Katona Magda: Az Al-Káida metamorfózisa 2001. szeptember 11-e után. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2005 IX. évfolyam 3. szám, 166–190. o.

Katona Magda: A regionális dinamikák átstrukturálódása Bin Laden kiiktatását követően. <http://mhht.eu/hadtudomany/2012_e_Katona_Magda.pdf>

Rogers, Paul: The Current Status of Al-Qaida. Oxford Research Group, Oxford: May 2012

<www.oxfordresearchgroup.org.uk/publications/middle_east/current_stories_al_qaida>

Watts, Clint: What If There Is No Al-Qaeda? Preparing for Future Terrorism. Foreign Policy Research Institute, July 21, 2012, <www.eurasiareview.com/21-07-2012-what-if-there-is-no-al-qaeda-preparing-for-future-terrorism-analysis/?utm_source=feedburner&utm_medium=feed>

AZ ÉSZAKI-SARK A SKANDINÁV ÁLLAMOK SZEMSZÖGÉBŐL

Rezümé:

A szerző bemutatja az éghajlatváltozás hatására lezajló változásokat az Északi-sark övezetében. Bár az elemzés szubjektív, mégis képet ad a régió helyzetéről a skandináv államok szemszögéből. A téma jelentőségét az adja, hogy a világ legrégebbi és legkiterjedtebb együttműködése létezik az északi országok között, amelyek mégis eltérő célokat fogalmaztak meg a változások kezelésére. A Stoltenberg jelentés, a régió áttekintése katonai szempontból és az északi országok Arktisz-stratégiai lehetőséget teremtenek az együttműködés továbbfejlesztésére.

Kulcsszavak:

Északi-sark, skandináv államok, Stoltenberg jelentés

Andrea Márton

THE ARCTIC FROM THE PERSPECTIVE OF THE SKANDINAVIAN STATES

Abstract:

In this article the author presents the occurring changing by the effect of the climate change in the Arctic region. Although the highlighting of the subjective view, still the picture about the situation of the region from the perspective of the Scandinavian states. The importance of theme has given that the world's the oldest and the most extensive cooperation is between the Nordic countries that they formulated different targets into change management. The Stoltenberg report and overview of the region from military point of view and Arctic's strategy of the northern countries has given possibility for the further developing.

Key words:

Nordic Pole, Scandinavian states, Stoltenberg report

Az elmúlt évtizedben jelentős változás történt Földünkön: 2006–2009 között nyáron nagy kiterjedésű nyílt víztükör jelent meg az Északi-sark körül. Megnyílt az átjáró, amely az Atlanti-óceánt a Csendes-óceánnal köti össze. Ez lehetővé tette az áthajózást az egyik óceánról a másikra, a Panama-csatorna vagy a Jóreménység-fok érintése nélkül.

Az Északi-sarkon bekövetkező változások hatással vannak a skandináv államok biztonság- és védelempolitikájára. Az északi országokat általában homogén ország-csoportnak tartja a külső szemlélő, azonban stratégiai gondolkodásukban változatos álláspontot képviselnek.¹ Ebben a tanulmányban az északi országok stratégiai dokumentumaiból illetve a Stoltenberg jelentésből néhány általam fontosnak tartott részt emelek ki. Bár a kiemelés mindig szubjektív, úgy gondolom, hogy ezek az elemek jól jellemzik a skandináv államok viszonyát a kérdéshez.

---

¹ A jelen tanulmányban a skandináv országok és az északi országok kifejezést azonos jelentéstartalommal használom.

Az új típusú regionális kihívások

Az Északi-sark térképe

(Forrás: <http://www.geographicguide.com/arctic-map.htm>)

Letöltési idő: 2011. 12. 03. 20:33)

Mielőtt az egyes országok hozzáállását vizsgálnám meg, áttekintem, hogy mi történik az északi-sarki régióban és milyen kihívásoknak kell megfelelni. Az Északi-sark sérülékeny növény- és állatvilága, valamint az ott élő népcsoportok komoly károsodást szenvednek el a globális felmelegedés hatására kialakuló éghajlatváltozás

miatt. Számos faj kerül fel az úgynevezett vörös listákra. Az Északi-sarkkör régiója a szárazföldön is számos változást ér meg. Jelenleg a tundrai növényzet pusztul és számos állatfajta (például a jegesmedvék és egyes fókafajták) egyedszáma csökken. Bár vannak sikeresebb fajok, mint például a sarki róka, melynek hosszú idő óta először nőtt az egyed száma. A növényzet is változik, bár itt az őshonos fajták csökkenése kevésbé látványos. Azonban az éghajlatváltozás hatására az elmúlt száz évben betelepített növényfajták jobb túlélő képességükkel kiszorítják az őshonos fajtákat, ami évtizedek alatt a biodiverzitás csökkenéséhez vezet.

Természetesen az északi országoknak nemcsak ezek a természetvédelmi kérdések okoznak gondokat. A környezeti változások biztonságpolitikai változásokat is előidéznek. Mielőtt azonban ezeket a változásokat ismertetném, térképen is tekintsük át a régiót.

Mint a térkép is mutatja, a legnagyobb szárazföldi partszakasszal a térségben Oroszország rendelkezik és így megkerülhetetlen szereplője az Északi-sark területével összefüggő ügyeknek. Habár ennek a tanulmánynak nem feladata Oroszország stratégiáját bemutatni, mégis fontos megjegyezni, hogy a skandináv államok biztonsága szempontjából kiemelt tényező. Az északi államok közül Norvégia, Izland és Dánia rendelkezik tengerparti és tengeri területtel az Északi-sarkon, míg Svédország, Finnország nem. Fontos megjegyezni, hogy az utóbbi két állam is rendelkezik sarkkörön túli területekkel. Az Arktisz nyugati oldalán található két NATO-tagállam, Kanada és az Egyesült Államok stratégiáit szintén nem tartalmazza a tanulmány, azonban ahol érintik a skandináv államok stratégiáit, megemlítsük.

A biztonságpolitikai változások egy része a hidegháború időszakának lezárása után, más része a környezeti változások hatására következett be. A hidegháború végével elindult politikai változások nem hagyták érintetlenül a skandináv államokat sem. Elég arra gondolni, hogy Finnország és Oroszország kétoldalú kapcsolatokat² létesítettek egymással, illetve az 1990-es évek közepén Svédország és Finnország az Európai Unió (EU) tagjai lettek. Ugyanakkor javult a NATO-tagállam Norvégia és Oroszország³ kapcsolata, valamint a NATO kapcsolatokat épített ki a semleges Svédországgal és a „katonailag el nem kötelezett” Finnországgal.⁴ Míg ezek a változások nem rengették meg a térség stabilitását, hanem inkább szorosabbra fűzték az északi államok hagyományosan jónak mondott együttműködését, úgy tűnik, hogy a globális felmelegedés hatására bekövetkező változások sokkal inkább képesek lesznek erre. A környezeti biztonság kérdése, az arktiszi régió stratégiai felértékelődése, a megújuló erőforrásokért indult küzdelem új kihívások elé állítja a régió országait. A környezeti változások azonban a gazdaságra, a politikára és a társadalomra egyaránt hatással vannak. Az édesvizek védelme, a biodiverzitás, a szerves és a szervesetlen hulladékok újrahasznosítása, valamint a Balti-tenger eutrofizációjának csökkentése jelentős szabályozási mechanizmusok kiépítését és anyagi erőforrásokat követel meg.

A XXI. század első évtizedében felértékelődött a szénhidrogén-tartalékok és a megújuló erőforrások utáni kutatás. Az arktiszi régióban a kutatások kimutatták, hogy a világ olaj- és gázkészleteinek mintegy 30%-a található a tengeri talapzatban. A versenyfutás ezekért az erőforrásokért a katonai válságokat sem zárja ki teljesen. A

² Finnország és Oroszország között 1948-tól 1992-ig barátsági szerződés állt fenn, amely részlegesen korlátozta Finnország szuverenitását. A szerződés szövegét lásd: Halmosy D.: Nemzetközi Szerződések 1945–1982. Budapest, 1985, Gondolat. 148–150. oldal

³ A két ország több vitatott tengeri terület hovatartozásáról állapodott meg. Számos kétoldalú szerződést kötöttek.

⁴ Finnország és Svédország részt vett a NATO koszovói és afganisztáni műveleteiben.

megújuló erőforrások megszerzése, beleértve a tengeri áramlatok által keltett energiák kihasználását is, szintén kérdéssé teszi a régió biztonságát.

Az Arktisz szempontjából fontos, hogy a Déli-sarkkal szemben nincs kötelező érvényű megállapodás róla. Az Egyesült Nemzetek Szervezete egy hosszú egyeztetési folyamat során hozta létre a Tengerjogi Konvenciót, melyet a térségben érdekelt Egyesült Államok nem ratifikált. 1958-ban meghatározták a tengeri talapzat fogalmát is. Erre a hidegháború időszakában a bipoláris szembenállás miatt volt szükség, jelenleg pedig ez a meghatározás az irányadó a tengeri határvonalak és a különböző övezetek kialakításánál.

A tengerfenék kutatása, feltárása, valamint használata szempontjából létrejött egy 21-tagú tudományos testület, a Kontinentális Talapzat Bizottsága. A bizottság dönt a Tengerjogi Konvenció szabályai és a bemutatott bizonyítékok alapján a vitatott tenger alatti területek hovatartozásáról. A bizottság munkája az elmúlt évtizedben egyre fontosabbá vált, hiszen például döntöttek a Norvégia és Oroszország között vitatott 235 000 km² tenger alatti terület hovatartozásáról is.⁵

A megújuló erőforrások közül nemcsak a tengeri áramlatok keltette, valamint a szélenergiának van jelentősége, hanem a halászatnak is. Utóbbi a skandináv országok számára jelentős bevételi forrást jelent. A halban gazdag arktiszi vizek és a rendelkezésre álló terület egy részének vitatott hovatartozása, továbbá a halászati kvóták mennyisége és értékesítése szintén a térség problémái közé tartozik. A halászati kérdésekkel összefüggő ügyek egy részét az Európai Unió szabályai alapján, más részét kétoldalú szerződések formájában rögzítik.

Mielőtt a katonai szempontokra rátérek, ismertetem a Stoltenberg jelentés Arktisszal és Izlanddal kapcsolatos részét. Ez azért is fontos, mert több északi ország védelmi minisztere és külpolitikai szakértője szerint inkább a norvég érdekeket jeleníti meg. A dokumentum olyan részeket is tartalmaz, amelyek segítenek megérteni ezen országok hozzáállását az Arktisz kérdéséhez.

A jelentés 13 pontban jeleníti meg az együttműködés lehetőségeit. A dokumentum II. fejezete az izlandi légtér védelméről szól. Izland olyan stratégiai pozíciót foglal el a régióban, amely a jövőben egyre nagyobb figyelmet kap. Miután az Egyesült Államok 55 év után visszavonta csapatait Keflavík bázisról, a szigetország légtére és a körülötte elterülő tengeri övezet védelméről és ellenőrzéséről gondoskodni kell. Az amerikai haderő távozása után a bázis létesítményeinek működtetése az Izlandi Védelmi Ügynökség hatáskörébe került. Hogy képes legyen ellátni a feladatot, Izland gyakorlati segítséget kért és kapott Norvégiától és Dániától. 2009-ben Dánia, Spanyolország és az Egyesült Államok részvételével vadászrepülőgépeket telepítettek Keflavík bázisra. 2010-ben mind az Egyesült Államok, mind Németország megerősítette szándékát a légtér-ellenőrzésre, ugyanakkor más államok is érdeklődtek a projekt iránt. A norvég, svéd és finn vezérkari főnök által készített jelentés javasolta, hogy a skandináv országok között erősítsék meg az ez irányú együttműködést. Finnországnak és Svédországnak megállapodást kellett kötni a NATO-val a légtérrel kapcsolatos adatok cseréjéről. A vezérkari főnöki jelentés másik két javaslata szerint az infrastruktúra fejlesztésére és a szabályok összehangolására mindenképpen szükség van.

A jelentés III. fejezete foglalkozik a Sarkvidékkel kapcsolatos feladatokkal. Bár az északi államok úgy gondolják, hogy számos kérdést az Északi-sark Tanácsban kell megoldani, mint például a környezetvédelem vagy a mentési és keresési képességek. A geostratégiailag felértékelődő tengeri terület az északi jégsapka csökkené-

⁵ Norvég területhódítás Oroszországtól: http://nol.hu/kulfold/norveg_terulethoditas_oroszorszagtol
Letöltési idő: 2009. 04. 18.

sével párhuzamosan nő. A régióban található kőolaj- és földgázlelőhelyek kiaknázása, az Észak-nyugati Átjáró megnyílása rendkívül megnöveli a biztonsági kockázatokat.

A jelenlegi regionális előrejelző rendszerek legfőbb korlátja, hogy nem adnak átfogó képet a tengeren zajló eseményekről. A jelenlegi rendszerben – mivel nem minden ország tagja – az információcsere korlátozott. A haderő szerepe rendkívüli a tengeri területek ellenőrzésében. A jelenleg üzemelő struktúrában a katonai rendszerek nagy mennyiségű információt gyűjtenek össze, melynek kezelését is meg kell oldani. Ezek a haderő számára csak másodlagos jelentőséggel bírnak, ugyanakkor az adatok egy része elsődleges lehet a környezetvédelem, a halászati ipar és a logisztika számára.

A skandináv országok között fennálló regionális együttműködés lehetőséget adhat a megfelelő tengeri monitoring rendszer kidolgozására. Az integrált rendszerek fejlesztését és a regionális kooperációt támogatja az EU is. Az EU-nak azonban van egy másik szempontja is: a schengeni külső határok védelme. Ennek érdekében az északi országoknak támogatást nyújt nemzeti és regionális felügyeleti rendszereik összehangolásához. A jelenlegi tengeri monitoring-rendszerek összehangolása mind katonai, mind polgári területeken illeszkedik az Európai Unió hosszú távú célkitűzései közé. Az északi regionális együttműködés keretében úgy kell fejleszteni 2009–2016 között a rendszert, hogy minden skandináv állam integrálható legyen bele, és biztosítsa az információcserét Kanadával, Oroszországgal és az Egyesült Államokkal.

Miután a skandináv régióban már működik a monitoring rendszer (illetve annak egyes elemei), logikus lépés egy tengeri gyorsreagáló erő létrehozása. A tengeri reagáló erő elsősorban a kutatási és mentési, valamint a járőr feladatok ellátását végezheti az északi tengereken. Ennek első lépcsője egy közös mentési koordinációs központ létrehozása. A koordinációs központ azért fontos, mert Dánia (Grönland), Norvégia, Izland rendkívül nagy tengeri területeket kell, hogy ellenőrizzen meglehetősen rossz időjárási körülmények között. Amennyiben az éghajlatváltozás miatt újabb tengeri útvonalak nyílnak meg az északi tengereken keresztül a Csendes-óceán felé, a tengeri reagáló erő létrehozása egyre fontosabb lesz. További feladatot jelent a jégtörő kapacitás kifejlesztése.

Az Arktisz katonai szempontból

A hidegháború időszakában a szembenálló nagyhatalmak (a Szovjetunió és az Egyesült Államok) jelentős haditengerészeti erőket állomásoztattak a régióban. A korai előrejelző rendszerek figyelték a nukleáris töltetekkel felszerelt tengeralattjárók mozgását. Norvégia NATO-tagállamként az egyetlen skandináv ország volt a térségben, amely határos volt a Szovjetunióval, és szárazföldi vagy tengeri területein tartott hadgyakorlatok közben meg lehetett figyelni az ellenfelet.

Az 1990-es években bekövetkezett geopolitikai változások miatt a térség egyre több kihívással néz szembe. Ennek elsődleges oka a Szovjetunió megszűnése és Oroszország megszületése. Az orosz érdekek érvényesítése újraindíthatja a nagyhatalmi vetélkedést. Másodsorban a kőolaj- és földgáztartalékok kiaknázása és a megújuló energiaforrásokért folytatott verseny, harmadszor pedig a megnyíló szállítási útvonalak használata, a halfajokban gazdag északi-tengeri vizek halászati jogaiért folytatott verseny és nem utolsósorban a globális felmelegedés eredményeként az őshonos népek között kialakuló konfliktusok és mindezek együttes hatásai.

Az arktiszi térségnek van katonai szempontból egy stratégiai jelentőségű szigete, a Svalbard. A területet az 1920-ban Párizsban aláírt Svalbard-egyezmény csatolta a Norvég Királyság területéhez. Az egyezmény IX. cikke megtiltja Norvégiának, hogy a sziget területén katonai bázist alakítson ki. Ugyanez a cikk azt is kimondja, hogy Norvégia semmilyen háborús tevékenységet nem folytathat a szigeten. A X. cikk kimondja, hogy az egyezményhez Oroszország ugyanazokkal a feltételekkel csatlakozhat, mint az aláíró felek.

A Svalbard-szigetek

(Forrás:

<http://www.globalsecurity.org/jhtml/jframe.html#http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/images/sv-map-3.jpg> letöltési idő: 2012. 02. 01. 20:38)

Katonai-stratégiai szempontból rendkívül fontos az Arktisz térsége. A hidegháború időszaka alatt számos haditengerészeti bázis létesült a régióban. Ezek közül a legnagyobb, amely ma is teljes kapacitással működik, az orosz Északi Flotta bázisa a Kola-félszigeten. A flotta jelenlegi erőcsoportosítása nagyobb, mint a régió összes többi országának a térségben állomásoztatott erőcsoportosítása. Az Északi Flotta alárendeltségébe tartozik Oroszország legnagyobb stratégiai tengeralattjáró egysége. A flotta tengeralattjárói változatos feladatokat hajtottak és hajtanak végre ma is az Arktisz jégsapkája alatt. A hidegháború ideje alatt a szembennálló nagyhatalmak között rendszeresek voltak a légi és a tengeralatti konfrontációk, azonban stratégiai érdekeik miatt a régióban nem történt háborús konfliktus.

Norvégia értelmezése szerint az egyezményt ma már túlhaladta az idő. A védelmi célú katonai intézkedéseket a szerződés nem fedi le. A szigetcsoport különleges helyzetét az adja, hogy az orosz Északi Flotta mellette halad el, amikor a Kola-félszigeti bázisáról az Arktiszon keresztül kihajózik az Északi-tengerre. A skandináv államok által tervezett tengeri monitoring rendszer egyes katonai részeit is ide kellene telepíteni azért, hogy segítse a tengeri tájékozódást, szélsőséges körülmények között képet adjon a biztonsági helyzetről. Azonban a sziget katonai célú használata a párizsi egyezmény megsértését jelenti. Mivel a szigetcsoport Norvégia autonóm területe, így a parti őrség, a légierő és a haditengerészet rendszeresen meglátogatja a szigeteket, néhány évente hadgyakorlatot is tartanak a térségben. Idegen katonai erő vagy hajó a Svalbard-szigetek körüli felségvizekre csak diplomáciai engedéllyel léphet be.

Lehetséges konfliktusok az Arktiszon

A globális felmelegedés okozta éghajlatváltozás teremti meg a lehetőségét annak, hogy az északi-sarki régióban konfliktusok vagy kisebb-nagyobb intenzitású válságok alakuljanak. A válságok oka egyértelműen a szénhidrogén-készletek, a tengeri erőforrások birtoklása és a hajózási útvonalak fölötti ellenőrzés megszerzése.

Åtland írja egyik tanulmányában:⁶ az állam által megfogalmazott biztonság nem azonos a különböző szektorok és érdekcsoportok által megfogalmazott biztonsággal. Gyakran előfordul, hogy valamelyik társadalmi csoport hangot ad a biztonság igényének valamilyen folyamatban levő projekt miatt. Ez azonban nem azonos az állam által képviselt politikai és a fegyveres erő alkalmazásához kötött biztonsági követelményekkel. Míg az állam által elfogadható biztonság és a "hozzákapcsolódó létesítmények" az ország és adott esetben a régió stabilitását jelentik, addig az energiabiztonság az iparági szereplők számára vagy a környezeti biztonság a különböző nem-kormányzati szervezetek (Non-governmental Organization – NGO) számára mást jelent. Az Arktiszon a fenyegetések nemcsak állami, hanem társadalmi szinten is megjelenhetnek.

Hozzáférés a szénhidrogén erőforrásokhoz

2008 márciusában az Európai Unió megjelentetett egy jelentést *Éghajlatváltozás és nemzetközi biztonság* címmel, amely érinti az Északi-sarki helyzetét. A jelentés megfogalmazta, hogy a verseny a régióban ismertté vált szénhidrogén-tartalékokért növeli a térség geostratégiai jelentőségét és ennek következményei vannak a nemzetközi stabilitásra és biztonságra. A skandináv államok szempontjából ez leginkább Norvégiát érinti, hiszen az országnak jelentős tengeri területei vannak, ahol a fent említett erőforrások előfordulhatnak. A többi északi ország (Izland, Dánia, Svédország, Finnország) számára ezek a viták akkor válnak jelentőssé biztonság- és védelempolitikai szempontból, ha az EU és a NATO is részt vesz bennük.

További problémákat jelenthet a skandináv államok számára, de a többi arktiszi országnak is egy-egy új régió kívüli szereplő megjelenése. 2030-ig várható, hogy a régióban az erőforrásokért kisebb-nagyobb konfliktusok kialakulhatnak.

Konfliktus a tengeri erőforrásokért

⁶ Åtland, K.: Security Implications of Climate Change in the Arctic
<http://rapporter.ffi.no/rapporter/2010/01097.pdf> (2011. 10. 02. 15:37)

Az északi-sarki tengerek a világ halban leggazdagabb vizei. A régió államainak fontos bevételi forrása a kereskedelmi halászat. A kereskedelmi célú halászat az Északi-sark Tanács jelentése szerint különösen elterjedt a Norvég- és a Barents-tengeren, valamint a Bering-tenger keleti részén.

Az éghajlatváltozás hosszú távú hatással van az itt élő halfajokra. A halak vándorlása, ivási szokásaik, illetve a halászati idény változása vagy a halban gazdag vizek csökkenése halászati vitákhoz vezethet a régió államai között. A halászati jogok körüli viták nem újak a térségben.⁷ Az elmúlt évtizedekben a halászati viták ritkán nőttek arra a szintre, ahol már a katonai erő alkalmazása elkerülhetetlen. Természetesen az éghajlatváltozás hatására a halrajok mozgásában bekövetkező változások főként a nyílt vizeken, melyekre nincsenek meghatározott halászati kvóták, növelhetik egy esetleges katonai akció bekövetkezésének lehetőségét.

A nyomás azonban, hogy a tengeri erőforrások kiaknázása lehetővé váljon, fokozódni fog a jövőben. Ez a tény valószínűsítheti a súrlódások létrejöttét a régió államai és a nemzetközi közösség más tagjai között.

A hajózási útvonalak körüli konfliktusok

Az északi-sarki régióban számos lappangó ellentét közül – a jogi helyzet tisztázatlansága miatt – az egyik talán legjelentősebbnek mondható, a fő tengeri közlekedési útvonalak kérdése. A megnyílt Északnyugati Átjáró, valamint az Északi-tengeri fő útvonal használatához olyan szempontok kapcsolódnak, mint a külső határok védelme, a szorosok használata és a parti vizeken a békés áthaladás joga.

Az Északi-sark Tanács 2009-ben kiadott jelentésében értékelte a területen áthaladó hajók úti céljait és megállapította, hogy kiterjedt hajóforgalom van Norvégia nyugati partjai mentén és a Barents-tengeren. Emellett jelentős hajóforgalmat regisztráltak Izland, a Feröer-szigetek és Grönland parti vizein, valamint a Bering-tengeren. A forgalom nagy része a halászflokkoknak, kereskedelmi hajóknak és kompoknak köszönhető. A jelentés azt is kimutatta, hogy a tengeri jég csökkenése ellenére még mindig alacsony az itteni tengeri hajóforgalom más, jobb éghajlatú hajózási útvonalakhoz képest. Az északi-tengeri hajózási útvonal megnyílása csökkenti a tengeren töltött napok számát olyan jelentős kikötők, mint Hamburg és Hong Kong között. Természetesen az útvonal felértékelődése és használatának rendszeressé válása új jogi és biztonsági aggályokat vet fel. Többek között ilyen lehet az egyes államok szabályozási hatásköreinek csökkenése.

Az egyes országok helyzete és törekvései

Mint ahogy a bevezetőben is jeleztem, a skandináv államok szempontjait veszem figyelembe ennek a tanulmánynak a megírásakor. Az előbbi részben leírtak jól példázzák a régió sajátos helyzetét és azt, hogy az északi államok helyzete biztonság- és védelempolitikai szempontból milyen összetett. A skandináv államok hangsúlyozzák az együttműködés szükségességét nemcsak egymással, hanem a régió többi országával is. Izland, Norvégia, Dánia, Svédország és Finnország, valamint a hozzájuk tartozó autonóm területek számára az Északi-sark Tanács a politikai egyeztető fórum az Arktisz kérdésében.

Az északi államok mindegyike rendelkezik az Északi-sark Tanács által elfogadott Arktisz-stratégiával. Természetesen, mint ahogy már korábban is utaltam rá, a

⁷ Lásd: Nagy-Britannia és Izland között, Norvégia és Izland között, a Svalbard Halászati Zóna körüli viták

skandináv államok nem képviselnek egységes álláspontot. A stratégiaileg meghatározó helyzetben levő Norvégia és Dánia lényegesen magasabb prioritást ad a térségnek külpolitikailag, mint Finnország, Svédország vagy Izland. A Norvégia által megfogalmazott célok közül az éghajlat és a környezet védelme, az őslakos népek megélhetésének biztosítása és a hajózás kérdése közös. Dánia különleges helyzetben van a Feröer-szigetek és Grönland miatt, és érdekében áll a hosszú távú regionális fejlesztés előmozdítása a térségben. Izland, bár a jelenlegi meghatározás szerint nem számít parti államnak, szeretné megerősíteni pozícióit az Északi-sark Tanácsban. Az ország az Európai Uniónak nagyobb beleszólási jogot biztosítana a regionális kérdésekbe. Finnország és Svédország helyzete nagyon hasonlít egymásra, mindkét állam tagja az Európai Uniónak, jelentős őshonosnak számító lakossággal rendelkeznek, és nem számítanak parti államnak. Finnország képviseli elsősorban az Arktisszal kapcsolatos kérdéseket az Európai Unióban, míg Svédország számára inkább az északi államok közötti regionális kapcsolatrendszer áll az első helyen. Bár azt Svédország is elismeri, hogy az Arktisz jövője meghatározza a svéd biztonság- és védelempolitika lehetőségeit.

Norvégia

Norvégia régóta szereplője az északi biztonsági képletnek, NATO-tagállami státusza és egyben Oroszország közelsége miatt. Az ország biztonság- és védelempolitikai dokumentumainak középpontjában az ország területének védelme, szuverenitásának fenntartása, a háborúk megelőzése és a jogállamiság áll. Az utóbbi évtizedben azonban a biztonsági fenyegetések nem a szuverenitás fenntartásával, hanem az ország tengeri erőforrásainak megőrzésével, az éghajlatváltozás hatásaival kapcsolatosan jelentkeznek.

A norvég kormány stratégiai dokumentumokat fogadott el az Északi-sarkról, valamint a norvég fegyveres erőkről. Felmerül a kérdés: miért is kellett a két stratégiának közel azonos időben megszületni. A válasz: az Arktisz és Norvégia tengeri területeinek védelmében, valamint a Svalbard-szigetek különleges helyzete miatt átfogó kormányzati koncepcióra van szükség, amely mind a polgári, mind a katonai kihívásokat képes kezelni.

Miközben Oroszország tagja az Északi-sark Tanácsnak, Norvégiával sajátos szomszédsági kapcsolatokat ápol. A norvég kormány által elfogadott Északi-sark Stratégia kimondja, hogy Oroszországgal fejleszteni kell a kétoldalú kapcsolatokat, javítani kell a régióban élő lakosság egészségügyi ellátását, oktatását. Ezekon kívül prioritásként kezeli az éghajlatváltozás és a környezetvédelem, a tengeri erőforrások védelmét.

A kiemelt feladatok végrehajtásának elősegítésére a kormány 1,2 milliárd norvég koronát különített el. Természetesen az előbbi célok, főként a tengeri területek védelme nem valósítható meg a Védelmi Erő átalakítása nélkül. A fegyveres erő stratégiája megállapítja, hogy képesnek kell lennie az ország tengeri területeinek és az ott található energia-ipari létesítmények védelmére, valamint biztosítani kell a hajózás szabadságát is. A dokumentum azt is kimondja, hogy szükséges az együttműködés a többi skandináv állammal, ugyanakkor az ország számára a kollektív biztonsági rendszerben tartják megvalósíthatónak a fenti célokat. Mivel Norvégia nem tagja az Európai Uniónak, így az EU által létrehozott Északi Harccsoportban való részvételét nem tekinti a biztonsága szempontjából védelmi garanciának.

A norvég fegyveres erő átalakítása és fejlesztése a tengeri határok védelme szempontjából rendkívül fontos. A védelmi szervezet átalakításának legnagyobb nyertese a Home Guard vagyis egy 45 000 fős, Nemzeti Gárda típusú egység, amely

hozzájárul a reguláris erők műveleteihez, főként tengeri határok ellenőrzése és különböző rendőri feladatok ellátása révén. Az átalakítás másik nyertese a haditengerészet felügyelete alatt működő Parti Őrség, amely a kizárólagos gazdasági övezetben járőr- és rendőri feladatokat lát el. A Norvég Királyi Haditengerészet jövőbeni fejlesztési tervei igazodnak ahhoz a lehetőséghez, hogy a part menti államok 300 tengeri mérföldre terjeszthetik ki gazdasági övezetük határát. Ez a haditengerészeti tervezők szerint szükségessé teszi olyan korszerű hajók beszerzését, amelyek képesek 30 napig ellátni fegyverrel, lőszerrel és egyéb készletekkel a csapatokat.

Norvégia tehát felkészült az új stratégiai helyzet kezelésére. Ahogy korábban említettem, mind a Stoltenberg jelentés, mind az északi országok kül- és biztonságpolitikai együttműködése elsősorban Norvégia Arktisszal kapcsolatos érdekeit tartja szem előtt. Ugyanakkor elmondható, hogy az ország katonai kiadásai nem csökkentek, sőt ha csak kis mértékben is, de nőttek, általában lépést tartottak az infláció növekedésének mértékével.

Dánia

Dánia szintén különleges helyzetben van a Feröer-szigetek és Grönland okán. A két autonóm területet Dánia delegálja képviseli az Északi-sarki Tanácsban.

A dán arktiszi stratégia prioritásai között szerepel az északi-sarki régióban a fenntartható gazdasági fejlődés biztosítása, a szennyezés megelőzése, a sarkvidéki vizeken keresztül történő biztonságos hajózás biztosítása, az éghajlatváltozás káros hatásainak csökkentése, az őshonos népek védelme és a kutató mentő feladatok ellátása és fejlesztése. Az ország ugyanakkor érzékenyen reagál a nemzetközi és regionális biztonsági környezet változásaira.

A dán védelempolitika jelenleg egy parlamenti pártok által elfogadott, konszenzusos megegyezés célkitűzéseit tartalmazza, és ennek a koncepciónak van alárendelve a fegyveres erő átalakítása is. A dán északi stratégia kimondja, hogy a régió geostratégiai felértékelődéséből következően egyre több kihívás hárul a fegyveres erőre. Az egyik ilyen kihívás a megnyíló hajózási útvonalak biztosítása, míg a másik Grönland védelme, hiszen jelentős a távolság a szárazföldi Dánia és a sziget között.

A dán fegyveres erők a korábbi, Grönlandon és Feröer-szigeteken települő parancsnokságokat egy új Arktisz Parancsnokságba vonták össze. Ez annak is köszönhető, hogy szükséges a régió helyzetének ártértékelődéséből származó kihívásokra gyors és korszerű válaszokat adni, ráadásul a halászati területek védelmében a különleges éghajlati viszonyok közötti feladatok ellátásához szükséges a jégtörő kapacitás fejlesztése. Ugyanúgy, mint norvég megfelelője a Dán Királyi Haditengerészet is átalakuláson megy keresztül, hogy az új biztonsági kihívásoknak képes legyen megfelelni.

Izland

Izland helyzete a legsajátosabb az északi államok közül. Mint ahogy a Stoltenberg jelentésből kiemelttem, az ország légterének a védelmét külföldi légierők látják el. Az Egyesült Államok Keflavík bázisról visszavonta légierejét, de a szerződés értelmében még ellátja a feladatot nemzetközi erők bevonásával. Az ország hagyományos biztonsági kihívásokkal szembeni védelmét az Izlandi Parti Őrség látja el. Az Északi-sarki Tanácsban az ország elsősorban a gazdag halászterületek és a megnyíló hajózási útvonalak kérdésében alakít ki saját álláspontot.

Svédország

Svédország kül- és védelempolitikai dokumentumai nem térnek ki részletesen az Arktisz kérdésre, ugyanakkor rendelkezik az Északi-sark Tanács által elfogadott stratégiával. A kormány által kidolgozott stratégia célja, hogy meghatározza az Arktisszal kapcsolatos svéd prioritásokat. Az elérendő célok három főbb területre vannak hatással, az éghajlat és környezetvédelem, a gazdasági dimenzió és az emberi tényező. A dokumentum bemutatja azokat az új kihívásokat, amelyek kiindulópontot jelentenek a regionális és a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésében. A stratégia megállapítja, hogy az Arktiszon bekövetkező éghajlatváltozás hatására új lehetőségek is megnyílnak a hajózás, a halászat, a vadászat, a kereskedelem, az energiaszektor és a hatékony infrastruktúra fejlesztése és használata terén. Az ország számára a skandináv és európai együttműködés rendkívül fontos. Ennek eredményeként ki kell használni a térségben működő regionális szervezetekből származó szinergiákat. A stratégia második része megfogalmazza, hogy a szénhidrogének kitermelése a régióban környezetbarát módon történjen. A tengeri szállításban és a különböző ágazatokban be kell vezetni a svéd technológiai ismereteket és bővíteni kell a régióban a kereskedelmi kapcsolatokat.

Az ország védelmet biztosít az őshonos népek számára kultúrájuk fenntartásában és az identitásuk fejlesztésében.

A fegyveres erők átalakuláson mentek keresztül, amelynek alapján a szerződéses és hivatásos személyzet arányát megváltoztatták. A bevetettség tekintetében nincs különbség hazai vagy nemzetközi telepítést illetően. Nincs tervben nagyobb haditengerészeti beruházás. A légierő továbbra is hangsúlyt fektet a felkészülésre az ország északi részén. A légierő rendelkezik korszerű korai előrejelző rendszerrel, amely képes hozzájárulni az északi biztonsághoz.

Finnország

Az ország a hidegháború végén új alapokra helyezte kapcsolatait a nemzetközi szervezetekkel és továbbfejlesztette kapcsolatait a szomszédos skandináv államokkal. A 2009-ben kiadott biztonság- és védelempolitikai dokumentum már megjeleníti az Arktisz kérdését.

Finnországnak nincsen kijárata az északi vizekre, azonban a jelenlegi külpolitika már határozott célokat fogalmaz meg a tengeri szállítási útvonalak használata és a természeti erőforrások kiaknázása kérdésében.

Az ország rendelkezik az Északi-sark Tanács által elfogadott stratégiával. A dokumentum kimondja, hogy Finnország sarkvidéki ország és természetes érdekei fűződnek a régióban bekövetkező változások hatásainak kezeléséhez. A stratégia fő problémaként jeleníti meg az ország sarkvidéki területein törékeny környezetet, hangsúlyozva, hogy a bekövetkező környezeti változások hátrányosan érintik az ott élő őslakosokat, akiknek jogait az alkotmány is rögzíti. Lehetőségként jelöli meg a dokumentum az Arktiszt, mint jelentős gazdasági potenciállal rendelkező térséget, ahol a tengeri szállítás és a természeti erőforrások kiaknázása lehetőséget teremt a finn szakértelem felhasználására, további kulcsfontosságú tényezőként jelöli meg a közlekedés javítását, a kommunikáció és a logisztikai kapcsolatok fejlesztését és a határátlépés lehetőségének megkönnyítését.

A finn sarkvidéki politika kihasználja az összes olyan együttműködési struktúrát, amely a regionális politika fejlődését elősegíti. Finnország együttműködik az Európai Unióval az északi, regionális politika fejlesztésében. A 2009-ben kiadott biztonság- és védelempolitikai dokumentum átfogó módon mutatja be az ország előtt álló biztonsági kihívásokat.

Az ország szuverenitásának fenntartása az önálló katonai védelemre épül attól függetlenül, hogy együttműködik a NATO-val. Finnország számára kiemelkedően fontos az Európai Unió biztonság- és védelempolitikájában való részvétel. Úgy gondolja, hogy az Arktisz biztonságával kapcsolatos kérdéseket leginkább itt és az Északi-sark Tanácsban tudja képviselni. A Finn Védelmi Erő fejlesztésének fő prioritása a légierő korszerűsítése és NATO-kompatibilissé tétele. Jelenleg a légierőnél megtalálhatók az orosz típusú haditechnikai eszközök éppúgy, mint a nyugatiak. A haditengerészet korszerűsítése egyelőre nincs napirenden.

* * *

A tanulmányban terjedelmi okok miatt csak egy-két szubjektív kiemelés segítségével, a skandináv államok szempontjából mutattam be az éghajlatváltozás hatásait az Északi-sark régió biztonságára. Kiemeltem a Stoltenberg jelentésből azokat a pontokat, amelyek meghatározzák az északi államok stratégiai gondolkodását. Ugyanakkor a régió nagy országairól csak annyiban ejtettem szót, hogy az összefüggések láthatóak legyenek. A régió katonai szempontból történő áttekintése a legfőbb stratégiai gócpontokat tartalmazza, röviden utalva a lappangó problémákra.

Az északi államok egyedi bemutatásánál csak röviden vázaltszerűen utaltam azokra a főbb szempontokra, amelyek az Északi-sark Tanács által elfogadott stratégiai dokumentumokban kiemelten szerepelnek. Természetesen más kiemeléseket is lehet tenni, hiszen az Arktisz régiójának számos jelen elemzéssel összefüggő vetülete van. A globális felmelegedés hatására bekövetkező éghajlatváltozás hatásait a klímakutatók csak becsülni tudják, azonban az adatok így is riasztó képet festenek. A jelenleg érvényben levő, Arktisszal összefüggő stratégiák előtérbe helyezik a környezetvédelmi szempontokat, és együttműködésen alapuló megoldásokat keresnek a régió gondjaira. Ezért nem várható, hogy ebben az évtizedben a felmerülő problémákra az érintett felek katonai megoldásokat keresnek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Stoltenberg Jelentés

<http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/nordiskrapport.pdf>

(2010. 05. 20.)

ENSZ Tengerjogi Konvenció

http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

(2011. 10. 02.)

Salmela L.: The Arctic from Military Viewpoint – A summary of Jacob Børrensen's presentation at the Suomenlinna Seminar in Salmela(ed.): The Thirteenth Suomenlinna Seminar

http://www.puolustusvoimat.fi/wcm/22d11300462860ce9e58fe0e17b6f8b5/StratL2_46w.pdf?MOD=AJPERES (2010. 08. 04.)

Kálló L. – Deák A.: Az Északi-sark – A versenyfutás kezdete Felderítő Szemle. X. évfolyam 1–2. szám, 43–64. oldal

Svalbard Egyezmény: <http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-11/svalbard-treaty.xml> (2012. 01. 02.)

Åtland, K.: Security Implications of Climate Change in the Arctic
<http://rapporter.ffi.no/rapporter/2010/01097.pdf> (2011. 10. 02. 15:37)

Arctic Marine Shipping Assessment 2009 Report. Északi-sark Tanács
http://pame.arcticportal.org/images/stories/PDF_Files/AMSA_2009_Report_2nd_print.pdf (2011. 10. 02. 15:40)

The Norwegian Government's High North Strategy. Oslo, 2006. Norwegian Ministry of Foreign Affairs <http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/strategien.pdf> (2011. 10. 22. 10:50)

Capable Force: Strategic Concept for the Norwegian Armed Forces. Oslo, 2009, Norwegian Ministry of Defence
http://www.regjeringen.no/upload/FD/Dokumenter/Capable-force_strategic-concept.pdf (2011. 10. 22. 9:42)

Danish Government Report: Kingdom of Denmark strategy for the Arctic 2011–2020. Copenhagen, 2011 http://www.ambwarszawa.um.dk/NR/ronlyres/BA694C18-97B0-49C8-A36B-1C6F193D73AF/0/100295_Arktis_Rapport_UK_210x270_Final_Web.pdf (2012. 01. 05.)

A Parliamentary Resolution on Iceland's Arctic Policy
http://www.pdfdownload.org/pdf2html/view_online.php?url=http%3A%2F%2Fwww%2Eearctic%2Dcouncil%2Eorg%2Findex%2Ephp%2Fen%2Fabout%2Fdocuments%2Fcategory%2F12%2Darctic%2Dstrategies%3Fdownload%3D127%3Aiceland%2Darctic%2Dpolicy&images=no (2011. 12. 23)

Swedish Ministry of Foreign Affairs: Sweden's Strategy for the Arctic region. Stockholm, 2011, Ministry of Foreign Affairs
<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/18/61/74/9168f21a.pdf> (2011. 12. 29.)

Prime Minister's Office: Finnish Security and Defence policy 2009. Helsinki, Prime Minister's Publication 13/2009 <http://www.vnk.fi/julkaisukansio/2009/j11-turvallisuus-j12-sakerhets-j13-finnish/pdf/en.pdf> (2010. 06. 01.)

Prime Minister's Office: Finland's strategy for the Arctic region Helsinki, Prime Minister's Publication, 8/2010
<http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=63216&GUID={C92863F7-1188-4975-9CC8-34EA16C26D07}> (2011. 03. 02.)

Nagy Milada

**QUO VADIS, ISRAEL?
I.RÉSZ**

AZ ARAB TAVASZ MINT REGIONÁLIS BIZTONSÁGI KIHÍVÁS¹

Rezümé:

Ahogy a világ többi része, úgy Izrael is arra vár, hogy az arab világban zajló változás és a politikai kiszámíthatatlanság miként alakul Tunéziában és Líbiában, és mennyiben módosítja az arab szomszédaival – elsősorban Egyiptommal, Szíriával – való kapcsolatát. A térségben történő változások a nemzetközi kapcsolatok újrafogalmazásának lehetőségét jelenthetik a Közel-Keleten.

Kulcsszavak:

arab tavasz, Közel-Kelet, Izrael, Tunézia, Líbia, Egyiptom, nemzetközi kapcsolatok, biztonsági kihívás

Milada Nagy

**QUO VADIS, ISRAEL?
I.**

THE ARAB SPRING AS A CHALLENGE FOR REGIONAL SECURITY

Abstract

Like the rest of the world Israel is waiting to see how the transition in the Arab world is unfolding, what it will mean in Tunisia and Lybia, and what impact it will have on its relations with its Arab neighbors (mainly with Egypt and Syria). The changing face of the region could provide the opportunity to redefine relations in the Middle East.

Keywords:

Arab Spring, Middle East, Israel, Tunisia, Lybia, Egypt, international relations, security challenge

A Közel-Kelet a 21. században történt változások (a 2001. szeptember 11-ei merényletet követően a terrorizmus elleni háború meghirdetése, a második öbölháború, az *arab tavasz*nak nevezett folyamat) nyomán az azt megelőző évtizedekhez képest új jegyeket mutat. Ezek közé tartozik az Amerikai Egyesült Államok közvetlen jelenléte, a nem arab államok (Irán, Izrael, Törökország) befolyásának növekedése, Egyiptom térvesztése, a síita és a szunnita valláshoz tartozók közötti ellentét mélyülése. Ezeknek a változásoknak a vesztesei a térség arab államai lettek. Irak és Egyiptom korábbi státusza nagymértékben leértékelődött, egyedül Szaúd-Arábiának sikerült megóvnia pozícióját.

---

¹ A terjedelmi korlátok nem teszik lehetővé, hogy a tanulmány a régió összes biztonsági kihívására kitérjen, és azokat alapos, minden szempontra kiterjedő elemzésnek vesse alá. Mivel Izrael biztonságára fókuszálunk, ezért csak az arra közvetlen hatást gyakorló országok – Egyiptom, Tunézia, Líbia, Szíria – helyzetével foglalkozunk, így Jemen és Bahrein esettanulmányától eltekintünk. Jelen írás az arab országokkal, mint Izrael környezetével foglalkozik. A cikk második részében elemezzük Izrael helyzetét.

A 2001-es afganisztáni és az Irak elleni 2003-as háború következtében az egyensúly felborult. Ez Iránnak kedvezett, mivel a két ellenfelét, a tálib és az iraki rezsimet megdöntötték. Ugyanakkor Irán ellenségek gyűrűjében találta magát. Az általa vezetett, érdekközösségen alapuló befolyási rendszer (Irán, Szíria, Hezbollah, a szunnita Hamász, valamint ide sorolható Irak is a síita lakossága miatt) és a mérsékelt nézeteket valló országok (Jordánia, Szaúd-Arábia és Egyiptom) között azóta is különböző színtereken folynak az összeütközések.²

A 2011-től zajló, arab tavasznak nevezett történések – néhány nyugati kutató szerint – az európai 1989-et idézik, míg az izraeliek (és az irániak is) inkább az 1979-es teheráni eseményeket látják megisméltódní. A kezdeti lelkesedés – miszerint a régióban több mint 100 millió ember szabadabb, az arabok a történelem jó oldalán állnak és végre ők ellenőrzik az eseményeket, a pozitív energiájuk változásokat hoz – az arab tüntetőkben néhány hónap leforgása alatt lelohadt, és elkeseredettségbe torkollott.

A demokratizálódás útján (?)

Az elmúlt bő egy évben az arab tavaszról óriási mennyiségű irodalom született. Arra a kérdésre, hogy az arab tavasz elvezethet-e egy hosszú távú demokratikus változáshoz, többek között Eric Chaney, a Harvard egyetem professzora kereste a választ egyik tanulmányában.³ Írásában több hipotézist vonultat fel, és arra a következtetésre jut, hogy az arab társadalmakban szocializálódott politikai vezetők a demokrácia fogalmán mást értenek, mint nyugati kollégáik, és az iszlám berendezkedés az arab világban még nem ok a demokráciadeficitre, habár a demokrácia hiánya mély társadalmi gyökerekkel rendelkezik, de mégsem vallási alapokon nyugszik. Nézete szerint az okot a modern kort megelőző időszak iszlám birodalmainak vezetési struktúráiban kell keresni, amelyek mind a mai napig léteznek, és hosszú távú hatásaik jelenleg is érezhetők.

A 2011-es tüntetéseket nem csak a romló életkörülmények, a létbizonytalanság váltotta ki. Az arab lakosság sokkal inkább tekintette elfogadhatatlannak a korrupció⁴ létét, mint a szegénységet vagy a szabadság hiányát.

A Korán értelmezése szerint a korrupt emberrel szembeni fellépés nem minősül forradalomnak. Maga a forradalom kifejezés az arab világ történelmétől idegen, az arab sajtó nem is nevezte így a 2011-es eseményeket. Ehelyett inkább a *fitna* (megpróbáltatás, próbatétel) kifejezés alkalmasabb, amely „... a rend fölborulásából fakadó próbatételt jelent [...] és potenciálisan a közösség

---

² Az ellenségeskedés gyökere a szaúdi–iráni rivalizálásban rejlik, emellett a korábbi, a síiták és szunniták között húzódo stratégiai határ áthelyeződött az arab világon belül. A szerepek megfordultak, a szunnita országok jelentőségükből veszítettek, míg a síitizmus legfőbb képviselője, Irán teret nyert. Az erősebb pozíció megszerzésére tett kísérletben a síita–szunnita ellentétet felülírják olyan ideológiai szempontok, mint az Izrael-ellenesség vagy a radikális iszlamizmus. Mindez megfigyelhető az arab országok diplomáciájában, a Hamász és a Hezbollah, valamint a szíriai kormány és a felkelők támogatásában. (V.ö. Rostoványi Zsolt: Az „arab tavasz” hatása a Közel-Kelet geopolitikai térképének újrendezésére. Külügyi Szemle, 2012/1.)

³ Chaney, Eric (2012): Democratic Change in the Arab World, Past and Present.

http://www.brookings.edu/~media/projects/bpea/spring%202012/2012_spring_bpea_chaney.pdf

⁴ A korrupció arab megfelelője, a *faszád* szó egyik jelentése a másik ember erőszakkal történő kifosztása. Ugyanakkor az erőszakos magaviselet bizonytalan helyzetet jelent, vagyis a vallási törvény (*saría*) be nem tartását. (Lásd: Maróth Miklós: Az „arab tavasz”. Külügyi Szemle, 2012/1.)

meghasonlítását, különböző irányzatokra történő szakadásának veszélyét hordozza".⁵ Ebből a szemszögből nézve könnyebb megérteni, hogy miért tudnak a *saríá* visszaállítását hirdető pártok győzelmet aratni a választásokon.

Az arab tavasz legfontosabb következménye, hogy Tunéziában, Egyiptomban és Líbiában az iszlamista mozgalmak politikai pártba tömörülve jelenhetnek meg országuk társadalmi életében. Egyiptomban és Líbiában a Muzulmán Testvériség tagjai a Szabadság és Igazságosság Párt színeiben, Tunéziában pedig a korábban betiltott al-Nahda jelöltjeiként vehettek részt a választásokon. Az említett legjelentősebb szerveződésekön kívül számos iszlám párt alakult, így ebben az értelemben az iszlám a politikai stratégia részévé vált.⁶

Az arab világ elmúlt 60 évét tekintve a 2011-ben zajlott megmozdulások eddig nem tapasztalt változásokat hoztak. Bizonyos kormányzati szinteken strukturális változásokra került sor. Ugyanakkor a térség intézménytörténete azt vetíti előre, hogy az iszlamista csoportok népszerűsége aláássa a demokratizálás irányába tett erőfeszítéseket. A közelmúlt tunéziai, egyiptomi, líbiai eseményei is alátámasztják, hogy ezek a csoportok is ugyanúgy bánnak a hatalommal, mint az autokratikus rezsimek: igyekeznek azt a saját kezükbe összpontosítani.

Az arab tavasz a legnagyobb csapást a mérsékelt arab államokra mérte. Néhány elemző szerint azért, mert a vezetők Amerika- és Izrael-barát politikája kiváltotta a lakosság dühét. Ezt a nézetet főként az Egyiptomban és Tunéziában lezajló eseményekre alapozták, holott az utcára vonuló tömegek elsősorban autokrácia- és korrupcióellenes jelszavakkal vonultak az utcákra. Az Amerika-centrikus elképzelés akkor bizonyította téves mivoltát, amikor a lázadások átterjedtek Jemenre, vagy amikor ugyanúgy, ahogy Egyiptomban Mubarakot vagy Tunéziában Ben Alit, az Irán-párti Basár al-Aszadot akarta a népe eltávolítani a szíriai hatalomból.

A nyugati hatalmak nem mindig tudják eldönteni, hogy mi szolgálja leginkább az érdeküket. Talán ezért is késlekednek a szíriai beavatkozással, és az ismeretlennel szemben előnyben részesítik a „rosszat”, akit ismernek. Amikor végül is az ellenzék oldalán teszik le a voksukat, nem képesek nyomást gyakorolni, mert hiányzik az akarat a saját haderő bevetéséhez, mivel ezzel félt, hogy kibillenthetik a nemzetközi erőegyensúlyt.

Tunézia

Tunézia volt az arab tavasz kiindulópontja, és a demokratizálódás és a jogállamiság megteremtése irányába is ott figyelhető meg a legnagyobb előrelépés.

Zín al-Ábidín Ben Ali hatalma idején az iszlamista al-Nahda szervezet teljesen ellehetetlenült, vezetői emigrációba kényszerültek. Ben Ali távozását követően, 2011. január 30-án a szervezet vezetője, Rásid Ghannúsi visszatért Tunéziába, majd a 2011. október 23-ai választásokon győzelemre vitte a pártját, a szavazatok 41%-át szerezte meg. A kormányalakításhoz koalícióra lépett két szekuláris szerveződéssel, a balközép Kongresszus a Köztársaságért és a baloldali Ettakotol párttal.

Az iszlamisták győzelme riadalmat keltett nemcsak Tunéziában, hanem a nyugati világban is. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az ország lakosságának 98%-a nevezi magát az iszlám követőjének, ebből 85% a szunnita irányzathoz tartozik. A keresztények és a zsidók elenyésző kisebbséget alkotnak.⁷

⁵ Maróth, 2012, 11. o.

⁶ Csicsmann László: A mérsékelt iszlamista mozgalmak. Külügyi Szemle, 2012/1.

⁷ Witterauf, Peter: Der tunesische Weg – ein Modell für den Arabischen Frühling. Argumentation Kompakt. 2012. február. http://www.hss.de/uploads/tx_ddceventsbrowser/120411_Argu-kompakt.pdf

Amennyiben sikerül az új alkotmányban az iszlám értékeket és a demokratikus jogállam jellemzőit egyesíteni, Tunézia modellértékűvé válhat. Ehhez azonban hatékony intézkedések szükségesek a vallás és az állam szétválasztásáért, a férfi és női egyenjogúságért, az igazságszolgáltatás függetlenségéért.

A szekuláris beállítottságúak és az iszlámisták közötti nyilvános párbeszéd szokatlan a tunéziai közéletben, bizonytalanságot gerjeszt. A viták révén világossá válik, hogy az iszlámisták a nyugati orientáltságú, demokratikus berendezkedés helyett valamiféle teokratikus államformát részesítenének előnyben.

Egyiptom

Hoszni Mubárak uralma idején Egyiptom és Izrael között egyfajta „hidegbéke” létezett a két ország együttélését illetően, és az egyiptomi vezető személye garanciát jelentett az 1979-es béke-megállapodás tartalmának betartására. Az Amerikai Egyesült Államok katonai és gazdasági támogatással jutalmazta Egyiptom erre irányuló lépéseit. Ugyanakkor Mubárak intézkedései – a korrupció elterjedése, a hadsereg hatalmának megerősítése, az autokrácia megszilárdítása, az emberi jogok megsértése, az elnöki pozíció fiának történő átjársására való törekvése stb. – ellenérzést váltott ki országa lakosságának körében.

Az egyiptomi külpolitika radikális irányba történő elmozdulását illetően csak néhány jel mutatkozik.⁸ Izrael aggódik, hogy a Muzulmán Testvériség győzelme folytán egy Izrael-ellenességet hirdető szervezet kerül hatalomra, amely véget vet az 1979-től életben lévő békeszerződésnek, egyúttal feléleszti a radikalizmust és megújítja a korábbi együttműködést Szíriával.⁹

A Muzulmán Testvériség nincs egyedül az Izrael-ellenes álláspontjával. Még a Washington támogatását is élvező mérsékelt politikai vezetők, mint Ajman Nour, vagy a Nobel-békedíjas Mohamed el-Baradei is az Izraellel kötött békeszerződésről szóló népszavazás kiírását sürgették.¹⁰ A Mubárak bukását követően elvégzett közvélemény-kutatás szerint a megkérdezett egyiptomiak 54%-a utasítja el az Izraellel kötött békeszerződést.¹¹

Az Izrael-ellenesség a tüntetések során is manifesztálódott zászlóégetés formájában, jelszavak skandalizálásában és az izraeli nagykövetség épülete elleni támadásban. A békeszerződés felülvizsgálatára a retorikában ugyan többször történt utalás, de nagy valószínűség szerint az egyiptomi kormányok egyike sem bontaná fel szívesen a közeljövőben. Ennek oka, hogy Egyiptom gazdasága gyenge lábakon áll, és hadereje az Egyesült Államoktól függ, ahonnan 1 milliárd USD értékű támogatás és beruházás érkezik.

Amennyiben gyökeresen megváltozna Egyiptom eddigi külpolitikája Izraelt illetően, és az ország belpolitikai berendezkedése a radikális iszlámizmus felé

⁸ Az ideiglenes új vezetés szakított az Amerika-barát külpolitikával, megnyitotta a rafahi határátkelőhelyet és közreműködött a Palesztin Nemzeti Hatóság és a Hamász egymásra találásában.

⁹ Rubin, Barry: Arab World: The Bad News from Egypt. Jerusalem Post. 2011. 02. 18.

http://www.jpost.com/Features/FrontLines/Article.aspx?id_208741

¹⁰ Nour kijelentette, hogy „a Camp David-i korszaknak vége”, és a békeszerződés felülvizsgálatát követelte (lényeges, hogy nem az eltörlését).

¹¹ Pew Global Attitudes Project. Egyptians Embrace Revolt Leaders, Religious Parties and Military, As Well. 2011. 04. 25.

<http://pewglobal.org/files/2011/04/Pew-Global-Attitudes-Egypt-Report-FINAL-April-25-2011.pdf>

tolódna el, akkor a turizmus visszaszorulna, a külföldi beruházások csökkennének, ami beláthatatlan következményekkel járna az egyiptomi gazdaságra.¹²

A Muzulmán Testvériség mellett a szalafita Núr párt előretörése az egyiptomi közéletben további aggodalommal tölti el Izraelt.¹³ A közös határvonalon az izraeli katonákat ért támadás is azt jelzi, hogy Egyiptom elveszíti a Sínai-félsziget feletti kontrollt a radikális szalafita milíciákkal szemben. Nem nehéz előre jelezni, hogy az ország új alkotmányának megalkotásakor az iszlamista erők domináns helyzetben lesznek. További fontos tény, hogy a Muzulmán Testvériség szoros kapcsolatokat ápol testvérszervezetével: a Hamással. A Muzulmán Testvériség egyiptomi befolyásának növekedése esetén az ország közelebb kerülhet Iránhoz, és ennek értelmében távolodhat a Nyugattól és természetesen az izraeli kapcsolataiban is tovább hűl a „hidegbéke”.

Az elmúlt hónapok eseményei azt tükrözik, hogy Egyiptomban – ahogy az arab tavasz által érintett többi országban is – a posztiszlamizmus¹⁴ irányába mozdult el a társadalom. Az iszlám szervezetek nem alkotnak homogén egységet, egymással rivalizálnak. A Mubárak bukása utáni első szabad választásokat az iszlamista pártok nyerték. Ennek eredményét azonban a kairói Alkotmánybíróság érvénytelenítette eljárási hibára hivatkozva, mivel döntése szerint a parlament alsóházának egyharmada nem az Alkotmányban rögzítetteknek megfelelően került megválasztásra.¹⁵ A központi kérdés abban rejlik, hogy a Muzulmán Testvériség és a nála radikálisabb Núr párt mennyire lesz együttműködő a szekuláris pártokkal.

Líbia

Az arab tavasz tüntetései bizonyos országokban szimbolikus napokon kezdődtek. Egyiptomban a „rendőrség napján”, január 25-én, Bahreinben a 2001. február 14-én elfogadott nemzeti reformcharta aláírásának évfordulóján. Líbiában a Mohamed-karikatúrák ellen 2006. február 17-én tüntetőkre emlékeztek, akiket a demonstráció során lelőttek. A 2011-es évforduló erőszakba torkollott, és egyben a líbiai „forradalom” kezdetét jelentette.

Muammar al-Kaddáfi, líbiai elnök négy évtizeden át tett erőfeszítéseket arra, hogy országát összetartsa és hatalmát megerősítse. Kaddáfi saját, harmadik utas modellje azért is volt működésképtelen, mert ragaszkodott neopatrimoniális rendszeréhez. A negyven év alatt az olajbevételek egy részét visszaforgatta a gazdaságba, infrastrukturális beruházások (ivóvíz- és úthálózat, lakótelepek

¹² ARENS, Moshe: *Growing Mideast Democracy Could Benefit Israel Too*. 2011. 04. 05.
<http://www.haaretz.com/print-edition/opinion/growing-mideast-democracy-could-benefit-israel-too-1.354143>

¹³ A Szabadság és Igazság Pártja, lényegében a Muzulmán Testvériség jelöltjei 235 parlamenti helyet (47,2%) és a Núr párt 121 helyet (21,3%) szerzett meg a parlamenti választásokon, 2012 januárjában. A Muszlim Testvériség színeiben a 2012. június 16–17-i, első szabad elnökválasztáson induló Mohamed Morszi legyőzte kihívóját, Ahmed Safikot, a Mubárak-rezsim volt miniszterelnökét. Morszi a szavazatok 51,7%-át gyűjtötte be, míg Safik a fennmaradó 48,3%-ot. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-16665748>

¹⁴ Az iszlám alapjain nyugvó politikai és gazdasági rendszer, amely nem utasítja el a modernitást. Csicsmann László, i. m. 106. o.

¹⁵ Az Alkotmánybíróság azt kifogásolta, hogy a parlamenti helyek egyharmadát eredetileg a független jelöltek számára tartották volna fenn, viszont a választások során a pártok képviselői ezekre a helyekre is igényt tartottak. A Parlament mindkét házának tagjait újra kell választani. Bő egy évvel Mubárak távoása után az országnak nincs parlamentje, nincs új alkotmánya, a hatalmat a hadsereg gyakorolja és az új elnök jogköreit az ideiglenes kormány a sebtében hozott törvényekkel megnyirbálja. Forrás: Richter lösen Parlament auf. <http://www.stern.de/politik/ausland/neuwahlen-in-aegypten-richter-loesen-parlament-auf-1840932.html>

egészségügyi és oktatási intézmények építése stb.) valósultak meg, a lakosság életkörülményei a többi arab országéhoz hasonlítva viszonylag jónak nevezhetőek. Ugyanakkor a fogyasztási cikkektől az általános egészségügyi ellátásig szinte mindenre kiterjedő, mesterségesen fenntartott hiány miatt elharapózott a korrupció, nem sikerült a törzsi ellentéteket orvosolni, a kormányba vetett bizalom erodálódott, a társadalom megosztottá vált, az állami intézmények – beleértve a hadsereget is – az „atyafiság” és a régiók határai mentén szétszilálódott. Ezért is fordulhatott elő, hogy a harcokban a hadsereg egy része az ellenzék oldalára állt.¹⁶

A nemzetközi szereplők közül Líbia fejlődésére a multinacionális konszernek, nemzetközi fejlesztési szervezetek vannak leginkább hatással, s a régióból elsősorban Törökország és Katar játszik szerepet.¹⁷ A politikai befolyás egészen az ideiglenes kormányzatig terjed, különösen a védelmi kérdéseket illetően. A jövőbeni cél egy olyan líbiai hadsereg felállítása, amely integrálná a törzsi csapatokat, milíciákat és egyéb csoportosulásokat. A magánmilíciákat a törzsek megpróbálják kordában tartani. Az iszlamista milíciák között gyakran kerül sor fegyveres összetűzésekre. Közülük a legradikálisabbak a szalafiták, akik jó kapcsolatokat ápolnak egyiptomi eszmetársaikkal. Számos iszlamista csoport működik az országban, közülük az egyik legismertebb a Líbiai Iszlám Fegyveres Csoport,¹⁸ amely a felkelők oldalán harcolt a Kaddáfi-rezsim ellen. A Muzulmán Testvériség pedig csak néhány éve aktivizálta magát Líbiában.

A líbiai rendszer megdöntésére irányuló erőszakmentes tüntetéssorozat azért is eszkalálódott, mert a lakosság elképzelhetetlennek tartotta az uralkodó elit részéről a reformok végrehajtását. A társadalmi és kormányzati összefonódások megnehezítik a demokráciába vezető utat. Az évtizedekig tartó elszigetelődés a társadalmat visszavetette, és az ország új vezetésének – akik sem tapasztalattal, sem megfelelő ismeretekkel, eszközökkel nem rendelkeznek – első lépésben helyre kell állítani a biztonságot, valamint bevezetni a demokratikus jogrendszert. A további nehézségek, amelyekkel meg kell birkóznia: a törzsi klánok hatalmának visszaszorítása, a közigazgatás helyreállítása, a civil társadalom erősítése a politikai pártok, szabad sajtó és a nem kormányzati szervezetek révén.

Líbiának nem „csak” a demokratizálódás folyamatával kell megküzdenie, hanem az állam formálásával és az ország szétesésének elkerülésével is. Ehhez viszont az egységes nemzeti identitást is ki kell alakítania.

---

¹⁶ Líbiában az ENSZ BT 1973-as számú 2011. március 17-ei határozatának értelmében a NATO szövetségesei és partners csapatok intéztek támadást a lázadók mellett. A polgárháború halálos áldozatainak száma meghaladta a 30 000 főt. Rosiny, Stephan: Ein Jahr „Arabischer Frühling”: Auslöser, Dynamiken und Perspektiven. German Institute of Global and Area Studies. Institute für Nahost-Studien. Focus, 2011/12. ISSN 1862-3611

http://www.giga-hamburg.de/dl/download.php?d=/content/publikationen/pdf/gf_nahost_1112.pdf

¹⁷ Nem sokkal a líbiai polgárháború kirobbanását követően Katar az Arab Ligához fordult, és a repülési tilalmi zóna létrehozását, valamint a katonai intervenció elindítását sürgette. Támogatta a felkelőket, elsők között ismerte el a bengázii átmeneti kormányt. Katar külpolitikája magán viseli a pragmatizmus és Hamad emírnek az iszlamistákkal való szimpátiájának jegyeit, a Líbia elleni hadműveletben a Nyugat szövetségeseinek szerepében tetszelgett. Ugyanakkor az iszlamistákban az észak-afrikai arab országok jövő vezetőit látja, akikkel keresi az együttműködés lehetőségeit. A dohai kormány úgy véli, hogy a Muszlim Testvériség és néhány szalafista azt a fajta iszláminterpretációt képviseli, amely azonos a Katarban uralkodó *vahhábijával* (szunnita konzervatív ideológia). Steinberg, Guido: Katar und der Arabische Frühling. Unterstützung für Islamisten und anti-syrische Neuausrichtung. Stiftung Wissenschaft und Politik. SWP-Aktuell, 2012/7. http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/aktuell/2012A07_sbg.pdf

¹⁸ A radikális iszlám vonalat képviselő szervezet a 2000-es években vált jelentőssé Líbiában. Vezetőit bebörtönözték, majd 2008-ban amnesztiával szabadultak, mivel ekkorra a szervezet ideológiai változáson ment keresztül, és a mérsékelt iszlám jegyeit mutatta. Csicsmann László, i. m. 107. o.

Szíria

2012 őszére Szíriát kivéve régió minden államában elcsitultak az összecsapások. A kormányt támogató csapatok sikereit látva az európai kormányok némelyike elbizonytalanodott. A szunnita arab országok megelégszenek azzal a ténnyel, hogy az ellenzék szunnita, számukra nem kérdéses, melyik oldalnak nyújtsanak támogatást. Az ország geostratégiai jelentősége miatt az Amerikai Egyesült Államok kormányzata huzamos ideig visszafogta magát Basár al-Aszad rezsimjének bírálatakor, és csupán a kíméletlen öldöklés folytatódása jelentett számára okot arra, hogy távozásra szólítsa fel a szíriai vezetést. Szaúd-Arábia, amely a térségben már beavatkozott Jemen és Bahrein belügyeibe, immár fegyverekkel is támogatja a szíriai felkelőket. A szaúdi vezetést nem az áldozatok magas száma vezette ehhez a döntéshez, hanem az iráni befolyás növekedésétől való aggodalma.

Basár al-Aszad támogatja a Hamászt, a Hezbollahot, elutasítja a béke-megállapodást és Irán-barát politikát folytat. Szíria és Izrael kapcsolata le nem írt szabályok szerint működik.¹⁹ Azzal, hogy támogatja a Hamászt, korlátokat is felállít a palesztin csoportok működésében. Libanonban a Hezbollah mögött is Szíria áll, egyúttal befolyást gyakorol a szervezet tevékenységére, főleg olyankor, amikor Damaszkusz a két ország közötti helyzet feszültebbé válásától tart.

A szíriai polgárháború kimenetele bizonytalan. Aszad kormánya még rendelkezik politikai tartalékokkal, egységes és erős, támaszkodhat az elitre. A harcok befejezését követően esély van egy új kormány megalakulására, amelyik nem tartja be a korábbi „szabályokat”, és inkább enged a népszerű nézeteknek, mint a stratégiai céloknak. Bármely kormány jut is vezetéshez – még ha Aszad a helyén is marad –, teret kell engednie az Izrael-ellenes hangoknak, engednie kell a közvélemény nyomásának.²⁰

Törökország, mint regionális vezető hatalom komoly erőfeszítéseket tett szíriai kapcsolatainak építésére. A lázongások kezdetekor – ahogyan az Egyesült Államok is – reformok bevezetését tanácsolta Aszadnak. A nyugati államokhoz hasonlóan az ankarai vezetés is attól tart, hogy a polgárháború egy súlyosabb konfliktusba csaphat át, és mint szomszédos állam igyekszik a válság eszkalálódását elkerülni.²¹

Oroszország a 21. században kezdi újra építeni nagyhatalmi befolyását a Közel-Keleten. Szíriát évtizedek óta szoros kapcsolat fűzi Moszkvához, a régióban a legfőbb szövetségesének számít, és nem elhanyagolható tény, hogy az orosz fegyverexport jelentős része oda irányul.²² Oroszország próbálkozását a polgárháború békés megoldásának elérésére Kína is támogatja.

A nyugati hatalmak nem mindig tudják eldönteni, hogy mi szolgálja leginkább az érdeküket, talán ezért is késlekednek a szíriai beavatkozással. Amikor végül is az ellenzék oldalán teszik le a voksukat, nem képesek nyomást gyakorolni, mert hiányzik az akarat a saját haderő bevetéséhez. A katonai beavatkozás tehát késlekedik, a nagyhatalmaknak és Izraelnek sem áll érdekében elűzni Basár al-Aszadot. Ezen kívül számos ok szól az intervenció ellen.

¹⁹ Legutóbb 2007-ben bombázta Izrael Szíriát, amikor feltételezett nukleáris létesítményét semmisítette meg.

²⁰ Entou, Adam – Rosenberg, Matthews: U. S. Says Iran Helps Crackdown in Syria. Wall Street Journal, 2011. 04. 14. http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704547804576261222747330438.html?mod_WSJ_topics_obama;

²¹ Rossz előjel, hogy a szíriai légvédelem 2012. június 25-én lelőtt egy török vadászgépet

²² Szíria évről évre növeli katonai kiadásait. 2011-ben 2,49 milliárd USD-t költött fegyverkezésre, ez az összeg az ország GDP-jének 4,1%-át teszi ki. Forrás: <http://milexdata.sipri.org/result.php4>

Ha Szíriát összehasonlítjuk Líbiával, földrajzi adottságaiban is különbözik attól. Míg Líbia hatalmas területén a lázadók visszahúzódhattak és alkalmuk nyílt az utánpótlás beszerzésére, addig Szíria körülbelül tizedannyi területtel rendelkezik, viszont háromszor nagyobb a lakosság száma. Ebből kifolyólag a szíriai ellenzéknek nem áll módjában az ország bizonyos területeinek ellenőrzése. Ráadásul a lakosság fele a két nagyvárosban, Damaszkuszban és Aleppóban vagy környékén él, amelyek a kormányhű erők kezén vannak.

Még az sem egyértelmű, hogy a szíriai ellenzék képes-e az egységre. A Szíriai Nemzeti Tanácsnak, amely a szervezett ellenzéki erők ernyőszervezete, nincs vitathatatlan befolyása az ellenzék minden csoportjára. Szíria nem „olajország”, nem állnak rendelkezésére „korlátlan” eszközök az elit megvásárlásához. A gazdasági szankciók életbe lépését követően kérdéses, hogy meddig tudná magát fenntartani a kisebbségi, síita kormányzat.

Oroszország mellett a síita Iránt is szoros szálak kapcsolják Aszadhoz. A „síita félhold”²³ alappillérvé vált szíriai vezetés fontos támogatóra lett a perzsa országban, amely az arab tavasz során is külön kezelte a többi államtól Szíriát, hiszen nem lehetett az iráni iszlám forradalomhoz hasonlítani a szövetségese elleni tüntetéseket. Retorikájában ezért azt erősítette, hogy az Egyesült Államok és Izrael által felbérelt terrorcsoportok rovasára írhatók a szíriai kormány elleni akciók.²⁴

Az ENSZ különmegbízottja, Koffi Annan terve sem jelentett megoldást a szíriai viszonyok rendezésére és a polgárháború beszüntetésére.²⁵

A szíriai polgárháborúban nyíltan megjelenik a radikális iszlám eszméje. A kormány az ellenzék soraiban jelen lévő radikális iszlamista elemekről, terroristákról szóló kommunikációját alátámasztotta az a video üzenet, amelyben az al-Káida vezetője, Ajman az-Zaváhirí 2012 februárjában újfent támogatásáról biztosította az ellenzéki tüntetőket, valamint felszólította a környező országok muzulmán lakosságát, hogy segítsenek megdönteni az „antiiszlám” rendszert.²⁶ Ha Szíriában megbukik Aszad rezsimje, a helyébe lépő új kormány nagy valószínűség szerint a Muzulmán Testvériség és/vagy a szalafita irányzat soraiból kerül ki, és nem nehéz megjósolni, hogy első számú célpontja az országon belül élő kisebbségek (alaviták, keresztények) és Izrael lesz.

Következtetések

A 2011-es arab események következtében Izraelnek komplexebb helyzettel kellett szembesülnie, mint az azt megelőző korábbi időszakok bármelyikében. A helyzet összetettségét még fokozza az Amerikai Egyesült Államok szuperhatalmi képességének gyengülése és az arab–izraeli politikai párbeszéd összeomlása. Jelenleg nincs egyik nagyhatalom sem olyan helyzetben, hogy a közel-keleti viszonyokat stabilizálja vagy segítsen a gazdasági problémák leküzdésében. Amit

²³ Irán, Szíria, Hezbollah, majd az 1980-as évek végén csatlakozott a Hamász és 2003 után Irak.

²⁴ Rostoványi, 2012

²⁵ A terv értelmében az ENSZ felügyelete mellett beszüntetik a harcokat, kivonják a lakott környezetből a nehézfegyvereket, biztosítják a lakosság humanitárius ellátását, a sajtó képviselőinek szabad mozgását és a szólásszabadságot. (V. ö. Nagyné Rózsa Erzsébet: Fordulópontot jelent(het)-e az Annan-terv Szíriában? MKI-elemzések, 2012/9.)

²⁶ <http://www.nation.com.pk/pakistan-news-newspaper-daily-english-online/international/12-Feb-2012/zawahiri-supports-syria-uprising-in-new-video-site>
Zaváhirí 2011 júliusában tette közzé első videoüzenetét hasonló tartalommal.
<http://www.guardian.co.uk/world/2011/jul/28/syria-rejects-al-qaida-support>

megtehet a nyugati világ, az az, hogy támogatásáról biztosítja a régió országait, de konkrét segítségnyújtás kivitelezése komoly nehézségekbe ütközik.

Tunézia esetében relatíve egyszerűbb a kormány stabilizálásában ígért segítségnyújtás teljesítése, tekintve a lakosság alacsony létszámát és iskolázottságának magasabb fokát, valamint az ország gazdasági helyzetét. Egyiptom esetében viszont már más a helyzet: társadalmi-gazdasági gondok sokaságával kell megküzdenie az ottani kormánynak, és egy külső katonai beavatkozás hatása az új kormány összetételére igencsak behatárolt lenne. A Kaddáfi-rendszer megbuktatása hosszú, súlyos áldozatokat követelő út volt, és az ország még mindig távol áll a stabilitástól. Szíria esetében nehezen hozható össze egy nemzetközi katonai koalíció az Aszad-rendszer megbuktatására, ezért nehéz arról véleményt mondani, hogy egy katonai csapás milyen eredményt hozna.

A kihívások új krízis lehetőségét rejtik magukban azokban az országokban, ahol a „forradalom” sikeres volt. Tunézia kivételével még bizonytalan, hogy milyen kormányzat kerül az előző helyébe: egy nyugati típusú, liberális demokrácia-modell, vagy a hadsereg által támogatott erőskezű vezér, netán az iszlamisták. Ha az utóbbiak, akkor a mindennapi bel- és külpolitikai aréna aktív szereplőivé válnak, a pragmatizálódást nem tudják kikerülni, és a nemzetközi szereplők, köztük a nagyhatalmak sem tarthatják magukat távol a demokratikusan hatalomra kerülő kormányzó erőktől. Az új kormányok ezentúl nem hagyhatják figyelmen kívül a közvéleményt, hiszen a stabilitásuk múlik rajta. A többi arab államra is érvényes, hogy a külpolitikájuk alakításában kevésbé függenek az amerikai és nyugati államoktól, mint az országuk közvéleményétől.

A Közel-Keletre az instabilitás hosszadalmas időszaka köszöntött be. Az autokratikus rendszerből a „demokráciába” való átmenet nehéz és nem feltétlenül közvetlen folyamat. A társadalmaknak el kell jutniuk a nem egységes pártoktól és mozgalmaktól a többpárt-rendszerig. Ennek akkor van esélye, ha sor kerül szabad választásokra, ahol a pártok egyike sem szerez döntő többséget, és a szabad választások eredményeként felálló új parlament kis pártokból tevődik össze. Persze az ilyen kormánykoalíciók nem hosszú életűek, és gyakran alkalmazott módszerük a belső gondokról való figyelemelterelés, hogy a külső ellenségben véljék megtalálni a bűnbakot.

Mindez hátrányosan érinti az arab világ és Izrael kapcsolatainak alakulását, miközben a békefolyamat stagnál és a palesztin kérdés 2011 szeptembere óta válsággal fenyeget. A jelen helyzetben ugyanis még azok az arab államok is nehezen találják meg az Izraellel való együttműködés módját, amelyek erre hajlandóak lennének.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Anderson, Lisa: Demystifying the Arab Spring. Parsing the Differences Between Tunisia, Egypt, and Libya. Foreign Affairs, 2011/2.

Arens, Moshe: Growing Mideast Democracy Could Benefit Israel Too. 2011. 04. 05. <http://www.haaretz.com/print-edition/opinion/growing-mideast-democracy-could-benefit-israel-too-1.354143>

Chaney, Eric (2012): Democratic Change in the Arab World, Past and Present. http://www.brookings.edu/~media/projects/bpea/spring%202012/2012_spring_bpea_chaney.pdf

Csicsmann László: A mérsékelt iszlamista mozgalmak. Külügyi Szemle, 2012/1. 103–127. o.

Entou, Adam – Rosenberg, Matthews: U. S. Says Iran Helps Crackdown in Syria. Wall Street Journal, 2011. 04. 14. http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704547804576261222747330438.html?mod_WSJ_topics_obama;

Klein Halevi, Yossi: Israel's Neighborhood Watch. Foreign Affairs, 2011. 02. 01. <http://www.foreignaffairs.com/articles/67344/yossi-klein-halevi/israels-neighborhoodwatch>

Maróth Miklós: Az „arab tavasz”. Külügyi Szemle, 2012/1. 5–20. o.

N. Rózsa Erzsébet: Fordulópontot jelent(het)-e az Annan-terv Szíriában? MKI-elemzések, 2012/9.

Pew Global Attitudes Project. Egyptians Embrace Revolt Leaders, Religious Parties and Military, As Well. 2011. 04. 25. <http://pewglobal.org/files/2011/04/Pew-Global-Attitudes-Egypt-Report-FINAL-April-25-2011.pdf>

Richter lösen Parlament auf. <http://www.stern.de/politik/ausland/neuwahlen-in-aegypten-richter-loesen-parlament-auf-1840932.html>

Rosiny, Stephan: Ein Jahr „Arabischer Frühling”: Auslöser, Dynamiken und Perspektiven. German Institute of Global and Area Studies. Institute für Nahost-Studien. Focus, 2011/12. ISSN 1862-3611 http://www.giga-hamburg.de/dl/download.php?d=/content/publikationen/pdf/gf_nahost_1112.pdf

Rostoványi Zsolt: Az „arab tavasz” hatása a Közel-Kelet geopolitikai térképének újrendezésére. Külügyi Szemle, 2012/1. 44–71. o.

Rubin, Barry: Arab World: The Bad News from Egypt. Jerusalem Post, 2011.02.18.

Steinberg, Guido: Katar und der Arabische Frühling. Unterstützung für Islamisten und anti-syrische Neuausrichtung. Stiftung Wissenschaft und Politik. SWP-Aktuell, 2012/7. http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/aktuell/2012A07_sbg.pdf

Witterauf, Peter: Der tunesische Weg – ein Modell für den Arabischen Frühling. Argumentation Kompakt. 2012. február. http://www.hss.de/uploads/tx_ddceventsbrowser/120411_Argu-kompakt.pdf

QUO VADIS IZRAEL?

II. rész

AZ ARAB TAVASZ MINT REGIONÁLIS BIZTONSÁGI KIHÍVÁS

Rezümé:

Az egész világ, de főként az izraeliek fokozott figyelemmel kísérték az arab világban elinduló változásokat, különös figyelmet szentelve az Egyiptommal (1979) és Jordániával (1994) kötött békeszerződések jövőjének, valamint a biztonságuknak, amelyre a feltörekvő iszlámista politikai erők jelenthetik a legnagyobb veszélyt. Ugyanakkor Izraelnek szembesülnie kell a megváltozott palesztin prioritásokkal és taktikával. Aggodalomra ad okot, hogy amikor a régióban az iszlám mozgalmaknak a mainstream politikába való beintegrálódásának lehetünk tanúi, a zsidó országot harcias nacionalisták és vallásos ideológiák irányítják. Izraelnek egy ilyen környezetben kell a térségre vonatkozó új stratégiát kidolgoznia.

Kulcsszavak:

arab tavasz, Izrael, regionális biztonság, stratégia

Milada Nagy

Quo vadis, Israel? II.

The Arab Spring as a challenge for regional security

Abstract:

The whole world especially the Israelis are following the transition in Middle East with a great interest, especially as regards the impact on their peace treaties with Egypt (1979) and Jordan (1994). The main concern is that Israel's security depends on ambitious Islamist political forces. Israel also has to face the change in Palestinian priorities and tactics. At a time when Islamist movements are integrating into mainstream politics, Israel is governed by sometimes belligerent nationalists and religious ideologies. In such environment has Israel to elaborate a new strategy for the region.

Keywords:

Arab Spring, Israel, regional security, strategy

Izrael állam megalakulása óta nagyhatalmak védőszárnyai alatt tudta magát. A függetlenedés időszakában elsősorban Nagy-Britanniában és Franciaországban, majd az 1960-as évek második felében megváltozott (arabpárti) francia külpolitika hatására az Egyesült Államokban találta meg patrónusát.¹

Az arab–izraeli ellentétből következő első háborúra 1948–49-ben, közvetlenül Izrael megalakulását követően került sor, majd folytatódott a sor 1956-ban, a szuezi válsággal kapcsolatban kirobbant fegyveres konfliktussal. Az 1967-ben zajlott

---

¹ Izrael Állam megalakulását követően az állam beállítottsága baloldali jelleget mutatott, és az amerikai vezetők meggyőződéssel jellemezték a Szovjetunió előretolt bástyájaként. Az 1960-as évektől azonban a Szovjetunió vált Szíria és Egyiptom legjelentősebb fegyverszállítójává, a radikális arab csoportok tanácsadójává, nemzetközi fórumokon az arab álláspont szószólójává. Az 1967-es arab–izraeli háborút követően a Szovjetunió és szövetségesei megszakították diplomáciai kapcsolataikat Izraellel, melyek újrafelvételére csak az 1980-as évek végén került sor. KISSINGER, Henry: Diplomácia. Panem–Grafo, Budapest, 1998

úgynevezett hatnapos háború területszerzései (Gázai övezet, Ciszjordánia – Nyugati Part, Golán-fennsík, Sínai-félsziget, Jeruzsálem kb. kétharmada) mind a mai napig hatást gyakorolnak a palesztin nép életére és a közel-keleti politikai és biztonságpolitikai helyzetre. Az 1973-as jom kippuri háború következményei világviszonylatban is jelentkezték: olajárrobbanást és a konfliktus kezelésében a bipoláris világ két vezető hatalmának szakítását eredményezte.²

Az 1979-es Camp David-i megállapodással Izrael stratégiai helyzete – az 1967-es változás után – ismét változott. Egyiptom visszanyerte az 1967-es háborúban elveszített területeinek nagy részét, viszont (átmenetileg) elveszítette az arab világban betöltött tradicionális pozícióját: a két ország között a Sínai-félsziget demilitarizált övezetet alkotott, de az egyiptomi–izraeli béke mindvégig „hideg béke” maradt.³ Izrael szomszédjai közül a továbbiakban Szíria jelentette a nagyobb kihívást, Jordánia és Libanon kevésbé. Ugyanakkor sem Szíria önmagában, sem Izrael arab szomszédjai együttesen (vagy akár távolabbi arab országokkal szövetségben) nem képesek veszélyeztetni a zsidó állam létét. Az arab–izraeli háborúk „hozadéka” Izrael számára egyrészt az 1967-ben elfoglalt területek, másrészt az Egyiptommal (1979) és Jordániával (1994) megkötött békeszerződés. Ezekkel párhuzamosan azonban mára gyakorlatilag teljesen eltűnt az arab országok által támasztott fenyegetés reális lehetősége is.

Az arab–izraeli háborúk közé sorolhatók még az 1967–70 között folyó egyiptomi–izraeli „kifárasztó”, valamint az 1982-es libanoni háború is. Utóbbit, ugyanúgy ahogy a 2006-os libanoni területeken vívott légi és szárazföldi csapásokat – ellentétben a korábbiakkal – nem államok hadseregei vívták egymás ellen, hanem az izraeli hadsereg harcolt nem állami tényezők (PFSZ, Hezbolláh, Hamász) fegyveres erőivel. Ugyanez jellemezte a 2008 és 2009 fordulóján lezajlott, a Gázai övezet ellen indított hadműveletet is. Izrael hadereje nem hagyományos értelemben vett ellenféllel találta szemben magát, előbbi esetben a Hezbolláh, utóbbi hadműveletben pedig a Hamász jelentette a biztonsági kihívást.

Az izraeli stratégiában 2001. szeptember 11-jét követően fordulat következett be: Ariel Saron, az akkori izraeli kormányfő a Palesztin Nemzeti Hatóságot és Jasszer Arafatot a terrorizmus támogatójának nevezte, és a tárgyalás helyett ismét az egyoldalú rendezés mellett döntött.⁴ A Fatah és a Hamász közötti ellentét és a véres összecsapásokkal tarkított viszály a Hamász gázai választási győzelmét (2006. január 25.) követően csúcspontot ért el, majd a Hamász gázai hatalomátvételét 2007 júniusában a palesztin ellenőrzés alatt álló terület kettészakadása követte. Izraelnek stratégiai szempontból előnyös volt a változás, mivel Mahmúd Abbász mozgásteret lényegesen csökkent, miközben a Hamászt mint partnert Izrael változatlanul elutasította, így a palesztin állam létrehozásáról ezt követően már csak elvi síkon lehetett tárgyalni.

2006-ra Izraelnek egy újabb kihívásra kellett választ találnia: Irán fenyegetésére. A Hamász, de különösen a Hezbolláh aktivizálódását követően Izrael

---

² Az 1973-as háború során a két nagyhatalom még együtt próbálta menedzselni a válságot, de az 1975-ös évet követően közös megoldás keresésére nem került sor. Fischer Ferenc: A megosztott világ. Ikva, Budapest, 1996

³ Az egyiptomi békeszerződésért (1979) cserébe Izrael lemondott az 1967-ben megszerzett Sínai-félsziget területéről.

⁴ Az Egyesült Államok a rendezésben elsődleges szempontként tekintett Izrael biztonságára, amit Sharon ki is használt. 2002 márciusában a Védőpajzs, majd júniusban a Kijelölt ösvény hadműveletekkel Ciszjordániában az izraeli hadsereg (Israel Defence Forces – IDF) elfoglalta a stratégiai fontos pontokat, és 2002-ben megkezdte a védelmi fal építését, a terroristák beszivárgásnak megakadályozása és a telepések védelmezése címén.

válaszul elindította a libanoni háborút. Ezzel az oslói folyamat óta létező katonai stratégia, a *hajlagah* (önmérséklet tanúsítása) megszűnt, és felváltotta az elrettentés.⁵ A doktrína nemcsak az ellenség katonai megsemmisítését tűzte ki célul, hanem annak megfélemlítését, továbbá komoly anyagi károkozást, valamint a Hezbollah és Szíria meggyengítését. A fegyveres konfliktus nem hozta meg a várt következményeket: Libanon és Szíria politikai elkötelezettségében nem történt változás és Irán sem szigetelődött el.

2006 februárjában Benjamin Netanyahu második miniszterelnöki megbízatását vehette át. Nézete szerint országa biztonságára elsősorban a radikális iszlám, másodsorban pedig a nukleáris fegyverprogramján munkálkodó iráni rendszer jelenti a fenyegetést, és a palesztin államot illetően csak az autonómia biztosításáig volt hajlandó tárgyalásokat folytatni. Ezzel kapcsolatban a Nyugati Part feladása sokkal nehezebb folyamat, mint a Gázai övezetből való kivonulás, mivel az stratégiailag jelentős területek mellett fekszik, és – az izraeli érvelés szerint – a Palesztin Nemzeti Hatóság nem tudja garantálni Izrael számára a biztonságot. Marad tehát az izraeli katonai jelenlét és a telepék expanziója.

Az izraeli unilaterális politika képviselői a tárgyalások összeomlását arra próbálják kihasználni, hogy a palesztin állam területi kérdését tárgyalások nélkül oldják meg, vagy ami még valószínűbb, megpróbálják azt elodázni, ugyanis egy ilyen alacsony intenzitású konfliktussal együtt tudnak élni. Kérdés, hogy ezt a nemzetközi nyomás ellenében meg tudják-e valósítani.

Az izraeli kormány nem rejtette véka alá, hogy a Hamász hatalmának megdöntésére törekszik Gázában. Az övezet gazdasági, fizikai elszigetelésére irányuló izraeli intézkedések, majd a gázai folyamatos rakétatámadásokra adott válasz, a huszonkét napos gázai háború is ezt a célt szolgálta.⁶

2010-et követően Izrael megpróbálta gazdasági, politikai, titkosszolgálati és katonai téren erősíteni régi-új kapcsolatait a Közel-Kelet határai mentén elhelyezkedő országokkal (például Görögországgal, Ciprussal, valamint az olajjal rendelkező Azerbajdzsánnal és Dél-Szudánnal). Ennek oka Izrael növekvő elszigeteltsége, Törökországtól való eltávolodása és az arab világgal megromló viszonya.⁷ A bilaterális kapcsolatokra nem alakított még ki általánosan alkalmazható stratégiát, hiszen ezeknek az országoknak a különböző biztonsági, gazdasági, politikai környezete és alacsony nemzetközi státusza ezt nem teszik lehetővé.

A 2011-es közel-keleti események váratlanul érték Izraelt, annak ellenére, hogy kiterjedt és megbízhatónak vélt titkosszolgálati rendszert tart fenn. Elemzői lassú hatalmi átmenetet jósoltak Egyiptomban, a szíriai ellenzék erejét is tévesen ítélték meg. A közel-keleti nemzetközi politika alakításakor Izrael tényezőként szerepel, ugyanakkor csak alkalmazkodik a regionális és globális fejleményekhez, és nem formálja azokat.

⁵ <http://www.meforum.org/1630/the-end-of-israeli-military-restraint>

⁶ A 2008. december 27. és 2009. január 18. között zajló gázai hadműveletet követően az ENSZ létrehozta a Gázai Konfliktussal Foglalkozó Tényfeltáró Bizottságot, amely 2009. szeptember 15-én nyilvánosságra hozta az ún. Goldstone-jelentést. A bizottság vizsgálata során kiderült, hogy az izraeli hadsereg több alkalommal megsértette a IV. Genfi Konvenciót, és a 2006-os libanoni háborúban bevált dahíja-doktrínát (aránytalanul nagy csapásmérő erő alkalmazása civil lakossági célpontok és infrastruktúra ellen) alkalmazta ebben az esetben is. Ugyanakkor a vizsgálóbizottság háborús bűntettnek minősítette a palesztin fegyveresek irányíthatatlan rakétáinak bevetését is a civil izraeliekkel szemben.

⁷ Guzansky, Joel – Lindenstrauss, Galia: Revival of the Periphery Concept in Israel's Foreign Policy? INSS. Strategic Assessment, 2. szám. 2012. július. <http://www.inss.org.il/upload/%28FILE%291345031866.pdf>

A palesztin stratégia is változóban van: a terror eszközeinek mellőzésével és a probléma „kihelyezésével” a nemzetközi arénába, a bilaterális tárgyalások helyett a harmadik fél (ENSZ, Egyesült Államok) bevonására törekednek. Az utóbbi fejlemény nem kedvez az izraeli elképzeléseknek. Épp ezért, a teljes elszigetelődés elkerülése érdekében, Izraelnek erőteljesebb szerepvállalás ajánlott a bilaterális, multilaterális és globális kérdésekben (főként az Egyesült Államokkal, az EU-val és a jelentősebb ázsiai országokkal). Kérdéses, hogy a potenciális háborús ellenfelek számára egyértelműen képes-e bizonyítani a legyőzhetetlenségét.

Az egyiptomi–izraeli békeszerződés megkérdőjelezése

1979 óta az izraeli biztonság egyik legfontosabb alapköve az egyiptomi–izraeli béke volt. A 2011-es közel-keleti, és így az egyiptomi tüntetések résztvevőinek elégedetlenségét ugyan a belpolitikai problémák váltották ki, de a tüntetők, illetve a tüntetések által elindított politikai változások résztvevői nem tudják függetleníteni magukat országuk helyzetétől és annak geostratégiai következményeitől. Egyiptom külpolitikájának pedig egyik legfontosabb kérdését az Izraellel 1979-ben kötött békeszerződés jelenti.

A legális politikai térbe belépő Muzulmán Testvérek retorikájában viszont megjelent a közbeszédben is jelentkező Izrael-ellenesség, mégsem valószínű, hogy a szervezet Izrael elleni lépésekre szánja el magát, ugyanis annak következményei az ország gazdaságára negatív hatást gyakorolnának, és ezt a kockázatot nem vállalja fel egyik kormányzati tényező sem.⁸

Az egyiptomi katonaság által „felügyelt” nemzeti biztonsági stratégia rövidtávon garanciát jelent Izraelnek a kapcsolat stabilitására. Mindaddig, amíg Egyiptom mérsékelt irányú politikáján nem változtat a Muzulmán Testvériség, és amíg más nemzetközi szereplők is bíznak abban, hogy az iszlám pragmatizmus győzedelmeskedik a szélsőséges iszlám eszmék felett, addig Izraelnek megfontoltan és együttműködésre hajlandóan kell viszonyulnia szomszédjához.⁹

A Sínai-félsziget egyiptomi „ elvesztése ”

Az 1979-es egyiptomi–izraeli békeszerződést követően a Sínai-félsziget demilitarizált övezetként működött a két ország között. A bűnözés és a terrorizmus nem új tényező a területen, a múltban is biztonsági kockázatot jelentett a kábítószer- és a fegyverkereskedelem, a túszejtés, az ember- és árucsempészet. Hoszni Mubárak bukását jóval megelőzően (2004-ben, 2005-ben, 2006-ban) számos halálos támadás ért turistákat a félszigeten.¹⁰

Egyiptom központi hatalmának gyengülésével egyidejűleg felélénkült a terrorista csoportok tevékenysége az országhatár menti területeken. A Sínai-félszigetet egyre inkább radikális csoportosulások „ellenőrzik”, a terület feletti

⁸ Az Egyesült Államok nagy valószínűség szerint megvonná Egyiptomtól a gazdasági, pénzügyi és katonai támogatást, amit az egyiptomi gazdaság nem lenne képes elviselni. (Lásd I. rész)

⁹ Heller, Mark: The Case of the Missing Missile: Principle and Pragmatism in Egyptian-Israeli Relations. INSS Insight, 2012. 08. 05. <http://www.inss.org.il/publications.php?cat=21&incat=&read=6997>

¹⁰ Bertl, Benedetta – Gold, Zack: Security Vacuum in the Sinai. The National Interest. 2012. 08. 10. <http://nationalinterest.org/commentary/the-security-vacuum-the-sinai-7317>

befolyás kezd kicsúszni az egyiptomi kormány kezéből. Mind Izraelnek, mind Egyiptomnak érdeke, hogy a kairói új kormányzat elsőszámú feladatai között tartsa nyilván a félsziget biztonságának védelmét. A biztonsági vákuum fennmaradásával Egyiptom kockáztatja az Izraellel való összetűzés esélyét, ami sem az egyiptomi Fegyveres Erők Legfelsőbb Tanácsának, sem az újonnan megválasztott elnöknek, Mohamed Murszinak nem áll érdekében.

A Sínai-félsziget biztonságának megőrzéséhez Egyiptomnak szüksége van a Hamász segítségére, hogy megakadályozza a terrorcsoportok tagjainak beszivárgását Gázából Egyiptomba. További feladatai között szerepel a félsziget beduin lakói szociális problémáinak felszámolása, a terrorszervezetek és a börtön elől megszökött bűnözők felkutatása. Az egyiptomi biztonsági erők katonáit rendszeres támadások érik, viszont a jelentős katonai erők felvonultatása a területen izraeli biztonságpolitikai aggodalmakra adna okot.¹¹

Az egyiptomi kormány arra hivatkozik, hogy az izraeli–egyiptomi békeszerződésnek a Sínai-félszigeten állomásozó egyiptomi katonai erők számára és mozgásterére vonatkozó korlátozásai akadályozzák meg az áldatlan állapotok megszüntetésére a térségben. Ugyanakkor az egyiptomi hadsereg a legfőbb haszonélvezője a békeszerződésnek: nem kell számolnia komoly katonai fenyegetéssel Izrael részéről és a sínai helyzetért a békeszerződésben foglaltakat okolhatja.¹²

Az iráni nukleáris program, mint fenyegetés

A nemzetközi közösség gazdasági szankciói és diplomáciai tiltakozásai ellenére Irán 2006 után is folytatja nukleáris programját. A nemzetközi közösség tehetetlensége miatt Izrael aggodalmát fejezte ki, mivel létében érzi fenyegetve magát Ahmadinezsád, iráni elnök kijelentései miatt. Emellett, ha Irán nukleáris fegyver birtokába jut, fegyverkezési versenyt indíthat el a Közel-Keleten.¹³ Félő, hogy Irán visszaélne helyzetével és nyomást gyakorolna a Perzsa-öböl és a Kaszpi-tenger menti, energiahordozókban gazdag államokra, nagyobb mértékben aktivizálná magát az Öböl menti országokban élő síita csoportok támogatásában.

Amikor a múlt évtized közepén a világ tudomást szerzett Irán nukleáris programjáról, további közel-keleti országok is bejelentették szándékukat, hogy békés célú atomkutatást indítanak. A várt nagymértékű elterjedés elmaradt, ami főként pénzügyi és technikai tényezők hiányára vezethető vissza, és kevésbé politikai vagy diplomáciai okokra.¹⁴

A nemzetközi közösség próbálkozásai, hogy a tárgyalással hatást gyakoroljanak Iránra, lassan kimerülnek. A korábbi tárgyalások és gazdasági szankciók nem hozták meg azt az eredményt, amit az életbe léptetők vártak tőlük. Még mindig nem lehet azt állítani Irán atomprogramjáról, hogy kizárólag békés célt

¹¹ Hussein, Abdel-Rahman: Egyptian soldier killed and seven injured in Sinai attacks. 2012. 09. 17. <http://www.guardian.co.uk/world/2012/sep/17/egyptian-soldier-killed-sinai-attacks?newsfeed=true>

¹² Dekel, Udi – Perlov, Orit (2012): President Morsi and Israel-Egypt Relations: Egyptian Discourse on the Social Networks. INSS Insight 357. szám, 2012. 07. 25. <http://www.inss.org.il/publications.php?cat=21&incat=&read=6943>

¹³ N. Rózsa Erzsébet: Irán a mai nemzetközi rendszerben. Kérdések és dilemmák. MKI tanulmányok, 2010. 07. 12.

¹⁴ Guzansky, Joel – Lindenstrauss, Galia: Nuclear Mirage? Assessing Civilian Nuclear Programs Across the Middle East. Foreign Policy Research Institute. 2012. július. <http://fpri.org/enotes/2012/201207.guzansky-lindenstrauss.civilian-nuclear-middle-east.pdf>

fog szolgálni.¹⁵ Elemzők szerint Irán esetében nem a diplomácia, mint eszköz a rossz, a hiba oka a téves végrehajtásban keresendő.

Mielőtt egy esetleges csapásmérés indulna az iráni nukleáris építmények ellen, a stratégiai tervezőknek és döntéshozóknak vizsgálniuk kell, hogy vajon azt követően az iráni nép hajlandó lesz-e a jelenleg uralkodó rezsim ellen fordulni?¹⁶ Egy izraeli csapás nagy valószínűség szerint nem hozná el a „perzsa tavaszt”, vagyis az iráni vezetést nem gyengítené, nem mozdítaná el, sőt, szinte biztosan még azokat is az iráni vezetés mögött sorakoztatná fel, akik egyébként nem támogatnák azt. Kérdés, hogy a lakosság az elégedetlenség miatt ismét utcára vonul-e, a nemzetközi gazdasági szankciók miatt ugyanis infláció, áremelkedés és a kormányzati bevételek csökkenése következett be.

Az iráni–izraeli ellentétnek a térség államai közül elsősorban Szaúd-Arábia és az Öböl-menti arab államok szentelnek fokozott figyelmet, mivel egyrészt a „forradalmakban” érintett államokat a saját belpolitikai helyzetük köti le, másrészt pedig az Öböl-menti arab országok kormányai tartanak az iráni atomprogram okozta fenyegetéstől és Irán regionális vezetői hatalommá válásának esélyétől.

Két nép, két állam

Izrael – ahogy önmagát aposztrofálja: a térség egyetlen demokratikus állama – ellenérdekelt a térségben zajló demokratizálódási folyamatban. Számára biztonságot jelentett az autokratikus rendszerek kiszámíthatósága.

Az arab tavasz eleinte pozitívan érintette, mivel a palesztin kérdés kikerült a nemzetközi figyelem középpontjából.

Az izraeli szociális helyzet romlása ellenére a kormány – a régióban zajló felkelések megnövekedett biztonsági kockázata miatt –, a katonai kiadások emelését akarta bevezetni.¹⁷ A társadalmi elégedetlenség utcai tüntetésekbe torkollott, és 2011 nyarán az izraeliek százezrei vonultak az utcára olcsóbb élelmiszerárakat, alacsonyabb adóterheket és csökkentett lakhatási költségeket követelve. A szociális elégedetlenség mellett az izraeli kormánynak újabb belpolitikai kihívással kellett szembenéznie: a palesztin állam létrehozásának fejleményeivel.¹⁸ A palesztinkérdés nemzetközivé tétele a megrekedt palesztin–izraeli tárgyalásoknak és az Egyesült Államok akaratervényesítésében bekövetkezett gyengülésnek köszönhető, aminek következtében a két felet nem képes tárgyalásra bírni. A helyzet változatlanságának fényében a palesztinok megváltoztatták a stratégiájukat, és a nemzetközi közösségre bízták a független államuk elismertetését.

---

¹⁵ Az EU külügyminiszteri tanácsának Iránnal szembeni szankciói, 2012. január 23. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:019:0022:0030:EN:PDF>

¹⁶ Eddig csak Izrael és az Egyesült Államok tett említést egy esetleges Irán elleni csapásmérésről, de utóbbi jelen helyzetben nem tartja reális lehetőségnek, és el is határolódott egy hadművelet megindításától.

¹⁷ 2003–2008 között Izraelben erőteljes gazdasági növekedés volt tapasztalható. 2009-től kezdődően a 2011-es év közepére viszont közel 40%-kal megemelkedtek a lakhatási költségek és az élelmiszerárak.

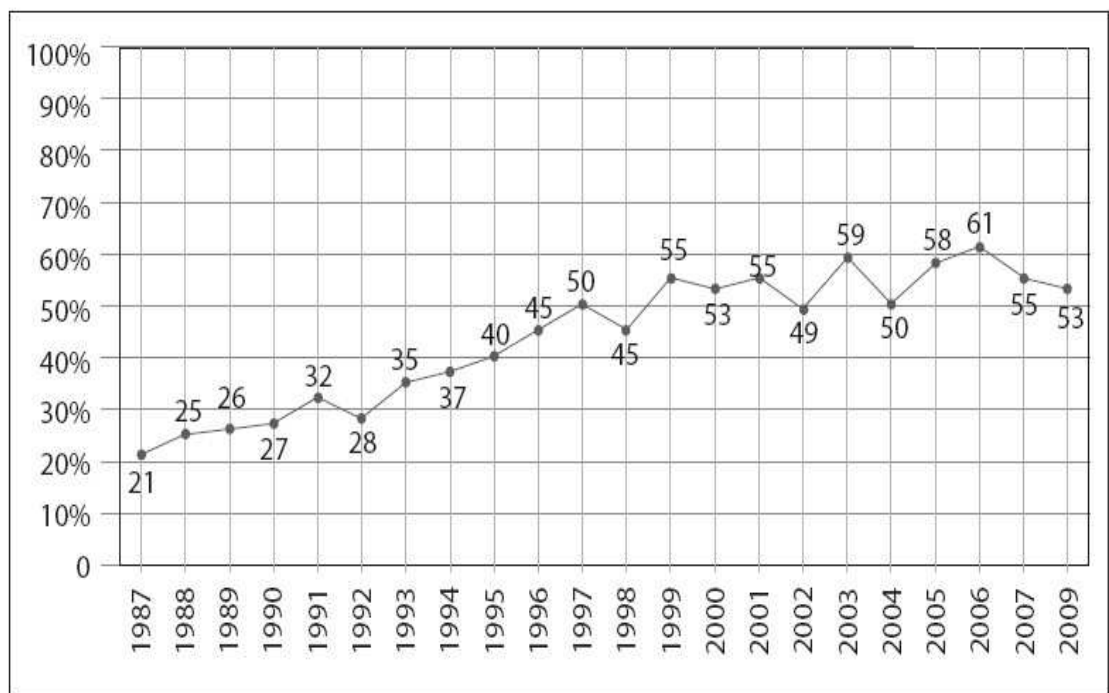
http://www1.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton_e.html?num_tab=st05_27x&CYear=2011

¹⁸ A felek közötti krízist jelezte a 2011 szeptemberében az ENSZ Közgyűlése elé vitt palesztin államiság ügye. Jóllehet, a palesztin államnak az ENSZ Közgyűlése általi elismerése formális, és nem jelenti a szuverenitás megvalósulását, ugyanakkor magasabb szintre emeli a palesztin képviselőt az ENSZ-ben.

2011. szeptember 23-án, az ENSZ Közgyűlésének plenáris vitáján, Mahmúd Abbász a felszólalását követően a palesztin önrendelkezésre hivatkozva benyújtotta a Palesztin Állam tagfelvételéről szóló dokumentumot. Jóllehet, immár egy év telt el azóta, a palesztin állam mégsem született meg.

A palesztin állam létrehozását az izraeli lakosság többsége támogatja (1. ábra), még akkor is, ha a palesztin állam fogalma sokakban negatív jelentéssel bír. Benjamin Netanyahu 2009 júniusában elhangzott beszédében először nyilvánította ki szándékát a demilitarizált palesztin állam létrehozására. A beszéd hatására megnőtt mind a palesztin állam létrehozásának, mind pedig a „két nép, két állam” megoldásnak a támogatottsága.¹⁹

1. ábra

A palesztin állam támogatottsága az izraeli lakosság körében 1987–2009 között
(Forrás: Meir, Yehuda Ben – Bagno-Moldavsky, Olena:
Vox Populi: Trends in Israeli Public Opinion on National Security 2004–2009.
INSS, 2010)

A konstruktív diplomáciai párbeszéd hiányában a kétállamos megoldás realitása csökken. Izrael egyoldalú lépéseket tesz saját érdekeit szem előtt tartva, ezáltal az események inkább a kétnemzetiségű állam irányába mutatnak. A Nyugati Parton folytatódik a telepek építése, ami azt az üzenetet hordozza, hogy mindkét félnek vissza kell térnie a tárgyalóasztalhoz, mert párbeszéd nélkül a kétállamos megoldás megfeneklik.²⁰ Viszont a palesztinok addig nem hajlandók a tárgyalásokra, amíg Izrael nem hagy fel az építkezésekkel a Nyugati Parton.

¹⁹ A tanulmány a beszéd elhangzását követően, míg a közvélemény-kutatás a Netanyahu-beszéd elhangzása előtt egy hónappal készült, ezért a támogatottság növekedése nem látható. Meir, Yehuda Ben – Bagno-Moldavsky, Olena: *Vox Populi: Trends in Israeli Public Opinion on National Security 2004-2009*. INSS, 2010

²⁰ Sher, Gilead: *From Vision to Reality: Tangible Steps toward a Two-State Solution*. INSS. Strategic Assessment, 2. szám. 2012. július. <http://www.inss.org.il/upload/%28FILE%291345031760.pdf>

A palesztin–izraeli konfliktus tárgyalásainak megtorpanása sok elemző szerint a telepek expanzióján bukik meg rendszeresen. Ron Prosor, Izrael ENSZ-nagykövete szerint a legfőbb gondot nem a telepek jelentik, hanem a palesztinok visszatérési joga és hogy nem ismerik el Izrael létezésének jogát zsidó államként.²¹

2004. április 14-én George W. Bush, amerikai elnök kijelentette, hogy a palesztin menekültek nem térhetnek vissza szülőföldjükre, mert az már Izrael területe. Ezért támogatta a palesztin területek körüli fal építését, nem ellenezte Izrael egyoldalú lépéseit Gázában és a Nyugati Parton, valamint álláspontja szerint a megszállt területeken lévő izraeli telepeket figyelembe kell venni a végső határok megállapítása során.²² A 2005. február 2-án megtartott *State of the Union* beszédében 350 millió USD támogatást kért a Kongresszustól a palesztin gazdaság fejlesztésére, a reformok elindítására.²³ A PNH 2008–2010-es reformtervezete értelmében a szociális biztonság, oktatás, egészségügy, kultúra, intézményi működés, jogrendszer és civil társadalom fejlesztésére programokat indított, melyekre a forrást nemzetközi támogatóktól (Egyesült Államok, Világbank, EU) kapta. A gazdaságélénkítésre vonatkozó fejezet érintette a mezőgazdaságot, a turizmust, a könnyűipar ágazatait, építőipart, infrastrukturális beruházásokat és az infokommunikációs ágazatot. A program szerint a jelzett 3 évre mintegy 500 millió USD nagyságú összeg szükséges a gazdaság működésének beindítására.²⁴

A jogrendszer intézményeinek jobb működése érdekében az EU létrehozott egy továbbképző központot ügyészek és bírák részére, nyomozórészleget és könyvtárat állított fel, amelyekhez biztosította az infokommunikációs eszközöket.

A 2010-es makrogazdasági mutatók a palesztin gazdaság felvirágzását jelzik, a megszállt területeken 9,3%-os GDP növekedést mutatnak (egy évvel korábban 7,4% volt), míg magában a Gázai övezetben 15%-ot (ld. 2. ábra). Az igazsághoz hozzátartozik, hogy ez az eredmény a gázai újjáépítést és az alagutakon keresztüli áruforgalom (csempészet) adatait is magában foglalja. Az életszínvonal mutatójának emelkedése mögött a fogyasztási hitelek közel hatszorosára történő növekedése áll, ugyanakkor a szegénység és a munkanélküliségi mutatók (ld. 3. ábra) alig csökkennek évek óta.

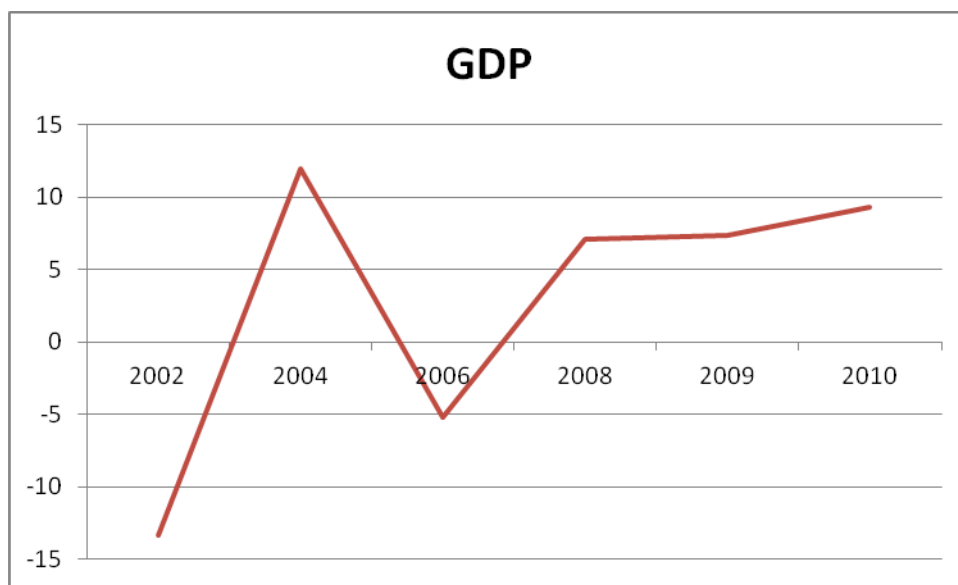
²¹ Elhangzott az ENSZ Biztonsági Tanácsának 6757. ülésén, 2012. 04. 23-án.

²² Clyde, Mark: Palestinians and Middle East Peace: Issues for the United States. Congressional Research Service. <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/IB92052.pdf>

²³ George W. Bush évnyitó beszéde a Kongresszus előtt 2005. február 2-án.
<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/stateoftheunion/2005/>

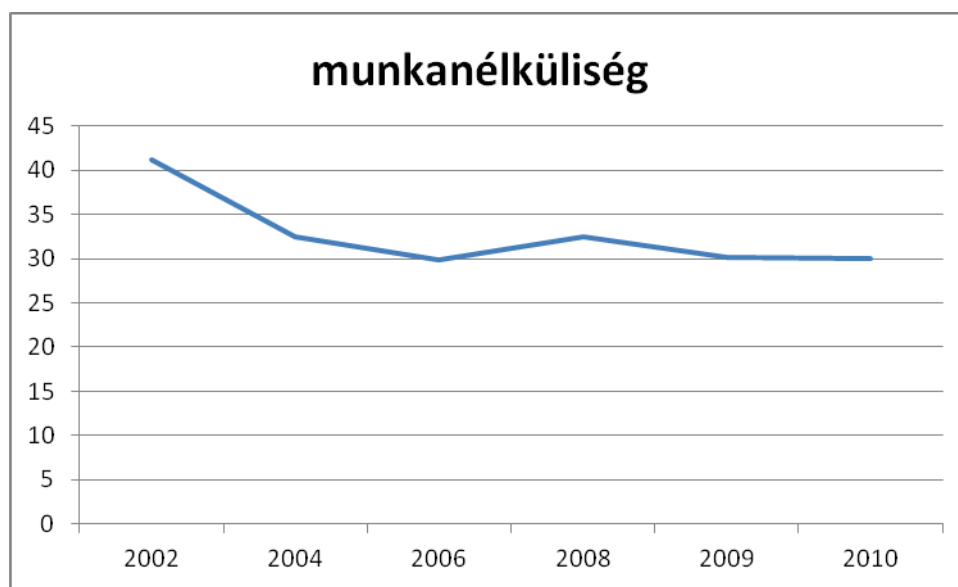
²⁴ A palesztin reform és fejlesztési program.

<http://www.un.int/wcm/webdav/site/palestine/shared/documents/Palestinian%20Reform%20and%20Development%20Program%20%282008%29.pdf>

2. ábra

A palesztin megszállt területek GDP mutatójának alakulása 2002–2010 között
(A „Report on UNCTAD assistance to the Palestinian people” adatai alapján saját szerkesztés)

3. ábra

A palesztin megszállt területek munkanélküliségi mutatójának alakulása
2002–2010 között.

(A „Report on UNCTAD assistance to the Palestinian people” adatai alapján saját szerkesztés)

A programot követően a Világbank jelentést készített a palesztin gazdaságról és 2012 júliusában nyilvánosságra hozta az eredményét.²⁵ A nemzetközi gazdasági szervezet szerint a Palesztin Nemzeti Hatóság (PNH) nem áll készen az államiságra, mivel 1,5 milliárd USD az adósságállománya és közel 500 millió USD a

²⁵ Towards Economic Sustainability of a Future Palestinian State: promoting Private Sector – Led Growth. Világbank jelentése, 2012. április

készpénzhiánya. Létrehozása, 1994 óta még nem kellett ilyen mértékű pénzügyi válsággal megküzdenie a PNH-nak. Szaúd-Arábia szinte azonnal reagált, és segítő kezet nyújtott 100 millió USD értékű gyorssegély formájában, amelyet Mahmúd Abbásznak ajánlott fel, miután a palesztin elnök látogatást tett és tárgyalat Rijádban.

Iszlamizálódó térség

A Közel-Kelet demokratizálódási folyamatában úgy tűnt, egyre kevésbé lesz fontos a palesztin–izraeli konfliktus, annál inkább a térség némely államában az átalakulás folyamatában jelentkező egyéb feszültségek (mint például a síita–szunnita ellentét vagy a muszlim-keresztény együttélés stb.) és a változás inkább az arab világ és Izrael biztonságára jelenti a valódi kockázatot, mint a Nyugatra nézve. Az erősen iszlamizálódó térségben Izraelnek legfőképpen nem állami és nem szekuláris szereplőkkel kell számolnia. A korábbi autokratikus rendszerek által elnyomott (száműzetésbe vagy illegálitásba kényszerített) iszlamista mozgalmak és/vagy szervezetek kormányzati tényezőkké válnak nemcsak az átalakuló országokban (például Tunéziában az Al Nahda, Egyiptomban a Muzulmán Testvérek), hanem ott is, ahol radikális változásokra nem került sor (például Marokkóban). Észak-Afrikában az elmúlt hónapokban lejátszódó események világossá tették, hogy az arab tavasz haszonélvezői nem a liberális, hanem az iszlámista pártok.

Az iszlámisták a legjobban szervezett és legnagyobb befolyással bíró erő az arab politikai arénában. Izrael attól is tart, hogy a születendő demokráciák iszlám vonást öltenek, és ennek következtében nemcsak a Hamással és a Hezbollahnal kell szembenéznie, hanem ezen szervezetek mentén az arab világban alakuló sejtek sokaságával. Az egyiptomi tüntetések során elhunyt civileket az Amerika- és Izrael-ellenes harc mártírjainak, az iszlámért küzdőknek tekintik.

Az új regionális környezetben számos új kihívás áll Izrael előtt. Eddig ismeretlen elemként jelentkezik, hogy a kialakuló új arab rezsimek – de a régiéik is – jobban figyelembe veszik saját közvéleményüket, és ezáltal kevésbé lesznek toleránsak a palesztinok hátrányos megkülönböztetését illetően, mint ahogy ezt az autokráciák tették. Izrael szövetségeseinek egyre nehezebb dolguk lesz a konfliktus rendezésére irányuló törekvéseikben, különösen, hogy saját befolyásuk is csökken. Ugyanakkor az Egyesült Államok figyelme egyre inkább Ázsiára terelődik: főként Kína és India nagyhatalmi ambíciói miatt, valamint az energiahordozók közel-keleti lelőhelyei iránti érdeklődés is ezt támasztja alá. Ezek a tényezők mind hatással vannak Izrael és az Egyesült Államok kapcsolatára.²⁶

A régióban szemtanúi lehetünk annak, ahogy az iszlám mozgalmak integrálódnak a politika fő irányvonalába, ugyanakkor az izraeli politika és vita egyre inkább vallási, fundamentalista és messianisztikus hangsúlyt kap, az ország *soft power* képessége erodálódik. A nacionalizmus lassan kikerül az ellenőrzés alól, a teokrácia (vallási vezetők és intézmények befolyása) erősödése figyelhető meg nemcsak Izraelben, hanem a tengerentúli zsidó közösségekben is. Új hatalmi elit alakult ki, és a lakosság nem gondol bele, hogy miként sikerült ennek az elitnek ilyen mértékű politikai befolyásra szert tennie, mit jelent a rohamosan növekvő ultra-

---

²⁶ Az Egyesült Államok többször felszólította Basár al-Aszadot a lemondásra, mégsem történt semmi. Líbia esetében is másodlagos szerepbe kényszerült Franciaország és Nagy-Britannia mellett. Obama elkövette azt a hibát, hogy előbb szólította fel Izraelt a telepek építésének befagyasztására és csak utána biztosította támogatásáról a zsidó államot.

ortodox lakosságszám és a jobboldal egy részének kijelentése a nagyobb zsidó Izraelre vonatkozóan.

Izraelnek szembe kell néznie a megváltozott palesztin prioritásokkal és taktikákkal (erőszakmentes ellenállás, civil engedetlenség, felvonulás a függetlenség napján). Az ebbe az irányba való elmozdulás összecseng az arab tavasz mobilizáló erejével. Egy erőszakmentes palesztin mozgalom lehet a potenciális erő, amely megváltoztatja e területen a játékszabályokat. A zsidó államnak újra kell értékelni a katonai pozícióját az új kihívások, az instabilitás tükrében.

Az Egyesült Államok, az EU vagy Törökország a közvetítő hatalom?

Az Amerikai Egyesült Államok közel-keleti stratégiájában 2007-ben – habár rövid időre – ismét prioritássá vált a palesztin–izraeli megegyezés, George W. Bush még elnökségi mandátumának lejárta előtt tető alá akarta hozni a végleges rendezést, de ez nem sikerült neki. A gázai háború kirobbanásával ismét szünet állt be a tárgyalásokban.

2008 novemberében Barack Obama győzött az amerikai elnökválasztásokon, és az Egyesült Államok közel-keleti stratégiája ártékelődött: a korábbi unilateralizmushoz képest a multilateralizmus felé orientálódott. Szakértők javaslatára az Irak-központúságot és a terrorizmus elleni harc doktrínájának dominanciáját csökkentették, Iránnak békejobbot ajánlottak fel. 2011. május 19-én pedig Barack Obama még ennél is tovább ment az egész iszlám világot megszólító beszédében: egyrészt üdvözölte a demokratikus átalakulást, másrészt kijelentette, hogy a Közel-Kelet államaiban hatalomra kerülő erők – amíg a népük támogatását bírják – az Egyesült Államokra is számíthatnak.²⁷

A palesztin–izraeli viszony rendezésében a két állam megoldását sürgették, amely a Hamász bevonásával történne. 2010-ben ismét sikerült tárgyalóasztalhoz ültetni a palesztinokat és Izraelt, de néhány nappal később kudarcba fulladt a kísérlet. A palesztin–izraeli tárgyalások elakadásának, az Iránnal szembeni tétlenségnek, az afganisztáni és az iraki kivonulás bejelentésének köszönhető az Egyesült Államok közel-keleti hatalmi térvessztése, a 2011-es közel-keleti események pedig elősegítették pozícióinak további gyengülését a térségben.

Nem valószínű, hogy az EU az Egyesült Államok helyébe lépne a palesztin–izraeli konfliktus kezelésében. A palesztin állam tagsági kérelmének benyújtása (2011. szeptember 23., ENSZ Közgyűlés) világosan megmutatta az európai államok különböző véleményét a palesztin–izraeli kérdéssel kapcsolatban. Még ha sikerülne is folyamatosan azonos álláspontot kialakítaniuk, nincsenek jelenleg abban a helyzetben, hogy aktív szerepet vállaljanak. Épp elég fejtörést okoznak számukra az euro zóna és a gazdasági válság problémái.

Ha az Egyesült Államok és az Európai Unió nem tud befolyást gyakorolni a békefolyamatra, egy új szereplő csatlakozhat a közvetítők sorához, mégpedig Törökország, amely regionális vezető szerepre törekszik: otthont ad a szíriai ellenzéknek (Szíriai Nemzeti Tanács) és megpróbálja feltartóztatni Iránt, amelyben közvetlen riválisát látja. Ugyanakkor a török vezetés és Izrael közötti viszony megromlott.²⁸

²⁷ N. Rózsa Erzsébet: Új Pax Americana a Közel-Keleten? MKI tanulmányok, 2011. 05. 25.

²⁸ 2006-ig Törökország volt Izrael egyetlen szövetségese a térségben. A libanoni háborút (2006) követően a két ország viszonya megromlott. Ezt követte a 2010-es tengeri incidens, amelyet követően Izrael már nem számíthat a török politikai támogatásra.

A kérdés az, hogy mennyire fontos Törökország számára a palesztin–izraeli konfliktus. Egemen Bagiş, Törökország EU ügyekért felelős minisztere és főtárgyalója egy interjúban kifejezte: „*Nem könnyű a jelenkori izraeli kormány hozzáállását megérteni, de az izraeli népet tiszteletben tartjuk.*” A 2010-es, kilenc török áldozatot követelő összetűzést követően a török miniszterelnök világossá tette, hogy állama és Izrael között csak akkor történhet meg a kapcsolataik helyreállítása, ha Izrael bocsánatot kér és támogatást nyújt az áldozatok családjainak, valamint feloldja Gáza blokádját, hogy a nemzetközi segítségnyújtás lehetővé váljon.²⁹

Amos Jadlin tábornok szerint Izraelnek minél előbb bocsánatot kellene kérnie, de attól még nem valószínű, hogy változik a két ország kapcsolata.³⁰ Törökország ugyanis a muzulmán világ vezetésére törekszik, és mint ilyen, nem folytathat Izrael-barát politikát. Ennek ellenére a megromlott viszonyon javítani kell, hogy megerősödjön a Washington–Ankara–Tel-Aviv-tengely, mert ez amellett, hogy Izraelnek érdeke, ugyanakkor az Egyesült Államoké is.³¹

Következtetések

Izrael talán sosem válik a térség elfogadott, „belső” elemévé, hacsak nem tesz jelentős lépést a palesztin állam megteremtése irányában. Márpedig, mint láttuk, a jelenlegi izraeli kormányzat napirendjén nagyon háttérbe szorult a palesztin kérdés.

Ugyanakkor a palesztin állam növekvő nemzetközi támogatottsága jól példázza az Izrael stratégiai környezetében zajló három folyamat (az Egyesült Államok gyengülése, a 2011-es arab események és a konfliktusrendezési folyamat összeomlása) együttthatását, mely Izrael nemzetközi elszigeteltségéhez vezethet. Az Egyesült Államok befolyásának gyengülése csökkenti Izrael lehetőségeit, és kapcsolatai a BRIC-országokkal nem helyettesíthetik azt a stratégiai támogatást, amit az Egyesült Államok biztosít számára minden téren. A további stratégiai szövetséges keresése csak ront az amúgy sem felhőtlen izraeli–amerikai kapcsolatokon, főleg akkor, ha Barack Obama újraválasztására sor kerül 2012-ben.

Az arab tavasz egyik legfontosabb következménye Izrael számára, hogy az Egyiptommal és Jordániával megkötött békeszerződések tarthatósága – főként az egyiptomi – megkérdőjeleződött, valamint a megmozdulások hatással vannak az arab világgal esetleg a későbbiekben létrejövő békeszerződések körülményeire. Jelenleg ennek semmi jele nem látszódik, és mindaddig, amíg a palesztinkérdés megoldatlan, nem valószínű, hogy megvalósulnak. Izraelnek nem szabad figyelmen kívül hagynia Egyiptom Gázához fűződő viszonyát, különös figyelemmel kell lennie a rafahi határátkelőhely megnyitására, hiszen ezzel a gázai blokádfeloldására kerül sor.

A rohamosan változó Közel-Keleten Izrael számára létfontosságú, hogy képes legyen megbirkózni a válsággal, és ezt csak egy módon valósíthatja meg: ha alapvető változást hajt végre központi politikai elveiben, legfőképpen a palesztinkérdést és az iráni kihívást illetően. Ha Irán szert tesz katonai nukleáris

²⁹ Ibrahim Sharqieh interjúja Egemen Bagişsal, Törökország EU ügyekért felelős miniszterével és főtárgyalójával. Brookings Institution, Doha, 2012. 01. 31.

http://www.brookings.edu/~media/events/2012/1/31%20turkey%20eu/0131_turkey_eu

³⁰ Amos Jadlin több mint 40 évig szolgált az IDF-ben, katonai attaséként Washingtonban, valamint 2006–2010 között az IDF titkosszolgálatának vezetője volt.

³¹ Horovitz, David: A Veteran Intel Head's message to the US: Show us that you will really stop Iran, or we may have to. The Times of Israel. 2012. 08. 17. <http://www.timesofisrael.com/a-veteran-intelligence-chiefs-message-to-the-us-iran-isnt-afraid-and-israel-isnt-reassured-amos-yadlin-obama/>

képességre, az drámai módon megnövelné befolyását a régióban. De Irán csak az egyik szereplője a térségnek, és ha sikerül is megvalósítania nukleáris programját, kérdéses, hogy a nukleáris fegyverkezés milyen irányba befolyásolja a térség stratégiai helyzetét. Valószínűsíthető, hogy az arab országok Izrael-politikájában nagyobb hangsúlyt kap majd az a törekvés, miszerint a zsidó állam hozza nyilvánosságra a nukleáris képességére vonatkozó adatokat. Ennek a célnak az eléréséhez jelentheti az első lépést a 2012-re tervezett, a tömegpusztító fegyverektől mentes Közel-Keletről szóló konferencia.

Izrael számára az egyik legfontosabb teendő, hogy konszolidálja a helyzetét az arab és muszlim többségű Közel-Keleten, ne veszítse el a nemzetközi közösség támogatását, ami a létezésének és fejlődésének záloga. Az arab–izraeli kapcsolatok romlása egy olyan politikai környezetben történt, amit befolyásolt a békefolyamat összeomlása, és az a nemzetközi – ezen belül arab – vélemény, amely szerint Izrael makacs politikája okolható annak zátonyra futásáért.

A békefolyamat újraindításával segítené az arab vezetőket abban, hogy levegyék odahaza a terítékről a palesztin–izraeli kérdést, és javítsanak az Izraelhez fűződő kapcsolataikon. A jelen helyzetben ugyanis még azok az arab államok is nehezen találják meg az Izraellel való együttműködés módját, amelyek erre hajlandóak lennének. Az arab politikusok nem hagyhatják figyelmen kívül, hogy a 2011 tavaszán utcára vonuló tüntetők is keményen bírálták vezetőiket az arab világon kívül ápoltságukért – többek között az Izraellel folytatott külpolitikájukért – és természetesen a palesztinkérdés megoldásának sikertelenségéért.³² Izrael kénytelen lesz javítani a palesztinokhoz fűződő megromlott kapcsolatait, ahogy az Egyesült Államokkal és Törökországgal is a kiegyensúlyozottabb, vitáktól mentes viszonyra kell törekednie.

IRODALOM:

Amayreh, Khaled: Palestinians castigate 'illogical' Amman meeting.

<http://weekly.ahram.org.eg/2011/1079/re5.htm>

Asculai, Ephraim – Landau, Emily B.: Diplomacy is Not the 'Best Tool for Iran'. The Times for Israel, 2012. 08. 24. <http://www.timesofisrael.com/diplomacy-is-not-the-best-tool-for-iran/>

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 6757. ülésének jegyzőkönyve. 2012. 04. 23. <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/IP%20S%20PV%206757.pdf>

Az EU külügyminiszteri tanácsának Iránnal szembeni szankciói, 2012. január 23. [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:019:0022:0030:EN:PDF)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:019:0022:0030:EN:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:019:0022:0030:EN:PDF)

Benjamin Netanyahu beszéde az Egyesült Államok Kongresszusa előtt, 2011. 05. http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Speeches+by+Israeli+leaders/2011/Speech_PM_Netanyahu_US_Congress_24-May-2011

Berti, Benedetta – Gold, Zack: Security Vacuum int he Sinai. The National Interest. 2012. 08. 10. <http://nationalinterest.org/commentary/the-security-vacuum-the-sinai-7317>

---

³² A Hoszni Mubarak lemondása után kinevezett egyiptomi ideiglenes kormány első lépései között említhető, hogy közvetített a Hamász és a Fatah közötti megbékélés létrejöttében. A tüntetések során a nakba (katasztrófa, Izrael 1948-as megalakulására utal) és a naksza (az 1967-es vereség) fogalmak élesebb hangsúlyt kaptak.

Brom, Shlomo: Egypt after Morsi's Victory in the Presidential Elections. Strategic Assessment. Vol. 15. 2. szám. 2012. július.
<http://www.inss.org.il/upload/%28FILE%291345031903.pdf>

Brown, Cameron S.: Will Iranians rally around the flag? Jerusalem Post, 2012. 07. 10. <http://www.jpost.com/Opinion/Op-EdContributors/Article.aspx?id=277006>

Clyde, Mark (2005): Palestinians and Middle East Peace. Issues for the United States. Congressional Research Service.
<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/IB92052.pdf>

Dekel, Udi – Perlov, Orit: President Morsi and Israel-Egypt Relations: Egyptian Discourse on the Social Networks. INSS Insight 357. szám, 2012. 07. 25. <http://www.inss.org.il/publications.php?cat=21&incat=&read=6943>

Dror, Yehezkel: Does Israel Have a National Security Policy? In: Elran, Meir – Alterman, Owen – Cornblatt, Johannah (szerk.): The Making of National Security Policy. Security Challenges of the 21st Century. INSS, Tel Aviv, 2011

ENSZ BT 6757. ülése. 2012. 04. 23.
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/IP%20S%20PV%206757.pdf>

Fischer Ferenc: A megosztott világ. Ikva, Budapest, 1996

Gazdik Gyula: Stratégiai erővonalak változása az izraeli–palesztin rendezési folyamatban (I.) Nemzet és biztonság. 2009. 10. szám

Gazdik Gyula: Stratégiai erővonalak változása az izraeli–palesztin rendezési folyamatban (II.) Nemzet és biztonság. 2010. 3. szám

Gazdik Gyula: Stratégiai erővonalak változása az izraeli–palesztin rendezési folyamatban (III.) Nemzet és biztonság. 2010. 10. szám

Guzansky, Joel – Lindenstrauss, Galia: Revival of the Periphery Concept in Israel's Foreign Policy? INSS. Strategic Assessment, 2. szám. 2012. július.
<http://www.inss.org.il/upload/%28FILE%291345031866.pdf>

Guzansky, Joel – Lindenstrauss, Galia: Nuclear Mirage? Assessing Civilian Nuclear Programs Across the Middle East. Foreign Policy Research Institute. 2012. július.
<http://fpri.org/enotes/2012/201207.guzansky-lindenstrauss.civilian-nuclear-middle-east.pdf>

Heller, Mark: The Case of the Missing Missile: Principle and Pragmatism in Egyptian-Israeli Relations. INSS Insight, 2012. 08. 05.
<http://www.inss.org.il/publications.php?cat=21&incat=&read=6997>

Heller, Mark: The Uprising in the Arab World and its Ramifications for Israel. Konferencia-előadás. Institute for National Security Studies. 2012. 05. 30. Tel Aviv

Horovitz, David: A Veteran Intel Head's message to the US: Show us that you will really stop Iran, or we may have to. The Times of Israel. 2012. 08. 17.
<http://www.timesofisrael.com/a-veteran-intelligence-chiefs-message-to-the-us-iran-isnt-afraid-and-israel-isnt-reassured-amos-yadlin-obama/>

Inbar, Efraim: Israel's National Security Amidst Unrest in the Arab World. The Washington Quarterly. 2012. nyár.
<http://csis.org/files/publication/twq12SummerInbar.pdf>

Kissinger, Henry: Diplomácia. Panem – Grafo, Budapest, 1998

Kurz, Anat: The Israeli-Palestinian Arena: Independent Moves, Little Coordination. In: Strategic Survey for Israel. INSS, 2011, 57–77. p.

Magyarics Tamás: Az Egyesült Államok külpolitikájának története. Eötvös József Könyvkiadó, 2000

Meir, Yehuda Ben – Bagno-Moldavsky, Olena: Vox Populi: Trends in Israeli Public Opinion on National Security 2004-2009. INSS, 2010

N. Rózsa Erzsébet: Irán a mai nemzetközi rendszerben. kérdések és dilemmák. MKI tanulmányok, 2010. 07. 12.

N. Rózsa Erzsébet: Új Pax Americana a Közel-Keleten? MKI tanulmányok, 2011. 05. 25.

Parties and political movements and the democratic transformation in Palestine. Ramallah Center for Human Rights Studies. <http://www.rchrs.org/ar/images/stories/6-english.pdf>

Report on UNCTAD assistance to the Palestinian people: Developments in the economy of the occupied Palestinian territory. http://unctad.org/en/docs/tdb58d4_en.pdf

Roy, Olivier – Friedman, Tom: Interpreting the Arab Spring. Előadás. Washington, 2011. 12. 13. http://www.brookings.edu/~media/events/2011/12/13%20aron%20arab%20spring/20111213_arab_spring

Sharqieh, Ibrahim interjúja Egemen Bağışsal, Törökország EU ügyekért felelős miniszterével és főtárgyalójával. Brookings Institution, Doha, 2012. 01. 31. http://www.brookings.edu/~media/events/2012/1/31%20turkey%20eu/0131_turkey_eu

Sher, Gilead: From Vision to Reality: Tangible Steps toward a Two-State Solution. INSS. Strategic Assesment, 2. szám. 2012. július. <http://www.inss.org.il/upload/%28FILE%291345031760.pdf>

Towards Economic Sustainability of a Future Palestinian State: promoting Private Sector – Led Growth. Világbank jelentése 2012. április. <http://siteresources.worldbank.org/INTWESTBANKGAZA/Resources/GrowthStudyEngcorrected.pdf>

Világbank 2012-es jelentése Gázai övezet és a Nyugati Part gazdaságáról. <http://siteresources.worldbank.org/INTWESTBANKGAZA/Resources/EconUpdateJuly2012.pdf>

Siposné dr. Kecskeméthy Klára:

GLOBÁLIS PARTNERSÉG. NATO–AUSZTRÁLIA EGYÜTTMŰKÖDÉS

Rezümé:

A NATO 2010. évi stratégiai koncepciója a Szövetség három fő feladatának – a kollektív védelem, és válságkezelés mellett – a kooperatív biztonságot tekinti, amelyet a világ partnerországai és szervezetei kiterjedt hálózata segítségével ér el. A Szövetség 2011 áprilisában új hatékonyabb és rugalmasabb partnerségi politikát fogadott el. A partnerségi politika olyan új eszköztárat kínál a meglévő és a potenciális partnereknek, amely lehetővé teszi, hogy saját maguk alakíthassák a NATO-hoz fűződő kapcsolatrendszerüket. Az elmúlt évtizedben a NATO és Ausztrália értékes gyakorlati együttműködést alakított ki. Ausztrália a globális partnerek egyikeként jelentősen hozzájárul a NATO afganisztáni missziójához.

Kulcsszavak:

NATO, stratégiai koncepció, partnerségi politika, Egyéni Partnerségi és Együttműködési Program, Partnerség a Békéért, Euroatlanti Partnerségi Tanács, Mediterrán Párbeszéd, Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés, globális partnerek

Klára Siposné Kecskeméthy:

GLOBAL PARTNERSHIP. NATO–AUSTRALIA RELATIONS

Abstract:

NATO's 2010 Strategic Concept identifies cooperative security as one of three essential core tasks to be achieved in part "through a wide network of partner relationships with countries and organizations around the globe". The Alliance adopted a new "more effective and flexible" partnership policy in April 2011, which offers a number of new tools to foster the cooperative security efforts and it permits potential and existing partners an opportunity to shape their own relationships with NATO. Over the past decade, NATO and Australia have developed meaningful, practical cooperation. Australia as one of the global partners is making a valuable and significant contribution to the NATO-led ISAF mission in Afghanistan.

Key words

NATO, strategic concept, partnership policy, Individual Partnership and Cooperation Programme, Partnership for Peace, Euro-Atlantic Partnership Council, Mediterranean Dialogue, Istanbul Cooperation Initiative, global partners

A NATO a hidegháborús védőbástyából globális felelősségű, globális képességű és globális partnerekkel rendelkező regionális katonai-politikai szervezetté alakult. Írásomban a Szövetség partnerségi kapcsolatainak fejlődését, elsősorban a NATO Globális Partnerségi Programját, azon belül is az Ausztráliához fűződő kapcsolatokat kívánom bemutatni.

A NATO 2010. évi, Lisszabonban elfogadott stratégiai koncepciója rögzíti a Szövetség alapvető feladatait és az alapelveket, kiemelten fontosnak tartja a transzatlanti kötelék mellett a kollektív védelmet, a válságkezelést, és a kooperatív biztonságot. A 2010. évi lisszaboni csúcsértekezleten elfogadott új stratégiai koncepció felvértezi a Szövetséget az új kihívásokkal szembeni hatékony küzdelemre. A partnerségről szóló fejezet részletesen taglalja a széleskörű nemzetközi partnerkapcsolatok és az euro-atlanti biztonság összefüggését. A partnerségi kapcsolatok, amelyek nemcsak a nemzetközi békét, hanem az alapvető demokratikus értékek védelmét is erősítik, valódi és értékes hozzájárulást jelentenek a NATO alapvető feladatai megvalósításához.

Az *Aktív elkötelezettség, modern védelem* című dokumentum a kooperatív biztonság megteremtésében kiemelt szerepet szán a partnerségi kapcsolatoknak és a nemzetközi szervezeteknek. A 31. pontban az ENSZ-hez, a 32. pontban az Európai Unióhoz fűződő kapcsolatokat értékeli. Két pontban említi a NATO és Oroszország kapcsolatait, amelynek alapját a bizalom, az átláthatóság és a kiszámíthatóság kell, hogy képezze, mert ez szolgálja legjobban a biztonságot. A politikai konzultáció mellett megemlíti a gyakorlati együttműködés területeit: rakétavédelmet, valamint a kábítószeres és kalózkodás elleni küzdelmet.

A partnerségi kapcsolatokat illetően a dokumentum 35. pontjában mindösszesen két mondat foglalkozik a mediterrán térséghez kapcsolódó két kezdeményezéssel: a Mediterrán Párbeszéddel és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezéssel.¹¹ A szövegben azonban a globális partnerek nem jelennek meg. A lisszaboni csúcsértekezlet hivatalos nyilatkozata 25. pontján belül is csak két alpont taglalja a mediterrán térséghez kapcsolódó említett kezdeményezéseket.¹²

¹¹ See page 31. in Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19–20 November 2010, p. 40.

¹² Lisbon Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon, November 20. 2010. p. 13.

A NATO chicagói csúcsértekezletének helyzetértékelése

A chicagói csúcsértekezletre jelentőségteljes várakozással tekintettek a biztonság- és védelempolitikai szakemberek. Nyilvánvaló volt, hogy a 63 éves NATO számvetést készít arról, mennyire sikeres és eredményes lényegét, jellegét és feladatrendszerét tekintve.

A 2012. évi chicagói csúcsértekezlet zárónyilatkozata több szempontból is figyelemre méltó. A dokumentum megerősítette a transzatlanti köteléket, az afganisztáni és koszovói elkötelezettséget, számvetést készített és mérleget vont a Szövetség feladatairól, válságkezelő misszióiról, programjairól, megerősítette a sokrétű veszélyek kezeléséhez szükséges képességek kialakítását és a Szövetség széleskörű partnerségi kapcsolatainak erősítését. A zárónyilatkozat 5–15. pontjai kiemelten foglalkoznak a Szövetség tevékenységében a kollektív védelem mellett megjelenő válságkezeléssel (Afganisztán és az ISAF; a KFOR jövője; az észak-afrikai ENSZ-mandátummal felhatalmazott Operation Unified Protector művelet; a kalózkodás elleni küzdelem; az Operation Ocean Shield meghosszabbítása; az 5. cikkely szerinti tengeri műveletek; a földközi-tengeri hajózás felügyelete és a járőrözés; az Afrikai Unió és az African Stand-by Force békefenntartási tevékenységéhez biztosított segítségnyújtás; a sikeresen befejezett iraki kiképző misszió értékelése).¹³

A nyilatkozatban a szövetségesek áttekintették a többi nemzetközi szervezethez fűződő kapcsolatokat, mert a partnerségi és együttműködési politika alapvető fontosságú a Szövetség céljai és feladatai szempontjából. Az ENSZ–NATO politikai párbeszéd és gyakorlati együttműködés hosszú évtizedekre nyúlik vissza, de a 2008 szeptemberében aláírt nyilatkozat óta jelentős sikereket értek el. Erre a legjobb példa az ENSZ-mandátumú líbiai művelet.

A NATO és az Európai Unió közös stratégiai érdekek és értékek mentén együttműködő regionális szervezetek. A két szervezet jelentős átfedést mutat: az Európai Unió 27 tagállamából – hat kivételével¹⁴ – mindegyik tagja a NATO-nak. A válságkezelő missziókban (Afganisztán, Koszovó, kalózkodás elleni harc) vállalva küzdenek. Mindkét szervezet érdekelt abban, hogy a NATO és az Európai Unió képesség-fejlesztő programjai (ti. a *smart defence* és a *pooling and sharing*) egymást kiegészítő és erősítő kezdeményezések legyenek.

A dokumentum vizsgálja az EBESZ-hez fűződő kapcsolatot is. Behatóan elemzi a Macedóniával, Bosznia és Hercegovinával, Montenegróval, Szerbiával, Grúziával és Ukrajnával meglévő kapcsolatrendszerét. Értékeli a kiemelt stratégiai partnerhez, Oroszországhoz fűződő ambivalens kapcsolatot, a NATO–Oroszország Tanács alapításának 10. évfordulóját. Emellett foglalkozik a Mediterrán Párbeszédrel, az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezéssel, Líbiával, Irakkal, valamint a Kaukázus és Transznisztria „befagyott” konfliktusaival is.

A chicagói csúcsértekezlet idején a Szövetség tárgyalt azzal a 13 kiemelt partnerországgal, amelyek politikai, műveleti és pénzügyi támogatást nyújtanak a NATO-műveletekhez. Megtárgyalták a műveletek tapasztalatait. Megállapították, hogy a közös kiképzés és gyakorlatok alapvető fontosságúak az interoperabilitás, a

¹³ Chicago Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012.

¹⁴ Ausztria, Ciprus, Finnország, Írország, Málta és Svédország.

műveleti képességek fejlesztése érdekében. A megbeszélés résztvevői Ausztrália, Ausztria, Egyesült Arab Emirátusok, Finnország, Grúzia, Japán, Jordánia, Katar, Koreai Köztársaság, Marokkó, Svédország, Svájc és Új-Zéland voltak.

Hatékonyabb és rugalmasabb partnerségi politika

2011 áprilisában a NATO-külügyminiszterek új „hatékonyabb és rugalmasabb” partnerségi politikát fogadtak el, amely módosult eszköztárat kínál a meglévő és a potenciális partnereknek, valamint lehetővé teszi azt, hogy ők, saját maguk alakíthassák a NATO-hoz fűződő kapcsolatrendszerük milyenségét. A dokumentum felsorolja a partnerségi politika stratégiai célkitűzéseit: az euroatlanti és nemzetközi biztonság, béke és stabilitás elősegítését, a regionális biztonság és együttműködés erősítését, a demokratikus értékeket és reformokat, a NATO-műveletek és missziók támogatását és a NATO-csatlakozásban érdekelt partnerek felkészítését. Kiemelten kezeli a párbeszédet, a konzultációt és az együttműködést a védelmi reformok, a képzés és kiképzés, a terrorizmus elleni harc, a tömegpusztító fegyverek terjedésének megakadályozása, az energiabiztonság, a kibervédelem, a tengeri biztonság területén.

A szövetségesek szándékai szerint a meglévő partnerségi keretek, – Euroatlanti Partnerségi Tanács (EAPC), a Partnerség a Békéért (PfP), a Mediterrán Párbeszéd (MD) és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés (ICI), valamint az EAPC-alapdokumentum és a PfP-keretdokumentum – továbbra is változatlanok és érvényben maradnak.

A NATO javaslatai a kibővített partnerségi politika értelmében – figyelembe véve az országok egyéni igényeit, körülményeit és a partnerek törekvéseit – a következők voltak:

- kibővített politikai konzultáció,
- megerősített gyakorlati együttműködés,
- a katonai oktatás, képzés és képességfejlesztés támogatása.

A lisszaboni csúcsértekezleten döntés született arról, hogy áttekintik a partnerek a NATO-műveletekbe történő bevonására vonatkozó politikai-katonai kereteket. Ennek értelmében ún. „szervezeti jogosítványt” kapnak, amely nagyobb befolyást engedne számukra a NATO-műveletek döntéshozatalába, a stratégia alakításába.

Az ún. „28+n” rugalmas formula biztosítja a keretet a konzultációra és az együttműködésre. A Szövetség egyetlen Partnerségi Együttműködési Menüt (Partnership Cooperation Menu) és – belépő programként – Egyéni Partnerségi és Együttműködési Programot (Individual Partnership and Cooperation Programme – IPCP) alakít ki. Ez utóbbi felváltja az eddigi egyedi területekre specializált partnerségi programokat (a PfP- és EAPC-tagoknak készült Individual Partnership Programme; az MD- és ICI-tagok részére kialakított Individual Cooperation Programme; valamint a globális partnerek számára megalkotott Tailored Cooperation Package).¹⁵ A Partnerségi Akcióterv (Partnership Action Plan – PAP) és a Tervezési és Felülvizsgálati Folyamat (Planning and Review Process – PARP) nemcsak az Euroatlanti Partnerségi Tanács és a PfP-országok számára lesz hozzáférhető, hanem az Észak-atlanti Tanács egyedi döntése alapján bármely partnerország számára is. A Szövetség a jövőben széleskörűen kívánja alkalmazni a partnerség

¹⁵ Rebecca R. Moore: Lisbon and the Evolution of NATO's New Partnership Policy
<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/RebeccaMoore2.pdf>

további eszközeit is: a NATO összekötő nagykövetségek (NATO Contact Point Embassy – CPE) hálózatának kiterjesztését, a partnerek felkérését, hogy állandó képviselőt nyissanak Brüsszelben, a Vagyonkezelői Alap (Trust Fund) támogatását, valamint az együttműködést a Tudomány a Békéért és Biztonságért Program (Science for Peace and Security Programme) keretében.

A Szövetség partnerségi programokra korlátozottan rendelkezésre álló erőforrásai szükségessé teszik a prioritások felállítását. Ebben mérlegelik, hogy a partner szeretne-e csatlakozni a Szövetséghez, ugyanazokat az elveket és értékeket vallja-e, nyújt-e katonai, politikai és pénzügyi támogatást a NATO-műveletekhez, van-e különleges stratégiai jelentősége a NATO számára, alakított-e ki kétoldalú kapcsolatokat a Szövetséggel és támogatja-e anyagilag az együttműködést.

A globális partnerség gondolata

Már a rigai csúcsértekezlet előtt az volt az elgondolás, hogy egy Globális Partnerszervezetet (Global Partnership Organization) hozzanak létre, amely széleskörű, formális kapcsolatok keretét teremtette volna meg. A szövetségeselek között vita tárgyát képezte az, hogy milyen mértékű, mélységű kapcsolatot tartsanak, építsenek a globális partnerekkel. Nagy-Britannia és az Egyesült Államok volt a szószólója a NATO új globális partnerségi koncepciójának. Ebbe a csoportba azokat az azonos demokratikus értékeket valló (*like-minded*) országokat sorolták, amelyek nem törekednek NATO-tagságra, de tevőlegesen támogatják a Szövetség válságkezelési műveleteit. Már akkor felvetették, hogy azoknak az országoknak (például Ausztrália, Új-Zéland), amelyek jelentős mértékben járulnak hozzá az afganisztáni műveletekhez, katonáik életét kockáztatják, rálátással és beleszólással kell rendelkezniük a döntéshozatalba, és a műveletek tervezésébe.

Zbigniew Brzezinski három kategóriát különböztetett meg: a tagországokat, a partnerországokat és a globális partnereket. Utóbbiakra a *résztevők* (participants) megnevezést javasolta. A rigai csúcsértekezleten a globális partnerségre vonatkozó javaslatot Németország és Franciaország nem támogatta, mert a globális jelző – megítélésük – szerint a Szövetség expanziójára utalt volna, amit az ázsiai és közel-keleti országokban félreértelmezhetnek. Aggodalmakat fogalmaztak meg a kelet- és közép-európai országok is, mert a globális partnerség, a gazdagok partnerségét jelentette volna, és a partnerségi politika eredeti célkitűzéséről és a régióról terelte volna el a figyelmet.

A NATO szervezeten kívüli partnereit a 2006. évi rigai csúcsértekezlet óta számos módon emlegették.¹⁶ Azokat az országokat sorolták ide, amelyek nem tagjai a Szövetségnek, a Partnerség a Békéért programnak, a Mediterrán Párbeszédnek és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezésnek. Helyzetük mégis kivételes a NATO-val fennálló kiemelten fontos kapcsolatuk miatt. Mindez ideig azonban nem alapítottak olyan állandó szervezet vagy intézményt, amely lehetőséget teremtene a felek közötti strukturált párbeszédnek.

Ma már a NATO a Föld bármely kontinensén, térségében, régiójában fekvő állammal képes a közösen vallott demokratikus értékek és elvek mentén, a nemzetközi biztonság erősítése érdekében együttműködést kialakítani. Az általában csak globális partnerekként említett államok csoportjába tartozik Ausztrália, Új-Zéland, Japán, Dél-Korea, Brazília, India és egyesek a feltörekvő Kínát is ebbe a

¹⁶ Például *kontakt országok* (contact countries), *globális partnerek* (global partners), *partnerek a világban* (partners across the globe), *négyszeres nem országok csoportja* (quadruple-non countries).

kategóriába sorolják. A Szövetségnek Pakisztánnal, Irakkal és Afganisztánnal kiemelt stratégiai kapcsolata van.¹⁷

Ausztrália és a NATO

A globális partnerek sorában kiemelkedő szerepe és jelentősége van Ausztráliának. A magas szintű politikai párbeszéd 2005-ben kezdődött, amikor Jaap de Hoop Scheffer NATO-főtitkár Ausztráliába látogatott. Alexander Downer ausztrál külügyminiszter 2005-ben és 2006-ben az Észak-atlanti Tanács ülésén szólalt fel. Stephen Smith külügyminiszter (később hadügyminiszter) 2008 decemberében ugyancsak felszólalt a Tanácsban. Kevin Rudd ausztrál miniszterelnök részt vett a 2008. áprilisi bukaresti csúcsertekezleten, külügyminiszterként pedig 2012 januárjában az Észak-atlanti Tanács ülésén. Bob Carr külügyminiszter részt vett a NATO külügyminiszterek és az ISAF-műveletekben résztvevő, a NATO szervezetébe nem tartozó országok tanácskozásán, 2012 áprilisában.

Ausztrália a NATO-műveletek egyik legfontosabb támogatója. Anders Fogh Rasmussen NATO-főtitkár az ausztrál miniszterelnökkel Julia Eileen Gillard-dal, 2010. október 4-én találkozott Brüsszelben.¹⁸ A brüsszeli találkozón a főtitkár jelezte, hogy az új stratégiai koncepcióban szélesíteni kívánja a NATO a globális partnerekkel való együttműködést.

Ausztrália az együttműködés elősegítése érdekében NATO-nagykövetet, katonai attasét és katonai képviselőt delegált a brüsszeli főparancsnokságra. Aláírta a NATO-val a minősített információk védelméről szóló megállapodást is.¹⁹ Az ausztrál miniszterelnök részt vett a chicagói csúcsertekezleten és egyike volt azon 13 ország képviselőinek, amelyek jelentős politikai, műveleti és pénzügyi támogatást nyújtanak a NATO számára, és amelyekkel a Szövetség a csúcstalálkozó idején leült tárgyalni.

Anders Fogh Rasmussen NATO-főtitkár 2012. június 13-án Ausztráliába látogatott, ahol kijelentette, hogy bár „... *Ausztrália és Új-Zéland bár földrajzilag távol fekszenek, de az értékek és az elkötelezettség tekintetében nagyon közel állnak...*” a Szövetséghez.²⁰

Ausztrália 2006. július 28-a óta vesz részt az ISAF-műveletben. A 130 236 fős ISAF-erőkben 1550 fővel az ausztrál az egyik legnagyobb kontingens, de Új-Zéland is 189 fővel járul hozzá az Afganisztán stabilizálását célzó műveletek sikeréhez.

¹⁷ Afghanistan Cooperation Program, és a Structured Cooperation Framework for Iraq keretében működik együtt a két országgal a NATO. Lásd még ISAF's Strategic Vision, Declaration by the Heads of State and Government of the Nations contributing to the UN-mandated NATO-led International Security Assistance Force (ISAF) in Afghanistan, 03 Apr. 2008, Bucharest, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8444.htm (Megnyitva 2012. június 17.)

¹⁸ Lásd Joint press point with NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen and the Prime Minister of Australia, Ms Julia Eileen Gillard, http://www.nato.int/cps/en/SID-161A62B2-8EA727C2/natolive/opinions_66567.htm, valamint NATO and Australia discuss new Strategic Concept and deeper partnership, <http://www.acus.org/natosource/nato-and-australia-discuss-new-strategic-concept-and-deeper-partnership> (Megnyitva 2012. június 17.)

¹⁹ Lásd NATO cooperation with Australia, http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/topics_48899.htm megnyitva 2012. június 17., A NATO-ausztrál kapcsolatokat megemlíti értékelésében Csányi Benedek: A NATO globális partnerei című írásában, 2011. június 08. <http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1040>, (Megnyitva 2012. június 17.)

²⁰ NATO and Australia – Partners in Security, Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the National Press Club, Canberra, Australia, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_88355.htm (Megnyitva 2012. június 17.)

Ausztrália 150 millió dollárral (88 millió euróval) támogatja az Afgán Nemzeti Hadsereg fejlesztési alapját (Afghan National Army Trust Fund), ezzel a legfontosabb támogatója a programnak. 315 375 euróval támogatja a műveletek utáni vészhelyzetek mérséklését szolgáló alapot (Post Operation Emergency Relief Fund – POERF). Jelen van a Fővárosi Regionális Parancsnokságon (Regional Command Capital – RCC) és a Déli Regionális Parancsnokságon (Regional Command South – RCS), Uruzgan tartományában, ahol Műveleti Tanácsadó és Összekötő Csoportot (Operational Mentor and Liaison Team – OMLT) és Tartományi Újjáépítési Csoportot (PRT) működtet, és átvette az amerikai parancsnokságtól az Afgán Nemzeti Hadsereg kiképzési, mentorálási szerepét.²¹ Az ausztrál különleges műveleti csoport (Australia's Special Operations Task Group) ugyancsak itt segíti az ISAF-műveletet.

Ausztrália részt vállal a NATO kalózkodás elleni munkacsoportjában és Szomáliai partjainál az Operation Ocean Shield_műveletben harcol a kalózkodás ellen.²² A katonai képességek fejlesztése, a közös képzés, kiképzés, és gyakorlatok, valamint a non-proliferációs, a tengeri- és kiberbiztonság, a terrorizmus, a kalózkodás elleni harc fontos együttműködési területek.

***

A NATO globális partnerségének célkitűzései, valamint Ausztrália ambíciói és érdekei jelentős egyezéseket mutatnak. Mivel Ausztrália vallja a Szövetség által képviselt alapvető értékeket, valamint modern demokráciaként stratégiai fekvése, helyzete és szerepe is kiváló, ezért alapvetően jó úton haladva, biztosítottak tűnik a NATO–Ausztrália globális partnerségi kapcsolatok jövője.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Active engagement in cooperative security: a more efficient and flexible partnership policy.

http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110415_110415-Partnership-Policy.pdf (Megnyitva 2012. június 18.)

Chicago Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012.
Robert M. Gates: Reflections on the status and future of the transatlantic alliance. Brussels, June 10, 2011.

<http://www.securitydefenceagenda.org/Contentnavigation/Activities/Activitiesoverview/tabid/1292/EventType/EventView/EventId/1070/EventDateID/1087/PageID/5141/Reflectionsonthestatusandfutureofthetransatlanticalliance.aspx>

Karl-Heinz Kamp: NATO's Chicago Summit. A thorny agenda. Research Paper, No. 70. November 2011, NATO Defence Collge, Rome p. 8.

Karl-Heinz Kamp: The Transatlantic Link after Chicago. NDC Research Report, NATO Defence Collge, Rome p. 5.

Lisbon Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon. November 20. 2010. p. 13.

²¹ NATO chief to visit Australia, <http://www.acus.org/natosource/nato-chief-visit-australia> (Megnyitva 2012. június 17.)

²² NATO cooperation with Australia, http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/topics_48899.htm Megnyitva 2012. június 17.

Hassan Mneimneh: The Arab Spring: A Victory for Islamism? Brussels Forum, Paper Series, March 2012, p. 5.

Rebecca R. Moore: Lisbon and the Evolution of NATO's New Partnership Policy. PERCEPTIONS. Spring 2012, Volume XVII, Number 1, pp. 55–74.

<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/RebeccaMoore2.pdf> Megnyitva 2012. június 17.

NATO 2020 – Shared leadership for a shared future'. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the Brussels Forum (with Q&A session). 23 Mar. 2012

Diego A. Ruiz Palmer: NATO's Political and Strategic Vision for Afghanistan. p. 15–20. In: 2nd Annual Baltic Conference on Defence, 18–19 September 2007. NATO in Afghanistan – Facing the Shortfalls and Measuring Success, Baltic Defence College, Tartu, Estonia, p 49.

Riga Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006.

Siposné Kecskeméthy Klára: A NATO szerepe a Mediterráneumban. Előadás. Mediterrán Világ Symposium VI. A NATO és az EU szerepvállalása a Mediterráneumban című konferencia, Budapest. Kézirat, p. 8.

Siposné Kecskeméthy Klára – Sipos Alexandra: A Földközi-tenger geopolitikai szerepe és jelentősége a múltban és napjainkban. Előadás. Elhangzott a Mediterrán Világ Symposium VII. Integráció és geopolitika a Balkánon és a Mediterráneumban című konferencián. Pécs, Kézirat, p. 8.

Stephen F. Szabo: The Pacific Pivot and the West. Brussels Forum, Paper Series, March 2012, p. 4.

Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization. Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19–20. November 2010, p. 40.

Szternák György: Lisszaboni csúcstalálkozó. Szakmai Szemle, 2011/1. szám, p. 5–22.

Towards NATO's Chicago Summit. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the European Policy Centre. Brussels, 30 Sep. 2011

Forrás: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_78600.htm

Varga Gergely: Stratégiai koncepciók a kezdetektől Lisszabonig. Nemzet és Biztonság, 2010. november, p. 16–25.

Siposné Kecskeméthy Klára:

A NATO PARTNERSÉGI KAPCSOLATAINAK ÁTTEKINTÉSE¹

Rezümé:

A cikk szerzője áttekintést nyújt a NATO partnerségi kapcsolatairól a hidegháború bejezése utáni időszakról napjainkig. A NATO 2011 áprilisában új hatékonyabb és rugalmasabb partnerségi politikát (Berlin Partnerségi Csomag) fogadott el. A partnerségi politika olyan új eszköztárat kínál a meglévő és a potenciális partnereknek, amely lehetővé teszi, hogy saját maguk alakíthassák a Szövetséghez fűződő kapcsolatrendszerüket. A NATO a Föld bármely kontinensén és régiójában fekvő állammal képes együttműködni a nemzetközi biztonság és bizalom erősítése érdekében. Az új partnerség több célt szolgál, így a NATO műveletek támogatását, a nemzetközi biztonság kiterjesztését, az egyes államok felkészülését a tagságra és a liberális demokratikus értékek védelmét.

Kulcsszavak:

Partnerség a Békéért; Euro-atlanti Partnerségi Tanács; Mediterrán Párbeszéd; Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés; partnerek a világban; Berlini Partnerségi Csomag

Klára Kecskeméthy Sipos:

NATO PARTNERSHIP RELATIONS REVIEW

Abstract:

The article gives us an overview of different NATO partner relations from the end of the Cold War until today. NATO adopted in April 2011 a new - Berlin Partnership Package - more efficient and flexible partnership policy. The new partnership policy offers tools for existing and potential partners to enable themselves to shape relations with the Alliance. The new partnership policy serve multiple functions, including supporting NATO's operations, enhancing international security, preparing states for membership and defending liberal democratic values.

The Alliance can work with any state located on any continent or region of the world in order to strengthen international security and trust.

Key words:

Partnership for Peace, Euro-Atlantic Partnership Council, Mediterranean Dialogue, Istanbul Cooperation Initiative, Partners across the Globe, Berlin Partnership Package

Az elmúlt két évtizedben a NATO a kooperatív biztonság érdekében, a partnerségi együttműködés keretében létrehozta a Partnerség a Békéért Programot, a Mediterrán Párbeszédet és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezést, stratégiai partnerséget alakított ki Oroszországgal, Ukrajnával és megkülönböztetett kapcsolatot Grúziával. Napjainkig a NATO a partnereivel együttműködésben nagy utat tett meg.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének (North Atlantic Treaty Organization, a továbbiakban NATO) alapokmányát 1949. április 4-én Washingtonban 12 ország írta alá: az Egyesült Államok, Kanada, Belgium, Dánia,

---

¹ A szerző 2012. november 8-án, a Honvéd Kulturális Központban, a Mindenki Hadtudománya című előadássorozat keretében elhangzott előadásának szerkesztett változata.

Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Izland, Luxemburg, Norvégia, Olaszország és Portugália. A szövetség fennállása óta többször bővült. A hidegháború idején, 1952-ben Görögország és Törökország csatlakozott a Szövetséghez. Németország 1955-ben vált tagországgá. Spanyolország 1982 csatlakozott.²

A hatvanhárom éve aláírt washingtoni szerződés a jelenlegitől alapjaiban eltérő katonai és politikai helyzetben született. Akkor az egyezmény aláírói a földrajzilag, és politikailag azonosítható nagyhatalom, a Szovjetunió részéről várható támadás elhárítására léptek szövetségre. A Szövetség létrehozásának célja a demokrácia, az egyéni szabadság és jog elvein alapuló szabadság, a közös örökség és a civilizáció védelme, a stabilitás és a jólét előmozdítása az észak-atlanti térségben volt. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete fennállásának első negyven évében meghatározó volt a világméretű hatalmi egyensúly fenntartása és a konfliktusok diplomáciai rendezése.

A washingtoni szerződés hatálya a mindenkori tagországok területére terjedt ki.³ A dokumentum 4. cikkelye rögzíti, hogy a felek tanácskoznak egymással, amennyiben bármelyik fél területi integritását, szuverenitását vagy biztonságát veszély fenyegeti.⁴

A közös védelem alapelvét a szerződés 5. cikkelyében rögzítették, amely szerint: *„egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek és megegyeznek abban, hogy amennyiben ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja a megtámadott Felet vagy Feleket”.*⁵

A második világháborút követően Magyarország számos, a régiókba tartozó országgal együtt szovjet befolyási övezetbe került. Az Amerikai Egyesült Államok, illetve a Szovjetunió vezette világrendszerek és katonai tömbjeik szembenállása 1991-ig, a Varsói Szerződés és a Szovjetunió felbomlásáig tartott.⁶

A Közép- és Kelet-Európában lezajlott politikai-gazdasági rendszerváltoztatás átalakította a szuverenitását visszanyert országok egykori ellenfeleikhez és egymáshoz való viszonyát. Az egykor szembenálló felek között lassú bizalomerősítő

² Az újraegyesített Németország hivatalosan 1990 óta tagja a szervezetnek. Ez jelentette a hidegháború vége utáni első bővítést (lásd a NATO honlapját). Ezt számos további bővítés követte 1999-ben, 2004-ben és 2009-ben.

³ Az eredeti szerződés 6. cikkelyében tüntették fel a tagországokat és egyéb területeit, amelyre a szerződés hatálya kiterjedt (Európa, Észak-Amerika, Franciaország algériai megyéi, Törökország területe és a Felek egyikének joghatósága alá tartozó, az észak-atlanti térségben a Ráktérítőtől északra fekvő szigetekre). A 6. cikkely szövegét 1963. január 16-án módosították. Eszerint a Szerződés ide vonatkozó kikötései 1962. július 3-ától nem alkalmazhatóak Franciaország korábbi algériai megyéire.

⁴ „A Felek tanácskozni fognak egymással valahányszor bármelyikük véleménye szerint a Felek egyikének területi épségét, politikai függetlenségét vagy biztonságát veszély fenyegeti.” A szerződés szövege a külügyminisztérium honlapján olvasható.

http://www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/NATO_dokumentumok/ (Megnyitva 2012. november 2.)

⁵ A szerződés szövegét lásd

http://www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/NATO_dokumentumok/ (megnyitva 2012. november 2.)

⁶ A szocialista blokk államai a Szovjetunióval az élen 1955-ben létrehozták a Varsói Szerződés (VSZ) katonai szövetséget. A VSZ tagállamai: Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Magyarország, Német Demokratikus Köztársaság, Lengyelország és Románia volt a Szovjetunió mellett.

és megbékélési folyamat kezdődött, a NATO partneri viszonyra törekedett a közép- és kelet-európai egykori szocialista országokkal.

A partnerségi együttműködés keretei

Az elmúlt két évtized viharos, gyorsan zajló eseményei azt eredményezték, hogy a csúcsértekezletek rendezésének gyakorisága felgyorsult a hidegháború éveihez képest. 1957 és 1989 között tizenegy csúcsértekezletet tartott a szövetség, 1990 és 2012 között tizennégyet (ld. 1. táblázat). A rendezvények fontosságát és jelentőségét azonban semmiképpen sem megrendezésük gyakorisága, hanem tartalmi jellemzői adják.

1. táblázat
NATO csúcsértekezletek 1957–2012 között

	Helyszín	IDŐPONT
1.	Párizs	1957. december 16–19.
2.	Brüsszel	1974. június 26.
3.	Brüsszel	1975. május 29–30.
4.	London	1977. május 10–11.
5.	Washington D.C.	1978. május 30–31.
6.	Bonn	1982. június 10.
7.	Brüsszel	1985. november 21.
8.	Brüsszel	1988. március 2–3.
10.	Brüsszel	1989. május 29–30.
11.	Brüsszel	1989. december 4.
12.	London	1990. július 5–6.
13.	Róma	1991. november 7–8.
14.	Brüsszel	1994. január 10–11.
15.	Párizs	1997. május 27.
16.	Madrid	1997. július 8–9.
17.	Washington D.C.	1999. április 23–24.
18.	Róma	2002. május 28.
19.	Prága	2002. november 21–22.
20.	Isztambul	2004. június 28–29.
21.	Riga	2006. november 28–29.
22.	Bukarest	2008. április 2–4.
23.	Strassburg-Kehl	2009. április 3–4.
24.	Lisszabon	2010. november 19–20.
25.	Chicago	2012. május 20–21.

A Közép- és Kelet-Európában végbement, alapvető változások hátterét és Európa megosztottsága megszűnésének lehetőségét tekintette át az 1989. decemberi brüsszeli csúcsértekezlet. A Berlieni Fal leomlása után a NATO megkezdte szerepének újragondolását, tárgyalni kezdett a volt szocialista tömb országaival.

Az 1990. júliusi londoni csúcsértekezleten közzétették a Szövetség átalakításáról szóló Londoni Nyilatkozatot. A NATO 1990. júliusi londoni nyilatkozata

fogalmazta meg először a Varsói Szerződés közép- és kelet-európai tagországaival történő együttműködésre vonatkozó elképzeléseket, a rendszeres katonai és diplomáciai kapcsolatok kialakítását. Ezek magukba foglalták a politikai és katonai tevékenységek széles spektrumát, beleértve az állandó diplomáciai kapcsolatok létesítését is. Ezt a folyamatot erősítette tovább az Észak-atlanti Tanács kopenhágai nyilatkozata.⁷

A Varsói Szerződés felbomlásával⁸ alapjaiban megváltozott Európa biztonsági helyzete. Bár ezzel a globális összeütközés, a két világrendszer összecsapásának veszélye megszűnt ugyan, de a világ egyáltalán nem vált egy csapásra biztonságosabbá.

Az átalakuló NATO 1991. évi római csúcstalálkozója új korszakot nyitott: a Szövetség a szélesebb értelemben vett euro-atlanti keretek között fogalmazta meg a feladatait és az erre vonatkozó politikáját. Az 1991. novemberi római csúcsertekezlet zárónyilatkozata létrehozta az *Észak-atlanti Együttműködési Tanácsot*⁹ (North Atlantic Cooperation Council – NACC), a NATO-tagállamok és a partnerországok párbeszéd fórumát, amely lényegében valamennyi európai országnak helyet biztosított.¹⁰ Az első történelmi jelentőségű tanácskozást 1991. december 20-án tartották meg. A Tanács, alapvető célja az volt, hogy elmélyítse az államok közötti kölcsönös megértést. A testület lehetőséget adott arra, hogy a tagországok és a partnerországok a békéről, a biztonságról és a stabilitásról tárgyaljanak. E keretek között tárgyalták meg a Szovjetunióban végbement változásokat, a jugoszláviai helyzetet, tették közé a békéről és együttműködésről szóló Római Deklarációt, valamint a NATO hidegháború utáni első nyilvános új stratégiai koncepcióját.¹¹

Fontos mérföldkőnek tekinthető az 1994. januári brüsszeli csúcstalálkozó. Bár közvetlen katonai konfliktus bekövetkezését nem valószínűsítették, továbbra is az V. cikkely szerinti tagországok védelme maradt az egyik legfontosabb alappillér. A Szövetség által is felismert realitás volt, hogy Európában, de mindenekelőtt a perifériákon számtalan válság és korlátozott konfliktus lehetséges. A csúcstalálkozó elfogadta azt az új szövetségi politikát, amely szerint a NATO-erők katonai alkalmazására a Szövetség területén kívül (out of area) is sor kerülhet. A szövetség elsődleges feladatának a közép- és kelet-európai térség biztonságpolitikai stabilizálását tekintette, a mediterrán térség csak másodlagos fontosságú volt a számára.

1994-ben a NATO és a mediterrán térség országai közötti együttműködés kezdetét jelentette a Mediterrán Párbeszéd (Mediterranean Dialogue, a továbbiakban MD) létrehozása.¹² A cél a regionális biztonság és stabilitás elősegítése, a jobb,

⁷ North Atlantic Council, London Declaration. July 5–6, 1990, par. 6–8.

⁸ A Varsói Szerződés 1991 júliusában szűnt meg.

⁹ 1997-ben ezt az Észak-atlanti Partnerségi Tanács váltotta fel.

¹⁰ 20 years ago: London Declaration marks birth of new NATO, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_64790.htm?selectedLocale=en (megnyitva 2012. október 31.), valamint Sorin Lungu NATO Cooperation with former Adversaries, Spring 1999 issue (Vol. IV, No. 2), American Diplomacy cikkét. http://www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_12/lungu_coop1.html (megnyitva 2012. november 3.) (Ld. a NATO hivatalos honlapját)

¹¹ The Alliance's New Strategic Concept, 07 Nov. 1991 – 08 Nov. 1991

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm (megnyitva 2012. október 21.)

¹² Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, The Brussels Summit Declaration, Brussels, 11 January 1994. p. 7.

kölcsönös megértés, valamint a NATO és a mediterrán országok közötti nézeteltérések kiküszöbölése volt.¹³

Partnerség a Békéért

A Partnerség a Békéért Programot (Partnership for Peace Program – PfP) a NATO 1994. januári brüsszeli csúcstalálkozóján tárgyalták meg, s tették a szervezet hivatalos programjává. A békepartnerség alap gondolatát az adta, hogy Európa minden államának felelőssége van a kontinens biztonságának szavatolásában és népeinek békés együttélésében.¹⁴ 1994 januárjában a NATO meghívta az Észak-atlanti Együttműködési Tanács résztvevő országait és az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia¹⁵ egyéb résztvevő államait, hogy csatlakozzanak a PfP-hez (ld. 2. táblázat).

2. táblázat
A Partnerség a Békéért keretprogramhoz csatlakozás időpontja

Ország	PfP tagság kezdete	Jelenlegi státusz
Albánia	1994. február 23.	2009. április 1. NATO-tag
Ausztria	1995. február 10.	
Azerbajdzsán	1994. május 04.	
Belorusszia	1995. január 11.	
Bosznia-Hercegovina	2006. december 14.	
Bulgária	1994. február. 14.	2004. március 29. NATO-tag
Csehország	1994. március 10.	1999. március 16. NATO-tag
Észtország	1994. február 3.	2004. március 29. NATO-tag
Finnország	1994. május 9.	
Grúzia	1994. március 23.	
Horvátország	2000. május 25.	2009. április 1. NATO-tag

¹³ Egyiptom, Izrael, Mauritánia és Marokkó a kezdetektől a tagja, Tunézia 1995 februárjában, Jordánia 1995 novemberében, Algéria 2000 februárjában csatlakozott. (Ld Siposné Kecskeméthy Klára: Security and cooperation through education and research in the Mediterranean Area – AARMS, Academic and Applied Research in Military Science, 2004. Issue 2, Volume 3. p. 295–304.)

¹⁴ Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council ("The Brussels Summit Declaration") 11 Jan. 1994, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24470.htm?mode=pressrelease (megnyitva 2012. október 23.)

„We have decided to launch an immediate and practical programme that will transform the relationship between NATO and participating states. This new programme goes beyond dialogue and cooperation to forge a real partnership - a Partnership for Peace. We invite the other states participating in the NACC, and other CSCE countries able and willing to contribute to this programme, to join with us in this Partnership. Active participation in the Partnership for Peace will play an important role in the evolutionary process of the expansion of NATO.”

¹⁵ Conference for Security Cooperation in Europe (CSCE), Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet az 1994. decemberi budapesti ülésekor Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetté (EBESZ) alakult. 57 tagja van, az összes európai ország és az Egyesült Államok, valamint Kanada is.

Írország	1999. december 1.	
Kazahsztán	1994. május 27.	
Kirgizisztán	1994. június 1.	
Lengyelország	1994. február 2.	1999. március 16. NATO-tag
Lettország	1994. február 14.	2004. március 29. NATO-tag
Litvánia	1994. január 27.	2004. március 29. NATO-tag
Macedónia	1995. november 15.	
Magyarország	1994. február 8.	1999. március 16. NATO-tag
Málta	1995. április 26.	
Moldova	1994. március 16.	
Montenegró	2006. december 14.	
Oroszország	1994. június 22.	
Örményország	1994. október 05.	
Románia	1994. január 26.	2004. március 29. NATO-tag
Svájc	1996. december 11.	
Svédország	1994. május 9.	
Szerbia	2006. december 14.	
Szlovákia	1994. február 09.	2004. március 29. NATO-tag
Szlovénia	1994. március 30.	2004. március 29. NATO-tag
Tadzsisztán	2002. február 20.	
Türkmenisztán	1994. május 10.	
Ukrajna	1994. február 8.	
Üzbegisztán	1994. július 13.	

Az átfogó biztonságpolitikai kezdeményezés célja az volt, hogy kibővítse és felgyorsítsa a politikai és a katonai együttműködést Európában. A kezdeményezés lehetőséget adott a NATO és a vele együttműködésre kész államok közötti kapcsolatok átalakítására, illetve arra hogy kellő felkészülés után bevonják a programban résztvevő országokat az Európa biztonságát veszélyeztető válságok kezelésbe.

A PfP keretén belül a NATO és az egyes partnerországok olyan együttműködési formákat alakítottak ki, amelyek tartalma az adott partnerország egyéni lehetőségeinek a legjobban megfelelt. A program elfogadása és az abban való részvétel egyben a tanulási folyamat nyitánya is volt a NATO-tagságot célként kitűző országok számára.

A PfP-program keretdokumentuma az alábbi fő feladatokat jelölte meg:

- a védelmi és költségvetési tervezés átláthatóságának megteremtése;

- a fegyveres erők demokratikus ellenőrzésének biztosítása;
- olyan katonai képességek megteremtése és fenntartása, amelyek lehetővé teszik az ENSZ és/vagy az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) irányításával végrehajtott műveletekben történő részvételt;
- a katonai együttműködési kapcsolatok fejlesztése, a közös tervezés, kiképzés végrehajtása, a békefenntartó, kutató-mentő, humanitárius és egyéb műveletek végrehajtása érdekében;
- az interoperabilitásra alkalmas erők hosszú távú fejlesztése a NATO-erőkkel való együttműködés érdekében.¹⁶

A szövetség 1995 szeptemberében adta ki a *Tanulmány a NATO bővítéséről* című dokumentumot,¹⁷ amelyben egyértelműen megfogalmazta a csatlakozni szándékozók számára a NATO-tagság elnyeréséhez szükséges politikai és katonai feltételeket. A tanulmány hat fejezetre tagozódik, az 1. fejezet a bővítés elveivel és célkitűzéseivel foglalkozik. A 2. fejezet azt taglalja, hogyan járulhat hozzá a bővítés az euro-atlanti térség stabilitásához és biztonságához, és hogyan segítheti elő az európai kontinens megosztottságának megszüntetését. A 3. fejezet a NACC és a PfP szerepét mutatja be a bővítési folyamatban, és megfogalmazza a PfP keretén belül az együttműködés területeit.¹⁸ A 4. fejezet azt elemzi, hogy a NATO bővítése milyen módon erősítheti a szervezet hatékonyságát annak érdekében, hogy az továbbra is képes legyen alapfunkciója, a békefenntartás és egyéb tevékenység végrehajtására, valamint hű maradjon a Washingtoni Szerződés alapelveihez és célkitűzéseire. Az 5. fejezet olyan fontos kérdésekkel foglalkozik, hogy milyen következményekkel jár a tagság az új tagok számára, beleértve a jogokat és kötelezettségeket, és mit kell tenniük a tagságra való felkészülés érdekében. A 6. fejezet részletezi a bővítési folyamat menetét, hivatkozással az alapszerződés 10. cikkelyére.¹⁹

A madridi csúcscrétekezleten (1997. július 8–9.) Csehországot, Magyarországot és Lengyelországot meghívták a csatlakozási tárgyalásokra; a szövetség megerősítette a 10. cikkely érvényességét, miszerint „*A Felek egyhangú megegyezéssel a Szerződéshez való csatlakozásra hívhatnak meg minden más európai államot, amely képes arra, hogy elősegítse a Szerződés elveinek továbbfejlesztését és hozzájáruljon az észak-atlanti térség biztonságához...*”, valamint a NATO nyitott ajtó politikáját (Open Door Policy). Ekkor került sor az Euro-

¹⁶ Partnership for Peace: Framework Document Issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council, 11. Jan. 1994, Brussels, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110b.htm> (megnyitva 2012. október 23.)

¹⁷ Study on NATO Enlargement, NATO HQ, Brussels, 03. September 1995. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24733.htm (megnyitva 2012. október 24.)

¹⁸ Ezek az alábbiak:

1. Demokratikus kontroll a hadsereg felett, a védelmi tervezés és költségvetés átláthatósága további fejlesztése, amely nagyban függ a partnerországok erőfeszítéseitől is.
2. A katonai és védelmi együttműködés fejlesztése annak érdekében, hogy a partnerországok a védelmi berendezésüket/intézményrendszerüket az új biztonsági környezetnek megfelelően alakítsák,
3. Katonai képességek/készültség növelése, békefenntartó, humanitárius és kutató-mentő és egyéb missziókban és tevékenységben történő részvétel érdekében.
4. Védelmi- és katonai együttműködésben a bizalom és az átláthatóság erősítés a szövetségesek és a partnerek között,
5. az interoperábilis erők mechanizmusainak fejlesztése a partnerek békefenntartó műveletek tervezésébe és végrehajtásába bevonása érdekében.

¹⁹ 10. cikkely: „*A Felek egyhangú megegyezéssel bármely más európai országot meghívhatnak a Szerződéshez való csatlakozásra, amely képes a Szerződés elveinek támogatására, és az észak-atlanti térség biztonságának hozzájárulására...*”.

atlanti Partnerségi Tanács (amely az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsot váltotta fel) csúcstalálkozóji szintű első tanácskozására.

Euro-atlanti Partnerségi Tanács

Az Euro-atlanti Partnerségi Tanács (Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC)²⁰ az euro-atlanti térség biztonsága és stabilitása erősítésének céljából 1997-ben létrehozott konzultatív fórum, amely a rendszeres párbeszéd mellett a gyakorlati együttműködés kerete a NATO tagállamok és partnerországok számára. Az együttműködés során a Szövetség lehetőséget biztosít arra, hogy a partnerországok saját igényeik szerint vegyenek részt mind a katonai, mind pedig a civil programokban.

Az évek során az EAPC azon közép-és kelet európai országok számára veszített korábbi jelentőségéből, amelyek vagy már csatlakoztak a NATO-hoz, vagy a velük közösen kidolgozott és végrehajtott Tagsági Akcióterv (Membership Action Plan – MAP)²¹ eredményeként a csatlakozás reális közelségébe kerültek. A kaukázusi, és közép-ázsiai országok, illetve a *fejlett ötök*²² (ti. Ausztria, Finnország, Írország, Svédország és Svájc) számára azonban a terület továbbra is fontos biztonságpolitikai kapcsolódási pontot jelent.

Az 1999. április 23–24-ei washingtoni csúcsértekezleten a tagországok megemlékeztek a NATO 50. évfordulójáról. A Cseh Köztársaság, Magyarország és Lengyelország immár teljes jogú tagországokként részt vettek az első csúcstalálkozójukon. A Szövetség elfogadta a Tagsági Akciótervet;²³ közzétették az új, átdolgozott stratégiai koncepciót;²⁴ az európai biztonsági és védelmi önállóság megerősítése érdekében elindították a „Védelmi képesség kezdeményezést” (Defence Capabilities Initiative – DCI).

A NATO állam- és kormányfői a prágai csúcsértekezleten (2002. november 21–22.) hét európai államot (Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia, Románia, Szlovákia és Szlovénia) hívtak meg a csatlakozási tárgyalások megkezdésére. A NATO-államok vezetői elfogadták a "Prágai képességcsomagot" (Prague Capabilities Commitment – PCC) azért, hogy a Szövetség katonai képességei bővüljenek.

A NATO modernizációs folyamatával egy időben a partnerségi együttműködés átalakítása is napirendre került. Egyetértettek abban, hogy a NATO átalakulásával párhuzamosan meg kell újítani a partnerségi (EAPC/PfP) kapcsolatokat is, jobban alkalmazkodva a kor kihívásaihoz és a partnerországok igényeihez. Ennek érdekében elfogadták a partnerség átfogó felülvizsgálatáról készült jelentést és a terrorizmus elleni küzdelemmel foglalkozó akciótervet.

Az isztambuli csúcstalálkozón (2004. június 28–29.) hét új ország csatlakozott a Szövetséghez, így 26-ra bővült a létszám. Az eredeti 24 partnerországból, immár

²⁰ Euro-Atlantic Partnership Council, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49276.htm (megnyitva 2012. október 23.)

²¹ Membership Action Plan (MAP) részletes információt lásd http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm (megnyitva 2012. október 23.)

²² A fejlett ötöket hívják még „Western Five” és „like-minded” országoknak is.

²³ A Tagsági Akcióterv, értelmében a tagjelölt országoknak minden évben le kell adniuk az aktualizált Éves Nemzeti Programot, amelyben öt fejezetet (a politikai és gazdasági, védelmi és katonai, erőforrással kapcsolatos, biztonsággal kapcsolatos és jogi ügyeket) kell részletezniük. A programról a szövetségesek egyenként konzultálnak a tagjelölt országokkal. Ezt az előzetes párbeszédet részletes megbeszélések követik a tagjelöltek fővárosaiban. A megbeszélések alapján minden egyes aspiráns ország előrehaladásáról egyéni jelentést írnak.

²⁴ The Alliance's Strategic Concept, 24 Apr. 1999, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm (megnyitva 2012. október 21.)

10 lett a NATO teljes jogú tagja. Isztambulban a NATO partnerségi politikájának új szakaszát indították el, amelynek jellemzői a több "egyenre szabott" együttműködés, nagyobb hangsúly a védelmi reformon, és kiemelt figyelem a Kaukázussal és Közép-Ázsiával való együttműködésre.²⁵

Isztambulban alakította át a NATO partnerséggé a Mediterrán Párbeszédet. Nyitott a szélesebb értelemben vett közel-keleti régió felé. Az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezést²⁶ (Istanbul Cooperation Initiative – ICI) 2004-ben alapították, amelynek fő célkitűzése a védelmi és biztonsági együttműködési kapcsolatok kiépítése volt a térségből csatlakozott országokkal (Egyesült Arab Emirátusok, Bahrein, Katar, Kuvait).²⁷ Bár mindkét kezdeményezés szerteágazó területeken működik együtt²⁸ a Szövetséggel, de a korlátozott eredményt felmutató Mediterrán Párbeszéd, és a stagnáló Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés áttekintése és alapvető reformja is elkerülhetetlenné vált az új politikai realitásoknak és kihívásoknak megfelelően.

A Szövetség stratégiai partnerei

Oroszország és Ukrajna a Szövetség két stratégia fontosságú partnere. Fontos helyet foglalnak el Európában, és szerepük meghatározó az európai biztonság szempontjából.

A NATO és Oroszország közötti kölcsönös kapcsolatok, együttműködés és biztonság alapító okiratának²⁹ aláírására 1997. május 27-én Párizsban került sor. Az okirat deklarálta, hogy az Orosz Föderáció és a NATO többé nem ellenségek. 1999-ben, a koszovói válság miatti nézeteltérés a NATO–orosz párbeszéd hivatalos megszakításához vezetett. A NATO és az Orosz Föderáció 2002. május 28-án, Rómában, Practica di Mare-ban hozta létre a NATO–Oroszország Tanácsot (NATO–Russia Council – NRC), amely az addigi NATO–Oroszország Állandó Közös Tanácsot (NATO–Russia Permanent Joint Council – PJC) váltotta fel. A tanácsban a felek egyenlő partnerként tárgyalnak. Annak ellenére, hogy Oroszország megkülönböztetett együttműködést tart fenn a NATO-val, nincsenek a szövetségi tagság elérése vonatkozó tervei.

A NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok 1991-ben, az ország függetlenségének kinyilvánítása után kezdődtek. Ukrajna 1994-ben az elsők között csatlakozott a Partnerség a Békéért Programhoz. Kezdetben semleges magatartást tanúsított és nem kereste a NATO-tagság lehetőségét.

²⁵ *Beyond Istanbul* – Speech by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer at the European Policy Centre, Brussels, 12 July, 2004. <http://www.nato.int/docu/speech/2004/s040712b.htm> (megnyitva 2012. október 23.)

²⁶ Istanbul Summit Com unique Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, 28 June 2004, p. 13.

²⁷ Ld. Siposné Kecskeméthy Klára: Mediterrán Párbeszéd a biztonság és az együttműködés erősítésében, *Hadtudomány*, XIV. évfolyam 2004. 2. szám, p. 90–97.; Siposné Kecskeméthy Klára: A NATO és a partnerországok kapcsolatai, *Hadtudomány* XV. évf. 2005. 2. szám p. 117–122.; Siposné Kecskeméthy Klára: A mediterrán térség az isztambuli csúcstalálkozó után, *Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum*, 2005. IX. évfolyam 2. szám p. 26–29.

²⁸ Hírszerzési és tengeri járőrözési együttműködés a Földközi-tengeren, katasztrófavédelem és polgári védelmi tervezés, aknamentesítés, békefenntartásban és a NATO gyakorlatokon való részvétel, harc a tömegpusztító fegyverek terjedése ellen, a drog-, fegyver- és emberkereskedelem megakadályozása, a terrorizmus elleni harc, oktatás és kiképzés, a civil-katonai együttműködés és védelmi tervezés támogatása.

²⁹ Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, 27 May, 1997 http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25468.htm (megnyitva 2012. október 12.)

1997 júliusában, Madridban a Szövetség és Ukrajna aláírták a megkülönböztetett partnerségről szóló szerződést,³⁰ és létrehozták a NATO–Ukrán Bizottságot. Az okiratban a Szövetség megerősítette Ukrajna szuverenitását, függetlenségét, valamint demokratikus és gazdasági fejlődésének támogatását, pozitívként értékelte Ukrajna atomsorompó egyezményhez csatlakozását, és a nukleáris robbanófejek kivonását az ország területéről. A 2008. évi bukaresti csúcsértekezlet csalódást jelentett az ország számára a Tagsági Akciótervhez történő meghívás elmaradása miatt, de a csúcsértekezlet záródokumentuma kihangsúlyozta, hogy Ukrajna NATO-tag lesz.

Ukrajna euro-atlanti integrációs törekvései 2010-ben az új külpolitika szerinti „non-bloc status” kimondásával megváltoztak. A dokumentum kizárja bármely katonai és politikai szövetséghez való csatlakozást, helyette az európai és regionális kollektív biztonsági rendszerben való részvétel, a szomszédos országokkal jó kapcsolat fenntartása, és az Európai Unió tagság a fő célkitűzés. A NATO-val és minden más szövetséggel, amellyel közősek az ország érdekei konstruktív együttműködésre, Oroszországgal pedig stratégiai partnerségre törekszik.³¹

A Szövetség megkülönböztetett jelentőségű kapcsolatot tart fenn Grúziával. Grúzia a PfP-keretdokumentumot 1994-ben írta alá. 1993-ban az ország csatlakozott ugyan a taskenti szerződéshez (Független Államok Közössége Kollektív Biztonsági Szerződés, Commonwealth of Independent States Collective Security Treaty), de tagságát nem hosszabbította meg. 2002 szeptemberében parlamenti határozatban nyilvánította ki a NATO-tagság célkitűzését. Bár a 2008. évi Bukaresti Csúcsértekezleten Grúzia nem kapott meghívást a Tagsági Akciótervhez történő csatlakozásra, de a csúcstalálkozó zárónyilatkozata kimondta, hogy Grúzia „NATO tagország lesz”.³²

2008 szeptemberében létrehozták a NATO–Grúzia Bizottságot (NATO–Georgia Commission – NGC), a politikai konzultációs és gyakorlati együttműködési fórumot, amely támogatja az ország politikai, gazdasági és a védelmi szektorhoz kapcsolódó reformjait és erőfeszítéseit.³³

A partnerségi kapcsolatok fejlődése során hatékony, az egyes országok, régiók érdekeit szem előtt tartó együttműködési formák alakultak ki. Célirányos, testreszabott regionális programok révén vált lehetővé, hogy az egyes országok biztonsági igényeinek leginkább megfelelő irányba mozduljon el az együttműködés.

A partnerországok rendkívül különbözők igényeik, érdekeik, képességeik, és földrajzi elhelyezkedésük szerint.³⁴ A fejlett ötöknek (Ausztria, Finnország, Írország, Svédország és Svájc), nem áll szándékukban csatlakozni a szövetséghez. Rendkívül jó példát szolgáltatnak arra, hogy a PfP-programban való aktív részvétel nem feltétlenül jelenti a teljes jogú tagság elérését. Bosznia-Hercegovina, Macedónia,

³⁰ Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine. 09 July, 1997 http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25457.htm (megnyitva 2012. október 12.)

³¹ Steven Pifer: Ukraine’s Foreign Policy: Losing its Balance, National Security and Defense. Razumkov Center, Kyiv, 2012 May

³² „NATO welcomes Ukraine’s and Georgia’s Euro-Atlantic aspirations for membership in NATO. We agreed today that these countries will become members of NATO.” Bucharest Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008 http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (megnyitva 2012. november 12.)

³³ NATO–Georgia Commission http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52131.htm (megnyitva 2012. november 15.)

³⁴ Simon, Jeffrey: Partnership for Peace: Charting a Course for a New Era, March 2004. Strategic Forum, No. 206. p. 1–14.

Montenegró képezik a Tagsági Akcióterv országokat, amelyek célkitűzése a NATO-tagság elérése. Földrajzi régiók szerint megkülönböztetjük a kaukázusi hármakat (Azerbajdzsán, Grúzia és Örményország), és közép-ázsiai ötöket (Kazahsztán, Kirgizisztán, Tadzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán).

A globális partnerek

Már a 2006. évi rigai csúcsértekezlet előtt felmerült egy Globális Partner Szervezet (Global Partnership Organization) létrehozása. A szövetségesek a globális partnerekkel kiépítendő együttműködés milyenségéről és mélységéről azonban eltérő nézeteket vallottak. Az Egyesült Államok és Nagy-Britannia volt a szószólója a NATO új globális partnerségi koncepciójának.

A globális partnerek (az ún. „like-minded”) közé azokat a demokratikus értékek valló országokat (például Ausztrália, Új-Zéland) sorolták, amelyek nem törekszenek a NATO-tagságra, de a Szövetség válságkezelési műveleteihez jelentős mértékben járulnak hozzá, kockáztatják katonáik életét, ennek ellenére nincs rálátásuk a döntéshozatalra és nem rendelkeznek beleszólással sem a döntésekbe, sem a műveletek tervezésébe.

Voltak azonban olyan tagországok (például Németország, Franciaország), amelyek a globális partnerség kialakítására vonatkozó javaslatot nem támogatták. A kelet- és közép-európai országok is aggódva figyelték a fejleményeket, mert a javaslat – megítélésük szerint – a régióról és a partnerségi politika eredeti célkitűzéséről terelte volna el a figyelmet.

A Szövetség globális partnereit (Global Partners – GP), a későbbiekben „partnerek a világban” (Partners Across the Globe – PAG) néven emlegették.³⁵ Éveknek kellett eltelnie ahhoz, hogy a felek közötti strukturált párbeszéd és együttműködés kialakulhasson.

Berlin Partnerségi Csomag

A NATO 2010. évi Stratégiai Koncepciója a Szövetség legfontosabb feladatának – a kollektív védelem biztosítása és válságkezelés mellett – a kooperatív biztonság megteremtését tekinti, amelyet a világ partnerországai és szervezetei kiterjedt hálózata segítségével ér el. A 2010. évi lisszaboni csúcsértekezleten döntés született arról, hogy áttekintik a partnerek a NATO-műveletekbe történő bevonásának politikai-katonai kereteit. Ezt olyan szándékkal tették, hogy a partnerek olyan „szervezeti jogosítványt” kapjanak, amely nagyobb befolyást engedne számukra a NATO-műveletek döntéshozatalába, a stratégia alakításába.³⁶

2011 áprilisában a NATO-külgyminiszterek *Berlini Partnerségi Csomag* megnevezéssel hatékonyabb és rugalmasabb partnerségi politikát fogadtak el.³⁷ Ez a

³⁵ Hívták őket a „négyeszeres NEM országok” csoportjának is (quadruple-non countries), ugyanis nem tagjai a Szövetségnek, a Partnerség a Békéért Programnak, a Mediterrán Párbeszédnek és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezésnek.

³⁶ A 2012. évi chicagói csúcsértekezlet idején a Szövetség képviselői leültek tárgyalni azzal a 13 kiemelt partnerországgal (Ausztrália, Ausztria, Egyesült Arab Emírátságok, Finnország, Grúzia, Japán, Jordánia, Katar, Koreai Köztársaság, Marokkó, Svédország, Svájc és Új-Zéland) delegáltjaival, amelyek politikai, műveleti és pénzügyi támogatást nyújtanak a NATO-műveletekhez. Megtárgyalták a műveletek tapasztalatait, a közös kiképzés és gyakorlatok alapvető fontosságúak az interoperabilitás, a műveleti képességek fejlesztése érdekében.

³⁷ Active engagement in cooperative security: a more efficient and flexible partnership policy, Berlin, April 15, 2011.

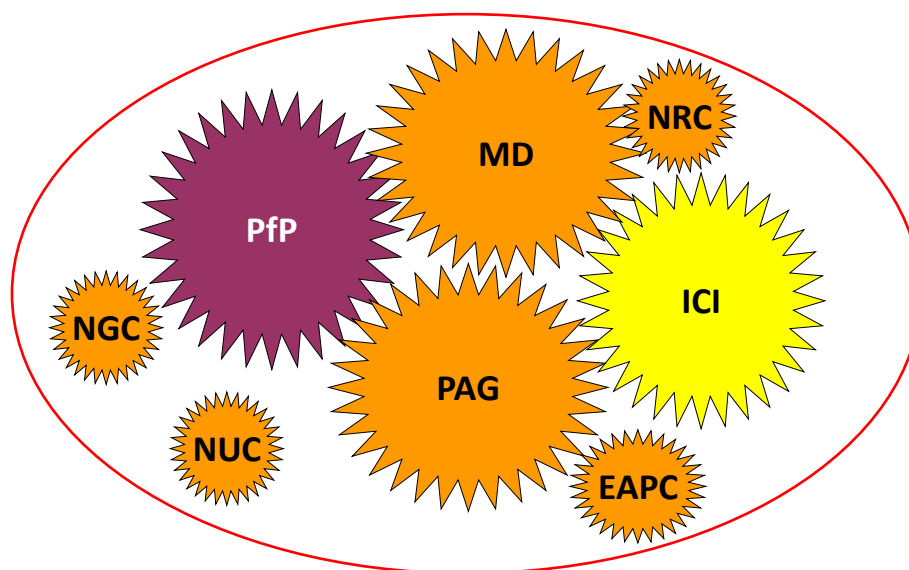
meglévő és a potenciális partnereknek lehetővé teszi, hogy az új eszköztárak révén saját maguk alakíthassák a NATO-hoz fűződő kapcsolatrendszerük milyenségét.³⁸ A dokumentum felsorolja a partnerségi politika stratégiai célkitűzéseit. Ezek – a dokumentum értelmében – a következők:

- az euro-atlanti és nemzetközi biztonság,
- a béke és stabilitás elősegítése,
- a regionális biztonság és együttműködés erősítése,
- demokratikus értékek és reformok,
- a NATO-műveletek és missziók támogatása,
- a NATO-csatlakozásban érdekelt partnerek felkészítése.

Az eddigi partnerségi szervezeti keretek (az Euro-atlanti Partnerségi Tanács, a PfP, a Mediterrán Párbeszéd és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés) és dokumentumok (az EAPC-alapdokumentum és a PfP-keretdokumentum) továbbra is változatlanok és érvényben maradnak.

A partnerségi kapcsolatok új rendszere

Partnerségi Együttműködési Menü

(PfP – Partnership for Peace, Partnerség a Békéért; EAPC – Euro-Atlantic Partnership Council, Euro-atlanti Partnerségi Tanács; MD – Mediterranean Dialogue, Mediterrán Párbeszéd, NRC – NATO-Russia Council, NATO-Oroszország Tanács; NUC – NATO-Ukraine Commission, NATO-Ukrán Bizottság; NGC – NATO-Georgia Commission, NATO-Grúzia Bizottság; ICI – Istanbul Cooperation Initiative, Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés; PAG – Partners across the Globe, Partnerek a világban)

1. ábra

A partnerségi kapcsolatok új rendszere

http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110415_110415-Partnership-Policy.pdf

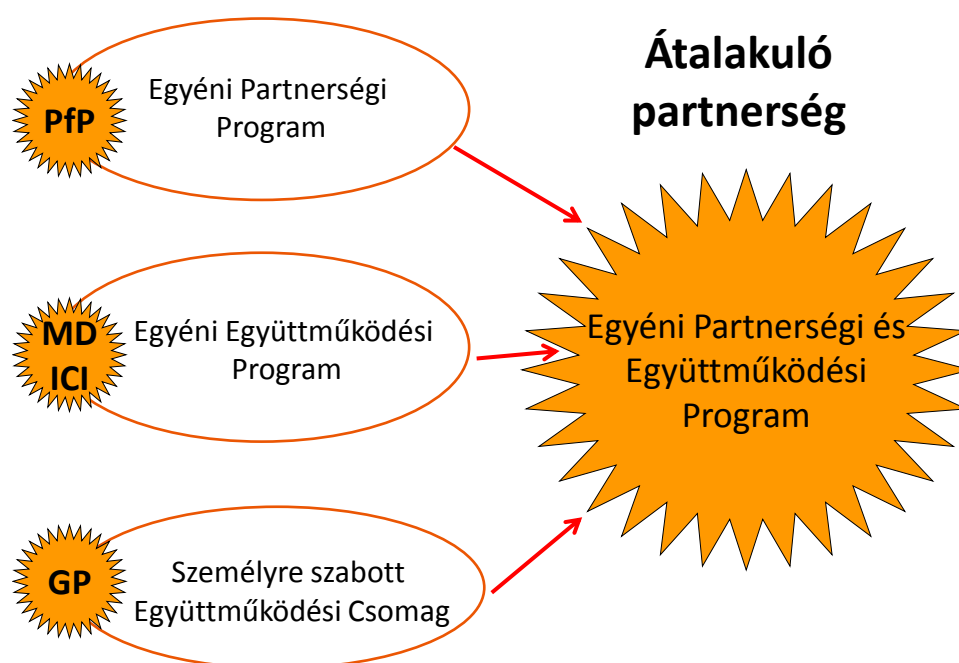
(Megnyitva 2012. november 23.)

³⁸ In Berlin, NATO Allies and Partners show unity and resolve on all fronts

http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_72775.htm? (megnyitva 2012. augusztus 12.)

(Szerkesztette: Siposné dr. Kecskeméthy Klára)

A Szövetség egyetlen Partnerségi Együttműködési Menüt (Partnership Cooperation Menu – PCC) és ún. belépő programként Egyéni Partnerségi és Együttműködési Programot (Individual Partnership and Cooperation Programme – IPCP) alakít ki (ld 1. ábra). Ez utóbbi felváltja az eddigi egyedi területekre specializált partnerségi programokat (a Pfp- és EAPC-tagoknak készült Egyéni Partnerségi Programot [Individual Partnership Programme – IPP]; a Mediterrán Párbeszéd és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés országai részére kialakított Egyéni Együttműködési Programot [Individual Cooperation Programme – ICP]; valamint a globális partnerek számára megalkotott Személyre szabott Együttműködési Csomagot [Tailored Cooperation Package – TCP])³⁹ (ld. 2. ábra).

2. ábra
Az átalakuló partnerség
(Szerkesztette: Siposné dr. Kecskeméthy Klára)

A Szövetség figyelembe veszi a partnerországok egyéni igényeit és törekvéseit, ezért a kibővített partnerségi politikában széleskörű politikai konzultációt, és gyakorlati együttműködést, a katonai oktatás, képzés és képességfejlesztés támogatását javasolták. A „28+n” rugalmas formula biztosítja a keretet a konzultációra és az együttműködésre.

A Partnerségi Akcióterv (Partnership Action Plan – PAP) és a Tervezési és Felülvizsgálati Folyamat (Planning and Review Process – PARP) nemcsak az Euroatlanti Partnerségi Tanács és a Pfp-országok számára lesz hozzáférhető, hanem az

³⁹ Rebecca R. Moore: Lisbon and the Evolution of NATO's New Partnership Policy. PERCEPTIONS, Spring 2012, Volume XVII, Number 1, pp. 55–74. <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/RebeccaMoore2.pdf> (Megnyitva 2012. június 19.)

Észak-atlanti Tanács egyedi döntése alapján bármely partnerország számára is. A Szövetség széleskörűen kívánja a jövőben alkalmazni:

- a NATO összekötő nagykövetségek (NATO Contact Point Embassy – CPE) hálózatának kiterjesztését,
- a partnerek felkérését, hogy állandó képviselet nyissanak Brüsszelben,
- a Trust Fund támogatását,
- együttműködést a NATO Tudomány a Békéért és Biztonságért Program (Science for Peace and Security Programme) keretében.

A Szövetség partnerségi programokra korlátozottan rendelkezésre álló erőforrásai pedig szükségessé teszik olyan prioritások felállítását, amelyben mérlegelik, hogy a partner szeretne-e csatlakozni a Szövetséghez, ugyanazokat az elveket és értékeket vallja-e, katonai, politikai és pénzügyi támogatást nyújt-e a NATO-műveletekhez, különleges stratégiai jelentősége van-e a NATO számára, rendelkezik-e a Szövetséggel kétoldalú kapcsolatokkal, és támogatja-e anyagilag is az együttműködést.

A 2012. évi chicagói csúcsertekezletet jelentőségteljes várakozások előzték meg. A 63. „születésnapját” ünneplő NATO számvetést készített arról, hogy mennyire sikeres és eredményes lényegét, jellegét és feladatrendszerét tekintve a szervezet. A csúcsertekezlet zárónyilatkozata sok szempontból volt figyelemre méltó. Egyrészt megerősítette a transzatlanti köteléket, az afganisztáni és koszovói elkötelezettséget, a sokrétű válságok/veszélyek kezeléséhez szükséges képességek kialakítását, számvetést készített a Szövetség feladatairól, válságkezelő misszióiról, programjairól, másrészt egyértelműen állást foglalt a Szövetség széleskörű partnerségi kapcsolatainak erősítéséről. Áttekintette a nemzetközi szervezetekhez (Európai Unió, ENSZ, EBESZ, Afrikai Unió) fűződő kapcsolatait, hiszen a partnerségi és együttműködési politika alapvető fontosságú a Szövetség céljai elérése és feladatai végrehajtása szempontjából.⁴⁰

* * *

Ma már a NATO a Föld bármely kontinensén és régiójában fekvő állammal képes együttműködni a közösen vallott demokratikus értékek és elvek mentén is, de a nemzetközi biztonság és bizalom erősítése érdekében is. A Berlin Partnerség Csomag hatékonyabb és rugalmasabb partnerségi politikát jelent, amely lehetővé teszi, hogy a meglévő és a potenciális partnerek meghatározzák a Szövetséghez fűződő kapcsolatrendszerüket a Partnerségi Együttműködési Menü, valamint az Egyéni Partnerségi és Együttműködési Program segítségével. Az új partnerség több célt szolgál. Így a NATO-műveletek támogatását, a nemzetközi biztonság kiterjesztését, az egyes államok felkészülését a tagságra és a liberális demokratikus értékek védelmét.

Az eltelt idő és a rendelkezésre álló tapasztalatok mutatják majd meg, hogy az egységes keretbe terelt sokszínű (eltérő földrajzi fekvés, történelem, kultúra, nyelv, gazdasági és technológiai szint, politikai prioritások, a fegyveres erők nagysága stb.) partnerországokkal kialakított együttműködés, hogyan és milyen módon működik.

---

⁴⁰ Chicago Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Active engagement in cooperative security: a more efficient and flexible partnership policy, Berlin, April 15, 2011.

http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110415_110415-Partnership-Policy.pdf (Megnyitva 2012. november 23.)

Chicago Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012.

Horbulin, Volodymyr: Ukraine-NATO relations in the context of euro-atlantic integration. National Security and Defense, No. 7 (43) 2003, p. 5–7.

Karl-Heinz Kamp: NATO's Chicago Summit. A thorny agenda, Research Paper, No. 70. November 2011, NATO Defence College, Rome p. 8.

Karl-Heinz Kamp: The Transatlantic Link after Chicago. NDC Research Report, May 2012, NATO Defence Collge, Rome p. 5.

Lisbon Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon, November 20. 2010. p. 13.

Monaco, Annalisa: Ten years on: is there a Future for the Partnership after NATO Enlargement ? NATO Notes, 2004, Vol. 6, No. 1, February, p. 5–7

Rebecca R. Moore: Lisbon and the Evolution of NATO's New Partnership Policy, Perceptions. Spring 2012, Volume XVII, Number 1, pp. 55–74.

<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/RebeccaMoore2.pdf> (Megnyitva 2012. június 19.)

NATO 2020 – Shared leadership for a shared future'. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the Brussels Forum (with Q&A session), 23 March, 2012 http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_85443.htm (megnyitva 2012. október 24.)

Pond, Susan: Understanding the PfP Tool. Kit NATO Review, 2004, No.1, Spring, 3 p. <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/english/art2.html> (megnyitva 2012. október 24.)

The Prague Summit and NATO's transformation: A Reader's Guide. Bruxelles, NATO, 2003. 110 p.

Riga Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006.

Sherr, James: Edging erratically forward. NATO Review, 2003. Autumn p. 4. <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue3/english/art4.html> (megnyitva 2012. október 25.)

Simon, Jeffrey: Partnership for Peace: Charting a Course for a New Era. March 2004. Strategic Forum, No. 206. p. 1–14.

Siposné Kecskeméthy Klára: A mediterrán térség jelentősége a Szövetség számára, In: Hadseregek a Mediterráneumban. Mediterrán Világ Szimpózium III. Veszprém konferencia, Pannon Egyetem MFTK – HM Zrínyi Kht.–Zrínyi Kiadó. – Veszprém – Budapest 2009. p. 1–12.

Siposné Kecskeméthy Klára: Kooperatív biztonság, partnerségi kapcsolatok a chicagói csúcserkeztet fényében. Felderítő Szemle, 2012. XI. évfolyam, 2. szám p. 42–52.

Siposné Kecskeméthy Klára: Globális partnerség, NATO-Ausztrália együttműködés. Hadtudomány online melléklete 2012. 1–2. szám XXII. évfolyam p. 1–8.

mhtt.eu/hadtudomany/2012_e_Kecskemethy_Klara.pdf (megnyitva 2012. október 23.)

Sorin Lungu NATO Cooperation with former Adversaries. Spring 1999 issue (Vol. IV, No. 2), American Diplomacy,

http://www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_12/lungu_coop1.html

(2012. november 3.)

Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19–20 November 2010, p. 40.

Szternák György: Lisszaboni csúcstalálkozó. Szakmai Szemle, 2011. 1. szám, p. 5–22.

Towards NATO's Chicago Summit, Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the European Policy Centre. Brussels, 30 Sep. 2011

Forrás: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_78600.htm(megnyitva 2012. október 10.)

Weaver, Robert: Continuing to build Security through Partnership. NATO Review, 2004, No.1, Spring, 2004. 3 p.

<http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/english/art1.html> (megnyitva 2012. november 2.)

Tömösváry Zsigmond

AZ EURÓPAI RAKÉTAVÉDELMI RENDSZER – KÉT NÉZŐPONTBÓL

Rezümé:

Az európai rakétavédelmi rendszer kiépítésének 2010 novemberében elfogadott koncepciója. Oroszország együttműködési készsége. A rendszer megvalósítására irányuló szembenálló álláspontok. A NATO aktuális ellenségképe, stratégiai partneri viszonyról kialakított felfogása. Kölcsönös készség a párbeszéd folytatására.

Kulcsszavak:

a NATO és Oroszország; európai rakétavédelmi rendszer; orosz nukleáris potenciál

Zsigmond Tömösváry:

EUROPEAN MISSILE DEFENSE SYSTEM – TWO PERSPECTIVE

Abstract:

The conception of the European missile defence system adopted in November, 2010. The Russian rediness for cooperation. The adverse points of view according to implementation of the system. The NATO's actual enemy image and approache to the strategic partnership. Mutual rediness to continue the dialogue.

Key words:

NATO and Russia, European Missile Defence System, Russian nuclear potencial

Igen érdekes és aktuális tájékoztatóra került sor 2011. október 27-én, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Tudós Kávézójában, a Magyar Hadtudományi Társaság Biztonságpolitikai Szakosztálya és Nemzetbiztonsági Szakosztálya közös szervezésében. Dr. Szternák György nyugállományú ezredes, egyetemi tanár az európai rakétavédelmi rendszerrel kapcsolatos kérdéskörrel tájékoztatta a népes hallgatóságot. Elmondta, hogy már három éve foglalkozik a témával és kutatja az európai rakétavédelmi rendszer kérdéskörének összefüggéseit. Kutatómunkájában komoly segítséget kapott Koós Gábortól, az egyetem szintén e kérdéskörrel foglalkozó tanáráról, akivel közösen több publikációt is megjelentettek a témában.

Véleménye szerint az elmúlt időszakban, de különösen 2009-et követően az Amerikai Egyesült Államok és az Oroszországi Föderáció, illetve a NATO és Oroszország közötti kapcsolatok egyik igen kritikus pontját éppen az európai rakétavédelmi rendszer koncepciójával és a rendszer egyes szervezeti elemeinek telepítésével kapcsolatos kérdéskör képezte.

*

A probléma gyökerei azonban egészen 1972-ig, a Hadászati Fegyverek Korlátozásáról Szóló Megállapodás¹ (Strategic Arms Limitation Treaty – SALT–1), illetve az ABM-szerződés² aláírásáig nyúlnak vissza. A két nagyhatalom akkori vezetői, *Richard Nixon*, az Egyesült Államok elnöke és *Leonyid Brezsnyev*, az SZKP

¹ A szerződést 1972. május 26-án írták alá Moszkvában és 1972. október 3-án lépett hatályba.

² Anti Ballistic Missile, a SALT–1 megállapodás egyik alkotó eleme

főitkára által aláírt szerződés rakétavédelemre vonatkozó részének értelmében mindkét nagyhatalom két-két rakétavédelmi rendszert tarthatott fenn: egyet-egyét a fővárosok körzetében, egyet-egyét pedig valamelyik – tetszőlegesen választott – rakétaindító bázis védelmére. A szerződésben foglaltak szerint a védett körzetek legfeljebb 150 kilométer sugarúak lehettek és maximum 100-100 rakétaindító állással és ugyancsak 100-100 darab rakétaelhárító rakétával, valamint korlátozott számú és hatósugarú radarállomással rendelkezettek.

A részes felek vállalták, hogy nem fejlesztenek ki tengeri, mobil szárazföldi, világűrbeli vagy légi támaszponttal rendelkező rakétaelhárító rendszereket, sem pedig olyan indító állásokat, amelyekről egynél több rakéta indítható. A szerződés rögzítette azt is, hogy a két nagyhatalom nem ad át rakétaelhárító rakétákat más államoknak, és nem helyeznek el ilyeneket saját területükön kívül. A szerződésben foglaltak betartását a két nagyhatalom erre kijelölt szervezetei katonai műholdjaikkal kölcsönösen ellenőrizték.

*

Az amerikai rakétavédelmi rendszer kiépítésében újabb fordulópontot jelentett az a tény, hogy *Ronald Reagan* elnök 1983. március 23-án meghirdette a „csillagháborús” jelzővel elhíresült programot: a Hadászati Védelmi Kezdeményezést (Strategic Defense Initiative – SDI). Ennek célja az volt, hogy szárazföldi rakétákkal, illetve űrben telepítendő eszközökkel (például lézerfegyverekkel) megakadályozza az ellenfél nukleáris tölteteket hordozó interkontinentális ballisztikus rakétáinak célba juttatását.

Már az SDI bejelentése is meglehetősen visszavetette Moszkva és Washington kapcsolatait. 1983. szeptember 1. után, a Koreai Légitársaság egyik Boeing-747-es utasszállító repülőgépének lelövését követően azonban a két nagyhatalom viszonya kimondottan feszültté vált. Közben fokozatosan korszerűsödött az Egyesült Államok légi és űrvédelmi rendszere (North American Aerospace Defense – NORAD), amely szárazföldi, légi és űrbeli telepítésű rakétákból és más eszközökből áll.³

A Szovjetunió, majd annak szétesését követően az Oroszországi Föderáció is nagy gondot fordított az ABM-szerződésben engedélyezett (vállalt) rakétaelhárító rendszerének folyamatos korszerűsítésére, és a két „fenntartható” rendszert alapvetően a KLUB-001K, az A-135 és az Sz-300V, majd később az Sz-400-as, illetve perspektívában az Sz-500-as típusú rakétakomplexumokra, valamint az Armaviri és Gabalai radarállomásokra építette, illetve építi.

*

Az európai rakétavédelmi rendszer kiépítésének koncepcióját – ami lényegében a globális amerikai rakétavédelmi rendszer harmadik eleme – a NATO lisszaboni csúcsértekezlete (2010. november 19–20.) fogadta el. Ennek értelmében az európai rakétavédelmi rendszer elemeit Lengyelországban (Redzikowo, SM-3 rakéták), Romániában (Deveselu, SM-3 rakéták) és Spanyolországban (ahol a Cadiz melletti

³ Ismertebb technikai eszközei: a MIM-104 Patriot közepes hatótávolságú légvédelmi rakéta, illetve ennek továbbfejlesztett változatai: a Patriot Advanced Capability-2 (PAC-2) és a PAC-3, a Ballisztikus Rakétaelhárító Rendszer (Terminal High Altitude Area Defense – THAAD), de olyan kisegítő elemek is fontos szerepet kapnak benne, mint az tengeri telepítésű radar (Sea-Based X-Band Radar – SBX), amely a szárazföldről indított rakétaelhárító rakéták célba juttatását segítik.

Rota haditengerészeti bázison négy, SM–3-as rakétákkal és Aegis rendszerrel felszerelt amerikai romboló állomások majd) telepítik. A kiegészítő radarrendszert Törökországban (Kürecik) és esetleg Grúziában tervezik elhelyezni. (Ez utóbbi esetében kérdéses, hogy miként reagálna rá Moszkva.)⁴

A rendszer elemeinek elhelyezéséhez szükséges megállapodásokat az amerikai kormány kötötte meg az érintett országok kormányaival. A tervek szerint 2020-ig Washington mintegy 400 rakétaelhárító légvédelmi rakétát helyez el az említett közép- és kelet-európai országok területén.

*

Még jóval a lisszaboni csúcs előtt, 2007-ben *Putyin*, akkori orosz elnök együttműködést ajánlott a rakétavédelem kérdéseiben *Bush* amerikai elnöknek. Nevezetesen azt, hogy az amerikai fél használhatja az orosz rakétavédelmi rendszer két korai előrejelző radarjának adatait a NATO által kiépítésre kerülő európai rakétavédelmi rendszerben. (Az orosz szakértők szerint ezekkel a rendszerekkel megfelelő ellenőrzés alatt tarthatók az esetleges iráni, vagy észak-koreai rakétaindítások.)

A Kelet- és Közép-Európában elhelyezésre tervezett elemek telepítésével kapcsolatban azonban Moszkva erőteljesen tiltakozott, azzal érvelve, hogy „*az elfogó rakéták telepítése kedvezőtlenül érinti az orosz stratégiai nukleáris erők alkalmazásának hatékonyságát*”. S bár a NATO és az Egyesült Államok vezető politikusai és katonai szakértői számtalan esetben hangsúlyozták, hogy a rendszer nem irányulna Oroszország ellen, moszkvai vezető szakértők és felelős politikusok, köztük maga *Medvegyev* elnök is többször kijelentették, hogy a rendszer telepítése – amennyiben abból Oroszországot kihagyják – negatív hatással lehet az egyébként 2009 óta alapvetően javuló tendenciát mutató orosz–amerikai, illetve az orosz–NATO kapcsolatokra. *Dmitrij Medvegyev* orosz elnök a parlamenthez intézett elnöki üzenetében azt is felvetette, hogy „*e kapcsolatok 2020-ra (ez a telepítés határideje) elérhetik a holtponzt, ami újabb, nemkívánatos mértékű fegyverkezési versenyt indíthat el, s mindez beláthatatlan következményekkel járhat*”.

Dmitrij Rogozin, az Oroszországi Föderáció NATO-hoz akkreditált nagykövete még a lisszaboni NATO-csúcsértekezlet előtt (és azóta többször) kifogásolta, hogy az európai rakétavédelmi rendszer egyes elemeit a Kalinyingrádi Terület közvetlen szomszédságába helyezték el és jogi garanciákat követelt arra vonatkozóan, hogy a telepítés nem Oroszország ellen irányul. *Szergej Lavrov* orosz külügyminiszter is úgy nyilatkozott, hogy „*a NATO nem veszélyezteti Oroszországot, de a kapcsolataikban vannak problémák*”. Azt viszont elvileg fontosnak tartja, hogy minden „részes félnek” legyen megfelelő garanciája arra, hogy a rakétavédelmi rendszer nem ellene irányul. A katonák is „hallatták szavukat” a kérdésben: *Nyikolaj Makarov* vezérezredes, az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek vezérkari főnöke kijelentette, hogy amennyiben az Észak-atlanti Szerződés Szervezete az Oroszországi Föderációval történő előzetes konzultáció nélkül építi ki az európai rakétavédelmi rendszert, vagy ebből a folyamatból kihagyná, azt Oroszország a nemzeti biztonságát ért fenyegetésként fogja értékelni. Vagyis úgy tűnik, hogy Moszkva fontos stratégiai és egyúttal bizalmi kérdésként fogja fel a telepítés körüli huzavonát.

⁴ Szóba került még egy radar esetleges bulgáriai telepítése, ezt azonban a bolgár védelmi miniszter – a nyilvánvaló orosz érzékenység miatt – cáfolta és jelezte, hogy országa anyagilag kész a rendszer költségeihez hozzájárulni.

*

Érdekes, hogy a Szövetségen belül is vannak „finomhangolási” problémák. *Barack Obama* elnök jelezte határozott szándékát az orosz féllel való konzultációra. Ugyanakkor *A. F. Rasmussen*, a NATO főtitkára, 2011 júniusában az INTERFAX orosz hírügynökségnek e kérdéskörben adott interjújában teljesen kizártnak tartotta egy, az oroszokkal közös rakétavédelmi rendszer létrehozását. Ő az úgynevezett „szektorális” védelmi rendszert támogatja, ami a külön NATO és az ugyancsak különálló orosz rendszer meghatározott mértékű és ellenőrzött információs összekapcsolását jelentené.

Az orosz fél álláspontja szerint viszont egy olyan egységes rendszert kell kiépíteni, amelyben az oroszországi elem azonos értékű részvétele eleve megakadályozza, hogy a rakétavédelmi rendszert az orosz hadászati rakéták felderítésére és megsemmisítésére használhassák fel. Az orosz szakértők véleménye szerint ehhez arra is szükség lenne, hogy mindkét fél azonos szempontok szerint értékelje a különböző olyan fenyegetéseket, amelyek szükségessé teszik a rendszer közös használatát.

*

Az orosz vezetés javaslatainak benyújtása után kormányzati szinten létre is hoztak szakértői csoportokat, amelyek olyan fontos kérdésekkel foglalkoztak, mint például a rakétaindítást előrejelző rendszerek közötti információcsere, közös rakétavédelmi gyakorlatok tervezése, a rakétavédelmi rendszerek fejlesztésének transzparenssé tétele. Ennek ellenére nem sikerült közös nevezőre jutni. *Alekszej Arbatov*, az Orosz Tudományos Akadémia Nemzetközi Biztonsági Kutatóintézetének igazgatója ennek okát alapvetően abban látja, hogy nem lehet a rakétavédelmi rendszer kérdését a felek katonapolitikájától és katonapolitikai kapcsolataitól elkülönített kontextusban vizsgálni. És egy ilyen tágabb kontextusban már jóval több az akadály, különösen az olyan kényes kérdésben, mint a rakétavédelmi rendszer.

Mindkét fél, de különösen az orosz szakértők igen nagy várakozással tekintettek a NATO–Oroszország Tanács (NATO–Russia Council – NRC) 2011. évi júniusi védelmi miniszteri szintű tanácskozása elé, ahol kiemelt napirendi pontként szerepelt a rakétavédelmi rendszerrel kapcsolatos kérdés rendezése. A felfokozott várakozás ellenére azonban nem sikerült előrelépni a kölcsönösen elfogadható megoldás irányába.

*

Arbatov megítélése szerint a kulcskérdés az Oroszországi Föderáció számára az, hogy a globális rakétavédelmi rendszer sikeresen felhasználható-e Oroszország ellen. A legismertebb orosz szakértőkre hivatkozva megállapítja: „*sem a jelenlegi, sem pedig a 10–15 éven belül továbbfejlesztett amerikai rakétavédelmi rendszer nem képes lényegesen befolyásolni az orosz nukleáris elrettentő potenciált*”.⁵

Oroszország elismeri, hogy a rakétafegyverek gyártási technológiája egyre több ország számára válik hozzáférhetővé és ugyancsak egyre többen mutatnak

---

⁵ A hivatkozott szakértők: *Viktor Jeszin* nyugállományú vezérezredes a Hadászati Rakétacsapatok Főtörzsének főnöke volt 1998-ig, *Vlagyimir Dvorkin* nyugállományú vezérőrnagy az Orosz Tudományos Akadémia Világgazdasági és Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének vezető szakértője, *Jurij Szolomonov*, állami díjas akadémikus, rakéta-főkonstruktor.

érdeklődést ezek beszerzése iránt. Fontosnak ítéli ezért megvizsgálni ezen országok motivációját és alaposan elemezni a rakétafegyverekhez való jutásuk kockázatait. A fentiekből adódó kihívások valós kockázattá válhatnak. Éppen ezért – a NATO és az Oroszországi Föderáció által a lisszaboni csúcson közösen vállalt kötelezettségnek megfelelően – az európai rakétavédelmi rendszernek az egyenlő részvételen és valamennyi ország közös és oszthatatlan biztonságán kell alapulnia. Egy közös európai rakétavédelmi rendszer elkerülhetetlenül szükségtelenné teszi az egymás elleni katonai tervezést, ami végső soron a kölcsönös bizalom erősítését szolgálja.

Ha megnézzük a NATO 2010. novemberi lisszaboni csúcserkeztetén elfogadott közös álláspontot, akkor azt látjuk, hogy a Szövetség fő veszélyforrásként nem a hagyományos értelemben vett államokat jelölte meg, hanem a terrorista szervezeteket, az atom- és tömegpusztító fegyverek elterjedését, míg a korábbi „ellenségképként” kezelt országokkal „stratégiai partneri” viszonyt kell kialakítani.

Rogozin nagykövet ezzel összefüggésben az amerikai The International Herald Tribune című lapnak adott interjújában hangsúlyozta, hogy az Oroszországi Föderáció a NATO-val a rakétavédelem területén kialakított együttműködést az Észak-atlanti Szövetséggel kialakítandó stratégiai partnerség közbeeső állomásának tekinti. Egy valós, kölcsönös bizalmon és őszinteségen alapuló együttműködés ezen a fontos területen hozzásegítheti mindkét felet ahhoz, hogy végérvényesen megszabaduljanak a hidegháború alatt kialakult kölcsönös gyanakvástól. Vagyis *„valamennyiünk meglévő közös erőforrásának felhasználásával olyan hatékony és finanszírozható rendszert kell kialakítani, amely képes megvédeni Európa valamennyi országát”*.⁶

Egyes orosz szakértők pedig egyenesen megalapozatlannak tekintik azt a feltevést, hogy az európai rakétavédelmi rendszer fenyegetést jelent Oroszország biztonságára. *Alekszander Hramcsihin*, a Politikai és Katonai Elemző Központ igazgatója például azt állítja, hogy a közép- és kelet-európai országokba telepített amerikai (NATO) rakétaelhárító rakéták technikai paramétereik miatt nem képesek „elérni” az orosz stratégiai rakéták indító körleteit. *„Oroszország méretei a rakétavédelmi rendszerünk leghatékonyabb eszköze”*⁷ – állítja. Egyébként is az a véleménye, hogy értelmetlenség Oroszország elleni fenyegetésről beszélni akkor, amikor még ki sem épült az európai rakétavédelmi rendszernek a NATO által Lengyelországban létrehozni tervezett eleme.

A megegyezés esélyeiről szólva pozitív fejleménynek tartja, hogy az utóbbi két évben lényegesen javultak az orosz–amerikai politikai kapcsolatok. *„Az amerikaiak pragmatikus emberek, akik nem tesznek olyan lépéseket, amelyek katasztrófának tennék ki saját országukat, legfeljebb csak végszükség esetén. Jelenleg ilyenről nincs szó”*.⁸ Mindez kedvezőbb feltételeket biztosíthat ahhoz, hogy az érintett felek a globális és az európai telepítésű rakétavédelmi rendszer legfontosabb kérdéseiben kompromisszumra juthassanak. Ha ez nem sikerülne, az nagyobb veszteség lenne Oroszország, mint az amerikaiak számára, mert egy új fegyverkezési versenyt indítana el a két fél között, és ez nem áll egyik fél érdekében sem. Ugyanakkor nem lát esélyt a kapcsolatok olyan mértékű gyors javulására, ami eltüntetné a hosszú idő alatt felhalmozódott bizalmatlanságot – bár ez lenne az egyedüli megoldás –,

⁶ Dmitrij Rogozin NATO-hoz akkreditált orosz nagykövet interjúja a The International Herald Tribune lapnak (Egyesült Államok)

⁷ A. Hramcsihin: Komu bugyet ploho, jeszli nye dogovorimszja. Nyezaviszimaja Gazeta, Nyezaviszimoje Vojennoje Obozrenyje, 2011. 06. 03.

⁸ U. o.

szerinte még folytatódik az értelmetlen viták sorozata a rakétavédelmi rendszer kérdéseiben.

Hramcsihin megerősíti azt a korábbi, jól ismert orosz álláspontot is, mely szerint „a koncepcionális válságban lévő NATO-n” belül a rakétavédelmi rendszer kérdésköre lehetőséget biztosítana az európai amerikai jelenlét meghosszabbítására.

*

Végezetül feltétlenül meg kell említeni azt a szokatlanul kemény hangú Medvegyev-nyilatkozatot, amellyel 2011. november utolsó hetében fordult az orosz állampolgárokhoz az Egyesült Államok és a NATO európai rakétavédelmi rendszere kiépítésével kapcsolatos elképzelései miatt. Megítélése szerint a Washington által kezdeményezett és létrehozásra tervezett rakétavédelmi rendszer perspektívában fenyegetést jelent az Oroszország európai területén telepített stratégiai nukleáris erők számára. Éppen ezért néhány konkrét lépésre adott utasítást a honvédelmi miniszternek ezzel kapcsolatban. Nevezetesen, hogy:

- haladéktalanul (gyakorlatilag még decemberben) állítsák hadrendbe a Kalinyingrádi Területen épített, rakétatámadást előrejelző rádiólokációs állomást;
- a közeljövőben erősítsék meg a hadászati rakétakomplexumok légvédelmi rendszereit és gyorsítsák fel az Sz-400-as „Triumpf” légvédelmi rakétakomplexumok rendszerbe állítását;
- a hadászati rakétacsapatoknál és a haditengerészeti flottánál fokozatosan állítsák rendszerbe az új, 3–6 (RSz-24 „Jarsz”), illetve 6–10 (RSzM-56 „Bulava”) egyéni vezérlésű robbanófejjel ellátott korszerű rakétákat;
- erősítsék meg, illetve fokozzák a rádióelektronikai hadviselés olyan eszközeinek fejlesztését, amelyek képesek blokkolni a rakétavédelmi rendszer irányító informatikai rendszereit.

Amennyiben a fenti intézkedések nem bizonyulnának elegendőnek, akkor az elnök utasítást ad az „Iszkander” hadműveleti-harcászati rakétakomplexum Kalinyingrádi Területen (Pionyerszkij település) történő rendszerbe állítására. (Egy Iszkander-M típusú rakétákkal felszerelt dandárt már korábban telepítettek a Leningrádi Területen.) Az események Oroszország számára kedvezőtlen alakulása esetén az elnök kilátásba helyezte a START-3 szerződésből történő kilépést is. Jelezte, hogy a fenti lépések a jelenlegi amerikai és NATO-szándékok megvalósításával párhuzamosan, lépésről-lépésre kerülnek bevezetésre.

Sok szakértő vitatja a szokatlanul kemény hang indokoltságát és inkább azt hangsúlyozzák (amire egyébként Medvegyev is utalt), hogy Oroszország továbbra is kész a konstruktív párbeszédre, ha erre van fogadókészség az Egyesült Államok, illetve a NATO részéről.

*

Figyelembe véve Medvegyev elnök utolsó nyilatkozatát – amely részben betudható a választási kampány kezdetének is –, úgy tűnik, hogy az európai rakétavédelmi rendszer létrehozását mind az orosz szakértők, mind pedig a hivatalos politikai szereplők már elvileg elfogadják. (Különösen azt követően, hogy az Egyesült Államok világossá tette: mindenképpen létre kívánja hozni azt.)

A viták alapvetően a létrehozás módjában csúcsosodnak ki. Ennek két fő eleme rajzolódik ki világosan:

- az amerikai álláspont szerint két önálló rendszerre van szükség, amelyeket egy információs központ segítségével kapcsolnának össze;
- az orosz fél ragaszkodik az egységes, közös rendszerhez mondván, hogy csakis ebben látna garanciát arra vonatkozóan, hogy a rendszer létrehozása nem irányul Oroszország ellen.

Mindkét változat azonban – éppen a rendszerben megjelenő, közösen, azonos szempontok alapján értékelendő, rendkívül bizalmas jellegű információk miatt – a kölcsönös bizalom jelenleginél lényegesen magasabb szintjét feltételezi. S hogy ennek kiépítése előtt remélhetőleg mégsem tornyosulnak áthághatatlan akadályok, arra éppen *Ioana Lungescu* NATO-szóvivő Medvegyev kemény hangú elnöki megnyilvánulását követő nyilatkozata adhat reményt. Lungescu szerint a NATO üdvözli azt a tényt, hogy Medvegyev elnök „nem zárta be az ajtót” és kész folytatni a párbeszédet az Egyesült Államokkal és a NATO-val az európai rakétavédelmi rendszer és a stratégiai partnerség formálásának kérdéseiben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Koós Gábor – Szternák György: Az európai rakétavédelmi rendszer (vázlatalbum) ZMNE Hadtudományi Kar, 2011.

Alekszej Arbatov: Szovmesztnoje PVO nyikak nye polucsajetszja. Nyezaviszimoje Vojennoje Obozrenyje, 17. 06. 2011.

A. Tazehulahov: Appendiksz Evro PRO grozit osztrim voszpolenyijem. Nyezaviszimaja Gazeta, 26. 08. 2011.

Vlagyimir Kozin: Evro PRO: to be or not to be. Nyezaviszimoje Vojennoje Obozrenyje, 14. 10. 2014.

V. Litovkin – A. Gyerjabin: Iszkanderi "navogyatszja na EvroPRO". Nyezaviszimoje Vojennoje Obozrenyje, 02. 12. 2011.

Nikolas Busse: NATO und Russland erzielen keine Einigung. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 08.12. 2011.

Schmidt Imre

A NEM HAGYOMÁNYOS MÓDON ELŐÁLLÍTOTT ÉS ALKALMAZOTT ROBBANÓESZKÖZÖK ELLENI TEVÉKENYSÉG ÉS AZ ERŐK MEGÓVÁSA ÖSSZEFÜGGÉSE

Rezümé:

A szerző tanulmányában az IED-ellentevékenységek és az erők megóvása közötti összefüggéseket vizsgálja a vonatkozó doktrinális háttér alapján. Bizonyítja, miért téves az a nézet, mely alapján a C-IED a magyar katonai terminológiában az erők megóvásának alapvetően műszaki kérdéskörként terjedt el.

Kulcsszavak:

C-IED, harci támogatás, erők megóvása, IED-hálózat

Imre Schmidt

RELATIONSHIP BETWEEN C-IED AND FORCE PROTECTION

Abstract:

The author examines the relationship and correlations between Counteractivities of Improvised Explosive Devices and Force Protection based on the relevant doctrinal background. He denies the wide-spread misbelief upon C-IED as it was only engineer segment of force protection.

Key words:

C-IED, combat support, force protection, IED network

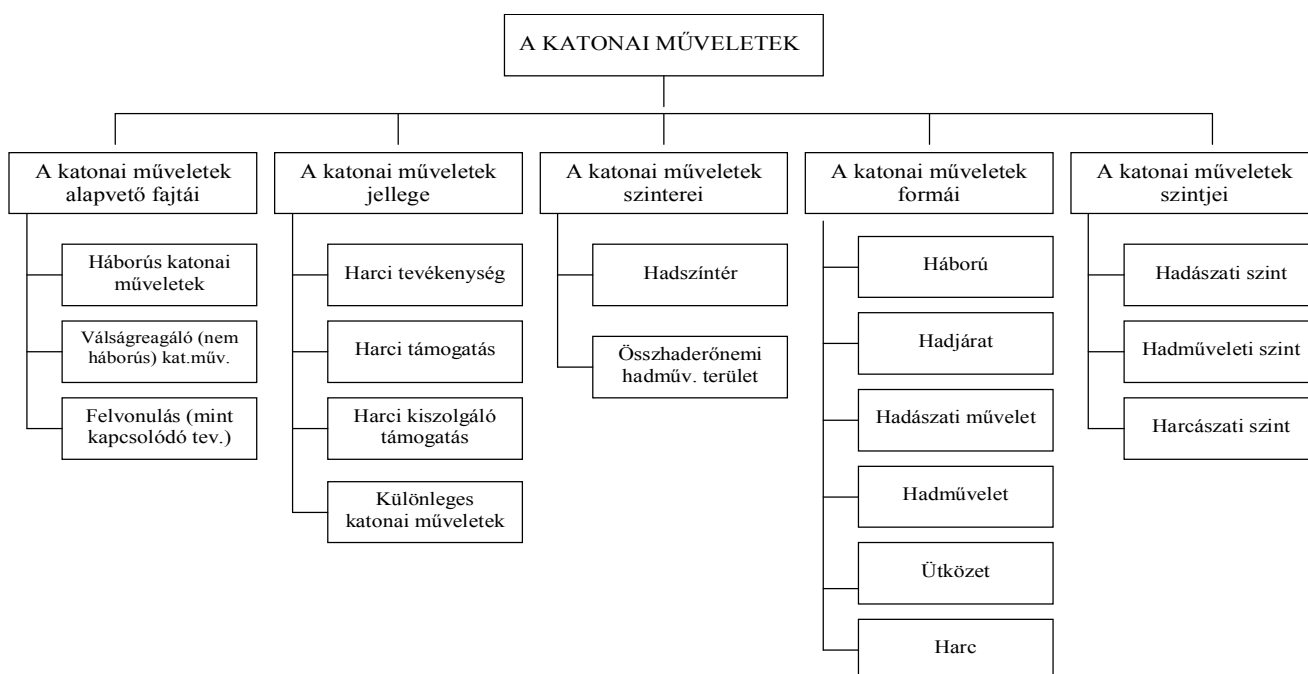
A hadviselés karaktere változik, fejlődik, egyre összetettebbé és még inkább aszimmetrikussá válik, mióta ellenfeleink már nem tisztán meghatározhatóak az egyre komplexebbé váló geopolitikai és geostratégiai helyzetben. Továbbra is szembenézünk a hagyományos fegyveres erők, irreguláris erők, lázadók és bűnöző hálózatok keverékével, úgyszintén a nem állami szereplőkkel, ellenséges nemzetközi csoportokkal, amelyek elvegyülnek a népességgel. Ellenfeleink nem törekednek arra, hogy konvencionális eszközökkel harcoljanak ellenünk. Az a céljuk, hogy kihasználják a gyengeségeinket, amihez csúcstechnológiájú vagy éppen kezdetleges, improvizált eljárásokat alkalmaznak.

A rögtönzött robbantószerkezetek (improvised explosive device – IED) alkalmazása lehetővé tette az ellenfél számára, hogy döntő módon történő harcba bocsátkozás nélkül csapjon le. Bár ezek az eszközök igen egyszerűek is lehetnek, a modern elektronika alkalmazásával kifinomultakká váltak, ráadásul az előállításukhoz szükséges alkatrészek olcsók és széles körben elérhetőek. Mindennek eredményeképpen az IED rövid idő alatt a gyengék fegyverválasztása lett az erőssel szemben, használata pedig annyira elterjedté vált, hogy az immár globális és maradandó fenyegetésnek tekinthető.

Tanulmányomban bemutatom a C-IED-tevékenységek alapjait, annak kapcsolódását a harctámogatáson belül az erők védelméhez és bizonyítani fogom, miért hibás az a nézet, mely szerint a C-IED csupán egyszerű műszaki probléma.

A harci támogatás helye a katonai műveletek rendszerében

A hadtudományi kutatók valamikor a 18. század során jutottak arra a következtetésre, hogy a harcban meghatározó jelentőségű a fegyvernemek egymást támogató tevékenysége. Fontos feladatként értékelték a szárnyak, az elsáncolt csapatok és a menet biztosítását az ellenség bármilyen váratlan támadása esetére. Ennek a megkülönböztetésnek a figyelembevételével fejlődtek tovább a *támogatás* és ettől elkülönülten a harchoz és a harccal kapcsolatos tevékenységekhez kapcsolódóan a *fedezőt biztosítás* fogalmi. A katonai műveletek rendszerében azok többféle csoportosítása és felosztása létezik (ld. 1. ábra).¹

1. ábra

A katonai műveletek csoportosítása

(Forrás: prof. dr. Szendy István ezredes 2011. február 23-án, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen tartott előadásának illusztrációja)

A katonai műveletek jellege szerint megkülönböztetjük a harci tevékenységeket, a támogató tevékenységeket, valamint a különleges katonai műveleteket.

A támogatás fajtája lehet *harci támogatás* és *harci kiszolgáló támogatás*. A harctámogatás (ti. a harc közvetlen támogatása) a harcászati kategóriába sorolt szervezetek fegyveres összeütközés folyamatában való kiegészítése, erősítése, segítése és megóvása a küldetésalapú támogatás-vezetés megvalósításával. Végezhetik az adott katonai kötelék saját, szervezetszerű elemei, átalárendelt megerősítő vagy kijelölt támogató elemek.

A *harci támogatás* a támogatott harci erő vagy harci támogató erő feladata végrehajtásának felderítési adatokkal, illetve tűzzel való támogatását; manővere végrehajtásának szabadságát és az ellenség mozgásának korlátozását; a szárazföldi

csapatok égvédelmét, a vegyi, biológiai, radiológiai, és nukleáris fegyverek elleni védelmet, az elektronikai, információs, a vezetési, irányítási, lélektani hadviselést, valamint a polgári-katonai együttműködést, és a tömegtájékoztatást foglalja magába.

Az erők megóvásának jellemzői, feladatai.

A műveleti környezetnek legtöbbször nincs frontvonala és háterszága, a szembenálló fél viszont mindenhol kihasználja a szövetséges erők gyengeségeit saját kapacitásának maximális hatékonyságával. A biztonság ezért az egyik fundamentum minden katonai műveletben. A túlélőképesség, az erők megóvása alapvető műveleti követelmény. Az erők megóvása – éppen ezért – úgy definiálható, mint *valamennyi rendszabály és eljárás összessége, ami minimalizálja a személyi állomány, a létesítmények, a felszerelés és az egész művelet sebezhetőségét minden körülmények között és bármely fenyegetéstől, megőrizve a haderő cselekvési szabadságát és hadműveleti hatékonyságát.*ⁱⁱ

Az erők megóvása összhaderőnemi feladat. Tágabb értelmezésben a biztonság garantálását jelenti minden időben és helyzetben. Szűkebb értelmezésben a harctevékenységet éppen nem folytató katonai kötelék megóvását jelenti olyankor, amikor az a műveleti területre való felvonulást végzi vagy ott menetet, átcsoportosítást, kivonást, felelősségi terület átadás-átvételt (váltást) hajt végre. Harctevékenység során az általános szabályok és alaprendeltetés szerinti harci és harci támogatási feladatok végrehajtása biztosítja az erők megóvását.

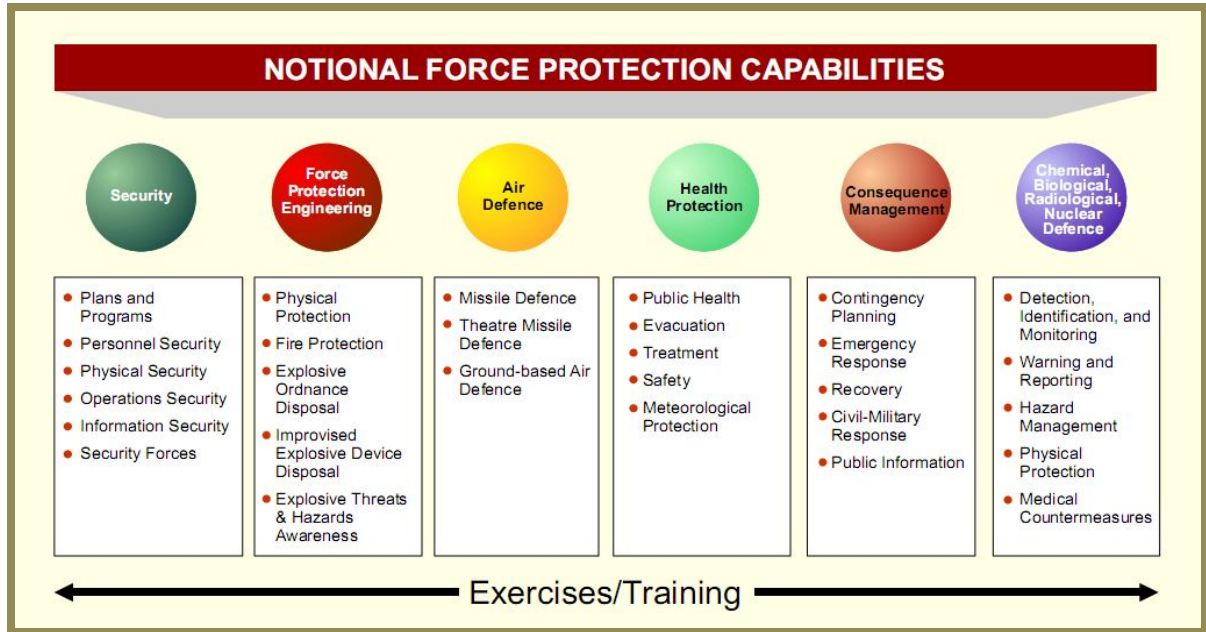
Az erők megóvásának szövetséges összhaderőnemi doktrínája, az AJP-3.14 a potenciális fenyegetettséget négy különböző szintű kategóriába sorolja. Ezek az *alacsony, a közepes, a jelentős és magas fenyegetettségű* környezet.

Az alárendelt parancsnokok növelhetik a képességszintjüket és a kialakult műveleti helyzet alapján szigorúbb rendszabályokat adhatnak ki. Nem csökkenthetik azonban az előjáró által meghatározott, az erők megóvásával kapcsolatos rendelkezések szintjét előzetes jóváhagyás nélkül. Összhaderőnemi, koalíciós és többnemzeti műveletekben az erők megóvására átfogó tervet adnak ki.

A szűkebb értelmezésben használt „erők megóvása” fogalom a következő területeket foglalja magába.ⁱⁱⁱ

- személyi biztonság (beléptetés, egyéni védőeszközök, megelőző rendszabályok, általános biztonsági rendszabályok);
- műszaki biztonság (az elhelyezés fizikai biztonsága, tűzvédelem, tűzszerezés-mentesítés, improvizált robbanószerkezetek és robbanócsapdák elleni védelem, robbantási fenyegetésekre és veszélyeztetésre való felkészültség);
- légvédelem (védekezés nagytávolságú és hadszíntéri rakéták okozta fenyegetés ellen, földi telepítésű légvédelmi eszközök készenlétben tartása);
- egészségvédelem (általános egészség-megőrzési rendszabályok, sebesültszállítás és gyógykezelés megszervezése, védekezés a szélsőséges időjárás behatásai ellen);
- következmények felszámolása (veszélyhelyzetekre vonatkozó tervek, felkészülés szükséghelyzetben való tevékenységre, kiürítés, polgári-katonai együttműködés, a nyilvánosság tájékoztatása);
- vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris védelem (folyamatos megfigyelés, kimutatás, azonosítás, riasztás és jelentés, veszélyhelyzet felszámolásának irányítása, fizikai védelem, egészségügyi ellenintézkedések).

Az összetevők mindegyike végrehajtható egyedileg is, azonban a legjobb eredmény akkor érhető el, ha ezeket a különálló elemeket integráltan alkalmazzák.

2. ábra
Az erők védelmének felosztása
(Forrás: AJP-3.14, 1. fejezet, 0108, 21. o.)

Az erők megóvásának műszaki biztonsági alkotóeleme tartalmazza az improvizált robbanószerkezetek és robbanócsapdák elleni védelem fogalmát, mely tanulmányom központi eleme. A következőkben ezekkel az eszközökkel foglalkozom részletesebben.

A C-IED és az erők megóvásának kapcsolata

A jelen tanulmány címében szereplő fogalom-megjelölés talán idegen első hallásra, hiszen amikor az IED-ről beszélünk, sokan még ma is „útszéli bombákra”, illetve „rögtönzött robbanószerkezetekre” gondolnak, illetve még a hazai katonai terminológia sem ismeri a címben alkalmazott megjelölést. A pontos definíció meghatározásáig használjuk inkább a „házi készítésű” kifejezést.

A hadtudomány az első „házi készítésű” robbanóeszköznek a Molotov-koktél tekinteti, melyet a II. világháborúban alkalmaztak először. (A „házi készítésű” jelző a későbbiekben új értelmezést kapott.) Széleskörűen a belorusz gerillák alkalmazták elsőként 1943–1944-ben, amikor is tömegesével siklatták ki a németek vonatszerelvényeit a különböző típusú „házi készítésű” bombáikkal.

A vietnámi háborúban az amerikai gép- és harcjárművek, valamint a gyalogság elleni harc egyik alapvető eszköze volt vietnámi részről a meglepőaknák alkalmazása. Csak a kézigránátnak féltucatnyi harcászati alkalmazása (például kannába rejtve, gumiszalaggal rögzítve, botlóróttal kombinálva stb.) jelent meg „improvizált” robbanóeszközként. Ez a fajta taktika azután gyorsan elterjedt az egész világon.

Az „improvizált robbanóeszköz” kifejezést az 1970-es évek közepén az angolok hozták be a köztudatba az északír konfliktus kapcsán, amikor az Ír Köztársasági Hadsereg (IRA) mezőgazdasági trágyázó szerekből kezdett bombákat gyártani, majd

széles körben alkalmazta az ezen eszközökhöz szorosan kapcsolódó nem konvencionális eljárásokat.

További szomorú statisztikákat produkáltak az első és második csecsenföldi háborúk (1994–1996, illetve 1999–2008) de nem szabad megfeledkeznünk a libanoni eseményekről sem, ahol a Hezbollah alkalmazott széles körben IED-eket Libanon 1982-es izraeli megszállását követően.

Az IED-k olcsók, előállításuk viszonylag egyszerű, romboló-pusztító hatásuk a harcászati szinten az áldozatok nagy számában jelentkezik, ugyanakkor az alkalmazásukkal együtt járó kommunikációs kampány révén stratégiai hatással is rendelkezhetnek (példaként említhető Rafik Harreri libanoni ex-elnök meggyilkolása 2005-ben).^{iv}

A C-IED doktrinális alapjai

Korábban említettem, hogy a „házi készítésű”, vagy éppen a „rögtönzött” kifejezések nem tükrözik az ezen eszközök előállításának, alkalmazásának és az ellenük való tevékenységnek a komplex értelmezését. Mielőtt bármilyen további kérdést tárgyalnánk, definiálnunk kell tehát a nem hagyományos módon előállított és alkalmazott robbanóeszközöket.

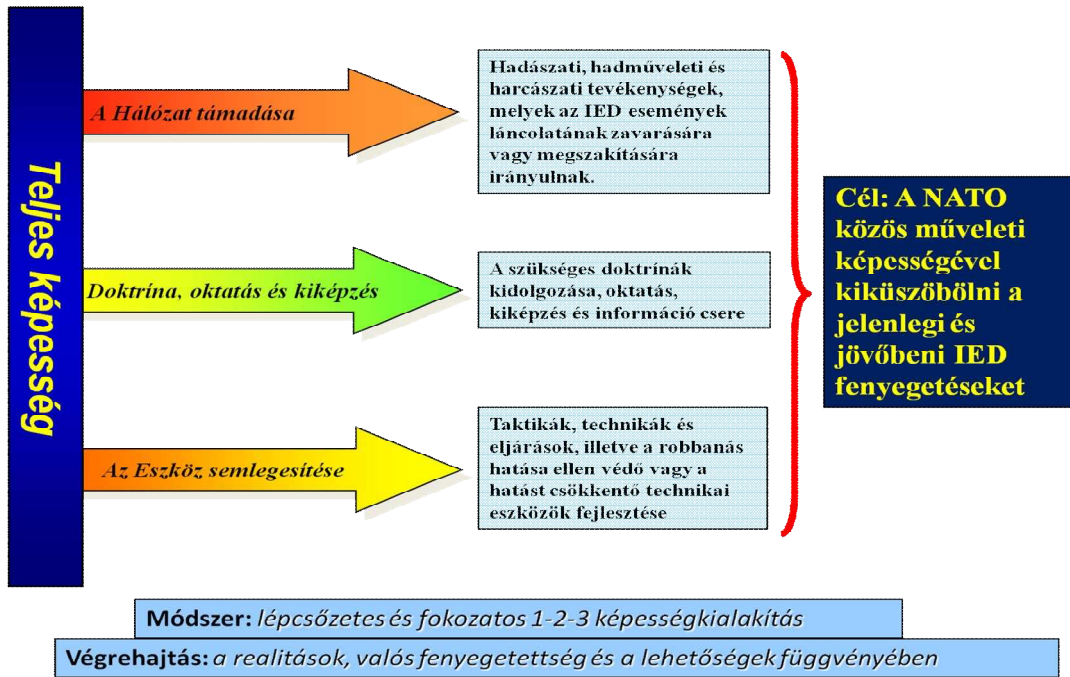
Több hazai kiképzési, felkészítési segédlet, kézikönyv, illetve más publikációk is a következők szerint fordítják a NATO terminológiai lexikon megfogalmazását: *A rögtönzött robbanóeszközök olyan rombolóhatású, nem nagyüzemi módon előállított bombák, amelyek a romboló, vagy halálos hatást egészségre ártalmas anyagokkal, pirotechnikai eszközökkel vagy gyújtóhatású vegyi anyagokkal érik el.* Ennek „lövész értelmezése” egy konvencionális harckocsi-akna elektromos gyújtóval és egy nyomásra működő aknacsapdával, melyre rálépve előidézzük a robbanást.

Az „improvizált” vagy „rögtönzött” kifejezés sokáig tartotta magát a külföldi katonai terminológiában, mivel az „IED-evolúció” kezdetén a komoly embervesztés elsődleges okára, magára az eszközre koncentrált az ellentevékenység, ami magát a terminológiát is meghatározta.

A holisztikus értelmezés szerinti „nem hagyományos módon előállított és alkalmazott”^v kifejezés viszont jobban átfogja azt a 21. századi, világméretű „iparaggá” kinőtt tevékenységet, amit az IED-k előállítása és alkalmazása jelent egy igen bonyolult hálózatban. Ma már nem beszélhetünk kizárólag csak a korábban hátrahagyott hadianyagok „alkalmi” vagy „rögtönzött” felhasználásáról. Gondoljunk csak egy rádióirányítású IED (radio-controlled IED – RCIED) előállításához és alkalmazásához szükséges tevékenységek összességére, mely egy bonyolult „IED-hálózat”-ban valósul meg!^{vi}

A másik, számunkra fontos fogalmi meghatározás az IED-ellentevékenység, vagy C-IED, mely harcászati, hadműveleti és hadászati szinten végrehajtandó, közös feladat. Célja a saját, szövetséges vagy nem harcoló erők ellen alkalmazott IED-k hatásának felszámolása vagy csökkentése az adott feladatnak megfelelően.^{vii}

A NATO STANAG 2295 Szövetséges Összhaderőnemi C-IED doktrína (AJP-3.15) a C-IED tevékenységek három alapvető pillérét határozza meg, mint az elérendő NATO közös műveleti képesség alapjait (ld. 3. ábra).

3. ábra
 A C-IED három stratégiai alappillére
 (Készült az AJP 3.15, 1. fejezet 0204-től 0206-ig terjedő szövege alapján)

A stratégiai szintű C-IED tevékenységek magukba foglalják a műveleti területen lévő szembenálló fél izolációját a külső pénzügyi, logisztikai és támogatásoktól.

Hadműveleti-harcászati szinten a fókusz a három stratégiai pillérből levezetett hat kulcsfontosságú műveleti tevékenység (Key Operational Activity – KOA) rendszerén van, melynek szisztematikus alkalmazása a 4. ábrán látható.

4. ábra
 A hat kulcsfontosságú műveleti tevékenység összefüggése
 (Forrás: AJP-3.15, 2. fejezet, 0207, 25. oldal)

A C-IED kulcsfontosságú műveleti tevékenységek és az erők védelme

A saját erők ellentevékenysége a már említett C-IED evolúció kezdetén az eszköz semlegesítésére, illetve a bekövetkezett esemény hatásainak csökkentésére koncentrált (ld. 4. ábra). Ezek az ellentevékenységek elsősorban tűzszerész-felderítési, tűzszerész-mentesítési, illetve bizonyos műszaki erődítési feladatokat foglaltak magukba.

Magától értetődő volt az igény arra vonatkozólag, hogy megértsük az IED-k jellemzőit, hatásmechanizmusukat és azt, hogy várhatóan hogyan fogják azokat alkalmazni. Ez lehetővé teszi a megfelelő drillek, taktikák, technikák, eljárások és az erők megóvása rendszabályainak kialakítását. Ennek eredményeként elsősorban a protektív (ti. tűzszerész, elektronikai stb.) képességek fejlődtek alapvetően, valamint megjelentek az egyre nagyobb személyi és technikai védelmet biztosító, aknavédelemmel ellátott eszközök is.

A hatáscsökkentés rendszabályai és intézkedései a C-IED evolúció kezdetén csak harcászati és technikai tevékenységeket foglaltak magukban. Néhány példa az IED-k potenciális hatásait csökkenteni hivatott intézkedések közül:

A. Technikai jellegű rendszabályok:

1. útvonalelemzések végrehajtása a potenciálisan IED veszélyes helyek megállapítása céljából;
2. megfelelő ellenállási képességű járművek és más eszközök kialakítása (páncélozott HMMWV, később az MRAP);
3. az elektronikai hadviselés eszközeinek (jammer, zavaró) használata;
4. robbanóanyag-érzékelő és robbanóanyag-elemző eszközök, fémdetektorok alkalmazása.

B. Harcászati rendszabályok:

1. úttisztító, semlegesítő eszközök (Route Clearance Package – RCP) alkalmazása a manőverszabadság érdekében;
2. a harcászati sablonosság elkerülése;
3. éjszakai mozgások vagy ködösítések alkalmazása.

A C-IED nem műszaki probléma!

A nem hagyományos módon előállított és alkalmazott robbanóeszközöknek az előzőekben bemutatott, alapvetően műszaki, illetve technikai megközelítése összemosódott az erők védelmének műszaki alkotóelemével.

Idézzük vissza röviden a műszaki biztonság korábban bemutatott alapjait! A műszaki csapatok és alegységek mozgástámogatási, mozgásakadályozási, túlélő képességi és általános műszaki támogatási feladatokat hajtanak végre. Az *erők megóvásának* műszaki tartalma fizikai védelmet nyújt (álcázás, tűzvédelem és tűzoltás, az aknamentesítés, fel nem robbant és hevenyészett robbanószerkezetek és robbanócsapdák elleni védelem). Az IED-ellentevékenységek kezdeti eszközcentrikussága, illetve az előbb bemutatott műszaki értelmezésben szereplő aknamentesítés, valamint a hevenyészett robbanószerkezetek és robbanócsapdák elleni védelem kategóriájának félreértelmezése vezetett arra, hogy a C-IED tevékenységeket ma is sokan egyszerűen műszaki feladatként értelmezik.

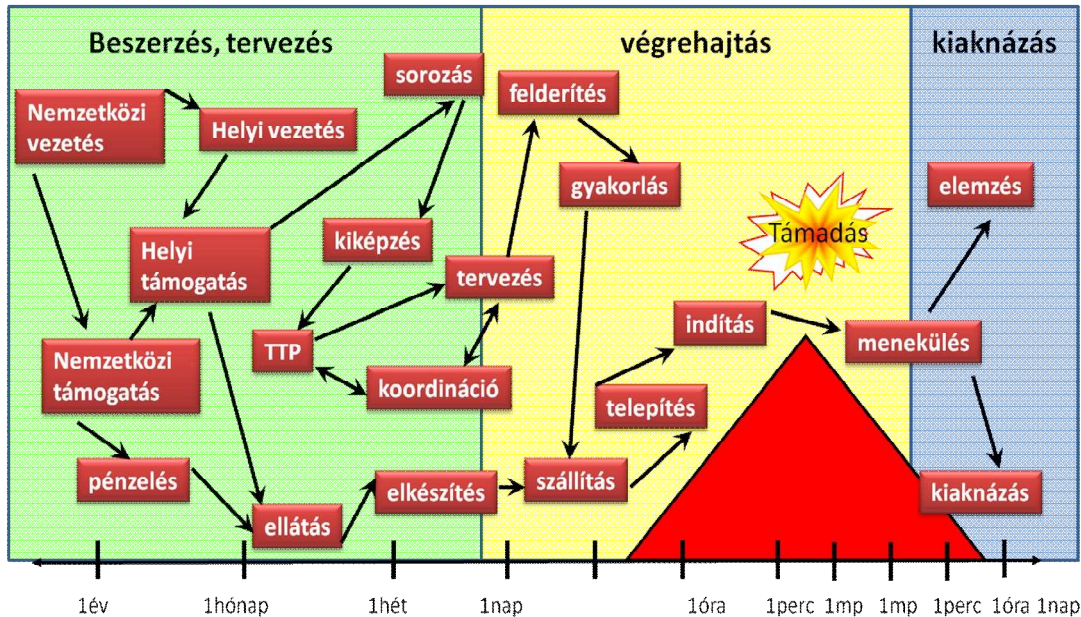
A mai, átfogó C-IED megközelítés sokkal szélesebb spektrumot ölel fel, mint a műszaki biztonság vagy akár maga az erők védelme. Ennek az evolúciós fejlődésnek a mozgató rugója az IED-k fejlődése. Állításom alátámasztására a következőkben bemutatom, hol tart ma a C-IED holisztikus szemlélete, és mennyivel tágabb a C-IED tevékenységi rendszer, mint az erők védelme.

Túl az erők megóvásán

Az IED-hálózat

A szembenálló félnek egy sor tevékenységet végre kell hajtania ahhoz, hogy egy IED-támadást kivitelezhessen. Ennek érdekében egy IED-hálózatot kell létrehoznia,

mely normális körülmények között embereket, forrásokat és tevékenységeket foglal magába, és amelyben az 5. ábrán látható funkcionális tevékenységeket találjuk.

5. ábra

Az IED hálózat működése

(Forrás: AJP-3.15, 2. kiadás [2011] 1. fejezet, 0103.
22. oldal. A szerző fordítása)

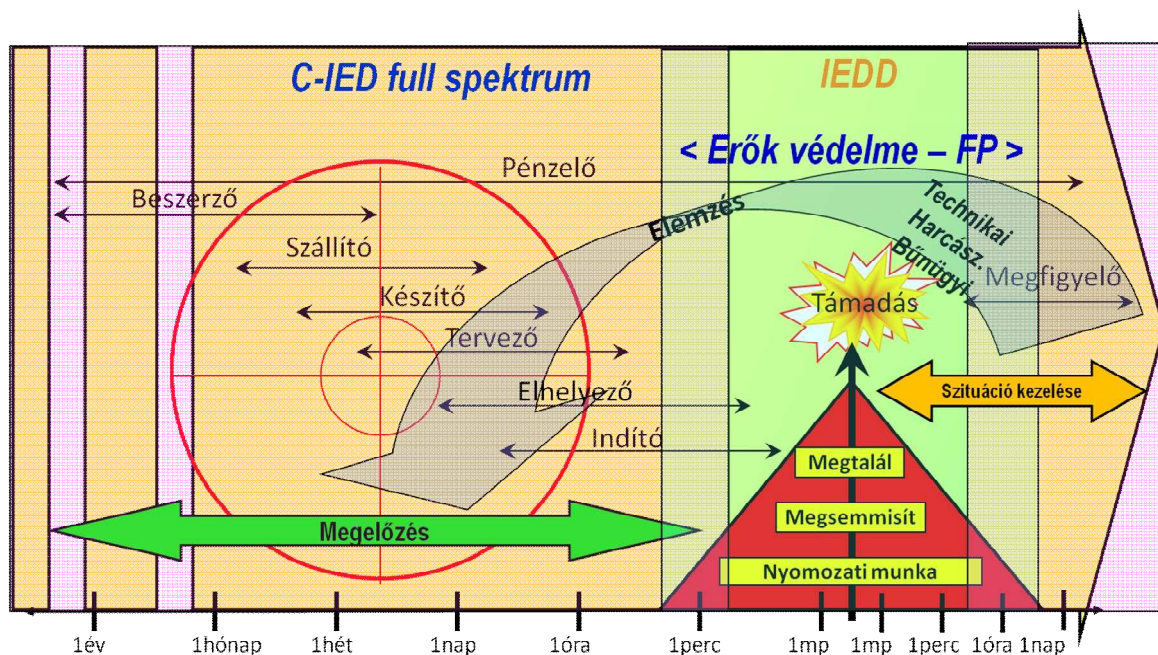
Az IED-hálózatokat nem könnyen kategorizálhatjuk stratégiai, műveleti vagy taktikai szintenként. Ehelyett leginkább három, visszatérő fázisba (beszerzés és tervezés; végrehajtás; kiaknázás) foglalhatjuk össze az azokkal összefüggő tevékenységeket. Ezek a fázisok egymás után következnek be, bármilyen adott IED támadást vizsgálunk.

A hatékony C-IED megközelítés

Az elszennvedett veszteségek további növekedésének megakadályozása érdekében a reagáló, protektív jellegű tevékenységtől el kellett mozdulni a szövetséges erőknek egy másik irányba. A módosult irány inkább proaktív, megelőző jellegű, és oly módon védi a saját erőket, hogy megakadályozza a szembenálló felet az IED előállításában, illetve telepítésében, azaz a hálózat funkciói közül a beszerzés-tervezésben, illetve a végrehajtásban. A koncentráció az „eszköz” irányból elmozdult a „hálózat” felé.

A saját erők megóvására irányuló C-IED tevékenységek a 6. ábrán látható, FP-vel jelölt sávot fedik le. Ez az a terület, ahol a katona, valamint a kezelőszemélyzet, raj, szakasz állományának fel kell ismernie a támadás jeleit, a megfelelő harcászati drillek és technikai eszközök alkalmazásával el kell kerülnie azokat, illetve tudnia kell, mit tegyen, ha bekövetkezett a robbantás vagy komplex támadás. Az IEDD-vel jelölt sáv jut ezen belül a különlegesen kiképzett tűzszerészeknek.

6. ábra

A C-IED tevékenységek teljes spektruma

(Az AJP 3.15, 1. fejezet, 0111. [20. oldal] eredeti ábrája célirányos átalakításával az erők megóvásának értelmezése érdekében)

Ebben az új rendszerben (a C-IED teljes spektrumban) az IED-ellentevékenység célja az ellenséges IED-hálózat rombolása vagy teljes megsemmisítése négy alapvető elem elegyítésével, párhuzamos alkalmazásával. Ezek a következők:

- Az IED hálózat zavarása, vagy megszakítása.
- Az IED hálózat izolációja annak külső támogatási forrásaitól (pénzügyi, logisztikai).
- Az IED-k alkalmazása stratégiai hatásainak csökkentése.
- Az IED-k potenciáljának csökkentése, illetve a telepített IED-k semlegesítése.

Az előbbi ábrán is látható teljes vertikumú megközelítés határozott elmozdulás a korábbi reagáló tevékenységektől az aktív, megelőző tevékenységek felé.

A hálózatellenes műveletek – messze túlnyúlva az erők védelmén – magukba foglalják az alábbiakat:

- a küldetés teljes megértése;
- a műveleti környezet teljes megértése (terep, humán, szociális, vallási stb.);
- az ellenséges hálózat megértése (analízisek, elemzések az információk alapján);
- a hálózatellenes műveletek megtervezése (direkt és közvetett beavatkozás);
- a hálózat támadása (kinetikus és nonkinetikus műveletek);
- értékelések végrehajtása (a hatékonyság és az "oldaleffektek" elemzésével).

Hiba lenne tehát azt hinni, hogy az C-IED alapvetően védekező tevékenységekre koncentrálnak az eszköz semlegesítése és az erők védelme érdekében. Az IED-k alkalmazásának proliferációja és innovatív alkalmazása, kombinálva stratégiai hatásukkal, megköveteli a kezdeményező, proaktív megközelítést, amit az új, második kiadású C-IED doktrína is visszatükröz.

A hírszerzési, megfigyelési és felderítési adatok elemzése alapján végrehajtott hálózatellenes kineveléseknek egyik legismertebb példája az Oszama bin Laden elfogására indított akció, mely a terrorista vezér halálához vezetett. Láthatjuk, hogy a C-IED átfogó megközelítése összhaderőnemi, multinacionális és szervezetek közötti. Ez szoros együttműködést igényel nemzetek között és kormányokon belül.

Összegzés

A tanulmányban felvázoltak a hazai C-IED képességépítés prioritásait és változásait meghatározták az elmúlt időszakban. A nemzeti képességről festhető összkép jól mutatja, hogy bár az erők megóvása harcászati szinten megjelenő területén már valós az MH képessége a magas IED-veszélyeztetettségű területeken végrehajtandó műveletek vonatkozásában, a hálózatellenes műveletek vonatkozásában azonban óriási a lemaradásunk, elsősorban a nemzeti korlátozásaink miatt.

A belátható jövőben a NATO továbbra is szembe fog nézni a stabilizációs és felkelő-ellenes műveletek kihívásaival. Egyértelmű a törekvés a három stratégiai pillér közötti elmozdulásra: a hangsúly az eszköz megsemmisítéséről (nem csökkentve annak fontosságát és jelentőségét) a hálózatellenes műveletek irányába tevődik át. Mindezt azok az előrejelzések is alátámasztják, melyek az IED-fenyegetés potenciáljának Afganisztánon és Irakon túli elterjedését vetítik előre, elsősorban az IED-hálózatok bővülése, valamint a hibrid hadviselési mód terjedése miatt.

Orderud Skare vezérőrnagy, a NATO ACT korábbi C-IED képességmonitora mondta nemrég: „az IED nem csupán a fegyver többé, hanem maga a műveleti környezet”.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Prof. dr. Szendy István ezredes 2011. 02. 23-án a ZMNE MSc-képzése keretében elhangzott előadása

AJP-3.14, Szövetséges Összhaderőnemi Doktrína. 1. fejezet (az erők megóvása), 0102.

Ált 27, MH Összhaderőnemi Doktrína, 2. kiadás. MH DSZOFT, 2007. 122. oldal

http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4263893.stm 2005.02.14.

Lőrincz Gábor alezredes, a téma hazai szakértője által kialakított terminológiai meghatározás

AJP-3.15 (Szövetséges Összhaderőnemi Doktrína a Nem Hagyományos Módon Előállított és Alkalmazott Eszközök Elleni Tevékenységekhez) Norfolk, 2008, NATO Szövetséges Transzformációs Parancsnokság

ⁱ Prof. dr. Szendy István ezredes 2011. február 23-án, a ZMNE MSc-képzése keretében tartott előadása alapján.

ⁱⁱ AJP-3.14, Szövetséges Összhaderőnemi Doktrína. 2007. Az erők megóvására első fejezet, 0102.

ⁱⁱⁱ Ált 27, MH Összhaderőnemi Doktrína. (2. kiadás) 122. oldal.

^{iv} http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4263893.stm

^v Lőrincz Gábor alezredes, a téma hazai szakértője által kialakított terminológiai meghatározás.

^{vi} Ide értendő a szükséges elektronikus alkatrészek tömeges beszerzése; azoknak a szállító által kijelölt, bonyolult utakon keresztül a készítőhöz történő eljuttatása; a kifinomult érzékelők, vevők és

---

jeltovábbítók előállítása; az IED alkalmazása. Továbbá a saját erők tevékenységét megfigyelő és elemző hálózat jelentései alapján a kidolgozó tervező, az IED-t telepítő, az IED-eseményt rögzítő, majd azt saját kommunikációs céljaikra használó megfigyelő apparátus. Végül, de nem utolsó sorban a mindezt lehetővé tevő, kontinenseken átívelő pénzügyi támogatási rendszer!

^{vii} AJP-3.15, 2. fejezet 0201. meghatározásának saját fordítása.

Farkas Ádám

A KATONAI BÜNTETŐJOG ÉS IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS HELYE, SZEREPE ÉS LÉTJOGOSULTSÁGA AZ ÁLLAM ÉS TÁRSADALOM RENDSZEREIBEN

Rezümé:

A szerző jelen munkájában a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás hazai helyzetére, problémáira kívánja felhívni a figyelmet és szakmai-tudományos megalapozottsággal, történeti távlatokba visszanyúló érvek megjelenítésével kívánja semlegesíteni a kérdést az elmúlt két évtizedben meghatározó – álláspontja szerint sztereotip és téves □ érveket, elgondolásokat. A dolgozat rámutat a katonai karakterű fegyveres testületek és velük a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás fontosságára és államon, társadalmon belüli, fundamentálisnak ítélt szerepére. Górcső alá veszi a katonai büntetőjog fogalmát, illetve annak és a katonai büntető igazságszolgáltatásnak a feladatát és szerepét, mindvégig rögzítve és tükrözve azt az álláspontot, hogy a katonai büntetőjog és büntető igazságszolgáltatás szabályozásában szükségszerű a részleges elkülönültség, illetve az említett területek specialitásainak transzformálása ezek szabályozásába.

Kulcsszavak:

fegyveres testületek szerepe, katonai büntetőjog, katonai igazságszolgáltatás

Ádám Farkas

The place and role of the military criminal law and justice in the system of the state and society

Abstract:

The paper wishes to draw attention to the domestic situation and problems of the Hungarian military criminal law and justice. The author is using scientific and historical arguments to neutralize the counter-arguments generated in the recent decades of the subject of study. The paper points out the importance of the role of armed forces, military criminal law and military justice in the state and in the society. The paper examines the concept of military criminal law and the role of military criminal law and justice. The author considers that the regulation of the military criminal law and justice needs a partial separation from the civil criminal law and justice.

Keywords:

role of armed forces, military criminal law, military justice

A 2006-ban *Kondorosi Ferenc* által nyilvánosság elé tárt kodifikációs elhatározások után¹ a napjainkban is zajló igazságszolgáltatási reform² az, amely újfent lehetőséget teremt a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás kérdéseinek áttekintésére, vizsgálatára, illetve a korábbi – átfogó – áttekintések és vizsgálatok elmaradásának hangsúlyozására, vagyis e területek jogalkotást is meghatározó kezelésének komoly

---

1 Lásd: Kondorosi Ferenc: A büntetőjogi kodifikáció és a börtönügy időszerű kérdései. <http://www.bvop.hu/download/bsz0602-kodifikacio.pdf/bsz0602-kodifikacio.pdf> (letöltve: 2009.09.03.) 15–16. o.

2 Fő vonalait a megalkotásra kerülő és a közigazgatási és igazságügyi miniszter által reformjellelűnek jósolt sarkalatos törvények némelyike fogja megadni, amiről az országgyűlés honlapján közzétett lista 20., 21. és egyebek mellett 31. pontjai is megerősítést adnak a jogalkotási szándék tekintetében. (<http://parlament.hu/fotitkar/sarkalatos/sarkalatosstvekjegyzeke.pdf>)

problémáira. Lehetőség ez egyúttal egy komoly bírálatra szoruló tendencia, vagyis a katonai igazságszolgáltatás elhanyagolása, periférikus és következetlen kezelésének kritizálására és felszámolására is. Egy olyan tendencia felszámolására, mely a katonai büntetőjog vonatkozásában – álláspontunk szerint – az anyagi szabályozás tekintetében épp úgy kimutatható, mint a katonai büntető igazságszolgáltatást megtépző és meggyengítő alaki és szervezeti szabályozás vonatkozásában, s mely szakított a magyar katonai büntetőjog történeti fejlődésének eredményeivel, a magyar honvédelem és honvéd-katonai igazságszolgáltatás hagyományaival, s egyúttal teret nyitott olyan büntetendő magatartások, köztük jelentős korrupciós botrányok elburjánzása felé, melyektől napjainkban hangos a hazai közvélemény és média.

Véleményünk szerint a katonai büntetőjog – ahogy maguk a katona fogalma alá tartozó szervek többsége is – történelmi áldozatává váltak előbb az államszocialista berendezkedésnek³, utóbb pedig a Rákosi- és Kádár-korszak eseményeit számon kérni kívánó elmúlt húsz esztendőnek.⁴ Kemény szavak ezek, melyek akkor nyernek igazán legitimitációt, amikor megvizsgáljuk például a katona fogalma alá 1941-ben eső testületek⁵ következő mintegy ötven, majd az azt követő húsz évét, illetve amikor arra szánjuk el magunkat, hogy áttekintsük a katonai büntetőjog hazai irodalmát a fent említett időszakokra fókuszálva.⁶ Az így elének tárulkozó tapasztalat ugyanis azt fogja megmutatni, hogy az imént „áldozatnak” titulált kérdések és szervek irodalma – a jogszabályváltozásokra így vagy úgy reagáló tanulmányoktól és a legutóbbi idők hiánypótlónak szánt műveitől eltekintve – 1945 és a 2000-es évek között meglehetősen hiányos és az esetek többségében aktuálpolitikailag determinált volt. Elmondható, hogy a szakirodalom ilyen hiányosságaival is összefüggésben a kialakított számonkérési ítéletek táptalaja politikai érdek, populista szándék, vagy a „legjobb” esetben is Janus-arcú szakmai érvek, illetve egyes önkényesen kiemelt⁷

3 Ezt kiválóan szemlélteti egyrészt a hadsereg (és más fegyveres testületek) teljes politikai átnevelésének szándéka, a szervezetek politikai funkcionáriusokkal való totális feltöltése, vagy épp ezen szervezetek politikai vezetők általi önkényes hatalmi, illetve magáncélú felhasználása, de hasonlóképpen az elkülönült és korszakos eredményeket felmutató katonai büntetőjogi rendszer szabályozási különállásának megszűnése a szocialista egyenlőség jegyében.

4 Ennek során a fegyveres testületek morálisan megtépzottá, funkcionálisan meggyengültté és politikailag áldozati báránnyá lettek degradálva, akárcsak az ezeket korábban átfogóan kontroll alatt tartó, és presztízstüket növelő (és részben garantáló) katonai igazságszolgáltatási szervrendszer.

5 Ide tartoznak: Folyamórség, testőrség, csendőrség, méneskar, képviselőházi őrség, vámőrség, Honvédség, a meghatározott törvények által ezekhez sorolt tényleges szolgálaton kívüli egyének, illetve az ezek fogságában lévő hadifoglyok. (Lásd: Osváth Ferenc: Katonai Büntető törvénykönyv. [In: Angyal Pál, Isaák Gyula: Büntető Törvénykönyv. Budapest, 1941, Grill Károly Kiadóvállalata, 625. o.]

6 Ennek az elhatározásnak a katonai büntetőjogi tapasztalata álláspontunk szerint, hogy 1867 és 1945 között a katonai büntetőjog számos (hosszú éveken át a később több lépcsőben eredményessé váló reformot és kodifikációt sürgető és segíteni kívánó) szakirodalmi forrását lelhetjük fel, melyek közül nem ritka a legnevesebb hazai szerzőktől való mű, mint például Finkey Ferenc, Schulteis Emil, vagy épp Cziáky Ferenc munkái. 1945 után azonban csak kis számú szakmai-tudományos írás születik e témakörben és a legtöbb ezek közül közvetlen gyakorlati céllal, az egyes testületek tagjainak szánt iránymutatásként, a szocialista állam érdekeinek és elvárásainak közvetítőjeként állhat előttünk. (Természetesen e tétel alól elvéve és terjedelmileg az 1867–1945 közötti időszakhoz véleményünk szerint nem hasonlítható mértékű kivételek akadnak, mint például Habony János munkái.)

7 Amire kiváló példát ad Elspeth Guild, mikor is az Egyesült Királyság SAS különleges katonai alakulata által Gibraltáron (jogi értelemben vett államhatáron belül), három feltételezett IRA terrorista ellen végrehajtott akcióját; Törökország több PKK (kurd munkáspárt, szeparatista mozgalom) elleni műveletét, illetve egyes tüntetések során megvalósult karhatalmi jogsértéseit, vagy épp Oroszország

ügyek citálásának gyenge gyűjteménye lehetett csak, mely ellen e testületek, e speciális jogterület és intézmények megvédése meglehetősen nehézkessé vált.

Ahhoz tehát, hogy érdemben lehessen áttekinteni a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás kérdéseit, elkerülhetetlen a fundamentum megteremtése a téma számára, vagyis a katonai karakterű szervek és az állam, illetve társadalom viszonyának, illetve ezen szervek és hivatások sajátosságainak áttekintése, a katonai büntetőjog fogalmának, rendeltetésének, specialitásának ismertetése, végül pedig szükségességének és létjogosultságának vizsgálata. Jelen munkát tehát e feladatok ellátására szánjuk, mely feladatok teljesítése során nem feledkezünk meg arról, hogy a fenti kérdéseket és általában a katonai büntetőjog témáját az elmúlt évek átfogó bemutatására törekvő néhány munkája, illetve részkérdésekre nézve hasonló célú, hosszabb-rövidebb tanulmányai és cikkei ellenére könyvtárnyi terjedelemben lehetne és kellene feldolgozni. Úgy véljük ugyanis, csak ilyen feldolgozás útján állíthatnánk, hogy eleink iránti tisztelettel teljes és valóban értékközpontú képet kaptunk Magyarország példaértékű és méltatlanul elhanyagolt katonai jogtörténetének és katonai büntetőjog-történetének évszázadairól, mely nélkül a jövőre vonatkozó megalapozott döntések meghozatala lehetetlen.

Katonai karakterű szervek az állam és társadalom rendszereiben

A katonai karakterű szervek⁸ – vagyis a legális erőszak állami és társadalmi érdekből történő alkalmazására szervezetileg felhatalmazott fegyveres testületek – különleges fontosságú és specialitásokban gazdag alrendszerei az állam és társadalom rendszerének.⁹ Akkor ugyanis, amikor *Max Weber* egy üzemszerű, politikai intézményt, mely a rend megteremtéséhez és felhasználásához a legitim fizikai kényszer monopóliumát eredményesen alkalmazza, államnak nevez¹⁰, vagy *Hermann Heller* a tudatos emberi cselekvések záróakkordjaként létrejött, hatalommal bíró szervezett egységet, mely döntési és hatásegység is egyben, jelöl ekként¹¹, jól láthatjuk, hogy az állam fogalmában meghatározó jellegű a hatalom, a legitim kényszer alkalmazhatósága és alkalmazása. Ez a jelleg kimutatható *Carl Schmitt* politikai államkoncepciójában is, mivel az államot olyan egységként írja le, mely képes a belső ellentétek fölé helyezkedni, egységesíteni azokat, méghozzá úgy,

---

csecsenföldi légítámadásait és más katonai akcióit citálja negatív példaként. (Lásd: Guild Elspeth: Mikor bűncselekmény a háború. Budapest, 2009, L'Harmattan kiadó, 57–64. o.)

8 E fogalom alatt jelen körülmények között minden katonai rendfokozati hierarchiában, parancsuralmi vezetési rendszerben és a szervezet egészét általánosságban jellemző fegyveres jellegű működő testületeket értjük.

9 E rendszereket nyilvánvalóan a kölcsönös, de nem arányos egymásra hatási képesség jellemzi. Ennek a jellemzőnek pedig szükségszerű következménye, hogy akár a rendszer, akár az alrendszer diszfunkciói komoly hatást fejtenek ki a másokra nézve, így közös és kölcsönös érdek a megfelelő funkcionálisért való fellépés. Ezen rendszerek kapcsolatáról pedig napjainkban csak elvakultsággal lehet azt mondani, hogy „... a hadseregnek – az antagonisztikus osztálytársadalmakra jellemző – elkülönültsége és zártsága” (MOLNÁR Károly [szerk.]: Az egyén és a hadsereg. Budapest, 1975, Zrínyi kiadó, 5. o.) volna, vagy lett volna a XX. század döntő részében.

10 Takács Péter (szerk.): Államtan, Előadások az államelmélet és az állambölcselet köréből. Miskolc, 2001, Bíbor kiadó, 23. o.

11 Takács Péter i. m. 24. o.

hogy a *ius bellivel*¹² összefüggésben (de nem kizárólag az által) meghatározza, létezik-e ellenség, ki tartozik annak fogalma alá, és miként kell (és lehet) legyőzni az e kategóriába tartozókat.¹³ Ehelyütt ugyanis az az ellenség, aki veszélyezteti magát az államot és a barát fogalma alá esőket, vagyis akitől az államot, az állam érdekszférájába pozitíve tartozókat, legtágabb értelemben pedig a társadalmat oltalmazni kell. Mindezen koncepciókat pedig ki kell egészítenünk azzal a már-már nyilvánvaló felfogással, miszerint az állam a társadalom szervezett, intézményesült kerete, mely szervezetrendszer útján hivatott a társadalom rendjét, békéjét, fejlődését és gyarapodását garantálni, melynek – mint láthattuk – nyilvánvaló és fundamentális kelléke az erőszak alkalmazása, alkalmazhatósága meghatározott intézmények és szervek útján, de meghatározott és szigorúan vett keretek között.

Ezen szervek és intézmények közül a fent említett különleges fontosságú és specialitásokban gazdag fegyveres testületek azok, melyek a legitim fizikai erőszak monopóliumának alkalmazásával az állam működésének zárókövei, s melyek az egykori harcos társadalmi rétegből kifejlődött szervezett és egységes haderőből nőttek ki és váltak szakosodott szervekké, magyar viszonylatban megtartva számos, a klasszikus haderőre jellemző tulajdonságukat.¹⁴ Ilyenként szemlélve e szervekre (legalább) részben igaz, hogy *„a haderő »kifelé pajzs és kard, az országon belül pedig a trón és a törvényes rend támasza«. E feladatának betöltéséhez szükséges, hogy minden olyan »támadást« megtoroljon, amely véd- és ütőképessége ellen irányul».*¹⁵

Az elméleti megközelítésből érezhető, hogy ezen katonai karakterű szervek tehát az állam működésének végső zálogai, a rend és a biztonság kikényszeríthetőségének szervezett garanciái, melyeknek hatalmi karaktere azonban többleteltvárások, többletgaranciák és sajátos személyi, szervezeti jellegek, illetőleg többletkövetelmények szükségképpen táptalaja is egyben.

Ezek az intézmények az állam és társadalom rendszerében speciális alrendszerként értelmezendők, melyek számos szálon szorosan kötődnek a rendszerhez magához, mégis számos, részben elkülönítő sajátossággal rendelkeznek és kell, hogy rendelkezzenek. Ezen testületek szervezete és szervezeten belüli hierarchiája, vezetési és feladat-ellátási metodikája sajátos kell, hogy legyen, mivel csak ezek útján garantálható a határozott, kemény, gyors és hatékony fellépés az alapvető feladatok ellátása érdekében. Meggyőződésünk szerint mindezekből annak a következtetésnek kell kikristályosodnia, hogy az ilyen módon részben elkülönült, speciális felhatalmazottsággal és feladatokkal bíró szervezetek tekintetében – pontosan a katonai karakterű sajátosságokkal összefüggésben – sajátos, szintén részben elkülönült igazságszolgáltatási és nyomozó szervekre, illetve önálló büntetőjogi szabályozásra van szükség. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a „polgári” szervezetrendszerrel és szabályozással teljes egészében függetlenített és elkülönített megoldásokban kellene gondolkodni, azt azonban mindenképp, hogy az ilyen szervekre vonatkozó történelmileg

12 A hadviselés joga, politikai értelemben az ellenség kijelölésének, megtámadásának és semlegesítésének joga, mely nem csak külső ellenség vonatkozásában jeleníthető meg. (A fogalom tehát nem azonosítható a nemzetközi jog *ius ad bellum* fogalmával!)

13 Takács Péter i. m. 26. o.

14 Így például a katonai rendfokozati rendszert, a katonai jellegű parancsuralmi belső működést és hierarchiát, valamint a klasszikus katonai testületekre jellemző alakí és protokolláris szabályokat.

15 Farkas Gyöngyi (szerk.): A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802–1991. Budapest, 2003, Hadtörténelmi Levéltár, 6. o.

meghatározott igazságszolgáltatás és szabályozás nem olvasztható teljesen a polgári rendszerbe.

Ezeket a sajátosságokat a modern államokban a jogi szabályozók legszélesebb skálán megjelenő speciális megoldásai garantálják, melyekkel kapcsolatban alapvető fontosságúnak tekintendők az adott állam sajátosságai, történelmi hagyományai, társadalmi-politikai ismérvei, hiszen minden állam egyik (ha éppen nem) legfontosabb kérdése a tág értelemben vett nemzetbiztonság, melyet jelentős mértékben ezek a katonai karakterű szervek hivatottak garantálni, megfelelően az adott állam népének elvárásai, illetve hagyományai szerint meghatározott elvárás-rendszernek.

Ha mindezt alkotmányos szintről vizsgáljuk, mivel az alkotmány az egyes állam társadalmának alapvető kereteit és legmeghatározóbb szabályait meghatározó fundamentum, azt fogjuk látni, hogy lényegében minden állam sajátos szabályozza a nemzetvédelem, honvédelem, rendvédelem kérdéseit, mely változatosság mögött az adott állam sajátos történelmi hagyományai és társadalmi-politikai elvárásai állnak. Példának okáért, míg hazánk jelenlegi¹⁶ alkotmánya – az 1949. évi XX. törvény – önálló VIII. fejezetében és e fejezeten kívül máshol elhelyezett alkotmányos normákban szabályozza a Magyar Honvédséget és az egyes rendvédelmi szerveket¹⁷, meghatározva azok rendeltetését és legfontosabb kérdéseit, addig Csehország, Dánia, vagy épp Franciaország esetében nem találhatunk ilyen plasztikusan elkülönített alkotmányos szintű normákat. Ebből persze nem az következik, hogy a magyar alkotmányos szabályozás anakronisztikus volna, hiszen hazánkhoz hasonlóan elkülönült, jól kitapintható alkotmányos szabályokkal is operál az osztrák, a belga, az észt, a finn¹⁸, vagy épp a litván¹⁹ alkotmány. A helyes következtetés mindezekből az, hogy az egyes fegyveres testületek (és az ezek feletti igazságszolgáltatás) szabályozása olyan nemzeti sajátosságokkal bír, melyekre egyes belső megoldásaikban hatást kell, hogy gyakoroljanak a nemzetközi megoldások, de melyek egésze nem határozható meg valamely önkényesen kijelölt külföldi példa alapján. Ennek legnyilvánvalóbb oka, hogy nehéz lenne a számos eltérő megoldásból egy mindenképp feletti optimális mintát kiválasztani, mivel minden minta nemzeti, társadalmi sajátosságokon és egyedi történelmi hagyományokon alapul, mely nem lehet azonos egy más állam és nemzet sajátosságaival.

Ezt a sajátosságot, ha úgy tetszik, sajátképűséget *Huntington* úgy egészíti és teljesíti ki, hogy „... *bármely társadalom katonai intézményeit két erő alakítja: egy, a társadalom biztonságát veszélyeztető fenyegetésből fakadó funkcionális parancs, s egy, a társadalmi erők, ideológiák és a társadalomban uralkodó intézmények következményeként kialakult társadalmi parancs. A csakis társadalmi értékeket tükröző katonai intézmények esetleg képtelenek hatékonyan eleget tenni katonai funkciójuknak. Másrészt, lehetetlennek bizonyulhat csakis funkcionális szükségszerűségek által formált katonai intézményeket beilleszteni a társadalomba*”.²⁰

16 2011. július 25.

17 Az Országgyűlés által elfogadott Alaptörvény hasonló szerkezetben, önálló címek alatt, illetve egyes speciális kérdésekre nézve más címek normái közé ágyazva szabályozza a Magyar Honvédség, a Rendőrség, a Nemzetbiztonsági szolgálatok és a katonai műveletek kérdéseit.

18 Lásd: Trócsányi László, Badó Attila (szerk.): *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. Budapest, 2005, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, 66–68. o., 145. o., 340–341. o., 373. o.

19 Ez utóbbi például a tágabb Nemzetvédelem címet használja. Lásd: Trócsányi László, Badó Attila (szerk.) i. m. 2005. 604–606. o.

20 Huntington Samuel P.: *A katona és az állam*. Budapest, 1994, Zrínyi Kiadó. 9. o.

Összegezve tehát a katonai karakterű szervek az állam és társadalom működésének, rendjének és biztonságának végső garanciái, melyeket a valóságban az egyes államok tekintetében éppúgy, ahogy azok alkotmányos és társadalmi berendezkedését, történeti, helyi, nemzeti sajátosságok és hagyományok határoznak meg úgy szabályozási, mint elvárásai és működési oldalról nézve. Ezek a szervek – meggyőződésünk – szerint, a megfelelő társadalmi elfogadottság, presztízs és hatékonyság érdekében jelentős mértékben hagyományok által meghatározottan kell, hogy működjenek, s ugyanez igaz azokra a szervekre is, melyek a katonai karakterű testületek törvényes, szabályszerű és megfelelő működésének ellenőrzésére és kikényszerítésére hivatottak, így ezek az elvárások magyar vonatkozásban a katonai büntetőjoggal szemben is fennállnak, akár csak a sajátosság és specialitás ismerve.

A katonai büntetőjog fogalma

A katonai büntetőjog elvitathatatlanul hazai jogunk és általában véve az egyes nemzeti jogok egyik speciális területe, azt is mondhatnánk, hogy a hadijoghoz és a tágabb kategóriát adó „... katonai joghoz hasonlóan a katonai büntetőjog is speciális szabályrendszerként értelmezendő, mivel a katonára egyszerre vonatkoznak az általános, minden természetes személyre hatályos szabályok és a katonai életviszonyokat behatóan meghatározó speciális normák.”²¹ E speciális jogterület sajátosan épül a társadalomtudományok szövedékébe és szoros kapcsolatban van egyebek mellett a hadtudománnyal, a szociológiával, a pszichológiával, a rendészettudománnyal, a kriminológiával és kriminalisztikával, melyek közül több területén is sajátos alrendszereket képzett.²²

„A katonai bíráskodás mindig különálló szervezetet jelentett.”²³ E jogterületet évezredek történelme, a háborúskodás és a belső béke kikényszerítésének történeti változásai és fejlődésével, valamint a hatásköre alá tartozó fegyveres testületek állami, társadalmi fontosságával összefonódva rendelte sajátos és az emberi társadalmak létrejötté óta tartó, különleges és részben elkülönült jogfejlődésre. E fejlődés fundamentuma – az állam és haderő fent leírt viszonyán túl – Vincze Miklós szerint napjainkban és a római korban éppúgy az és az volt, hogy a katonai büntetőjog szükségképpen ismérve, hogy „... az általános büntetőjoghoz, mint *lex generalis*-hoz képest mind anyagi jogi értelemben, mind eljárásjogi értelemben, mind a büntetés-végrehajtás egyes eseteiben speciális szabályokat határoz meg: *lex specialis*”.²⁴ Egy másik forrás citálásával azt is mondhatnánk talán, hogy „... a katonai élet és hivatás sokban eltér a polgáritól. A szolgálatban több olyan cselekményt kell sújtani, amely a polgári életben elő sem fordulhat, pl. függelemsértés, őrszolgálati vétség, gyávaság”.²⁵

E viszonyrendszert szemléltetendő kell tisztáznunk, hogy Földvári József szerint „... a büntetőjog azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek

21 Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana. Pécs, 2010, AndAnn, 15. o.

22 Bővebben lásd: Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog határterületei. Jogelméleti Szemle, 2009/2. szám, <http://jesz.ajk.elte.hu/hautzinger38.mht> (letöltés ideje: 2010. 12. 09.)

23 Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Osiris kiadó, Budapest, 2003, 199. o.

24 Vincze Miklós: A katonai büntetőjog kétezer éves tükre (De re militari). Ügyészek lapja, 2006/6. szám, 37. o.

25 Farkas Gyöngyi i. m. 2003. 31. o.

meghatározzák, mely cselekmények minősülnek bűncselekményeknek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni és velük szemben milyen szankciókat és hogyan kell alkalmazni.²⁶

E tág értelemben vett meghatározás, valamint Nagy Ferenc hasonló, a jogászképzésben szintén használt büntetőjogi definíciója alapján azt mondhatnánk: *„... a katonai büntetőjog azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek meghatározzák, mely, a katonai büntetőtörvénykönyv hatálya alá tartozó személyek által elkövetett cselekmények minősülnek – katonai – bűncselekménynek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni és velük szemben milyen szankciókat és hogyan kell alkalmazni*”.²⁷ E fogalom azonban pontosan általánossága és evidens jellege révén nem visz minket közelebb a megfelelő értelmezéshez.

E behatárolás tehát nem más tüköröz, mint a büntetőjog tagolódásának mintájára kialakított katonai anyagi jogi, alaki jogi, végrehajtási jogi felosztást, melyet jelen keretek között nem tekintünk elégséges alapnak dolgozatunk számára. Ez a meghatározás ugyanis számos, a katonai hivatásból, a legitim fizikai erőszak monopóliumát alkalmazó szervek történetiségéből, hagyományaiból, jellegéből és működéséből eredő tényezőt figyelmen kívül hagy. Ez a megközelítés arra sem hívja fel a figyelmet, hogy míg a polgári büntetőjogban az esetek döntő többségében passzív, azaz tartózkodó magatartás az elvárás, vagyis a tartózkodás megszegése von maga után büntetést, addig a *„... katonai büntetőjog nem csak passiv magatartást, hanem sok esetben a legsúlyosabb aktivitást követeli meg a katonától: hogy őrszolgálatba menjen, hogy parancsokat hajtson végre... stb.*”²⁸

A fenti hiányérzetet részben orvosolja Hautzinger Zoltán, mikor a katonai büntető anyagi, eljárás és végrehajtási jog tagolása mellett expressis verbis kiemeli a katonai büntetőjogban kulcsfontossággal bíró egyéb normákat.²⁹ Azonban ezen orvoslás mellett is fontosnak tartjuk a katonai büntetőjog következőkben megragadható tágabb fogalmát: *„A katonai büntetőjog legtágabb – történetileg is leíró – fogalma a katonákra vonatkozó anyagi, eljárásjogi és büntetés-végrehajtási jogszabályokon túl, szerves kapcsolatban áll mindazon tényezőkkel, melyek az adott jogszabályokban foglalt körülményeket nem tisztán jogi eszközökkel határozzák meg. Ilyen formán a mindenkor katonai büntetőtörvény egy tükör, melynek képe jogszabályok mellett, a katonai nevelés és tisztképzés alapelveiből, a hadsereg struktúrájából és jellegéből adódó sajátos – egyben nemzeti – mentalitásból, »a katonai hierarchiában elhelyezkedő vezetőktől származó belső szabályzókból, vagy a katonai életviszonyokat jellemző, sokszor íratlan erkölcsi elvekből, szokásokból« áll össze.”*³⁰

E fogalmat mintegy alátámasztandó idézzük meg a sokszor és sokhelyütt visszatérő frázist, miszerint *„... a fegyelem pedig a hadsereg lelke, amely nélkül a hadsereg háborúban hasznavehetetlen, békében veszedelmes”*.³¹ A mindenkor katonák fegyelmét, rendezettségét és precizitását ugyanis nem csupán a szűk

26 Földvári József: Magyar büntetőjog általános rész. Budapest, 2002, Osiris Kiadó, 27. o.

27 Farkas Ádám: Az első önálló magyar katonai büntető törvénykönyv megalkotásának története. (In: Optimi Nostri. Győr, 2009, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, [Universitas-Győr Nonprofit Kht.] 114. o.)

28 Cziáky Ferenc: A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története. Budapest, 1924, Dunántúl Kiadó, 7. o.

29 Lásd bővebben: Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai. Hadtudomány, 2008. elektronikus szám, http://mhht.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_3.pdf (letöltés ideje: 2009. 09. 12.)

30 Farkas Ádám i. m. 2009. 114. o.

31 Helmuth von Moltke

értelemben vett jog adta lehetőségek és eszközök biztosítják, hanem e jogi megoldások hierarchián belüli formális és informális cselekményekkel és protokollokkal, történeti eredetű hagyományokkal és gyakorlatokkal való kiegészülése, vagy inkább felvértezése.

A katonai büntetőjog elsődleges feladata tehát a „si vis pacem, para bellum”³² elvét érvényesítendő a katonai alakulatok és más fegyveres testületek körében a pontosság, szabályszerűség, professzionalitás és fegyelem garantálása. E feladat ellátásának fundamentumát – a nevelés, a kiképzés, a fenyítés és a jutalmazás alkalmazása mellett – a szükség esetén példastatuálásra is alkalmas, de arányos és igazságos büntetések, a gyors és átlátható eljárás, a toleráns és emberséges, az alkotmány elveinek és a polgári büntetőjog gyakorlatának is megfelelő, de ha kell szigorú és legalább részben elkülönült katonai igazságszolgáltatás és a sajátos anyagi és eljárásjogi szabályozás képzí, vagy inkább kell, hogy képezze.

Alapvető fontosságú mindezek alapján, hogy a büntetőjogi értelemben vett számonkérés egyszerre jelentsen kellő garanciát a társadalom, és a sajátos társadalmi alrendszerbe tartozó terhelt, valamint maga az alrendszer számára is. Ez utóbbit pedig álláspontunk szerint a következő felismerés szervezeti üzenetének, napjaink elvárásaihoz igazítása biztosíthatja, miszerint „... a különös katonai szolgálati köteleességek megszegésének, a különös katonai életviszonyokkal összefüggő egyéb bűncselekményeknek megtorlását a katonaságon belül alakított [...] bíróságokra kell bízni, mert ezeknek tagjai ismerik legjobban közvetlen élettapasztalat alapján a szóban forgó szolgálati kötelezettségeket és életviszonyokat”.³³

A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás feladatrendszere és sajátosságai

A katonai igazságszolgáltatás feladata, pontosabban feladatrendszere elméleti síkon egy több szintű értelmezés és vizsgálat révén közelítendő meg. Prima facie az általánosság szintjéről tekintve alapvető feladata nagyban, szinte teljes mértékben hasonlít a polgári (civil) büntetőjog és büntető igazságszolgáltatás feladatrendszeréhez, vagyis nem mást takar, mint a társadalmi rend és az állam érdekeinek alkotmányos védelmét, a jogok érvényesülésének és a kötelezettségek teljesítésének garantálását.

Közelebbről nézve azt mondhatjuk, hogy „... a katonai igazságszolgáltatás célja, hogy a hadsereg rendjét és fegyelmét a jog eszközeivel biztosítsa”.³⁴ Innen vizsgálva tehát a kérdést „... a katonai büntetőjog feladata ultima ratio jelleggel a hadsereg kötelékében szolgálók közösségi együttélésének védelme, a kiadott parancsok és elvárt magatartások kikényszeríthetőségének, valamint a tiltott magatartások szankcionálhatóságának garantálása, a hadseregbeli rend alapértékeinek védelme, a hierarchia és tekintélyrendszer feltétlen működésének biztosítása, s mindezekon keresztül a társadalom és az állam egészének védelme ez utóbbiak épségének, szuverenitásának, biztonságának és rendjének védelmi kötelezettsége okán.”³⁵

32 „Ha békét akarsz, készülj a háborúra!”

33 Kiemelés „A katonai igazságügyi szervezet, valamint a katonai büntetőbíráskodásban a fellebbvitel módosításáról” szóló 1948. évi LXIII. tv. általános indoklásából.

34 Farkas Gyöngyi i. m. 2003. 6. o.

35 Farkas Ádám i. m. 2009. 115. o.

A fenti megközelítések tekintetében úgy látjuk, hogy a prima facie értelmezés felületes képet ad a feladatrendszeréről. Ezért is volt indokolt a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás céljait, feladatait és kötelezettségeit tágabb értelemben is megtekinteni és azt a következő elméleti (de a fegyveres testületek gyakorlati feladataiból és tevékenységük jellegéből adódó) karakterű kiegészítéssel tovább mélyíteni.

A katonai karakterű testületeknek és azok tagjainak feladata elsődlegesen az ország védelme a külső és belső ellenség ellen. A „*hostis*”³⁶ elleni magabiztos és sikeres harc érdekében azonban szükségszerű egyrészt ezen szervek, másrészt a társadalom soraiból rideg vasfegyelemmel kiiktatni az „*inimicus*”³⁷ magatartást, mely szükségszerűségek kielégítése ma már szervezeti tagolásban jelenik meg ugyan, de a társadalom egésze felől nézve egy tevékenységi és elvárás-csoportot alkot. Azt, mellyel szemben alapvető fontosságú³⁸ Szun Ce mester alábbi tétele: „*A mi rendünk segítségével várhatjuk ki a felfordulást (az ellenségnél), a mi nyugalmunk segítségével várhatjuk ki a nyugtalanságot (az ellenségnél).*”³⁹

Elméleti síkon a már említett „*si vis pacem, para bellum*”, az életben maradás akaratával, a veszteségek csökkentésének szándékával és a biztonság és rend megerősítésének küldetésével azonos. Itt tehát egy békeharcként is nevezhető folyamatról, tevékenységről van szó, melyben a jogalkotók, a katonák, az egyenruhás-taláros jogalkalmazók mind-mind részt vesznek, és ilyen formán a függelmi rendből és hierarchiából következőleg a teljes (tág értelemben vett) katonai állomány szinte egésze küzd a nem tolerálható, büntetendő szervezeten belüli, vagy szervezeten belülre ható magatartások ellen. Mindezt azért, hogy így a szervezet valóban hatékonyan tudjon fellépni a társadalomra veszélyesség okán büntetni rendelt szervezeten kívüli magatartásokkal szemben.

A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás létének és sajátosságainak létjogosultságáról

A katonai büntetőjog rendeltetése az általános szintjén tehát azonos az összes többi jogterületével: a társadalmi rend biztosítása és védelme. Ennek fontossága kapcsán idézhető, hogy a „... *katonai igazságszolgáltatásnak nem csak pártatlannak kell lennie, hanem tisztességesnek és igazságosnak is kell látszania. A katonai igazságszolgáltatás pozitív nyilvános megítélése nélkül a fegyveres erők általánosságban sem fognak pozitív megítélést kapni; a fegyveres erők pozitív megítélése nélkül a nemzeti akarat szenved csorbát...*”⁴⁰

A különös szintjén azonban a körébe tartozó, a társadalom részeire és egészére fizikailag és pszichikailag egyaránt veszélyes magatartásoktól történő védelem

36 A „*hostis*” Fisichella megközelítésében a politikai értelemben vett külső ellenséget jelenti, ld. Fisichella Domenico: A politikatudomány alapvonalai. Osiris kiadó, Bp., 2004, 47. o.

37 Az *inimicus* a politikai, társadalmi értelemben vett belső- vagy magánellenséget jelenti, ld. Fisichella Domenico i. m. 2004, 47. o.

38 Ez a fontosság az egyes katonai karakterű szervek társadalmi presztízse, hatékonysága és belső rendje szempontjából éppúgy megjelenik, mint a társadalom és állam egésze vonatkozásában a törvényes rend és biztonság, vagy épp a nemzetközi porondon való megjelenés, a külső szuverenitás megerősítése, vagy az esetleges külső ellenségek vonatkozásában.

39 Uo.

40 Dansby Mickey R., Stewart James B., Webb Schuler C.: *Managing diversity in the military*. New Brunswick (U.S.A.) – London (U.K.), 2001, Transaction Publisher, 393. o. (saját fordítás alapján)

jelentékeny differentia specificájaként értelmezhető a katonai büntetőjognak és vele a katonai igazságszolgáltatásnak, melynek döntő súllyal nemzeti szinten meghatározott, sajátos és elkülönült szabályozási és részben elkülönült, komplex összefüggésekkel tarkított szervezeti megoldásokban kell manifesztálódnia. Hautzinger Zoltán álláspontját osztva elmondhatjuk, hogy a katonai karakterű szervek szabályozása kapcsán fent elmondottak a katonai büntetőjog vonatkozásában is helytállóak, hiszen annak „... *legjelentősebb forrásai a nemzeti jog szintjén keresendők. Szinte minden állam, amely fontosnak érzi külső és belső biztonságát a fegyelmen alapuló és felépülő fegyveres szerven keresztül védeni vagy fenntartani, kidolgozott olyan szabályokat, amelyek az hierarchikus alá-fölérendeltséget oltalmazzák, támogatják*”.⁴¹

Ez a markáns és ésszerű, józan keretek között fel nem oldható (és álláspontunk szerint magyar viszonylatban racionálisan tovább nem enyhíthető) elkülönülés pedig egyik, ha nem a legfontosabb tartóoszlopa a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás önállósági gondolatának, mivel ebből következőleg a katonai büntetőjognak saját alapelvei⁴², fogalmai, hatálya⁴³, büntetései⁴⁴, tényállásai⁴⁵ és eljárási alanyai, szabályai⁴⁶ vannak.

* * *

Megállapítható tehát, hogy a katonai büntetőjog egy teljesen sajátos, speciális területe a jognak, melynek – álláspontunk szerint – történelmi hagyományoktól meghatározott, különleges és legalább részben elkülönített igazságszolgáltatási szervezetre, valamint a lehető legnagyobb mértékben depolitizált, teljes körűen önálló, erőteljes, hagyománytisztelő, mégis haladó gondolatokban gazdag és az alkotmányos jogállam kritériumainak mindenkor megfelelő szabályozásra volna szüksége. Ez azonban nem jelent teljes elszeparálást a polgári büntetőjogtól és általában a civil jogalkalmazástól, vagyis a katonai igazságszolgáltatás és büntetőjog éppúgy nem lenne corpus separatum a jogban, mint ahogy a katona, mint csoport sem az a társadalomban. A speciális szabályozás és sajátos szervezet mindenkor a modern jogállamban elfogadottnak megfelelően az alkotmányjog és polgári büntetőjog elvi alapjainak talaján kell, hogy álljon, s nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy a katona továbbra is állampolgár, s mint ilyennek meghatározott jogai vannak, melyek korlátozhatóságát az alkotmányos jogállam kritériumrendszere szabja meg.

Nem lehet ugyanis figyelmen kívül hagyni, hogy „... *a katonai élethivatással együtt járó többletkötelezettségek, a szigorú hierarchián alapuló munkaszervezési kérdések, a fegyelem (harckészültség) folyamatos fenntartásához fűződő érdek, nem utolsó sorban a katonához... mint az adott állam fegyveres szolgálatában álló személyhez kötődő erkölcsi követelmények azt indokolják, hogy a katonához kötődő igazságszolgáltatási rendszer jogszabályi és szervezeti igazgatási szinten egyaránt*

41 Hautzinger Zoltán i. m. 2010, 19. o.

42 Lásd bővebben: Hautzinger Zoltán: A büntető eljárásjog alapelveinek hatása a katonai büntetőeljárásra. Miskolci Jogi Szemle 4. évfolyam (2009.) 1. szám, 43–62. o.; Hautzinger Zoltán i. m. 2010, 21–36. o.

43 Lásd: 1978. évi IV. törvény: A büntető törvénykönyvről 122.§, 122/A. §; 1998. évi XIX. törvény: A büntetőeljárásról 470. §

44 Lásd: 1978. évi IV. tv. 129/A–130. §

45 Lásd: 1978. évi IV. tv. XX. fejezete.

46 Lásd: 1998. évi XIX. tv: A büntetőeljárásról XXII. fejezete

az általánostól elkülönüljön”.⁴⁷ Ugyanezt megerősítendő kell, hogy a „nyugati” szakirodalmi példa alapján is elfogadjuk, miszerint „*A katonai környezetnek egyedi szervezeti struktúrája van, olyan jellegzetességekkel, amiket a civil szektorban nem lehet megtalálni. A katonai szervezetet gyakran azonosítják szigorú, szabályszerű, konzervatív szervezatként, amit merev hierarchikus működés, átható tekintélyelvűség, elvárások a szabályok pontos betartására, szigorú megkötések az egyéni megnyilvánulásokra, illetve a beosztásra, magaviseletre vonatkozó szigorúan meghatározott társadalmi alrendszeri elvárások jellemeznek.*”⁴⁸

Mindezek alapján a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás tekintetében alapvető fontosságú, hogy racionálisan átlássuk a terület fontosságát, jelentőségét, valamint hogy utat nyissunk e területek történetének részletesebb feltáráshoz. Ha így viseltetünk a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás kérdései iránt, akkor lehetőségünk nyílik arra, hogy felleljük a ma, egy esetleges katonai büntetőjogi reform során felhasználható hagyományokat és bevált megoldásokat. Valamint hogy az elmúlt évszázadok történeti tapasztalatai alapján ésszerű, a magyar nemzet hagyományainak, szellemének és egyben a jelenkor elvárásainak is megfelelő javaslatot tudjunk adni, melyet nem valamiféle irracionális hagyományimádat, de nem is egy politikai, vagy populista okokból erőltetett fals koncepció és cselekvési program határoz meg. Azért is kell ekképp eljárunk, mert meggyőződésünk, hogy az önálló magyar katonai büntetőjog létjogosultsága nem vonható ésszerű keretek között kétségbe, mivel „... *az állandó hadseregek szervezése óta beszélhetünk a katonai büntetőjog létezésének szükségességéről, hiszen minden olyan társadalomban, ahol a katonaság természetszerű része és támasza az uralkodó hatalomnak, szükséges egy olyan normarendszer felállítása, amely valamilyen szinten szabályozza a katonai életviszonyokat...*”⁴⁹

S végül nem lehet figyelmen kívül hagyni azt az általunk osztott álláspontot sem, hogy a magyar jogrendszernek és a korrupciótól sújtott magyar államnak szüksége van egy megreformált, de nem eltörölt, vagy megbénított, hanem épphogy racionalizált és megerősített katonai büntetőjogi és igazságszolgáltatási rendszerre, mely fel tud lépni a legitim fizikai erőszak monopóliumát cselekvések útján megtestesítő szerveken belüli ismert és újszerű devianciákkal szemben is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Cziáky Ferenc: A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története. Budapest, 1924, Dunántúl Kiadó
- Dansby Mickey R., Stewart James B., Webb Schuler C.: Managing diversity in the military. New Brunswick (U.S.A.) – London (U.K.), 2001, Transaction Publisher
- Farkas Ádám: Az első önálló magyar katonai büntető törvénykönyv megalkotásának története. (In: Optimi Nostri, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar) Győr, 2009, Universitas–Győr Nonprofit Kht.
- Farkas Gyöngyi (szerk.): A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertóriumja 1802–1991. Budapest, 2003, Hadtörténelmi Levéltár
- Fisichella Domenico: A politikatudomány alapvonalai. Budapest, 2004, Osiris kiadó

47 Hautzinger Zoltán: Az önálló katonai büntetőkódex. Rendészeti Szemle 2007/10., 23. o.

48 Dansby Mickey R., Stewart James B., Webb Schuler C. i. m. 2001, 394. o. (fordította: a szerző)

49 Hautzinger Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története. Jogtudományi Közöny 2007/6. szám, 263. o.

- Földvári József: Magyar büntetőjog általános rész. Budapest, 2002, Osiris Kiadó
- Guild Elspeth: Mikor bűncselekmény a háború. Budapest, 2009, L'Harmattan kiadó
- Hautzinger Zoltán: A büntető eljárásjog alapelveinek hatása a katonai büntetőeljárásra. Miskolci Jogi Szemle 4. évfolyam (2009.) 1. szám, 43–62. o.
- Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai. Hadtudomány, 2008. elektronikus szám http://mhht.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_3.pdf (letöltés ideje: 2009. 09. 12.)
- Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog határterületei. Jogelméleti Szemle 2009/2. szám, <http://jesz.ajk.elte.hu/hautzinger38.mht> (letöltés ideje: 2010. 12. 09.)
- Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog rendszertana. Pécs, 2010, AndAnn
- Hautzinger Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története. Jogtudományi Közlöny 2007/6. szám
- Hautzinger Zoltán: Az önálló katonai büntetőkódex. Rendészeti Szemle, 2007/10. szám
- Huntington Samuel P.: A katona és az állam. Budapest, 1994, Zrínyi Kiadó
- Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest, 2003, Osiris kiadó
- Molnár Károly (szerk.): Az egyén és a hadsereg. Budapest, 1975, Zrínyi kiadó
- Osváth Ferenc: Katonai Büntető törvénykönyv. (In: Angyal Pál, Isaák Gyula: Büntető Törvénykönyv) Budapest, 1941, Grill Károly Kiadóvállalata
- Takács Péter (szerk.): Államtan, Előadások az államelmélet és az állambölcselet köréből. Miskolc, 2001, Bíbor kiadó
- Trócsányi László, Badó Attila (szerk.): Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban. Budapest, 2005, KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó
- Vincze Miklós: A katonai büntetőjog kétezer éves tükre (De re militari). Ügyészek lapja 2006/6.

Varga Attila Ferenc

A FEGYVERES ERŐ ALKALMAZÁSA AZ ENSZ BÉKEFENNTARTÓ MŰVELETEK SORÁN

Rezümé:

Jelen tanulmány célja a vonatkozó szakirodalom megállapításai és az egyes műveletek végrehajtása során szerzett tapasztalatok bemutatása révén annak összefoglalása, hogyan változott az elmúlt évtizedekben a fegyveres erő alkalmazásának gyakorlata az ENSZ békefenntartó műveletek során. A tanulmány külön hangsúlyt fektet az önvédelem kérdésére, az ENSZ BT-határozatokban kapott mandátumoknak és a művelet-végrehajtási szabályoknak (Rules of Engagement) a küldetés végrehajtására gyakorolt hatására, és kísérletet tesz azon fontos kérdések összefoglalására, amelyek megnyugtató megválaszolása nélkül az ENSZ békeműveletei csak korlátozott eredményeket érhetnek el.

Kulcsszavak:

ENSZ, Biztonsági Tanács, békefenntartás, küldetés, önvédelem, művelet-végrehajtási szabályok

Attila Ferenc Varga

THE PRACTICE OF THE USE OF FORCE DURING UN PEACE-KEEPING OPERATIONS

Abstract:

The aim of the present article is to sum up, through referring to several statements of the professional literature, as well as illustrating with some experiences gained from execution of operations, how the practice of the use of force during UN peace-keeping operations evolved during the last couple of decades. This study lays particular emphasis on the question of self-defense, the effect of mandates specified in UN Security Council resolutions and Rules of Engagement to mission accomplishment. The author attempts to summarize those important questions connected to use of force that are to be answered in order to improve the efficiency of UN peace operations.

Key words:

United Nations, Security Council, peace-keeping, mission, self-defense, Rules of Engagement

Az ENSZ békefenntartó műveletek¹ egyik legkorábban kialakult alapelve a fegyveres erő önvédelmi célból történő alkalmazása. Az elmúlt több mint hatvan évben az ENSZ békefenntartó műveletek végrehajtása lényegesen megváltozott, ezzel együtt pedig az alapelveknek is alkalmazkodniuk kellett a műveleti viszonyokhoz. Napjainkban, vagyis az új típusú, többdimenziós békefenntartás korában már nyilvánvaló, hogy az „önvédelem” – tartalmát tekintve – sokkal tágabb fogalom, mint

---

¹ Jelen dolgozat terjedelmi korlátok miatt nem tér ki a béketámogató műveletek (peace support operations) különböző típusainak – amelyekből a békefenntartás csak az egyik – elemzésére. A béketámogató műveletek egyik legaktuálisabb összefoglalását ld. Bellamy, Alex J. – Williams, Paul D.: Understanding Peacekeeping. Polity Press, Second Edition (2010) 447 p. (ISBN: 978-0-7456-4186-7); Ld. még Szabó László: A békefenntartás új értelmezése. Nemzet és Biztonság 2009. június, pp. 39–54.

a megtámadott személy saját testi épségének megvédése. Az önvédelmi szituációk megítélése, a védendő személyek vagy tárgyak (esetleg elvek) körének meghatározása, továbbá a védelem érdekében felhasználható eszközök, és azok alkalmazásának módja azonban számtalan kérdést vet fel. Mindezen kérdések megnyugtató megválaszolása csak úgy lehetséges, ha visszanyúlunk az alapokhoz, és megvizsgáljuk a fegyveres erő ENSZ békefenntartó műveletek során történő alkalmazásának elveit, azok fejlődését, gyakorlati példák bemutatásával, a megszerzett tapasztalatok elemzésével.

A békefenntartás logikai önellentmondása

A nemzetközi béke és biztonság fegyveres (katonai) erővel, vagyis katonai eszközökkel felszerelt, katonai feladatra kiképzett személyekkel történő fenntartása komoly ellentmondást hordoz magában.² A katonai jellegű válságok kezelésének célja ugyanis éppen a felek által alkalmazott erőszak beszüntetése és a békés rendezés feltételeinek megteremtése, vagy a felek által már egy korábbi megállapodásban rögzített fegyvernynyugvás feltételeinek megőrzése, és a békefenntartók jelenlétével kapcsolatban a konfliktusban érintett felek részéről kinyilvánított egyetértés fenntartása.

Elsődleges szempont tehát az, hogy a békefenntartók tevékenysége az eredeti konfliktus megoldásához, és ne az eszkalálódáshoz vezessen. Ebből következően – fő szabály szerint – a békefenntartók fegyverhasználatát lehetőség szerint el kell kerülni, de legalábbis törekedni kell arra, hogy alkalmazására csak a legszükségesebb (önvédelmi) helyzetben kerüljön sor. Természetesen kivételt jelent az, ha a végrehajtandó műveletre kapott nemzetközi mandátum éppen a művelet sikere érdekében a fegyveres erő magasabb fokú alkalmazására ad lehetőséget, szab feladatot. A békefenntartók számára tehát a legnagyobb kihívást az jelenti, hogy megtalálják a fegyveres erő alkalmazásának optimális mértékét: a túl kevés erő alkalmazása, vagy a fegyveres erő alkalmazásának teljes elkerülése éppúgy katasztrofális következményekkel járhat (ld. Ruanda, Bosznia–Hercegovina), mint a fegyveres erő túlzott mértékű alkalmazása (ld. Szomália).³

A fegyveres erő használata az ENSZ békefenntartás gyakorlatában

A békefenntartás nem egyenlő az ENSZ-szel, hiszen az ENSZ számos tevékenysége közül a békefenntartás csak az egyik. Ugyanakkor a békefenntartás sem kizárólagos ENSZ-privilegium. Jóllehet, a békefenntartás leggyakrabban nemzetközi szervezetek révén történik, bizonyos esetekben államok akár egyedül, akár koalíciós partnereikkel összefogva is hajthatnak végre békefenntartó feladatokat.⁴ Lényeges különbségek vannak azonban az ENSZ parancsnokság alatt,

² A hagyomány *Dag Hamarskjöld*, egykori ENSZ főtitkárnak tulajdonítja azt a mondást, miszerint „*a békefenntartás nem a katonák dolga, de csak a katona tudja azt végrehajtani*”. (Peacekeeping is not a job for soldiers but only a soldier can do it.)

³ Ld. Findlay, Trevor: *The use of force in peace operations*. SIPRI, Oxford University Press (2002), p. 1.

⁴ Mindenekelőtt az ENSZ-et kell megemlítenünk, de hivatkozhatunk a NATO műveleteire Koszovóban, vagy az EU műveleteire is Bosznia–Hercegovinában. Ugyanakkor, önállóan hajtott végre békeműveletet például az Egyesült Királyság 2000-ben, Sierra Leonében, vagy a Dél-Afrikai

illetve a szövetséges államok koalíciója által végrehajtott békefenntartó műveletek között. Az ún. „kék sapkások” az ENSZ műveleti parancsnoksága alatt állnak és tevékenységükről az ENSZ főtitkárnak jelentenek, a mandátumokat pedig tipikusan valamely ENSZ BT-határozat tartalmazza. Ezzel szemben a koalíciós erők egy vezető nemzet, szövetség, vagy regionális nemzetközi szervezet parancsnoksága alá tartoznak, és a nemzeti vagy a szövetségesi előjáróknak jelentenek. A kialakult gyakorlat szerint ezen erők beavatkozását is valamely ENSZ BT-határozatban hagyják jóvá, amely többnyire felhatalmazza a koalíciós erőket arra, hogy saját, speciális céljaik elérése érdekében minden szükséges intézkedést megtegyenek (take all necessary measures).⁵

Jóllehet, az ENSZ-erők békefenntartási gyakorlata jelentős fejlődésen ment keresztül az elmúlt évtizedekben, három alapelv hagyományosan iránymutatásként szolgál a nemzetközi béke és biztonság fenntartásakor. Ezek az egymással összefüggő és egymást kölcsönösen erősítő alapelvek (nem fontossági sorrendben) az alábbiak:

- a) a konfliktusban érintett felek egyetértése az ENSZ-erők válságkezelésben való részvételével;
- b) pártatlanság és objektivitás;
- c) a fegyveres erő önvédelmi célból, illetve a mandátum védelme érdekében történő alkalmazása.⁶

Ad a) Békefenntartás esetében elmondható, hogy többnyire nem a fegyveres erő alkalmazása az az eszköz, amellyel a mandátumban megfogalmazottakkal összhangban a művelet céljai elérhetők. A békefenntartás nem kényszerítő eszköz, hanem a konfliktusban érintett felek egyetértésén és együttműködésén alapul.⁷

Ad b) A kapott mandátum – mindenféle provokációra vagy más kihívásra tekintet nélküli – pártatlan és objektív végrehajtása elengedhetetlen a művelet jogszerűségének fenntartásához, és a konfliktusban érintett felek egyetértésének és együttműködésének megőrzéséhez.⁸ A pártatlanság fenntartása érdekében tett

Köztársaság 2001–2003 között Burundiban. ENSZ-felhatalmazással végrehajtott koalíciós műveletnek tekinthetjük például az UNITAF 1992–1993. közötti műveleteit Szomáliában, vagy az INTERFET műveletet Kelet-Timorban, 1999-ben. Ld. Bellamy – Williams, p. 43., 45.

⁵ Ld. Handbook on United Nations Multidimensional Peacekeeping Operations. United Nations, Department of Peacekeeping Operations (2003) Internet: <http://www.peacekeepingbestpractices.unlb.org/Pbps/library/Handbook%20on%20UN%20PKOs.pdf> (Letöltés: 2012. október 1.), p. 56.

⁶ United Nations Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines. United Nations Department of Peacekeeping Operations, Department of Field Support (2008), p. 31., para 3.1.

⁷ A felek egyetértése a művelet végrehajtásához szükséges jogi követelmény, az együttműködés viszont főleg gyakorlati szempontok miatt elvárás annak érdekében, hogy a békefenntartó erők telepíthetők legyenek, és végre tudják hajtani a feladataikat. Amennyiben a felek a békefenntartók jelenlétével már nem értenek egyet, a művelet – legalábbis az eredeti formában – végrehajthatatlanná válik. Ld. General Guidelines for Peace-Keeping Operations. United Nations Department of Peacekeeping Operations, New York (1995), p. 17., para 25. Az UNEF I műveletet 1967-ben éppen azért kellett leállítani, és az ENSZ erőket kivonni, mert először Egyiptom, majd Izrael is visszavonta korábbi hozzájárulását, hogy területén ENSZ-békefenntartók tevékenykedjenek. Ld. The Blue Helmets, A Review of United Nations Peace-keeping. United Nation Department of Public Information, New York (Third edition, 1996), pp. 54–55.

⁸ Az ENSZ békefenntartók számára 1995-ben kiadott irányelvek szerint a békefenntartóknak a feladataikat határozottan és objektív módon, félelem és bármelyik fél irányába megnyilvánuló kedvezményezés nélkül kell végrehajtaniuk. Fontos ugyanis, hogy egyik fél se szerezzen méltánytalan előnyt a békefenntartó művelet végrehajtása következtében. Ld. General Guidelines for Peace-Keeping Operations, p. 19., para 31. Néhány évvel később (2003-ban), ugyancsak az ENSZ

erőfeszítések azonban nem jelenthetnek cselekvésképtelenséget, vagy a problémákkal szembeni teljes semlegességet. Sőt, a pártatlanság önmagában nem zárja ki a fegyveres erő alkalmazását sem, de az erőalkalmazás csak akkor lesz pártatlannak minősíthető, ha a konkrét cél (pl. mandátumban foglaltak teljesíthetősége) érdekében, vagy előre meghatározott okok (pl. tűzszüneti megállapodás megsértése) miatt, megkülönböztetés nélkül (vagyis azonos szempontok alapján, tekintet nélkül arra, hogy melyik érintett félről van szó), és a helyi lakosságnak is megfelelően kommunikálva alkalmaznak.⁹

A pártatlanság elvesztése, akár szándékosan, akár hanyagságból történt, azzal a veszéllyel jár, hogy a békefenntartó erők elvesztik hitelességüket és az irántuk megnyilvánuló bizalmat. Ez végső soron azzal a következménnyel is járhat, hogy a konfliktusban érintett felek visszavonják az ENSZ-erők jelenlétével kapcsolatos egyetértésüket, hozzájárulásukat, ily módon az ENSZ-csapatok az adott területen nemkívánatossá, következképpen, a felek ellenségeivé válnak. Mindez pedig veszélybe sodorhatja a békeművelet, de akár a teljes békefolyamat sikerét is.¹⁰

Ad c) Az ENSZ békefenntartó műveletek során a fegyveres erő használata csak mint végső megoldás (last resort) fogadható el, vagyis olyan esetekben, amikor a meggyőzés egyéb módjait az ENSZ-erők már kimerítették. Az erő alkalmazásának végső célja tehát a békefolyamat ellen munkálkodó, vagy a civileket fenyegető, esetleg őket fosztogató személyek befolyásolása és elrettentése, nem pedig valamely reguláris fegyveres erő legyőzése.¹¹

Findlay [2002] megfogalmazása szerint a békefenntartás a konfliktus megelőzésének, kezelésének és megoldásának eszköze. Nincs ellenségük, nem fenyegetnek senkit és nem akarnak győzni.¹² Eredményességük a felek önkéntes együttműködésétől függ. Mindez pedig lehetővé teszi számukra, hogy pártatlanul tevékenykedjenek. A hagyományos értelemben vett békefenntartás nem működik akkor, ha az erőszakos cselekmények ellenőrizetlenül terjednek, és – mint következmény – fennáll a veszélye annak, hogy a rosszul felszerelt és védelemhiányos békefenntartókat is már a konfliktusban részes félnek tekintik. Ilyen körülmények között félő, hogy a békefenntartók elvesztik a felek egyetértő támogatását, és „eljátsszák” a pártatlanságuk iránt megnyilvánuló bizalmat.¹³

A fegyveres erő ENSZ által történő alkalmazásával kapcsolatban azonban folyamatosan tekintettel kell lenni arra, hogy a fő törekvés az erőszakos cselekmények mielőbbi megszüntetése, ezért mihamarabb vissza kell térni a

békefenntartók számára kiadott kézikönyv már konkrétan fogalmaz. Eszerint a pártatlanságot úgy kell érteni, mint a kapott mandátum objektív és konzisztens végrehajtását, tekintet nélkül bármilyen provokációra vagy kihívásra. A pártatlanság nem jelenthet be nem avatkozást, vagy a jogsértések figyelmen kívül hagyását. Az ENSZ békefenntartóknak pártatlannak kell lenniük a konfliktusban érintett felekkel kapcsolatos dolgaikban, de nem lehetnek semlegesek (neutral) a mandátumuk végrehajtását illetően: akkor is törekedniük kell mandátumuk aktív végrehajtására, ha ez az érintett felek valamelyikének aktuális érdekével ellenkezik. Ld. *Handbook on United Nations Multidimensional Peacekeeping Operations*, p. 56.

⁹ Bellamy – Williams, p. 281.

¹⁰ Findlay, p. 4.

¹¹ Brian Urquhart, az ENSZ egykori főtitkár-helyettese szerint „abban a pillanatban, amikor a békefenntartó erő elkezd embereket ölni, az általa ellenőrizendő konfliktusban részes féllé, valamint a megoldandó probléma részévé válik”. In: Findlay, p. 15.

¹² Brian Urquhart szerint „az igazi békefenntartónak nincsenek ellenségei – csupán sok bonyolult és néha gyilkos szándékú ügyfele. Ld. Urquhart, Brian: *A Life in Peace and War* – W.W. Norton, New York (1987), p. 293.

¹³ Findlay, p. 15.

meggyőzés erőszakmentes eszközeihez a helyzet súlyosságának fokozatos csökkentése (de-escalation) érdekében.¹⁴

Az ENSZ békefenntartó alakulatok által alkalmazott fegyveres erőt mindig a fenyegető veszélyhez igazítva, azzal arányosan, a veszély elhárításához szükséges mértékben kell meghatározni, figyelembe véve a kívánt hatás eléréséhez minimálisan szükséges erő alkalmazásának elvét (minimum force necessary to achieve the desired effect), miközben fenn kell tartani az érintett felek részéről a művelet végrehajtásával és a végrehajtandó művelethez kötődő mandátummal kapcsolatos egyetértést is.

Érdeemes azonban megemlíteni, hogy az ENSZ Biztonsági Tanács azon határozatai, amelyek feltételezik az adott művelet során a fegyveres erő alkalmazását, szinte soha nem tartalmazzak ezzel kapcsolatban kifejezett rendelkezést. A szövegek a mandátum meghatározásakor általában az annak teljesítéséhez „szükséges mindfajta eszköz” vagy „intézkedés” (all necessary means/measures) felhasználásának lehetőségét írják elő. Ebből következően tehát a BT-határozatok nem határozzák meg előre az alkalmazandó erő pontos mértékét sem.¹⁵

Az ENSZ békefenntartó műveletek során a fegyveres erő alkalmazásának mindig voltak politikai vonatkozásai, hiszen a harcászati szintű erőalkalmazás gyakran akár a teljes műveletre nézve nem kívánt és előre nem látható stratégiai következményekkel jár. Ebből következően az erő alkalmazásával kapcsolatos döntéseket mindig a megfelelő parancsnoki szinten, lehetőleg centralizáltan kell meghozni. A gyakorlati tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy veszélyes dolog a békefenntartók részére azt az utasítást adni, hogy használják fegyvereiket, ha az alakulat összetétele, fegyverzete, logisztikai támogatása, és a műveleti környezet nem teszi lehetővé, az utasítást végrehajtását.¹⁶

Az erő alkalmazásánál tehát figyelembe kell venni egyebek mellett a műveleti képességeket, a saját erők védelmét (force protection), vagyis a végrehajtó állomány biztonságát, a tágabb értelemben vett humanitárius következményeket, a nemzetközi közösség és a nemzeti közvélemény művelettel szembeni elvárásait, és azt, hogy az erő alkalmazásának konkrét következményeit az érintett (helyi) közösség elfogadja-e?¹⁷ A fegyverhasználatra vonatkozó helytelen utasítás veszélyezteti, hogy a békefenntartók mások életét sem tudják majd védeni, és a saját erők önvédelmi képességét is kockára teszi. Nyilvánvaló összefüggés van ugyanis a békefenntartó erők nagysága, összetétele, feladataik végrehajtásának módja (ld. jogszerűség) és az élet megóvásának képessége között.¹⁸ A megfelelően felszerelt, kellően megszervezett és a nemzetközi közösség hathatós támogatásával végrehajtott békefenntartó művelet – magától értetődően – sokkal eredményesebb lehet a béke és biztonság megteremtése, az emberi életek megóvása terén, mint az elégtelenül felszerelt, nem alaposan végig gondolt, rosszul értelmezett műveletek.¹⁹

¹⁴ Findlay, p. 4.

¹⁵ Findlay, p. 8.

¹⁶ General Guidelines for Peace-Keeping Operations, p. 21., para 34.

¹⁷ United Nations Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines. United Nations Department of Peacekeeping Operations, Department of Field Support (2008), pp. 34–35.

¹⁸ A feladatok, a kapott mandátum és a képességek közötti inkonzisztencia egyik példjaként említhető az '90-es évek elejéről az angolai UNAVEM művelet, amely megfelelő felhatalmazás, létszám és képességek hiányában nem tudta megakadályozni a szemben álló felek fegyverkezését, a polgárháború ismételt kitörését, és több tízezer ember halálát. ld. Bellamy – Williams, p. 2., 106.

¹⁹ 2000-ben például Sierra-Leone-i (UNAMSIL) művelet az ENSZ egyik legnagyobb művelete volt, legalábbis papíron: a békefenntartó erők létszáma kezdetben 6000, majd

A 2000-ben kiadott ún. Brahimi-jelentés – összegezve a korábbi évek negatív tapasztalatait – úgy foglalt állást, hogy szakítani kell a korábbi gyakorlattal. Javasolta, hogy azon államok, amelyek nem képesek megfelelő erőt rendelkezésre bocsátani, inkább jelezzék ezt az ENSZ-nek, de ne telepítsenek olyan alakulatokat, amelyek nem felelnek meg az elvárásoknak. Ennek érdekében – a jelentésben foglalt javaslat szerint – az ENSZ főtitkárának is meg kell kapnia minden forrást és támogatást ahhoz, hogy a művelethez felajánlott kontingensek felkészültségét még a műveleti területre történő telepítés előtt értékelje, és megerősítse, hogy megfelelnek-e az elvárásoknak.²⁰

A fegyveres erő alkalmazása a békefenntartásban: a kezdetek

A békefenntartást sokáig csupán passzív tevékenységnek tekintették, amelyben a fegyveres erő alkalmazása az önvédelemre korlátozódott.²¹ Kezdetben az önvédelem joga a békefenntartók számára önmaguk és társaik – személyes fegyverekkel való – megvédésének lehetőségét jelentette. Az erő alkalmazását nem kezdeményezhették, kivéve azon eseteket, amikor a fegyveres erőket ért zaklató cselekmények folytatólagosak voltak, és az erő alkalmazására az ENSZ-erők feladat-

11 000, végül 17 500 volt. A békefenntartó erők azonban nem voltak felkészülve az ellenséges környezetben való feladat-végrehajtásra, a műveleti területre település túl lassú, a művelet pedig alulfinanszírozott volt, emellett a végrehajtás is szervezetlenül és rosszul irányítottan folyt, mindemellett hiányoztak az alapvető technikai eszközök, és a rendelkezésre bocsátott erők kiképzése is alacsony színvonalú volt. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a békefenntartókat folyamatos támadások érték, közülük többet megöltek, sokukat fogságba ejtettek. Bellamy – Williams, p. 127.

²⁰ A jelentés szerint a főtitkár egy fenntarthatatlan helyzetben van: megkapja a Biztonsági Tanács határozatát, amely – papíron – meghatározza az alakulatok szintjét (erejét), de mindezt anélkül, hogy tudná, az alakulatokat a nemzetek valóban rendelkezésre fogják-e bocsátani. A műveleti területre esetleg megérkező alakulatok felszerelése sok esetben alacsony színvonalú: néhány ország úgy küld katonákat, hogy nincs személyi fegyverük, vagy van fegyverük, de nincs sisakjuk, vagy van sisakjuk, de nincs golyóálló mellényük, vagy nem áll rendelkezésre szállítási kapacitás (teherautók, vagy csapatszállító járművek). Az alakulatok sok esetben nincsenek megfelelően kiképezve a békefenntartó feladatokra, vagy sokszor előfordul, hogy az együttműködésre kijelölt, különböző kontingensek a telepítést megelőzően nem kaptak közös kiképzést. Bizonyos egységek egyáltalán nem rendelkeznek olyan személyzettel, amely beszéli a közösnek szánt műveleti nyelvet. Még akkor is, ha a nyelvkérdés nem lenne akadály, az alakulatoknak nincsenek közös műveleti eljárási szabályai, és eltérően értelmezik a műveleti irányítás, valamint a művelet-végrehajtási szabályok (ROE) kulcsfontosságú rendelkezéseit. Mindemellett, eltérő módon képzelik el a fegyveres erő alkalmazását szükségessé tevő műveleti körülményeknek való megfelelést. Ld. Report of the Panel on United Nations Peace Operations. United Nations General Assembly, Security Council, A/55/305–S/2000/809 (21 August 2000) Internet: http://www.un.org/peace/reports/peace_operations/ (Letöltés: 2012. október 1.), p. 18., paras 108–109.

²¹ Az ENSZ felhatalmazása alapján indult legkorábbi válságkezelő műveletekben fegyvertelen katonák (megfigyelők) vettek részt (pl. United Nations Truce Supervision Organization – UNTSO [1948]; UN Military Observer Group in India and Pakistan – UNMOGIP [1949]). Az első olyan, ENSZ felhatalmazással indult művelet, amelyben fegyveres katonák vettek részt, az ENSZ Közgyűlés által 1956-ban létrehozott UN Emergency Force (UNEF), amelynek feladata a Szezei válságot követően a közel-keleti tűzszünet felügyelete volt. Ld. General Assembly Resolution 1000 (ES-I), 1956. november 5. Internet:

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/037/44/IMG/NR003744.pdf?OpenElement> (Letöltés: 2012. szeptember 22.) Az első alkalom pedig, amikor ENSZ békefenntartók fegyvert is használtak 1956. december 14-én, Port Said-ban történt, amikor egy norvég járőrökocsira három kézigránátot dobtak és fegyverből tüzeltek rá. A békefenntartók viszonozták a tüzet. Ld. Findlay, p. 27.

végrehajtásához elengedhetetlen biztonságos környezet megteremtése érdekében volt szükség.²²

A '60-as évek békefenntartásával, és az eközben alkalmazható fegyveres erővel kapcsolatos, irányadó ENSZ-felfogást szemléletesen tükrözi az ENSZ főtitkára által 1964-ben a ciprusi ENSZ-erők (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus – UNFICYP) működésével és művelet-végrehajtásával kapcsolatban kiadott iránymutatás. Ez alapján az UNFICYP-erők működésének a nemzetközi béke és biztonság megőrzését kell szolgálnia, és a békefenntartóknak erőfeszítéseikkel meg kell előzniük a fegyveres harcokat, amennyiben ez szükséges, hozzá kell járulniuk a belső rend helyreállításához és fenntartásához, valamint a normális körülményekhez való visszatéréshez. Ennek érdekében az ENSZ-erőknek kerülniük kell olyan művelet végrehajtását, amelyek befolyásolják a ciprusi politikai helyzetet, kivéve, ha azok hozzájárulnak a politikai megoldáshoz szükséges nyugodtabb és kedvezőbb légkör kialakításához. A fegyveres erők viselhetnek fegyvert, amely csak önvédelmi célból, és csak akkor alkalmazható, ha ez a működésük érdekében szükséges.²³

Fentiekén túl az iránymutatás konkrétan meghatározza az önvédelem alapelveit is. Eszerint:

- 1) Az UNFICYP erők nem alkalmazhatnak fegyveres erőt. A fegyveres erő alkalmazása csak önvédelem során megengedett. Az „önvédelem” kifejezés magába foglalja:
  - a) a megtámadott ENSZ állások, létesítmények és gépjárművek védelmét;
  - b) a megtámadott UNFICYP személyzet támogatását.
- 2) AZ UNFICYP erők nem hajthatnak végre olyan műveletet, amely vélhetően közvetlen konfliktusba keveri őket bármely ciprusi közösséggel, kivéve az alábbi eseteket:
  - a) ha a fegyveres erő tagjait kényszerítik önvédelemben való cselekvésre;
  - b) ha a fegyveres erők, vagy tagjainak biztonsága veszélyben van;
  - c) ha a helyszínen levő parancsnok véleménye szerint megsértették, vagy közel állnak ahhoz, hogy megsértsék a mindkét fél által elfogadott külön megállapodásokat, és ez a harcok kiújulásának kockázatát rejti magában, vagy veszélyezteti a belső rendet.
- 3) Önvédelemben való cselekvéskor mindenkor figyelemmel kell lenni a minimálisan szükséges erő alkalmazásának elvére, és fegyveres erőt csak akkor lehet alkalmazni, amennyiben a meggyőzés minden békés eszköze kudarcot vallott. Ezen elvek alapján a fegyveres erő alkalmazásával kapcsolatos döntés a helyszínen levő parancsnokot illeti meg, akinek arra kell törekednie, hogy különbséget tegyen azon incidensek között, amelyek nem igényelnek

²² Az ún. hagyományos békefenntartói tevékenységek közé tartozik a megfigyelés, a tényfeltárás, a korábban egymással harcoló felek közé település, a határ megfigyelés, az ütközőzónák létrehozása és felügyelete, a leszerelés előmozdítása (fegyverbegyűjtés, csapatok visszavonásának figyelemmel kísérése, stb.), a konfliktus politikai megoldásához szükséges politikai tér megteremtése. A hagyományos békefenntartás önmagában nem jelent politikai megoldást, és nem is képes kényszeríteni a feleket az általuk kötött megállapodás(ok) betartására. Ld. Bellamy – Williams, pp. 174–175.

²³ Note by the Secretary General, Aide-memoire concerning some questions relating to the function and operation of the United Nations Peace-Keeping Force in Cyprus. United Nations Security Council, U.N. Doc S/5653 (11 April 1964) Internet: <http://unbisnet.un.org:8080/ipac20/ipac.jsp?session=13G0R98581385.130709&profile=bib&uri=full=3100001~!838534~!2&ri=1&aspect=subtab124&menu=search&source=~!horizon#focus> (Letöltés: 2012. október 4.), paras 1-2, 10.

fegyverhasználatot, illetve azok között, amelyek esetében az erők számára megengedett a fegyverhasználat.

- 4) Az alábbi esetekben engedélyezett a fegyverhasználat:
  - a) a fegyveres erőkkel szembeni erőszakos kísérlet arra, hogy visszavonuljanak a parancsnokaik rendelkezése szerint általuk elfoglalt állásokból, illetve olyan állásokba való beszivárgás, vagy azok körbevétele, amelyek megtartását az erők parancsnoka szükségesnek tartja, és amely miatt az erők veszélybe kerülnek;
  - b) erőszakos kísérlet a békefenntartó erők lefegyverzésére;
  - c) erőszakos kísérlet a békefenntartó erők megakadályozására abban, hogy végrehajtsák a parancsnokaik által meghatározott feladataikat;
  - d) az ENSZ létesítmények erőszakos megsértése, illetve az ENSZ civil vagy katonai személyzete tagjának elfogására vagy elrablására irányuló kísérlet.
- 5) Amennyiben mégis szükséges a fegyverek használata, előzetes figyelmeztetést kell adni, amikor csak lehetséges. Automata fegyverek nem használhatók, kivéve a különleges szükséghelyzeteket (in extreme emergency) és a tüzelés csak addig folytatható, amíg a közvetlen cél eléréséhez erre szükség van.²⁴

Figyelemre méltó, hogy az iránymutatás az önvédelem fogalomkörében, az önvédelmi helyzetre való hivatkozással javasolja megoldani a fegyveres konfliktus kiújulásának veszélyét magában hordozó incidenseket is. A javasolt eljárás szerint a fegyveres támadás kialakulásának veszélye esetén az illetékes UNFICYP-parancsnoknak haladéktalanul fel kell vennie a kapcsolatot a helyi vezetőkkel a békés helyzet helyreállítása érdekében. Amennyiben ez nem vezet eredményre, ENSZ járőr alakulatot – bármilyen erők álljanak is rendelkezésre – kell a helyszínre küldeni annak demonstrálása érdekében, hogy a fenyegetett területen az UNFICYP-erők jelen vannak, és minden lehetséges eszközt fel kell használni a helyzet békés rendezése érdekében. Ha a békés rendezésre irányuló kísérletek nem vezetnek eredményre, a helyszínen levő UNFICYP parancsnok javasolhatja a feletteseinek nagyobb létszámú békefenntartó erő helyszínre vezénylését. Ha mindezen figyelmeztetések ellenére kísérletek történnek az UNFICYP-erők megtámadására, állásaikba beszivárgásra, vagy azok körbekerítésére, veszélyeztetve ezáltal a kérdéses területen levő békefenntartó erőket, azok megvédhetik magukat és állásaikat minimális erő alkalmazásával.²⁵

Az általános felfogás szerint tehát az alakulatoknak meg kellett várniuk, amíg támadás érte őket, és csak azt követően reagálhattak. Az ilyen jellegű, ún. „passzív békefenntartás” extrém megnyilvánulását jelentette az, amikor a békefenntartó alakulatok még önvédelmi helyzetben, közvetlen veszélytől fenyegetve, illetve megtámadott helyzetben is tartózkodtak a fegyveres erő alkalmazásától.²⁶ Jellemző

²⁴ Note by the Secretary General, paras 16-19.

²⁵ Note by the Secretary General, para 20.

²⁶ Findlay, p. 156. példaként említhető, hogy az ENSZ kambodzsai missziója (United Nations Transitional Authority in Cambodia – UNTAC) kezdetben nagyon szűken értelmezte az önvédelem lehetőségét, és a békefenntartó alakulatok nem tanúsítottak semmilyen ellenállást még a vörös khmerek súlyosan zaklató cselekményei esetén sem. A mandátum mellett az UNTAC katonai alakulata részéről a művelet-végrehajtási szabályok értelmezése terén is bizonytalanság volt tapasztalható, amelynek következtében sok kritika érte a békefenntartókat amiatt, hogy túlságosan passzívak, és még olyankor sem léptek fel védekezőként, amikor UNTAC raktárakat ért támadás. 1993 áprilisában például az is előfordult, hogy egy japán önkéntes választási megfigyelő a megölése előtt közvetlenül az indonéziai békefenntartóhoz fordult védelemért, de azt a választ kapta, hogy ez nem a békefenntartók dolga. Amikor azonban a fegyveres támadások már közvetlenül és súlyosan veszélyeztették a békefenntartók feladatainak végrehajtását, az UNTAC aktív védekező műveleteket kezdett végrehajtani. Ld. Findlay, p. 127.

volt tehát az arányosság elvének szűk értelmezése („egy golyóért egy golyó”), amely gyakorlatilag kizárta a megelőző, proaktív intézkedések megtételét, ezáltal szükségtelen veszélynek kitéve az alakulatokat.

Az UNEF (United Nations Emergency Force) misszió volt az első olyan művelet, amellyel kapcsolatban komoly kritika érte a békefenntartókra vonatkozó fegyverhasználati szabályokat. *U Thant*, egykori ENSZ-főtitkár szerint a korlátozó szabályok kezdetben egyfajta sokként érték a fegyveres harcra jól kiképzett katonákat, és meglehetősen nagyfokú alkalmazkodást követelt meg tőlük a feladatvégrehajtás számukra teljesen szokatlan módja.²⁷

Az önvédelem körének kiterjesztése

A békefenntartó műveletek végrehajtásával kapcsolatban 1973-ban kiadott iránymutatások – a korábbi tapasztalatokból kiindulva – már rögzítették, hogy az önvédelem körébe bele kell érteni az olyan erőszakos cselekményekkel, vagy azok kísérletével szembeni ellenállást is, amelyeknek célja annak megakadályozása, hogy a békefenntartó erők a Biztonsági Tanácstól kapott mandátumnak megfelelően hajtsák végre feladataikat.²⁸ Látható, hogy az önvédelemnek ez egy igen tág koncepciója, amelyet úgy is értelmezhetünk, mint amely felhatalmazza az ENSZ-erőket arra, hogy a szituációk igen széles körében használhassák fegyvereiket.²⁹ A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a műveleti területen a parancsnokok többnyire tartózkodtak a hatáskörük ilyen módon történő alkalmazásától, mégpedig megalapozott indokok miatt, amelyek azzal voltak összefüggésben, hogy a

²⁷ *U Thant* az UNEF misszióval kapcsolatos jelentésében kifejtette, hogy „az UNEF katona a katonáskodásnak egy, a nemzeti szolgálatteljesítésben megszokottól teljesen idegen koncepcióval találta magát szemben. A katona ugyanis arra van kiképezve, hogy harcoljon. Az UNEF-ben ugyanakkor azt parancsolták neki, hogy minden körülmények között kerülje a harcot, mi több, törekedjen annak megelőzésére. Jóllehet fel volt szerelve fegyverrel, erőt csak a legvégső esetben, önvédelemben alkalmazhatott. Az UNEF katonának nem volt ellensége. Provokáció esetén fegyelmezett magatartást és önmegtartóztatást kellett tanúsítania, feladatát meggyőzően, tapintatosan, jó példát mutatva, nyugodtan, és katonás magaviselettel, de – amennyiben ez emberileg lehetséges volt – soha nem erőszakkal kellett végrehajtania.” Final Report by Secretary-General U Thant on UNEF – United Nations, A/6672 (12 July 1967), p. 16. In: WILLS, Siobhán: *Protecting Civilians: The Obligations of Peacekeepers* – Oxford University Press (2009), p. 8.

²⁸ Report of the Secretary General on the Implementation of Security Council Resolution 340 (1973), UN Doc S/11052/Rev.1 (27 October 1973) Internet:

<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Chap%20VII%20S%2011052%20REV1.pdf> (Letöltés: 2012. október 2.)

²⁹ Korábban, az ENSZ kongói műveletével összefüggésben már megmutatkozott a békefenntartással kapcsolatos politikai elvárás és a műveleti körülményekhez történő kényszerű igazodás közötti ellentét. Az 1960-ban megindított ONUC művelet (UN Operation in the Congo – ONUC) kezdetben a hagyományos békefenntartás elvein alapuló UNEF mintáját követte (ld. érintett felek beleegyezése, pártatlanság, erőhasználat csak önvédelmi célból, és csak mint legvégső megoldás), viszont hamar kiderült, hogy az önvédelem ezen felfogása nem alkalmazható polgárháborús körülmények között, ahol az állami intézményrendszer összeomlott. Az ONUC tehát az ENSZ BT-től származó mandátumban már felhatalmazást kapott arra is, hogy – amennyiben szükséges – az önvédelmen túl is használjon fegyveres erőt, a polgárháború megelőzése, és az idegen zsoldosok kiűldözése érdekében. Ld. Chesterman, Simon: *The use of force in UN peace operations* (External study). New York University School of Law (August 2004), p.8. Ld. még UNSCR 169 (1961) 1961. november 24. – Internet: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/169\(1961\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/169(1961)) (Letöltés: 2012. szeptember 22.)

békefenntartó műveletek végrehajtásához szükség van a konfliktusban érintett felek aktív együttműködésének megteremtésére és fenntartására.³⁰

Mindeközben a gyakorlat is kezdte kiterjesztően értelmezni az önvédelem körét, megteremtve annak lehetőségét, hogy megakadályozható legyen a békefenntartók megtámadása és lefegyverzése, állásaik és táboraik elfoglalása és mandátum szerinti tevékenységük megakadályozása. A békefenntartók számára megengedett az ENSZ civil ügynökségeinek, illetve alkalmazottaiknak megvédeése támadással szemben, jóllehet a parancsnok döntési kompetenciájába tartozott annak eldöntése, hol húzódik a választóvonal az önvédelem tekintetében.³¹ Emellett a kapott mandátum is szélesedett, lehetővé téve a békefenntartók számára azt, hogy megvédjék az életveszélyben levő, sérüléssel vagy emberi jogaik súlyos megsértésével fenyegetett civileket is.

A békeműveletekkel kapcsolatos új szabályok kialakítása szempontjából fontos körülmény volt, hogy a XX. század végére lényegesen megnövekedett az ENSZ békeműveletek száma,³² ami – különösen a megváltozott műveleti körülmények³³ miatt – a műveletek minőségi átalakítását maga után vonta. A mennyiségi és minőségi változás pedig a békefenntartás újfajta megközelítését, következésképpen új szabályok adaptálását is eredményezte.³⁴

A teljes képhez hozzátartozik, hogy a '90-es évek békeműveletei között több olyan példa is van, amely a békefenntartás kudarcaként értelmezhető, hiszen nem sikerült megteremteni, vagy legalábbis előmozdítani a békét, illetve kialakítani és fenntartani a normális élethez szükséges biztonságos környezetet. A konzervatív becslések szerint mintegy másfélmillió civil esett a fegyveres harcok áldozatául Angolában, Szomáliában, Ruandában, és Bosznia-Hercegovinában annak ellenére, hogy a válságzövezetekben békefenntartók voltak jelen.³⁵ Mindemellett számos

³⁰ General Guidelines for Peace-Keeping Operations, pp. 20–21.

³¹ Findlay, p. 15.

³² 1988 és 1993 között az ENSZ 20 új békeműveletet indított, ami önmagában jelzi a békeműveletek szerepének megváltozását. Ugyanebben az időszakban már több, mint negyven ország vett egyidejűleg részt békeműveletekben. Ld. Bellamy – Williams, p. 97., 100.

³³ A válságkezelő erőknél ún. „új típusú” konfliktusok megoldásában kellett szerepet vállalniuk: a konfliktushelyzetek már többnyire nem államok közötti, hanem államon belüliek voltak, a hagyományos (reguláris) harcmodort pedig felváltotta az aszimmetrikus hadviselés (gerillaharc). Sokkal összetettebbé vált a műveleti környezet is: jellemző lett a konfliktusban érintett felek egyre nagyobb száma (ld. egymással versengő hadurak), a szabályokat be nem tartó harcoló alakulatok, az eredménytelen tűzszüneti megállapodások, az ENSZ erővel való szembehelezkedés, a számtalan NGO egyidejű jelenléte, a civil infrastruktúra teljes összeomlása, a lakóhelyüket tömegesen elhagyó emberek, a bizonytalan és közelebbről nem meghatározott műveleti terület, stb. Ld. Bellamy–Williams, p. 196.

³⁴ A XXI. század elejére tehát általánosan elfogadottá vált, hogy a békeműveleteknek sokkal komplexebbnek, többdimenziósnak, erőteljesnek és jól felszereltnek kell lenniük. Az ún. tágabb békefenntartás (wider peacekeeping) során a békefenntartóknak – már a hagyományos békefenntartó feladatokon túl – olyan egyéb feladatokat is el kellett látniuk, mint pl. a harcoló felek szétválasztása, lefegyverzése, tűzszüneti megállapodások végrehajtásának ellenőrzése, repüléstilalmi zónák létrehozása és tiszteletben tartásuk kikényszerítése, választások megszervezése és felügyelete, humanitárius segélyek szállítása és szétosztása, az ENSZ alkalmazottainak és más civil személyeknek a védelme, a műveleti területen történő szabad mozgás garantálása, a fogadó ország képességeinek megerősítése. Ld. Bellamy – Williams, p. 119., 194.

³⁵ Kofi Annan, egykori ENSZ főtitkár például így kommentálta a ruandai UNAMIR (United Nations Assistance Mission for Rwanda) művelet kudarcát: „Valamennyiünknek mélységesen sajnálnunk kell azt, hogy nem tettünk többet a [népirtás] megakadályozására. Abban az időben volt ENSZ alakulat az országban, de az sem megfelelő mandátummal, sem felszereléssel nem rendelkezett olyan erőteljes akciók végrehajtásához, amelyek a népirtás megállításához vagy megelőzéséhez szükségesek lettek volna.” Ld. Bellamy – Williams, p. 111., 205.

békefenntartó is a támadások áldozatává vált, ami – kiegészülve a békeműveletekben való részvétel nagyon magas költségeivel – arra készítette az országokat és az ENSZ-t is, hogy a válságkezelés más módjaiban kezdjenek gondolkodni.

A Brahimi-jelentés

A 2000-ben kiadott ún. Brahimi-jelentés – összefoglalva a '90-es évek ENSZ-békefenntartásának tapasztalatait – már az új típusú békefenntartás mellett tette le a voksot. Az ENSZ főtitkára által felkért bizottság jelentésének fő célja annak értékelése volt, hogy képes-e az ENSZ békeműveletek hatékony végrehajtására, és arra, hogy *„őszinte, specifikus, és realiztikus ajánlásokat tegyen a képességek kiterjesztésének módjaira”*.³⁶

A bizottság – több kritikus észrevétel megfogalmazása mellett – egyetértett abban, hogy a békefenntartás alapjait a jövőben is a hármas alapelv (konfliktusban érintett felek egyetértése a művelettel és a békefenntartók jelenlétével, pártatlanság, fegyverhasználat csak önvédelmi célból) érvényesülése kell, hogy biztosítsa. A testület ugyanakkor rámutatott arra is, hogy a felek sok esetben – aktuális érdekeiktől vezérelve – manipulálnak egyetértésük megadásával vagy visszavonásával, ami komoly kihívást jelent a békefenntartó erők számára.³⁷ A jelentés szerint az ENSZ erőknek az elmúlt időszakban gyakran kellett szembesülniük azzal, hogy nem tudnak megfelelő választ adni a helyi kihívásokra. A békefenntartóknak képeseknek kell lenniük professzionális módon, eredményesen teljesíteni a küldetésüket. A jelentés kiemelten fontosnak tartotta azt, hogy a békefenntartó erők képesek legyenek megvédeni magukat, a küldetés más résztvevőit, és a művelet mandátumában foglaltakat.³⁸

³⁶ Comprehensive review of the whole question of peacekeeping operations in all their aspects, Letter dated 17 August 2000 from the Chairman of the Panel on United Nations Peace Operations to the Secretary-General. United Nations General Assembly, Security Council, A/55/305–S/2000/809 (21 August 2000) Internet: http://www.un.org/peace/reports/peace_operations/ (Letöltés: 2012. október 1.), p. iii.

³⁷ Sokszor előfordul, hogy valamelyik fél csak azért adja meg egyetértését az ENSZ jelenlétéhez, hogy időt nyerjen a csapatai ismételt felfegyverzésére, és rögtön visszavonja a korábban kinyilvánított egyetértését, ha a békefenntartó erők tevékenysége már nem szolgálja az érdekeit. Ilyenkor az adott fél törekedhet a békefenntartó erők mozgásszabadságának akadályozására, vagy a korábban elfogadott megállapodásban rögzített rendszabályok következetes be nem tartására vonatkozó gyakorlatot folytathat, de akár az egyetértésének teljes visszavonását is kinyilváníthatja. Mindezeket túl jellemző, hogy a harcoló erők – függetlenül a vezetők által a békefolyamat érdekében korábban tett kötelezettségvállalásuktól – sokkal gyengébb irányítás alatt állnak, mint azok az állami hadseregek, amelyekkel a békefenntartóknak hagyományosan dolguk van. A harcoló erők tovább osztódhatnak, amelynek eredményeként olyan alakulatok jöhetnek létre, amelyek létezésével, és a békefolyamatra gyakorolt hatásával a korábbi béke-megállapodás egyáltalán nem számolt. Ld. Comprehensive review of the whole question of peacekeeping operations in all their aspects, Report of the Panel on United Nations Peace Operations – United Nations General Assembly, Security Council, A/55/305–S/2000/809 (21 August 2000) Internet: http://www.un.org/peace/reports/peace_operations/ (Letöltés: 2012. október 1.), p. 9. para 48.

³⁸ Ennek érdekében elengedhetetlen, hogy a művelet-végrehajtási szabályok (ROE) ne korlátozzák a kontingensek fegyverhasználatát csupán az azonos mértékű reagálásra (stroke-for-stroke responses), hanem tegyék lehetővé, hogy a „visszavágás” elégséges legyen az ENSZ csapatokat, vagy a védelmük alá tartozó személyeket fenyegető halálos tűz forrásának elhallgattatásához, továbbá, különösen veszélyes helyzetekben ne kényszerítsék az ENSZ kontingenseket arra, hogy feladják a támadókkal szembeni harc kezdeményezésének lehetőségét. Ld. Comprehensive review of the whole

A Brahimi-jelentés tehát a korábbiaktól sok szempontból eltérő békefenntartási módszer és stílus bevezetését szorgalmazta, ami az ENSZ-et bizonyos mértékig magyarázkodásra kényszerítette.³⁹ A jelentésre adott ENSZ főtitkári válasz néhány kérdésben egyértelművé tette a szervezet hivatalos álláspontját, amely szerint a békefenntartás gyakorlatán lehet és kell is finomítani, de az ajánlások nem értelmezhetők úgy, mintha az ENSZ-et harcoló gépezetté (warfighting machine) akarnák átalakítani, vagy alapvetően megváltoztatnák azokat az alapelveket, amelyek szerint az ENSZ-békefenntartók fegyvereiket használják.⁴⁰

Az elrettentés

A békefenntartó erők alapvető küldetése közé tartozik a konfliktus megoldása érdekében az érintett felek rákényszerítése a fegyveres cselekmények beszüntetésére, a fegyvernyugvás betartásának ellenőrzése, a humanitárius szereplők működéséhez szükséges biztonságos környezet (safe and secure environment) megteremtése, és mindazok elrettentése, akik ezen biztonságos környezetet veszélyeztetik. Az elrettentés sikeressége legjobban abban mérhető, hogy hozzájárul-e az ellenséges, fenyegető cselekmények számának csökkenéséhez, elmaradásához.

Nem kíván komolyabb bizonyítást ugyanakkor az, hogy az elrettentés csak akkor lehet eredményes, ha a megcélzott félben azt a meggyőződést kelti, hogy a kifogásolt magatartás tanúsítása számára sokkal súlyosabb következményekkel járna, mint amit azzal nyerne, ha végrehajtja a cselekményt. Az elrettentő erő demonstrálása tehát visszatartó hatású lehet, következésképp a veszélyt jelentő személyeket a cselekményüktől való tartózkodásra készítheti.

Annak érdekében, hogy a békefenntartó erők a békefolyamatot veszélyeztetők szemében hiteles elrettentő erőt képviseljenek, elengedhetetlen, hogy képesek legyenek eredményesen megvédeni magukat. Nyilvánvaló, hogy semmiféle elrettentő erőt nem képvisel a feladatát létszám- vagy eszközhiány miatt ellátni, vagy ugyanezen okok miatt önmagát megvédeni képtelen alakulat. Ugyanilyen hatású, ha az egyébként kellő létszámban jelen levő, és megfelelően felszerelt egység jogi,

---

question of peacekeeping operations in all their aspects, Report of the Panel on United Nations Peace Operations, p. 9. para 49.

³⁹ A nemzetközi közösség vegyes érzelmekkel fogadta a Brahimi jelentést: több ország különösen aggályosnak találta a hagyományos békefenntartástól való elmozdulást az „erőteljesség” (robustness) irányába. Emellett, a „békefenntartás” kifejezés helyett a „békeműveletek” (peace operations) kifejezés előnyben részesítése azt sugallta, mintha az ENSZ legalizálná az erőszakos humanitárius beavatkozásokat is. Ld. Bellamy – Williams, p. 133.

⁴⁰ A főtitkár kifejtette, hogy a Bizottság ajánlása a fegyveres erő használatára vonatkozóan csak azokra a műveletekre vonatkozik, amelyekben – az érintett felek egyetértésével – fegyveres ENSZ békefenntartókat alkalmaznak. A Bizottság tisztább mandátumokra, robusztus művelet-végrehajtási szabályokra (ROE), valamint nagyobb és jobban felszerelt alakulatokra vonatkozó ajánlásai olyan praktikus intézkedéseket jelentenek, amelyeknek célja az elrettentés a békefenntartó alakulatok által képviselt erő révén. Az elrettentés pedig végső soron arra szolgál, hogy csökkentse, ne pedig növelje annak lehetőségét, hogy erő alkalmazására legyen szükség, hiszen ez mindig csak végső megoldásként jöhet szóba. Valójában a fokozatos válaszáadásra vonatkozó művelet-végrehajtási szabályok éppen ezt a célt szolgálják. Ld. Comprehensive review of the whole question of peacekeeping operations in all their aspects, Report of the Secretary-General on the implementation of the report of the Panel on United Nations peace operations – United Nations General Assembly, Security Council, A/55/502 (20 October 2000) Internet:

http://www.un.org/peace/reports/peace_operations/docs/55_502e.pdf (Letöltés: 2012. október 1.) p. 3. (para e)

politikai, vagy más megfontolások miatt nem használhatja a rendelkezésére álló eszközöket például önvédelemre. Ahhoz tehát, hogy a békefenntartó alakulatok megfelelő elrettentő erőt jelentsenek azokkal szemben akik, akár a békefenntartókat, akár az általuk védelmezett személyeket vagy anyagi javakat fenyegetik, az szükséges, hogy a békefenntartó erő kétséget kizáróan demonstrálja az önvédelemre való készségét és képességét.

Ezzel összefüggésben napjainkban már megfigyelhető az is, hogy a műveleti területen lévők – az őket fenyegető támadások elrettentése érdekében – előnyben részesítik a békefenntartók erőhasználatra való készenlétének minél előbbi és egyértelmű demonstrálását. A tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy a mielőbbi válaszreakció elrettentő hatású, és alkalmas lehet arra, hogy lényegesen lecsökkentse a szükséges erőhasználat mértékét.⁴¹ Másként megfogalmazva: minél inkább képes és elszánt az ENSZ-erő a fegyverhasználatra, annál valószínűbb, hogy nem kell rá sort keríteni.⁴²

A szabad mozgás

Az önvédelem jogának gyakorlásával kapcsolatban a műveleti területen számtalan, első megközelítésben a védekezéshez szorosan nem kötődő dilemma is felmerül. *Findlay* [2002] például felteszi a kérdést, hogy a békefenntartó erők számára feladatuk teljesítéséhez nélkülözhetetlen „szabad mozgás” (freedom of movement) akadályozásának elhárítása, leküzdése érdekében a békefenntartók hivatkozhatnak-e önvédelemre?⁴³ A kérdésre sem a hivatkozott műben, sem az ENSZ gyakorlatában nem találunk konkrét választ. Jelen dolgozat szerzője úgy véli, hogy a mozgás szabadságának akadályozása – amennyiben nem valósít meg támadást, vagy annak közvetlen veszélyét – önmagában nem feltétlenül jelent olyan helyzetet, amely során a békefenntartók önvédelemre hivatkozhatnának. Álláspontunk szerint amennyiben nincs önvédelmi helyzet (támadás), a mozgásszabadság korlátozásával akadályozott feladat végrehajthatósága érdekében olyan művelet-végrehajtási szabályai (ROE) rendelkezésre van szükség, amely ilyen esetekben az erő alkalmazását lehetővé teszi.

A civilek védelme

Az általános vélekedés szerint a békefenntartóknak rendelkezniük kell azokkal az eszközökkel és felhatalmazásokkal, amelyek ahhoz szükségesek, hogy – önmagukon kívül – megvédjék azokat is, akiknek a védelme a feladatuk. A civilek védelme ma már többnyire az ENSZ-békefenntartók mandátumának szükségszerű része. Nem mindig volt azonban ez így. A 2000 előtti békefenntartó műveletek végrehajtását a pártatlanság kultusza övezte, aminek következtében a békefenntartók tartózkodtak mindenféle, a civilek érdekében történő proaktív, fegyveres erő alkalmazásával járó cselekménytől. Ennek eredményeként, például a ruandai és bosznia–hercegovinai népirtások, vagy a szomáliai hadurak villongásai

⁴¹ Use of force in UN peacekeeping operations (Rapporteur: SAMUELS, Kirsti) – IPA-UNDPKO Workshop, Report (February 6, 2004), pp. 3-4.

⁴² Findlay, p. 3.

⁴³ Findlay, p. 15.

során életüket vesztett civil áldozatok nagy száma azt a hitet erősítette meg a nemzetközi közvéleményben, hogy a békefenntartók nem képesek eredményesen hozzájárulni a civilek védelméhez.⁴⁴

Azt is figyelembe kell azonban venni, hogy 1999 előtt nem volt olyan BT-határozat, amely konkrétan arra utasította volna az ENSZ-békefenntartókat vagy a többnemzeti erőket, hogy megvédjék a civileket. A műveletekre vonatkozó mandátumok arra hatalmazták fel a békefenntartókat, hogy tevékenyen segítsék elő a „biztonságos és stabil környezet” (secure and stable environment) létrehozását, vagy védjék meg a küldetéshez tartozó civileket, mint pl. a humanitárius segítséget nyújtó személyeket, vagy az ENSZ civil alkalmazottait. Az ENSZ BT-határozatok néha előírták ugyan humanitárius, vagy biztonsági területek létrehozását, de elrendelték, hogy az e területeket védő békefenntartók fegyveres erőt csak fegyveres támadással szembeni válaszként alkalmazhatnak, és csak akkor, amikor elvárható volt az önvédelmi helyzetben való cselekvés. Néha úgy tűnt, hogy amennyiben a civil lakossággal szembeni támadások a békefenntartókat közvetlenül nem fenyegették, a mandátumuk szerint tartózkodtak a közbeavatkozástól.⁴⁵ Talán ennek is köszönhető, hogy az 1990-es években sok békefenntartó parancsnok vitatta azt, hogy a kapott mandátum kiterjed-e, és ha igen, milyen mértékben a civilek védelmére.

Az ENSZ azonban egyre inkább arra törekedett, hogy ez a tarthatatlan helyzet megváltozzon. Az évtized végére gyakorlattá vált, hogy az ENSZ BT-mandátumok kitértek a civil személyek védelmének kötelezettségére,⁴⁶ és mind a mandátumok, mind pedig a művelet-végrehajtási szabályok megengedték, sőt feladatuk szabták a békefenntartóknak a polgári lakosság védelmét.⁴⁷

Míg a Brahimi-jelentés mellett érvelt, hogy azon ENSZ-békefenntartók esetében, akik szemtanúi a civilekkel szembeni erőszakos cselekményeknek, a kapott mandátumuk rendelkezéseibe bele kell érteni az erőszakos cselekmények saját eszközökkel történő megállításának kötelezettségét is. A jelentés arra is felhívta a figyelmet, hogy óvakodni kell a „blanketta mandátumoktól”, vagyis amikor a békefenntartók olyan feladatokra kapnak tág felhatalmazást, amelyeknek végrehajtására nem rendelkeznek megfelelő eszközökkel.⁴⁸

⁴⁴ Bellamy – Williams, p. 337.

⁴⁵ Holt, Victoria K. – Berkman, Tobias C.: The impossible mandate? Military preparedness, the responsibility to protect and modern peace operations – The Henry L. Stimson Center (September 2006), p. 85.

⁴⁶ A Sierra Leone-i UNAMSIL misszió volt az első olyan művelet, amellyel kapcsolatban az ENSZ BT határozat kifejezetten felhatalmazta a békefenntartókat a polgári lakosság védelmére, előírva azt, hogy a békefenntartó erők végrehajthatnak minden szükséges cselekményt annak érdekében, hogy biztosítsák a személyzetük biztonságát és szabad mozgását, továbbá, hogy – képességeiktől függően, valamint műveleti területükön – megvédjék azokat a civileket, akiket fizikai erőszak közvetlen veszélye fenyeget, figyelembe véve Sierra Leone kormányának és az ECOMOG-nak ezirányú felelősségét is. Ld. UN Security Council Resolution 1270 – S/RES/1270 (22 October 1999) Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/315/02/PDF/N9931502.pdf?OpenElement> (Letöltés: 2012. október 3.), para 14.

⁴⁷ Holt – Berkman, p. 86.

⁴⁸ „Több százezer civil él a jelenleg folyó ENSZ műveletek területén, akik potenciálisan ki vannak téve erőszak veszélyének, és a térségben állomásozó ENSZ erők csak egy kis részüket tudják megvédeni, még akkor is, ha ennél többet szeretnének. Ezen védelem kiterjesztésének ígérete túlzott elvárásokat eredményezne.” Ld. Comprehensive review of the whole question of peacekeeping operations in all their aspects, p. 11., para 63.

A civilek katonai erővel történő védelme⁴⁹ – jóllehet tényleges tartalmának megfogalmazásával a szakértők mindmáig adósak maradtak – elsősorban a civil lakosságot érő vagy fenyegető fizikai támadások megelőzését, megakadályozását, továbbá a humanitárius segítséghez történő hozzáférés lehetőségét, a biztonságos környezet⁵⁰ megteremtését szolgálja. Röviden összefoglalva, a békefenntartók számára a civilek védelme főként kikényszerített védelmet, vagyis a békefenntartó erőknek a civil lakosság és az azt fenyegető veszélyforrás közé ékelődését, de akár a civil lakosságot támadó, fenyegető fegyveres csoportok felszámolását is jelentheti.

Érdemes megemlíteni, hogy 2002 óta az ENSZ művelet-végrehajtási szabályai (ROE) hagyományosan tartalmazznak olyan rendelkezéseket, amelyek felhatalmazzák a békefenntartókat a fegyveres erő alkalmazására civilek védelme érdekében. Sok esetben fordul elő azonban az, hogy részletes szabályok hiányában a feladat végrehajtásának pontos mikéntje homályos marad.⁵¹

E kérdéskörrel összefüggésben azonban azt is látni kell, hogy az civilek védelmét kifejezetten előíró ENSZ-mandátumok potenciálisan elrettenthetnek bizonyos országokat attól, hogy erőket ajánljanak fel más műveletekhez is, mint megengedő környezetben végrehajtott hagyományos békefenntartó műveletek. Jóllehet, megfigyelhetők bizonyos változások, az ENSZ-műveletek végrehajtásának kultúrája hagyományosan mégis barátságos környezetet feltételez. A civilek védelmét előíró mandátumok viszont azt is jelentik, hogy a nemzeti kontingenseknek potenciálisan veszélyes feladatokat kell végrehajtaniuk, adott esetben fegyvert is kell használniuk. Az államok azonban többnyire tartózkodnak veszélyes helyzetek elé állítani a katonáikat. Sok országban külön nemzeti irányelvek határozzák meg azon körülményeket, amelyek megoldásához a fegyveres erő rendelkezésre bocsátható, illetve amelyekben átengedik a fegyveres erők egy része feletti műveleti irányítást. Bizonyos országok például nem vehetnek részt VII. fejezet szerinti műveletben⁵² (pl. Japán), más országok alakulatai csak önvédelem céljából használhatják fegyvereiket, ami behatárolja szerepüket az ENSZ-műveletek végrehajtásában.

Annak ellenére tehát, hogy vannak olyan országok is, amelyek nemzeti büszkeségnek tartják a békeműveletekben való katonai szerepvállalást, és rendszeres hozzájárulói az ENSZ-műveleteknek, általában rögzíthető, hogy a

⁴⁹ A civilek védelmének további, nem katonai vonatkozású területei az emberi jogok védelme, valamint az életben maradáshoz alapvetően szükséges ellátást biztosítani hivatott humanitárius segítségnyújtás. Ld. Bellamy – Williams, p. 344.

⁵⁰ A biztonságos környezet megteremtése körében lehet szó – többek között – a békefenntartók látható és elrettentő jelenlétéről, forgalomellenőrzésről és ellenőrző-áteresztő pontok létrehozásáról, humanitárius szállítmányok, raktárak fegyveres őrzéséről, elkerítéséről, fegyverek begyűjtéséről és megsemmisítéséről, tömegkezelő műveletekről stb. Ld. Bellamy – Williams, pp. 346–347.

⁵¹ Ezzel összefüggésben Holt [2005] felhívja a figyelmet arra, hogy az ENSZ mandátumok azon rendelkezését, amely megengedi a fegyverhasználatot fizikai erőszak közvetlen veszélyének kitett civilek megvédése érdekében (to protect civilians under imminent threat of physical violence), nagy valószínűséggel eltérően fogják értelmezni a gyakorlati végrehajtás során, ahogyan eltérően értelmezik a művelet végrehajtására készülő békefenntartók, azok parancsnokai, és a politikai vezetők. Ld. Holt, Victoria K.: The responsibility to protect: Considering the operational capacity for civilian protection. Discussion Paper (January 2005, revised) Internet:

<http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=10904> (Letöltés: 2012. október 2.), p. 5.

⁵² Az ENSZ Alapokmány VII. fejezete szerint az ENSZ Biztonsági Tanácsa a nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztető helyzetek rendezése érdekében kikényszeríthető intézkedések végrehajtásáról dönthet. Ezen intézkedések lehet pl. gazdaságiak (pl. embargó), vagy akár olyanok, amelyek fegyveres erő alkalmazásával járnak. Az általános felfogás szerint az önvédelmen túli, a művelet céljainak végrehajtása érdekében történő fegyverhasználatra felhatalmazást csak az Alapokmány VII. fejezetére alapozott ENSZ BT határozat adhat. Ld. Findlay, p. 8.

békefenntartók számára a civil személyek védelmének feladatul szabása azzal a veszéllyel is jár, hogy a potenciális kontingens-felajánló országok egy része tartózkodni fog attól, hogy alakulatokkal vegyen részt az adott műveletben.⁵³

A küldetés védelme

Az önvédelmi helyzet a személyeket, a védendő anyagi javakat ért vagy fenyegető támadás, illetve annak közvetlen veszélye esetén áll fenn. Az ilyen helyzetek – a megítélésükkel kapcsolatos nehézségek ellenére – bármilyen típusú műveletben, illetve műveleti körülmények között viszonylag jól körülhatárolhatók.

A korábbi mandátumokban szereplő „küldetés védelme” (defense of the mission) kifejezés már az önvédelemnél tágabb esetkört fog át, tartalmát tekintve pedig sokkal bizonytalanabb.⁵⁴ A megfogalmazás emellett megtévesztő is, hiszen – jóllehet, az eredeti szándék szerint a célja az önvédelmi helyzet kiterjesztése lett volna – valójában nem védelemről van szó, hanem a küldetés – szükség esetén fegyveres erő alkalmazásával történő – végrehajtásáról. Más szóval: a végrehajtást nehezítő körülményekkel szembeni, akár fegyveres erővel történő aktív, kezdeményező fellépésről beszélünk.⁵⁵

Békefenntartás és békekikényszerítés⁵⁶

Azt a műveleti környezetet, amelyben az ENSZ-erőknek végre kell hajtaniuk feladataikat, gyakran jellemzi olyan, reguláris erőkhöz nem tartozó, hadurak által fenntartott milíciák, bűnözői csoportok, és más fosztogatók jelenléte, amelyeknek érdekében áll a békefolyamat lassítása, magakadályozása, mi több, a válsággal érintett polgári lakosság további fenyegetése. Ilyen, potenciálisan veszélyes műveleti körülmények között indokolt, hogy a Biztonsági Tanács az ENSZ-erők számára erőteljesebb (robosztus) mandátumot határozzon meg: Olyat, amely felhatalmazza a békefenntartó erőket arra, hogy felhasználjanak „minden szükséges eszközt” (use all necessary means)

⁵³ Holt – Berkman, p. 64.

⁵⁴ Külön elemzést igényel ugyanis, hogy melyek azok a részcselekmények, amelyek még a küldetés teljesítéséhez tartoznak, és amelyek már nem.

⁵⁵ Ezt fejezi ki a napjainkban inkább használatos „küldetés végrehajtás” (mission accomplishment) kifejezés, amelynek céljából a fegyveres erő alkalmazásához már speciális ROE rendelkezésre van szükség.

⁵⁶ Előjáróban fontos rögzíteni, hogy az ENSZ Alapokmány sem mint koncepciót nem említi a békefenntartást, sem konkrét rendelkezéseket nem tartalmaz a békefenntartó műveletekre vonatkozóan. A békefenntartást ugyanis eredetileg nem tekintették az ENSZ feladatának, amit sokan úgy értelmeznek, hogy a kollektív biztonság megteremtése lett volna az az eszköz, amely garantálta volna a nemzetközi békét és biztonságot. Ez a körülmény több szempontból is befolyásolta a békeműveletek alakulását:

- a) az ENSZ békeműveletek kifejlődése a gyakorlatban az éppen aktuális válságokra történő ad hoc válaszadás volt;
- b) a hagyományos békefenntartás alapelveit a gyakorlat alakította ki, így tartalmukat illetően lényegesen eltérő álláspontok is napvilágot láttak, ami folyamatos vitákat generált;
- c) az ENSZ tagállamai az Alapokmány vonatkozó rendelkezéseit még ma is folyamatosan újra értelmezik, ami például olyan kérdéseket is felvet, hogy mi tekintendő a nemzetközi béke és biztonságot fenyegető veszélynek? Ld. Bellamy – Williams, p. 49.

- a politikai konszolidációhoz szükséges folyamat erőszakos megakadályozására irányuló kísérletek elrettentésére,
  - a fizikai támadás közvetlen veszélyének kitétt polgári lakosság védelmére,
  - és/vagy a nemzeti hatóságok rendfenntartó tevékenységének elősegítésére,
- biztosítva ezzel azt, hogy az ENSZ-békeműveletek megtartsák hitelességüket, és az erők számára adott legyen a mandátumuk végrehajtásához szükséges cselekvési szabadság.

Jóllehet, a műveleti területen történő megjelenésükben sok hasonlóság mutatkozik, nem keverendő össze az *erőtéljes békefenntartás* (robust peacekeeping) és a *békekikényszerítés* (peace-enforcement).⁵⁷ Az erőteljes békefenntartás fő szabály szerint magában foglalja a fegyveres erőknek – az ENSZ Biztonsági Tanács és a befogadó nemzet, vagy a konfliktusban érintett felek egyetértésével történő – harcászati szintű alkalmazását is. Ezzel szemben, az ENSZ Alapokmány VII. fejezete szerinti békekikényszerítés nem teszi szükségessé a konfliktusban érintett felek egyetértését, sőt lehetővé teszi a fegyveres erők stratégiai és nemzetközi szintű igénybevételét is, amelyet az Alapokmány 2. cikk 4. pontja fő szabály szerint – a Biztonsági Tanács kifejezett engedélyének hiányában – tilt a tagországok számára.⁵⁸

A fegyveres erő kikényszerítés⁵⁹ céljából történő alkalmazásához a jogalapot az Alapokmány VII. fejezete jelenti,⁶⁰ amikor a műveletre a nemzetközi béke fenyegetése, megsértése, illetve másfajta agresszív cselekmény miatt van szükség.

A Biztonsági Tanács által a VII. fejezetre hivatkozással meghozott döntések kikényszeríthetők, ide értve a gazdasági szankciókat, vagy akár a katonai műveletek alkalmazását is. A VII. fejezet szerinti műveletben tehát – szemben a VI. fejezet szerintivel⁶¹ – a fegyveres erő alkalmazására önvédelmen túl, akár kikényszerítés

⁵⁷ Az UNOSOM-II művelet volt az első, ENSZ által szervezett, és ENSZ parancsnokság alatt végrehajtott művelet, amely kimondottan az Alapokmány VII. fejezetére hivatkozással kapta a mandátumát, és a kongói művelet után az első, amely jogosultságot kapott önvédelmen kívüli fegyverhasználatra is. Ld. Chesterman, p. 10.

⁵⁸ „Minden tagállamnak tartózkodnia kell nemzetközi érintkezéseik során más állam területi épsége, vagy politikai függetlensége ellen irányuló, vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem egyeztethető, bármely módon megnyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától. Ld. Charter of the United Nations Internet: <http://www.un.org/en/documents/charter/> (Letöltés: 2012. október 2.), Art. 2. para 4.

⁵⁹ A békekikényszerítés során sem cél a konfliktusban érintett felek valamelyikének katonai értelemben vett legyőzése, hanem inkább az a feladat, hogy a feleket rákényszerítsék arra, hogy teljesítsék a nemzetközi közösség akaratát, és a korábban tett vállalásaikat. A békekikényszerítő erők is többnyire megpróbálnak valamennyi érintett fél irányában pártatlan döntőbíróként fellépni, de ennek során szükség lehet arra, hogy egy vagy több érintett féllel szemben „büntetőleg”, akár fegyveres erő alkalmazásával lépjenek fel. Az alakulatok többnyire a kikényszerítési tevékenységben vesznek részt, de végrehajtanak más, a tágabb értelemben vett békefenntartás körébe tartozó feladatot, köztük humanitárius segítségnyújtási, illetve ún. államépítési feladatot is. Hasonlóan a békefenntartó műveletekhez, a békekikényszerítés során is igénybe vesznek pozitív és negatív ösztönző eszközöket ('carrot' and 'stick'), ugyanakkor végső negatív ösztönző erőként alkalmazniuk kell fegyveres erőt, vagy az azzal való fenyegetést is. Ld. Findlay, p. 6.

⁶⁰ Jóllehet nincs kifejezett követelmény arra vonatkozóan, hogy az ENSZ BT határozatok konkrétan megjelöljék azt, hogy a békeműveletek végrehajtására az Alapokmány melyik fejezetének rendelkezései alapján kerül sor, a gyakorlatban a BT határozatok általában konkrétan megjelölik a mandátum alapját jelentő fejezetet. Figyelemre méltó, hogy míg 1946. és 1989. között 24 alkalommal adott az ENSZ BT mandátumot az Alapokmány VII. fejezetére hivatkozással, addig 1990. és 1999. között összesen 166 BT határozat hivatkozott a VII. fejezetre. A tendencia a XXI. században is folytatódott. Ld. Bellamy – Williams, pp. 215–216.

⁶¹ AZ ENSZ Alapokmány VI. fejezete a viták békés rendezésének eljárását rögzíti, amelynek során az ENSZ Biztonsági Tanácsa ajánlásokat tehet a felek számára. Békefenntartók a VI. fejezet alapján is

céljából is sor kerülhet.⁶² Ezt a felfogást erősítette meg a hágai székhelyű Nemzetközi Bíróság (International Court of Justice – ICJ) 1962 júliusában, amikor kimondta, hogy míg az ENSZ-nek saját jogán lehetősége van létrehozni, parancsnoklása alá vonni, vagy igénybe venni fegyveres erőket, ezen erők tagjai csak akkor hajthatnak végre harcoló cselekményt, ha a Biztonsági Tanács az Alapokmány VII. fejezetére hivatkozva erre felhatalmazást ad.⁶³ Ez az ítélet azt sugallja, hogy az Alapokmány VI. fejezete szerinti békeműveletekben a fegyveres erő alkalmazása önvédelen kívül ellentétes az Alapokmány rendelkezéseivel. Az ENSZ-békefenntartók számára 1995-ben kiadott általános iránymutatás ezzel összefüggésben rögzíti, hogy a békefenntartást és a fegyveres erő – önvédelen kívüli – használatát úgy kell tekinteni, mint amelyek különálló, alternatív módszerek, és nem úgy, mint amelyek egy folyamat egymáshoz kapcsolódó pontjai. Nincs könnyű átmenet egyikből a másikba.⁶⁴

* * *

Összefoglalva megállapítható, hogy a békefenntartó missziókban a hatékony önvédelem elvének kell érvényesülnie. Nem elég ugyanis csupán az önvédelem jogi lehetősége, az is szükséges, hogy az önvédelem jogát gyakorlók rendelkezzenek a védekezéshez szükséges eszközökkel. Teljességgel elfogadhatatlan tehát az, hogy a döntéshozók a katonákat a nélkül küldjék veszélyes körülmények közé, hogy biztosítsanak számukra a megfelelő önvédelemhez szükséges feltételeket.

A hagyományos békefenntartó missziók során a fegyveres erő alkalmazására – még önvédelem esetében – is csak, mint végső eszközre van lehetőség. Az erőhasználatnak emellett arányosnak is kell lennie. Ez azt jelenti, hogy csak a közvetlen veszély megszüntetéséhez, mint cél eléréséhez, illetve – amennyire ez lehetséges – halál vagy súlyos sérülés megelőzéséhez elegendő fegyveres erő alkalmazható. Az arányosság tehát a minimálisan szükséges, de mégis elégséges erő alkalmazását jelenti. A fegyveres erő alkalmazása nem kezdeményezhető, kivéve a folyamatosan megnyilvánuló zaklató cselekmények esetét, amikor a fegyveres erő alkalmazása szükséges a helyzet helyreállításához annak érdekében, hogy az ENSZ-erők a kötelességüket teljesíteni tudják. Ugyanakkor az is alapelvvé vált, hogy a fegyveres erő nem használható fel korábbi cselekmények, események megbüntetésére, vagy megbosszulására. Az önvédelem joga tehát annak a veszélynek az elmúltáig tart, amely az önvédelmi helyzetet okozta.

A békefenntartók önvédelemhez való joga azonban nem ér véget a saját maguk életének megvédésével. Az önvédelem magában foglalja a társakat, és mindazon személyeket, akiknek a védelmét rájuk bízta, ahogyan ide tartozik az állomáshelyek, a konvojok, a gépjárművek vagy a felszerelések megvédése is. Minden békefenntartó műveletben résztvevő egységgel szemben elvárás, hogy önállóan, de mégis egy nagyobb egység részeként tevékenykedjen, ezért bármely

---

telepíthetők válságövezetbe, de ez a konfliktusban érintet felek egyetértésével történik, és a békefenntartók fegyvereiket csak önvédelmi célra használhatják. Ld. Findlay, pp. 7-8.

⁶² Chesterman, p.18.

⁶³ International Court of Justice, 'Certain expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2 of the Charter), Advisory Opinion of 20 July 1962, Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders – International Court of Justice, The Hague, (1962) Internet: <http://www.icj-cij.org/docket/files/49/5259.pdf> (Letöltés: 2012. október 2.), p. 177.

⁶⁴ General Guidelines for Peace-Keeping Operations, p. 22., para 38.

békefenntartó személlyel vagy egységgel szembeni támadás megteremti az önvédelemhez való jogot a teljes művelet vonatkozásában.⁶⁵

A békefenntartó erőknél mindazonáltal nagy erőfeszítéseket kell tenniük annak érdekében, hogy a „nem támogató” környezetben lehetőleg kívül maradjanak a támadások és ellentámadások körén, és ne váljanak békefenntartókból valamelyik fél ellenségévé. Szükséges tehát, hogy a parancsnokok különböző opciókat dolgozzanak ki, amelyek megfelelnek ugyan a konkrét művelet igényeinek, de a fenyegetések elhárítása kapcsán mégis lehetőséget adnak az erő alkalmazásának elkerülésére. Ilyenek például a tárgyalások, a problémás ügyek magasabb politikai szintre emelése, a különböző védekezési mechanizmusok alkalmazása, vagy az elrettentő hatás eléréséhez elegendő fegyveres erő koncentrációja.⁶⁶ A békefenntartók legfőbb eszköze továbbra is a tárgyalás és a meggyőzés marad, nem pedig a fegyveres erő alkalmazása.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Bellamy, Alex J. – Williams, Paul D.: *Understanding Peacekeeping*. Polity Press, Second Edition, 2010. ISBN: 978-0-7456-4186-7, 447 p.

Charter of the United Nations. Internet: <http://www.un.org/en/documents/charter/> (Letöltés: 2012. október 2.)

Chesterman, Simon: *The use of force in UN peace operations*. (External study) New York University School of Law (August 2004), 22 p.

Comprehensive review of the whole question of peacekeeping operations in all their aspects. Letter dated 17 August 2000 from the Chairman of the Panel on United Nations Peace Operations to the Secretary-General. United Nations General Assembly, Security Council, A/55/305–S/2000/809 (21 August 2000) Internet: http://www.un.org/peace/reports/peace_operations/ (Letöltés: 2012. október 1.)

Comprehensive review of the whole question of peacekeeping operations in all their aspects. Report of the Panel on United Nations Peace Operations. United Nations General Assembly, Security Council, A/55/305–S/2000/809 (21 August 2000) Internet: http://www.un.org/peace/reports/peace_operations/ (Letöltés: 2012. október 1.)

Comprehensive review of the whole question of peacekeeping operations in all their aspects. Report of the Secretary-General on the implementation of the report of the Panel on United Nations peace operations. United Nations General Assembly, Security Council, A/55/502 (20 October 2000) Internet: http://www.un.org/peace/reports/peace_operations/docs/55_502e.pdf (Letöltés: 2012. október 1.)

Final Report by Secretary-General U Thant on UNEF. United Nations, A/6672 (12 July 1967)

Findlay, Trevor: *The use of force in peace operations*. SIPRI, Oxford University Press, 2002. 486 p.

General Assembly Resolution 1000 (ES-I), 1956. november 5. – Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/037/44/IMG/NR003744.pdf?OpenElement> (Letöltés: 2012. szeptember 22.)

⁶⁵ General Guidelines for Peace-Keeping Operations, p. 20. para 34.

⁶⁶ General Guidelines for Peace-Keeping Operations, p. 21. para 33.

General Guidelines for Peace-Keeping Operations. United Nations Department of Peace-keeping Operations, New York, 1995. 41. p.

Handbook on United Nations Multidimensional Peacekeeping Operations. United Nations, Department of Peacekeeping Operations. (2003) Internet: <http://www.peacekeepingbestpractices.unlb.org/Pbbs/library/Handbook%20on%20UN%20PKOs.pdf> (Letöltés: 2012. október 1.)

Holt, Victoria K.: The responsibility to protect: Considering the operational capacity for civilian protection. Discussion Paper (January 2005, revised) Internet: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=10904> (Letöltés: 2012. október 2.), 62 p.

Holt, Victoria K. – Berkman, Tobias C.: The impossible mandate? Military preparedness, the responsibility to protect and modern peace operations. The Henry L. Stimson Center (September 2006) – ISBN: 0-9770023-0-6, 240 p.

International Court of Justice, 'Certain expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2 of the Charter), Advisory Opinion of 20 July 1962, Reports of Judgements, Advisory Opinions and Orders. International Court of Justice, The Hague, (1962) – Internet: <http://www.icj-cij.org/docket/files/49/5259.pdf> (Letöltés: 2012. október 2.)

Note by the Secretary General, Aide-memoire concerning some questions relating to the function and operation of the United Nations Peace-Keeping Force in Cyprus. United Nations Security Council, U.N. Doc S/5653 (11 April 1964) Internet: <http://unbisnet.un.org:8080/ipac20/ipac.jsp?session=13G0R98581385.130709&profile=bib&uri=full=3100001~!838534~!2&ri=1&aspect=subtab124&menu=search&source=~!horizon#focus> (Letöltés: 2012. október 4.)

Report of the Panel on United Nations Peace Operations. United Nations General Assembly, Security Council, A/55/305–S/2000/809 (21 August 2000) Internet: http://www.un.org/peace/reports/peace_operations/ (Letöltés: 2012. október 1.)

Report of the Secretary General on the Implementation of Security Council Resolution 340 (1973). UN Doc S/11052/Rev.1 (27 October 1973) Internet: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Chap%20VII%20S%2011052%20REV1.pdf> (Letöltés: 2012. október 2.)

Szabó László: A békefenntartás új értelmezése. Nemzet és Biztonság (2009. június) pp. 39–54. ISSN 1789-5286

The Blue Helmets, A Review of United Nations Peace-keeping. United Nations Department of Public Information, New York (Third edition, 1996). ISBN 92-1-100611-2, 808 p.

United Nations Peacekeeping Operations, Principles and Guidelines. United Nations Department of Peacekeeping Operations, Department of Field Support (2008), 100 p. UN Security Council Resolution 169. (24 November 1961) Internet: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/169\(1961\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/169(1961)) (Letöltés: 2012. szeptember 22.)

UN Security Council Resolution 1270. S/RES/1270 (22 October 1999) Internet: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/315/02/PDF/N9931502.pdf?OpenElement> (Letöltés: 2012. október 3.)

Urquhart, Brian: A Life in Peace and War. W. W. Norton, New York (1987), 390 p.

Use of force in UN peacekeeping operations. (Rapporteur: SAMUELS, Kirsti) IPA-UNDPKO Workshop, Report (February 6, 2004)

Wills, Siobhán: *Protecting Civilians: The Obligations of Peacekeepers*. Oxford University Press (2009), 320 p. ISBN 978-0-19-953387-9,

KÉTNYELVŰ KATONAI SZÓTÁRAK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE

Rezümé:

Jelen tanulmányban a Magyarországon rendelkezésre álló angol–magyar, illetve magyar–angol katonai szótárakat kívánom bemutatni. Előnyeik és hátrányaik ismertetésével, kiemelve a vizsgált szótárak problémás részeit, segítséget szeretnék nyújtani mindazok számára, akik akár nyelvtanárként akár nyelvtanulóként az angol katonai terminológia oktatásával, vagy tanulmányozásával foglalkoznak.

Kulcsszavak:

katonai angol; angol–magyar és magyar–angol katonai szótárak; a legproblematikusabb tényezők;

Kosztasz Panajotu

A COMPARATIVE STUDY OF BILINGUAL MILITARY DICTIONARIES

Abstract:

The present study paper focuses on the English–Hungarian and Hungarian–English military dictionaries available in Hungary, which can be efficiently used in teaching and learning military English. The author analyses their strengths and weaknesses, highlighting the most problematic factors, in order to help students and teachers involved in studying or teaching military English.

Key words:

military English; the English–Hungarian and Hungarian–English military dictionaries; the most problematic factors

Az angol katonai szótárak készítése Magyarországon a NATO-csatlakozást követően vált különösen sürgetővé. Már az 1994-ben megindult Békepartnerségi Programban való részvétel idején fény derült számos, nyelvi hiányosságra is visszavezethető kommunikációs problémára. Ugyanakkor „*Fogalmi eltérések és hiányok miatt sok esetben egyszerűen lehetetlen volt megadni egy minden szempontból megfelelő magyar szót vagy kifejezést, vagy akár csak nyelvileg érzékeltetni, hogy az illető angol kifejezés miben tért el annak legközelebbi magyar fogalmi megfelelőjétől, ha egyáltalán létezett ilyen.*”¹ Megkezdődött tehát az angol katonai terminológia tanulmányozása és a doktrínák, szabályzatok, STANAG-ek lefordításához szükséges új szótárak és glosszáriumok összeállítása. Ez a folyamat ma sem ért véget, és nem is érhet, mert a katonai szaknyelv – mint a nyelv általában – állandó fejlődésben van, ami elsősorban a terminológia változásában követhető nyomon.

Természetes tehát, hogy a legelső ilyen jellegű kiadványt a Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Integrációs Munkacsoportja állította össze évekkel Magyarország NATO-csatlakozása előtt, megkönnyítendő a Magyar Honvédség személyi állományának nyelvi felkészítését és szakmai átképzését.

---

¹ Gábor Zsuzsa: A magyar katonai nyelv és terminológia főbb változásai a NATO-csatlakozás következtében. Bolyai Szemle 2003. XII. évfolyam 1. szám. 12–18. old.
<http://www.bjkmf.hu/bszemle2003/hdm120101.html>

NATO-szakkifejezések és -meghatározások szógyűjteménye

A szótár 1995-ben jelent meg és lényegében az Allied Administrative Publications (AAP–6) fordítása. Tartalmazza az AAP–6 anyaga mellett az eredeti angol nyelvű kiadvány előszavát, a NATO-szakkifejezések szabványosítási programjának elveit és eljárásait, és természetesen az összeállítás használatával kapcsolatos információkat.

Mint az első ilyen jellegű kiadvány, természetesen számos gyermekbetegséggel küzd, amelynek fő oka valószínűleg a fordításra rendelkezésre álló kevés idő volt. Jóllehet szaknyelvi kiadványról van szó, a stilisztikai pontatlanságok már az előszóban zavaróan hatnak. Nem világos például, hogy a „Fehér papír” és a „Zöld papír” mire vonatkozik: az angol és francia szövegek különböző színű papíron jelentek meg, vagy a Fehér könyv és Zöld könyv félrefordításával van dolgunk.²

Mára ezek a gyermekbetegségek eltűntek és az AAP–6 évente megjelenő újabb és korszerűsített kiadásai egyre jobban hasznosíthatók az angol nyelvel rendszeresen foglalkozó szakemberek számára.

Katonai szó- és kifejezés-gyűjtemény

I. rész: Angol–magyar kézikönyv (2. kiadás)

A Honvédelmi Minisztérium Honvéd Vezérkar Katonai Tervezési Főcsoportfőnökség gondozásában 2006-ban megjelent kiadvány – eltérően a korábbi hasonló anyagoktól – nyelvész szakemberekkel együttműködésben készült, és a katonai terminológiával foglalkozó szakirodalom alapján az egységes nyelvi és helyesírási szemlélet kialakítása is a célok között szerepelt.

A kiadvány hézagpótlónak számít a katonai terminológia terén, mivel egységes rendszerbe próbálja foglalni a különböző katonai szakterületeken meglévő, nehezen vagy egyáltalán nem elérhető terminológiai adatbázisokat. Ennek ellenére az anyag nem hibátlan és nem is teljeskörű, ezért a munka folytatást igényel, amelyet a HM-nek segíteni és támogatni kell.

A szöveget nemcsak a nyelvoktatásban használható, hanem a hivatásos állomány továbbképzésében, a Magyar Honvédségnél folyó tudományos kutatómunkában, és az egységes terminológia megteremtésében is. Egyes eseteknél persze a gyakorlat és az idő dönti majd el, melyik terminus marad használatban azok közül, amelyeket a szerzők a kiadványokban találtak. A mintegy 47 000 szócikk között több ezer ilyen lehet. A szakterminológia bevezetése többek között a NATO-kompatibilitás és interoperabilitás mielőbbi elérése miatt volt sürgető feladat. Ugyanakkor a kiadványnak nem célja a korábbi terminológia törlése sem, mivel össze kell gyűjteni a hadtörténeti és egyéb tudományok terminológiáját is.

A részsaknyelvek mélysége és az amerikai angol használata a második kiadásban is vitatható. Helyesebb volna a NATO-ban használt brit angol alkalmazása az eredeti forrás helyesírásának megőrzése helyett. Az egybeírt, vagy külön írt terminusok kérdése viszont ezúttal sem jelent problémát az eltérő fogalmak jelölése miatt.

A továbbfejlesztés irányai között szerepel az informatikai alkalmazhatóság kialakítása, a NATO-dokumentumok, műszaki leírások, konferencia-anyagok

² Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Integrációs Munkacsoport: NATO szakkifejezések és meghatározások szógyűjteménye. 8. old.

bedolgozása, és a szótár használóitól befutó észrevételek értékelése. A kapcsolatfelvételt a kiadványban megadott e-mail szolgálná (amely azonban sajnos ma már nem aktív).

A további fejlesztés egyik lehetséges módja a papíralapú kiadvány felváltása digitális alkalmazással. Ennek megfelelően a tervek szerint két évente CD-n kiadnák az összeállítás frissített változatát.

A kiadvány hiányosságai több alcsoportba sorolhatók:

1. **Ad hoc kiválasztás:**

fighter regiment – vadászpilóta-ezred.³ Nem világos, miért épp ezt az angol terminust választották ki, miért szorult háttérbe az angolban sokkal gyakoribb *fighter wing* kifejezés.

2. **Téves ekvivalens:**

Hydrofoil – légpárnás jármű.⁴ Ennél a magyar ekvivalensnél a *szárnyashajó* alkalmasabbnak látszik.

3. **Téves alternatíva:**

bazooka – páncélokölő, páncéltörő rakétavető, puszkagránát.⁵ Itt a stilisztikailag és történelmileg helyes *páncélokölő* terminus mellett egy pontatlan és egy téves alternatíva jelenik meg. A bazooka ugyanis kézi páncéltörő rakétavető, a puszkagránát pedig nem ekvivalense a bazookának.

4. **Szlang használata:**

big bang – teszteletlen modulok együttes tesztelése.⁶ Egyértelmű, hogy az *ősrobbanás* angol ekvivalensét a szakma nem hivatalos terminusként alkalmazza a magyar terminus jelölésére.

5. **Információhiány:**

- *brightness* fényerő, fényerősség, fényesség, világosság, brilliance – fényerő, fényerősség.⁷ A pontosabb szóhasználat érdekében itt célszerű lett volna rövid utalással meghatározni a különböző magyar ekvivalensek közötti különbséget.
- *Infernal machine* – pokolgép.⁸ Ennél a kifejezésnél célszerű lett volna jelölni a kifejezés elavult, archaikus jellegét elkerülendő használójának nevetségessé válását.

A felsorolt problémák ellenére a kiadvány nagyon értékes terminológiai alpmű, amely továbbfejlesztése esetén mentesülhetne az említett hibáktól, tükrözhetné az időközben végbement változásokat, és hasznos eszközzé válhatna mindazok kezében, akik nyelvi, szaknyelvi, nyelvoktatási, terminológiai, fordítási, vagy tolmácsolási feladatokat végeznek a Magyar Honvédségnél.

II. rész: Magyar–angol kézikönyv⁹

A kiadvány célja: segédanyag biztosítása mindazoknak, akik napi munkájuk során használják a katonai szaknyelvet, akiknek tudományos tevékenységükhöz, vagy nyelvi tanulmányaikhoz szükséges a katonai terminológia ismerete.

³ Katonai szó- és kifejezésgyűjtemény I. Rész. Angol-magyar. A Honvédelmi Minisztérium Honvéd Vezérkar Katonai Tervezési Főcsoportfőnökség kiadványa. Budapest, 2006. 379. old.

⁴ Uo. 466. old.

⁵ Uo. 145. old.

⁶ Uo. 151. old.

⁷ Uo. 172. old.

⁸ Uo. 486. old.

⁹ A szótár a magyar–angol kiadvány folytatása. Ugyanazok a katonai szakemberek végezték a gyűjtő és rendszerező munkát, a nyelvi gondozást viszont Soproni András vette át Gábor Zsuzsától.

Ezt a szótárt is 600 példányban nyomtatták ki és a Honvédelmi Minisztérium 80 szervezeti egységéhez küldtek belőle. Számos észrevétel, kritika, és javaslat érkezett, ami az ország NATO-csatlakozása után hat évvel természetes. A magyar katonai terminológia még mindig átmeneti fázisban van, mivel a régi terminológia elemeinek nagy része nem fedi le az új, NATO-szabvány szerinti fogalmakat, ráadásul rengeteg, korábban nem létezett fogalmat kell lefordítani, új terminusokat létrehozni, ami komoly munkát jelent.

Tetézi a problémákat, hogy maga a NATO-terminológia is állandó változásban van, alapvető forrásai a folyamatosan frissített AAP–6 és AAP–15. Ezekre támaszkodva kellene a magyar terminológiai harmonizációt végezni, de sajnos ennek még nincs egységes folyamata, kidolgozása viszont jól érzékelhetően megkezdődött. A terminológiai fejlődés eredményeként keletkező új fogalmak magyar ekvivalenseinek megalkotása állandó kihívást jelent a magyar szakembergárdának. Munkájukat segíti, hogy a szaksajtó, a konferenciák, és a munkaértekezletek kiváló vitafórumai a terminológiai kérdések megvitatásának.

Sok esetben a szerzők nem foglalnak állást egy meghatározott terminus mellett, ezért alakváltozatokat és szinonimákat is felvettek a gyűjteménybe és az időre bízzák annak eldöntését melyik használat lesz a legalkalmasabb.

A terjedelem és a mélység meghatározása állandó probléma, ezt a szerzőknek sem sikerült kezelni. Azt viszont feltétlenül pozitívumként kell értékelni, hogy a korábbi terminológiát sem hanyagolják el, bár jó lett volna azt külön is jelölni. A kiadvány egyedülálló vállalkozás, és bár számos pontatlanság fordul elő benne, kiváló anyag lehet a további terminológia-fejlesztés számára.

A hiányosságok több alcsoportba sorolhatók:

1. Sajtóhiba:

Átadási terepszakasz – hangover line¹⁰ (handover line helyett).

2. Ad hoc kiválasztás:

Állít [bizonygat] – assert, *állít* [kijelent, bizonyít] – declare.¹¹ Nem világos, miért épp ezt a két angol ekvivalenst választották ki, miért szorult háttérbe a *to state*, vagy a *to claim* ige. Annak fényében különösen indokoltnak tűnik a kérdés, hogy a *statement* főnév szerepel a szótár anyagában.

Partnerkereső szolgálat – partner service.¹² Ennél a szópárnál nem világos, miért került be a katonai szavak és kifejezések közé.

3. Téves ekvivalens:

Gépiesen – automatically.¹³ Ennél az angol ekvivalensnél a *mechanically* alkalmasabbnak látszik.

4. Téves alternatíva:

– *Gépkocsizó gyalogság* – motorized infantry, armored infantry, mounted infantry.¹⁴ Itt a motorized infantry mellett olyan szinonímák jelennek meg, amelyek valójában más jelentést hordoznak: gépesített gyalogság.

– *Pisztoly* – pistol. Ugyanazon az oldalon lejjebb: *pisztoly* – revolver.¹⁵ Köztudott, hogy a revolver csak egy fajtája a pisztolyoknak, amely magyarul *forgópisztoly*, vagy *forgótáras pisztoly* néven vált ismertté.

¹⁰ Katonai szó és kifejezés gyűjtemény II. Rész Magyar – angol. A Honvédelmi Minisztérium Honvéd Vezérkar Haderőtervezési Főcsoportfőnökség kiadványa. Budapest, 2004. 55. old.

¹¹ Katonai szó és kifejezés gyűjtemény II. Rész Magyar – angol. 41. old.

¹² Uo. 655. old.

¹³ Uo. 278. old.

¹⁴ Uo. 279. old.

¹⁵ Uo. 662. old.

5. Szerkesztési hiba:

- *Harcokcsitűz* – armored reserve/tank reserve.¹⁶ Nyilvánvalóan nem egyezik az angol ekvivalens, „mindössze” az előző szócikk angol megfelelője ismétlődik egy sorral lejjebb.
- *Partizán* – partisan. Ezt a nem különösebben bonyolult szópárt a szótárban szokatlan módon egy teljesen fölösleges példamondat követi: „*A partizánok számos hidat ferobbantottak.* – The partisans blew up a number of bridges”.¹⁷

6. Szleng használata:

Páncélelhárító rakétavető – bazooka.¹⁸ Ebben az esetben az *anti-tank rocket/missile launcher* volna a legmegfelelőbb angol ekvivalens, mivel – amint azt fentebb már kifejtettem – a *bazooka* szó szleng, amely ráadásul csak a kézi páncéltörő rakétákra alkalmazható.

7. Információhiány:

Színlelt aknamező – dummy minefield. Ugyanazon az oldalon lejjebb: *színlelt aknamező* – phony minefield.¹⁹ A pontosabb szóhasználat érdekében itt célszerű lett volna rövid utalással meghatározni a különféle angol ekvivalensek közötti különbséget.

8. Következetlenség az alternatívák, szinonimák jelölésekor:

Egyes helyeken vessző választja el a rokonértelmű szavakat, máshol „per” jel. Nem jelöli a terminus használatának harcászati, műveleti, vagy hadászati szintjét sem, jóllehet erre nagy szükség volna, mivel a kiadvány deklaráltan magyar felhasználóknak készült. A helyesírás egyes helyeken brit, másutt amerikai angol, követve a forrásanyag helyesírását. Tekintettel arra, hogy a NATO-ban a brit angol a kommunikáció nyelve, célszerű lett volna betartani ezt a szabályt. Az egybeírás, vagy különírás kérdését nem tekinteném zavarónak, mert ennek jelentésváltó szerepe van (érezhető különbség van például a fekvő rendőr és a fekvőrendőr között).

Minden felsorolt probléma ellenére a kiadvány nagyon értékes terminológiai alapmű. Továbbfejlesztése esetén tükrözhetné az időközben végbement változásokat, például a szótárban még *többnemzetiségű*ként meghatározott *multinational* (MN)²⁰ melléknév – azóta – *többsnemzetiként* ment át a katonai köztudatba és napi nyelvhasználatba.

Gyakorlati szempontból mind az angol–magyar, mind a magyar–angol szótár használatát nagyban korlátozza a kiadvány mérete és nehéz kezelhetősége. Ezen a helyzeten javíthatna, ha a szócikkek tömörebbek volnának és a szótárszerkesztésnél általánossá vált bokrosítás elve szerint az állandó szókapcsolatoknál csak a második elemet tüntetné fel a szócikk. Számításaim szerint ezzel a terjedelem több mint felével csökkenthető volna, így megszüntethető lenne az egyébként nagyon szellemes dupla kötés alkalmazása, könnyebben forgatható lenne a szótár. Ugyancsak jelentős előrelépés lehetne a szótár anyagának hozzáférhetősége szempontjából az on-line megjelenítés. Ehhez a szerzői joggal kapcsolatos kérdések rendezésén túl megfelelő informatikai háttérre is szükség van, de már a legegyszerűbb Word-formátumú on-line kiadás is komoly lehetőséget teremtene a

¹⁶ Uo. 333. old.

¹⁷ Uo. 654. old.

¹⁸ Uo. 647. old.

¹⁹ Uo. 778. old.

²⁰ Uo. 850. old.

terminusok széles körben történő megismertetése és használata, illetve a továbbfejlesztés szempontjából.

Angol–magyar, magyar–angol katonai műszaki szótár

A szótár zsebkönyv méretű, vagyis valóban könnyen használható terepen is. Terjedelme 384 oldal, amit pontosan két egyenlő részre oszt a 192 oldalnyi angol–magyar és az ugyancsak 192 oldalas magyar–angol rész. Alapját a német katonai nyelvoktatási központ, a Bundessprachenamt „Glossary of Engineering Terms” című angol–német szótára alkotja, amelynek anyagát a szerző alaposan átrostálta és kiegészítette a szakirodalom újabb anyagaival majd a végleges változatot 1998-ban, a boszniai SFOR-misszióban ki is próbálta. Tapasztalatai szerint az anyag megkönnyíti a magyar és más nemzetiségű műszaki katonák együttműködését különféle műveletekben és missziókban, valamint segíti a nyelvtanulók és nyelvtanárok munkáját is.

A szerző komoly szakirodalmat (A magyar nyelv értelmező szótára, AAP–6, DEFENCE NEWS, Jane’s Defence Weekly, Jane’s Defence Review, és a Military Technology) használt fel. A szabályzatok közül az FM 100–5, FM 5–100 Combat engineering, FM 5-102 Countermobility, és több STANAG (2036, 2096, 2123, 2989) anyagát is bedolgozta a szótárba. Annak ellenére, hogy maga a szerző nem nyelvész, felismerte, hogy a szótárban használt terminológiát dinamikusan változó szókinccsként kell kezelni és mivel gyakorlati alkalmazást szolgál, hasznosíthatósága nagyban függ a felhasználók együttműködési készségétől.

A szótár precízen meghatározza a célnyelvi ekvivalenseket, jelölve a brit és amerikai eltéréseket is. Például: „officer commanding (UK) – századparancsnok (brit)”.²¹

A kiadvány végig egyértelműsége törekszik és nem kever a szótár anyagába nem szorosan a tárgykörhöz illő elemeket. Ugyanakkor helyenként mintha bizonytalan volna a pontos ekvivalenst illetően: a „combat arms – harcoló/harcot megvívó csapatok; fegyvernemek”²² párosítást pár sor választja csak el a „Combat forces – harcoló/harcot megvívó csapatok” ekvivalenspártól, ahol a *harcoló erők* talán alkalmasabb ekvivalensnek bizonyulna. Másutt ennek fordítottja tapasztalható. Az „Oil spillage – olajkiömlés”²³ ekvivalenspár angol eleme például – véleményem szerint – helyettesíthető, de legalább is kiegészíthető lett volna a manapság gyakrabban alkalmazott *oil spill* kifejezéssel.

A szótár nem jelöli külön a harcászati, a műveleti, és a hadászati szintet, amelyeken a terminusok alkalmazhatók, bár a gyakorlati felhasználás elsősorban a harcászati és kisebb részben a műveleti szint számára teszi hasznosíthatóvá. Pozitív tulajdonságként említhető az előforduló igék, mint szófajok jelölése.

A szótár az említett apróbb hiányosságok ellenére rendkívül jól használható, igényes kiadvány.

Hadtudományi lexikon

²¹ Dr. Haralyi László: Angol-magyar magyar angol katonai műszaki szótár. 2000. 126. old.

²² Uo. 46. old.

²³ Uo. 127. old.

A kétkötetes művet a Magyar Hadtudományi Társaság jelentette meg 1995-ben. Alapvető funkciója jól tükröződik elnevezésében: olyan lexikon, amely a hadtudomány egész területét felöleli és jól megfogalmazott definíciókkal segíti az eligazodást a különböző haderő- és fegyvernemek szakkifejezései között. A 12 fős szerkesztőbizottság munkáját 123 fős szerzőgárda támogatta, amely a szakterületek legjobb ismerőiből állt össze, garantálva a magas színvonalú munkát.

A két, több mint 800 oldalas kötet összesen 4709 szócikket tartalmaz a biztonságpolitika, a rendvédelem, a polgári védelem, a katonai igazgatás, a védelemgazdaság, a titkosszolgálatok, a hadtörténelem, a határőrség, a vám- és pénzügyőrség, a tűzoltóság stb. szaknyelveiből. Ez a komplex megközelítés jól tükrözi a napjainkban mind általánosabbá váló együttműködést a fegyveres és rendvédelmi testületek különböző területei között.

A lexikonban a szócikkek alfabetikus sorrendben követik egymást, az oldal fejlécén az első szócikkfej szavával, ami nagyban megkönnyíti a keresést a lexikon anyagában. Lexikonról lévén szó az összeállítás során nem a szótárszerkesztési elvek érvényesültek, vagyis a címszavak között összetett szavak, helységnevek, és személynevek is találhatóak.

A lexikon sokoldalú használatát segíti a címszó angol, francia, német, olasz és orosz nyelvű fordítása az egyes szócikkek végén. Ez – a szerzőgárda deklarált szándékaitól némileg eltérő módon – nemcsak a nyelvtanulók dolgát könnyíti meg, de hasznos segédeszközt jelent a szakfordítók számára is. Így a Hadtudományi lexikon hatnyelvű glosszáriummal is vált, amelyben a magyar szócikkek tartalmazzák azokat a fontos háttér-információkat, amelyek a szakterületet esetleg kevésbé ismerő nyelvész számára kapaszkodót nyújthatnak a megfelelő terminus kiválasztásához.

Mivel azonban a szerzők elsődleges célja nem egy többnyelvű glosszárium megalkotása volt, az idegen nyelvű ekvivalensek meghatározásába számos hiba csúszott, ami erősen csökkenti a lexikon glosszáriumként történő felhasználhatóságát. Míg a *várakozási légtér waiting airspace*-ként történő meghatározása pontosan fedi az angol ekvivalenst, addig a *városi harc – town combat* párosítás messze nem pontos. Sokkal alkalmasabb volna az *urban combat*, vagy *urban warfare* meghatározást használni, függően a tevékenység szintjétől.

Nem könnyű persze a megfelelő terminus kiválasztása, amint azt az *ágyú* címszó is jelzi: a *gun* mellett a *cannon* is alkalmas angol ekvivalens lehetne. A variációs lehetőségek felsorolására nyilván a korlátozott terjedelem miatt nem volt lehetőség. Elismerést érdemel ugyanakkor a következetesség, amellyel a szócikk szerzője kitart a *gun* mellett és az *ágyúgolyó* angol ekvivalensénél is a *gun shell* kifejezést használja, jóllehet a középkori kitekintés indokolná a ma már kétségtelenül archaikusnak tekinthető *cannonball* említését is. Az *ágyútöltelék* címszó esetében fordított helyzettel találkozunk: a *food for powder* jelenik meg angol ekvivalensként Falstaffra hivatkozással, holott már a XX. század közepén is a *cannon fodder* volt az a kifejezés, amely „a hiába való háborúk tömegestől pusztuló áldozataira utalt”.²⁴

Olykor az angol ekvivalens meghatározásába csúszik hiba: az *antidotum* (ellenmérég) angol ekvivalenseként ugyancsak *antidotum* szerepel az *antidote* helyett, amelynek magyar megfelelője *ellenanyag*ként helyesebb volna.

Helyesírási hibák is rontják az összképet: az *ellenőrzés* egyik angol ekvivalense a *controll* (így, két l-lel). Nehéz eldönteni, hogy ez nyomdahiba, vagy a magyar nyelvi interferencia egyik megnyilvánulása.

²⁴ Hadtudományi lexikon. I. kötet. 14. old.

Figyelembe véve, hogy a Hadtudományi lexikon elsődleges funkciója enciklopédikus ismeretek közlése, a többnyelvű kiegészítés pedig annak csupán egyfajta „kiegészítő szolgáltatása”, megállapíthatjuk, hogy fő feladatát jól ellátja. Ugyanakkor a szótár funkciót az idegen nyelvet valamilyen szinten tanulmányozni kívánó felhasználóknak csak nagy adag fenntartással érdemes igénybe venni.

Katonai kislexikon – 4000

A *Katonai kislexikon – 4000* a Honvédelmi Minisztérium Hadműveleti és Kiképzési Főosztályának kiadványa. Összeállítói, a több mint 100 tagot számláló Katonai Nyelvapoló Tudományos Kutatócsoport, „*a katonai szaknyelvet az egyetemes magyar kultúra meghatározó elemeként*” tekintve törekedtek a katonai terminológiát közérthető definíciókkal közelebb hozni a civil érdeklődőkhöz is. Első kiadványuk a 2004. április 30-án, Magyarország EU csatlakozásának előestéjén megjelent, 3000 címszót tartalmazó *Katonai Kislexikon*. A *Katonai Kislexikon – 4000* ennek kibővített és korszerűsített változata, amely 2007 novemberében jelent meg. A kiadvány összeállítását a Katonai Nyelvapoló Tudományos Munkacsoport vezetője, Nick Ferenc nyugállományú alezredes koordinálta, a 115 fős szerzőgárda pedig a magyar katonai szaknyelv legjobb ismerőiből került ki. A kislexikon a következő tárgykörökben tartalmaz szócikkeket:

- katonaorvostan;
- katasztrófavédelem;
- katonai biztonság;
- jog;
- kommunikáció;
- légiereő;
- logisztika;
- szárazföldi csapatok;

A kislexikon három részből áll:

1. rész: lexikon
2. rész: magyar – angol szójegyzék
3. rész: angol – magyar szójegyzék

A kislexikon alfabetikus rendben tartalmazza a magyar katonai terminológia 4000 legfontosabbnak ítélt elemét. Az egyes szócikkek címszavai mellett szerepel azok angol ekvivalense, szinonimák esetén olykor több is. Például: „**áttelepülés** = redeployment, redislocation, displacement,”²⁵ vagy „**repülőtér; légi kikötő** = airfield, aerodrome”.²⁶

A lexikon a katonai szaknyelv harcászati, hadműveleti, és hadászati szókészletét egyaránt igyekszik lefedni és tartalmazza a három fő haderőnem – szárazföldi erők, légiereő, haditengerészet – terminológiáját. Eltérően más lexikonoktól a kislexikon nem tartalmaz enciklopédikus ismereteket (neveket, gép- vagy fegyvertípusokat), találhatóak viszont benne olyan vezényszavak stb., amelyek

²⁵ Katonai kislexikon – 4000, A Honvédelmi Minisztérium Hadműveleti és Kiképzési Főosztály kiadványa 2008. 27 old.

²⁶ Katonai kislexikon – 4000. 224. old.

jelentése önmagában esetleg nem, vagy nehezen érthető a civilek számára.²⁷ Nyilván területi korlátok miatt nem minden ilyen típusú vezényszó került be az anyagba, bár személy szerint az „*Akadály!*”-t is a fenti csoportba sorolnám és felvenném a Kislexikon anyagába.

Az angol ekvivalensek a lexikon második és harmadik részében, a magyar–angol és az angol–magyar szójegyzékben ismét megjelennek. Mindkét szójegyzék ábécé-rendben tartalmazza a lexikon 4000 terminusát, azok ekvivalenseit, és azt az oldalszámot, ahol a lexikonban definíciójukkal előfordulnak. Ezzel értékes kiegészítő információhoz juttatják a katonai terminológiában kevésbé jártas fordítót, hiszen a definíciók segítségével pontosabb képet alkothat az aktuális szöveg tartalmáról és könnyebben eligazodhat az esetleges szinonímák között.

Nehéz hozzáférhetősége mellett a lexikon egyetlen negatív tulajdonsága a nem kellő következetesség. Egyes szakkifejezéseknél a definíció tartalmazza azok rövidítését, más meghatározásokból ez kimarad. Egyes angol terminusok jól kezelik a szinonímiát, mások nem: „**kumulatív töltet** = shaped charge, hollow charge,”²⁸ de „kritika (sajtókritika), megítélés = critique, (press critique), judgement”. Ebben a sorban érdemes lett volna feltüntetni a *review* terminust is.

Ugyancsak nehezen indokolható egyes nem állandósult szókapcsolatok szerepeltetése a szócikkfejből: „**logisztikai támogatás magában foglalja** = logistic support embraced/include.”²⁹ Ilyen és ehhez hasonló szerkezeteket középfokú nyelvismeret birtokában bárki különösebb nehézség nélkül összerakhat (arról nem beszélve, hogy az *embraced* helyes alakja *embraces* az adott pozícióban.)

Minden hibája ellenére a Kislexikon jól használható segédeszköz a magyar katonai terminológiában eligazodni kívánó érdeklődők számára és csak remélni lehet, hogy egyszer a fenti gyengeségektől megszabadított, 5000 szócikket tartalmazó változata is megjelenik.

²⁷ „Kész! = ready elentés (jelzés) annak közlése, hogy a tüzerszköznél ... a meghatározott célra a lövelemeket állították, az irányzást és a töltést végrehajtották, a kezelőszemélyzet készen áll a tűz kiváltására.” Katonai kislexikon – 4000. 142. old.

²⁸ Katonai kislexikon – 4000. 157. old.

²⁹ Katonai kislexikon – 4000. 174. old.

A CIVIL-KATONAI EGYÜTTMŰKÖDÉS, A LÉLEKTANI MŰVELETEK ÉS A KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA KAPCSOLATA

Rezümé:

Napjainkban a béketámogató katonai feladatok tervezése és végrehajtása során már nem csak a klasszikusnak számító katonai szempontokat veszik figyelembe. Növekvő hangsúlyt kap a műveleti terület civil környezetének, ezen belül is a helyi lakosság kulturális sajátosságainak ismerete. A civil-katonai együttműködés (CIMIC) és a lélektani műveletek (PSYOPS) közös jellemzője a katonai célok elérése érdekében a civil szereplőkre gyakorolt hatás képessége, amely nélkülözhetetlen a béketámogató műveletek sikeréhez.

Kulcsszavak:

kulturális antropológia, Human Terrain System, CIMIC, PSYOPS.

RELATIONSHIP OF THE CIVIL-MILITARY COOPERATION, PSYCHOLOGICAL OPERATIONS AND THE CULTURAL ANTHROPOLOGY

Abstract:

Nowadays in the course of planning and execution of peace supporting military tasks not only the classic military aspects are taken into account but also the civilian environment of the operational area-within also the knowledge of local cultural characteristics- has an increased emphasis. The common feature of the civilian-military cooperation -henceforward CIMIC- and the psychological operation -henceforward PSYOPS- in order to achieve military goals is the ability on the impact on the civilian persons, which is indispensable for peace support operations to succeed.

Keywords:

cultural anthropology, Human Terrain System, CIMIC, PSYOPS.

„A kultúra nem ismerése is ugyan úgy tud ölni, mint bármely fegyver.”¹

Montgomery McFate

A Magyar Honvédség Civil-katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központja (MH CKELMK) az a katonai szervezet, amely fő feladataként szakembereivel ellátja:

- a haderő civil környezettel összefüggő támogatását;
- a műveleti területek lakosságának életkörülményeit javító projekteket hajt végre,
- háttérelmzéseket (kézikönyveket) készít,
- végzi saját szakállománya, valamint a missziós feladatokra kijelölt kontingensek személyi állománya, valamint az egyéni beosztású személyek felkészítését az idegen környezetben való feladatteljesítés sajátosságaira, valamint a helyi lakossággal, annak vezetőivel történő kapcsolattartásra.

A civil-katonai együttműködés (civil-military cooperation – CIMIC) és a lélektani műveletek (psychological operations – PSYOPS) sikeres megvalósításának követelményei közé tartozik a jó kapcsolatteremtési, kommunikációs készség és a helyi

---

¹ E gondolatot Montgomery McFate amerikai kultúrantropológus, a Human Terrain System (HTS) megalkotója fogalmazta meg az asszimetrikus hadviselés Irakban és Afganisztánban szerzett tapasztalatok összegzéséeként.

kultúra átfogó ismerete. Ezért az MH CKELMK szakemberei a felkészítések során kiemelt figyelmet fordítanak a tárgyalástechnika elméleti alapjaira és helyzetgyakorlatokon keresztül elsajátított fogásaira éppúgy, mint az adott missziós műveleti terület kulturális jellemzőinek ismeretére.

A magyar tartományi újjáépítési csoport (Provincial Reconstruction Team – PRT) 10. váltásának CIMIC-részlege

A 21. század katonai műveletei is bizonyítják, hogy a NATO, az EU és az ENSZ által delegált katonáknak el kell fogadtatniuk magukat a helyi lakossággal, fokozott figyelmet kell fordítaniuk viselkedésükre, „el kell helyezniük” önmagukat a helyi lakosság sajátos kultúrájába. Megjelenésükkel akarva-akaratlanul részeseivé válnak a helyiek életének.

A ma zajló műveletek közül ez a fajta kulturális tudatosság a nagy eltérések miatt főleg Afrikában és Ázsiában bír különös jelentőséggel. A másik fél jobb megismerése, a zökkenőmentes interakció érdekében az ilyen műveletekben részt vállaló hadseregek a társadalomismereti kutatásokat hívták segítségül. Ezek közül napjaink katonai műveleteiben különös jelentőséggel bír a kulturális antropológia alkalmazása. Minden béketámogató feladat megkezdése előtt elengedhetetlen a műveleti terület civil környezetének feltérképezése, egyfajta kulturális információszerzés. Az ilyen típusú információk megkönnyítik az adott területre érkező csapatok kapcsolati hálójának kiépítését, a helyi politikai, kulturális és társadalmi viszonyoknak a műveletek tervezéséhez szükséges megismerését.

A kulturális ismeretek szerepe a béketámogató műveletekben

A kulturális antropológia

A kultúra vagy civilizáció a maga teljes etnográfiai értelmében az az összetett egész, amely magában foglalja a tudást, a hiedelmet, a művészetet, a törvényt, a hagyományt és mindazon egyéb képességeket és szokásokat, amelyekre az embernek, mint a társadalom tagjának szüksége van.² A *kulturális antropológia* fő célja, hogy elősegítse azon kulturális sokszínűség megértését, amelyek között az emberek élnek és feltárja azokat a különbségeket, amelyek nyilvánvalóak az egyes társadalmak és kultúrák között.³ Akármilyen is a saját kultúránk, bármilyen vizsgálatok alapján próbáljuk is

² <http://www.tankonyvtar.hu/gazdasagtudomany/metodologia-tarsadalom-080905-51>

Letöltési ideje: 2012. 02. 08.

³ Robert Simpson: Az antropológia felfedezése.

<http://mek.niif.hu/01600/01668/01668.htm#1> Letöltési ideje: 2012. 02. 08.

meghatározni azt a társadalmat, amelyben élünk, egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy rendkívül fontos megismernünk a miénktől eltérő, technológiailag "fejletlenebb" kultúrákat.

A kulturális antropológia feladata azonban nem csupán a kultúrák leírása. Ennek a tudománynak a tárgya ugyanis maga a kultúrateremtő ember, s mint ilyen, a modern társadalmak és kultúrák megismerését is szolgálja. Más kultúrák megismerésével a sajátunkat is képesek vagyunk etnográfiai összefüggések között látni és vizsgálni, ezáltal felismerni az emberi lét közös problémáit és közös módszereket találni a felszámolásukra. Eközben pedig világossá válik előttünk, hogy lehetnek ugyanolyan hatékonyak és ésszerűek a számunkra idegen megoldások a saját rendszerükben, mint a mieink a mi dimenzióink közt.

Az antropológia hozzásegít bennünket ahhoz, hogy leküzdjük széles körben elterjedt (és egyáltalán nem ártalmatlan) etnocentrikus szemléletünket, miszerint kizárólag az általunk megszokott gondolkodásmód és cselekvés a helyes. Más népek kultúrájának a tanulmányozása és megismerése tehát saját történelmünk és társadalmi intézményeink jobb megértését is szolgálja.⁴

A kulturális antropológia az emberiséget a különböző etnikumok közötti összehasonlításokat téve tanulmányozza. A társadalomtudományok ezen empirikus ága a béketeremtő missziókban szerepet vállaló hadseregek számára a civil-katonai kapcsolatokban válik igazán fontossá. Annak módszertana és a terepmunka során gyűjtött kutatási eredményei meghatározóak a műveleti terület civil környezetének folyamatos értékelésében, elemzésében és a felkészítés során egyaránt.

Vizsgálati céljaik révén a társadalomtudományi kutatások több külföldi haderőben a felderítéshez kapcsolódnak. A katonai szakemberek e kutatási eredmények tükrében igyekeznek megérteni más társadalmak sajátjuktól eltérő tulajdonságait. Ennek során összehasonlító elemzésekkel határozzák meg az azokat egyedivé tevő sajátosságokat, amelyek ismerete hatással lehet a műveletek tervezését és végrehajtását meghatározó gondolkodásmódra.

A kulturális antropológia mindig egy adott csoportra jellemző *tanult* viselkedést vizsgálja és nem a biológiailag örökölteket kutatja. A viselkedés tanult és közösségi formáit összefoglalóan kultúrának nevezzük. Tárgya igen összetett, sokrétű és szerteágazó.

A kulturális antropológus kutatásaihoz nem elegendő az általános antropológiai tudás, ezért – kapcsolatokat keresve – megpróbál együttműködést kialakítani más tudományokkal. Így alakultak ki az antropológia olyan speciális szakágai, mint a pszichológiai, a politikai, vagy éppen az orvosi antropológia. Ebbe a sorba szervesen illeszkedve alakulhat ki a jövőben egy ma még nálunk ismeretlen szakág: a „katonaantropológia”.

A kulturális antropológia felismeréseinek katonai alkalmazása

A kulturális antropológia kutatási módszerei és az annak révén szerzett, a műveletekben hasznosítható ismeretek ma még (legalábbis nálunk) nem képezik szerves részét a béketámogató műveletek környezete kutatásának. Ahhoz, hogy ez a viszony intézményesen is kiépüljön, a hadtudomány és az antropológia művelőinek közös gondolkodásra való hajlandósága szükséges. Ma már bizonyított tény, hogy a műveleti területen való szociokulturális kutatások szükségszerűek és a haderő számára is hasznosítható, kézzel fogható eredményeket jelentenek. A kultúrából nyerhető információk megszerzése az új megközelítés kívánalma mellett újfajta kutatási

---

⁴ Borsányi László: Mire jó az antropológia?

<http://oldwww.uni-miskolc.hu/city/Olvaso/ujholnap/majus/borsanyi.htm> letöltési ideje: 2012. 02. 15.

módszerek kialakítását igényli.

A kutatás körülményeit nehezítheti (és akár az eredményeket is befolyásolhatja), hogy a mindenkor érvényes biztonsági előírások miatt a kutatók egyenruhában, fegyverrel, nem ritkán repeszálló mellényben jelennek meg a műveleti terület lakossága körében és teszik fel kérdéseiket. Többen aggódnak amiatt, hogy a katonai jelenlét torzítja, befolyásolja a helyi embereknek a különböző kérdésekre adott válaszait. (Saját tapasztalataim szerint Afganisztánban a civil kutatót ugyanolyan idegennek tekintik, mint az egyenruhába bújt társadalomtudóst. Minél hosszabb ideje vannak jelen a katonák egy bizonyos hadszíntéren, mindennapos jelenlétük annál elfogadottabbá, megszokottabbá válik. Így egy kérdőív kitöltéséhez, egy interjútatáshoz nem feltétlenül szükséges a civil megjelenés.)

A helyi közösséggel való jó kapcsolat alapja a helyi hagyományok és kultúra megismerése. Minél több időt tölt egy kutató az adott terepen, annál eredményesebben alakítja ki saját megfigyelési technikáit. Egyedi szemlélet- és látásmódja adja meg neki ugyanis a képességet, hogy olyan közel kerülhessen a helyi közösséghez, amihez más idegenek sosem fognak. Ezáltal részletesebb információkat ismer meg a helyiekről és olyan, bizalomra épülő kapcsolati hálót tud kialakítani, amelyet más módon (például anyagiakkal) nem lehet elérni, vagy hosszú távon fenntartani. Ma még ugyan sokan kételkednek a „kulturális eredőjű” információk hatásában, de ha nem ismerjük meg a helyi kultúra sajátosságait, akkor fel sem tudjuk használni azokat.

„Bevetésen” a CIMIC-részleg

A „kulturális hírszerzés” ereje

1961 januárjában John F. Kennedy találkozott nemzetbiztonsági tanácsadójával, Walt Whiteman Rostow-val, hogy megvitassák a nemzetet érintő biztonsági fenyegetéseket. Kennedy és Rostow megbeszélését egy olyan jelentés ösztönözte, melyet Edward G. Lansdale dandártábornok írt a vietnámi helyzetről.

Lansdale tábornok volt az, aki megakadályozta a kommunista hatalomátvételt a Fülöp-szigeteken, segítette Ngo Diem elnökké választását az amerikai kormány által támogatott Dél-Vietnámban, továbbá részt vett Fidel Castro politikai megdöntésére irányuló kísérletben is.

Habár Lansdale katona volt, a Fülöp-szigeteken végrehajtott műveletek során – felismerve azok hasznosságát – antropológiai eszközöket és ismereteket is alkalmazott. Ilyen eset volt az ún. Huk lázadók elleni harca, amelyben a helyi babonákról végzett kutatások alapján alkalmazta a „psywar”-t, azaz a lélektani hadviselést. Abból indult ki, hogy a helyi lakosság hisz a vámpírok (asuang) létezésében. Egy, a Huk felkelők által használt járőrösvényen elrejtőzött katonái az arra járó lázadók egyikét észrevétlenül

elkapták és megölték. Amikor a lázadók észlelték társuk eltűnését, kutatni kezdtek, és rátaláltak az ösvényre addig már visszahelyezett holttestre. A halott nyakán két lyuk tátongott és a vér is eltűnt a holttestből, ezért úgy gondolták, hogy azt a vámpír tette. Ezt a hiedelmet felhasználva kényszerítették a Huk lázadókat a terület elhagyására.⁵

2011-ben irányítási beosztásban szolgáltam Afganisztánban a MH Tartományi Újjáépítési Csoport (Provincial Reconstruction Team – PRT) 10. váltásának CIMIC részlegében. Munkám során kerültem kapcsolatba a válságkörzetek elemzéséhez helyi kutatásokat folytató amerikai kultúraelemző csoporttal.

Afganisztánban számos olyan szituációval találkoztam, amelyek meggyőztek a csoport által végrehajtott program jelentőségéről. Egy, az amerikai társadalomtudósokkal közösen végrehajtott, Baghlan-tartomány Baghlan-e Jadid járási székhelyen végzett kutatás alkalmával egy iskola mellett állt meg konvojunk. Az egyik magyar személybiztosító katona a biztosítás mellett fotókat készített az ott elhaladó gyerekekről. Az esetet én nem láttam, de szerencsére az egyik amerikai antropológus felfigyelt rá és azonnal kért, hogy szólítsam fel a katonát a fotózás befejezésére.

Az amerikai szakember elmesélte, hogy 2011 tavaszán egy amerikai csapattal járt Afganisztán déli részén. Akkor szintén egy kislány lefényképezése miatt következett be tragikus incidens. Az amerikai járőr megállt egy városban informálódni, amikor az egyik katona elővette fényképezőgépét és fotókat készített egy ház előtt álló kislányról. A kislány édesapja, miután észrevette ezt, gépkarabéllyal kirontva a házból, hangos szitkozódások mellett lelőtte a fényképező katonát és a mellette álló társát is halálosan megsebezte. Az apát a megölt katonák társai azonnal lelőtték.

A sajnálatos esemény tanulsága, hogy három ember halálának kellett bekövetkeznie, mert a kiképzésen hallott, kulturális különbségekből fakadó tilalmakat sem az amerikaiak, sem mi magyarok nem tartjuk be olykor... Szerencsére a mi esetünkben nem volt ilyen következmény, de vajon legközelebb is lesz-e ilyen szerencsénk?

A missziós felkészítések alatt a külszolgálatra készülő állomány kiképzésének része az adott műveleti terület lakossága kulturális sajátosságainak, a viselkedési szabályainak megismertetése. Ezek betartását nem tudjuk folytonosan ellenőrizni, legfeljebb ismételten felhívjuk azokra a figyelmet a súlyos következmények elkerülése érdekében. Nem szabad támadási felületet adni a lázadó csoportoknak!

A Magyar Honvédség és a kulturális antropológia kapcsolata

A civil-katonai kapcsolatok és a kulturális antropológia az MH CKELMK berkein belül szerencsés módon már most is összekapcsolódik. Mivel ma még az amerikaihoz hasonló módon civil kutatók a Magyar Honvédség missziós feladataiban (egyebek mellett biztonsági és jogi okokból kifolyólag) nem vehetnek részt, ezért ilyen jellegű tevékenységeket jelenleg a központ szerződéses tiszti állományú, társadalomtudományi alapvégzettségű szakemberei végeznak – természetesen beosztásuk ellátása mellett. Ezekre a kutatásokra, megfigyelésekre a CIMIC/PSYOPS szakbeosztású személyeknek jelenleg csak a missziós szakbeosztásuk maradéktalan ellátása mellett, a kontingens parancsnokának ez irányú támogatása esetén van lehetőség.

A Magyar Honvédség béketámogató műveleteiben a jövőben remélhetőleg alkalom nyílik a társadalomtudományok képviselőinek funkcionális szakértőként történő folyamatos alkalmazására. A mindennapi célirányos kutatások mellett feladatuk lehetne a

---

⁵ Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia szerepe a katonai műveletekben. In. Hadtudományi Szemle 2010/4. Forrás: <http://hadtudomanyiszemle.zmne.hu/?q=hu/2010/3-efolyam-4-zam/hadmuveszet/kulturalis-antropologia-szerepe-katonai-muveletekben>

megszerzett információk feldolgozása és ezek alapján a parancsnok munkájának támogatása. Ez a feladatellátás – amerikai modell alapján – egy rendszerbe, egy ún. kultúraelemző csoportba szervezve képzelhető el.⁶ Egy csoport (2–4 fő) idehaza elemzi és integrálja a képzésekbe, felkészítésekbe a missziós területen tevékenykedő kutatók (missziós területenként 1–2 fő) mindennapi munkájának tapasztalatait. Nem cél az amerikaiakkal megegyező rendszer felállítása, csupán a koncepció megvizsgálása és adaptálási lehetőségeinek vizsgálata a Magyar Honvédségben.

Az MH CKELMK állományában 2008 óta szolgáló társadalomtudósoknak (két antropológus és egy szociológus), valamint a Központ további, a Balkánon és Afganisztánban missziós szolgálatot teljesítő szakembereinek tapasztalatai és feladataikból fakadó speciális munkakapcsolatai adják azt a lehetőséget, ami képessé teheti a Központot ennek az új, interdiszciplináris tudományterületnek a felkészítésbe való beépítésére és az alkalmazására vonatkozó szakmai program kialakítására. Ki kell alakítani a kutatások rendszerét, módszertanát, gyakorlati megvalósításának kereteit, a megszerzett információk rendszerezésének és elemzésének szempontjait. A folyamat végén egy mindenre kiterjedő kulturális adatbázis összeállítására nyílnak lehetőségek, ami az eddiginél sokkal komplexebb kulturális felkészítést tesz lehetővé. Ennek eredményeként várhatóan hatékonyabbá válik a helyi lakossággal összefüggő missziós feladatok ellátása. A kulturális antropológia alkalmazása így hasznos eszközként segíthet a missziós mindennapokban és a hazai képzésekben egyaránt.

A tiszt-, illetve altisztjelöltek oktatásától a missziós felkészítésekig széles körű a kulturális antropológia alkalmazásának lehetősége. A katonai oktatásban a rajparancsnoki szinttől kezdve a jövő (de már a jelen) katonai vezetői számára is el kell ültetni a kulturális tudatosság elsajátítási képességének csíráit, hogy később már ne okozzon problémát egy idegen kultúrával való kapcsolatok felvétele.

* * *

Montgomery McFate, a Human Terrain System (HTS) kialakítójának munkássága és kitaratása vezetett ahhoz, hogy ma több mint 24 HTS csapat dolgozik Afganisztánban, de megtalálhatóak ilyen csoportok Afrikában, és jelen voltak Irakban is. McFate törekvései a katonai oldallal való együttműködés szándéka miatt szembekerültek az Amerikai Antropológus Szövetséggel és más társadalomtudományok képviselőivel, mivel utóbbiak szerint a társadalomtudományok katonai műveletekben való alkalmazása az etikai kódex ellen való.

Ezen gondolatok képviselői nem akarják elfogadni azt a, ma már tapasztalatokon alapuló megállapítást, miszerint a társadalomtudományok alkalmazása a műveletekben nem csak a saját katonáink életét óvhatja, munkáját könnyítheti meg, hanem ezzel a helyi lakosok élete is megmenthető. A jobb kapcsolat (együttműködés) kialakítása pedig mindkét fél túlélését jelentheti ott, ahol a bűnözés, a nincstelenség, a félelemkeltés és az erőszak az úr.

A rosszul kódolt, nonverbális kommunikációból eredő félreértések sok esetben okoztak már konfliktust a civil és katonai oldal között és nem egyszer vezettek tragédiához. Az értelmetlen civil és katonai áldozatok elkerülésében lehetnek a katonák segítségére a társadalomtudományok, így a kulturális antropológia kutatásainak eredményei is.

---

⁶ A szintén amerikai eredetű Human Terrain Analysis Team (HTAT) mintájára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

AAP-6, NATO Szakkifejezések és meghatározások gyűjteménye. HVK Euro-atlanti Integrációs Munkacsoport, Budapest, 1997.

A civil-katonai együttműködés kézikönyve. HVK Védelmi Tervezési Főcsoportfőnökség, 1999.

Hollós Marida: Bevezetés a kulturális antropológiába. Budapest, 1995. Szimbiózis TAX, Sol, Action Anthropology (Current Anthropology Vol. 16, 1975)

Muhoray Árpád

A KATASZTRÓFAVÉDELEM AKTUÁLIS FELADATAI¹

Absztrakt

A szerző 2012. október 11-én tartotta meg előadását a Magyar Honvédség Stefánia úti kultúrotthonában, a Magyar Hadtudományi Társaság tudományos, ismeretterjesztő előadássorozatában „A katasztrófavédelem aktuális feladatai” címmel. A Hadtudományi Társaság Belügyi Szekciójának tagjaként, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katasztrófavédelmi Intézetének oktatójaként igyekezett áttekintést adni a magyar katasztrófavédelem elmúlt 2 évben történt változásairól, szervezet, feladat és irányítási rendszerében való korszerűsítésének fontosabb mozzanatairól, aktuális feladatairól. Elmondható, hogy a változtatások az elmúlt 12 év gyakorlati tapasztalatai alapján szükségesek voltak, napjainkra a katasztrófavédelem megújult, ehhez az Alaptörvénnyel összhangban kiadott, a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. számú törvény hozzárendelte a jogszabályi alapot. A katasztrófavédelem feladatrendszerének eredményes teljesítésével magasabb szinten járul hozzá a közbiztonsághoz, Magyarország lakossága életének, anyagi javainak védelméhez.

Kulcsszavak:

katasztrófavédelem, közbiztonság, változások szükségessége, korszerűsítés, tűzoltóság, iparbiztonság, polgári védelem.

Árpád Muhoray

ACTUAL TASKS OF THE DISASTER MANAGEMENT

Abstract

The author presented his lecture in the Cultural House of Hungarian Home Defence Forces in the scientific, educational lecture series of the Hungarian Society of Military Science and the University of Omniscience with the title of "Actual tasks of the disaster management " in 11 October 2012. As a member of the Internal Affairs Section of the Society of Military Science and a lecturer of the Disaster Management Institute of National University of Public Service the author tried to give an overview about the last 2 years changes of the Hungarian disaster management, the most important moments of actual task of the modernization of their organization, functions and management system. It can be said that in the basis of the practical experience the changes of last 12 years were necessary and now disaster management renewed, contributed to this the legal basis in accordance with this Basic Law, disaster management act of the 2011. The effective performance of disaster management system at a higher level contributes to public safety and the protection of the lives and material goods of the Hungary's population.

Keywords:

disaster management, public safety, need of changes, development, fire protection, industrial safety, civil protection

A több mint 10 éves történet 2000. január 1-jével kezdődött, amikor *a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről, és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéséről* szóló 1999. évi LXXIV. számú törvény alapján

¹ A szerző 2012. október 11-én, a Honvéd Kulturális Központban, a Mindenki Hadtudománya című előadássorozat keretében elhangzott előadásának szerkesztett változata.

egy akkor új, országos hatáskörű rendvédelmi szervbe, a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóságba integrálták a Tűzoltóság Országos Parancsnokságát és a Polgári Védelmi Országos Parancsnokságot. A korábbiak bázisán akkor egy új rendészeti szerv alakult meg, de az elsődleges beavatkozó hívatásos tűzoltóságok felett alapvetően csak szakmai felügyeleti jogkört gyakorolt. A főigazgatóság létrehozását indokolták

- a háborús fenyegetettség csökkenéséből adódóan a polgári védelem békeidőszaki katasztrófák elleni feladatokban történő hangsúlyosabb bevonása;
- az önkormányzati tűzvédelmi rendszer szakmai felügyeletének biztosítása;
- a hatósági feladatok erősítése, a lakosság védelme érdekében a polgári veszélyhelyzeti tervezés;
- európai uniós csatlakozásunk előfeltételeként a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek megelőzése érdekében a SEVESO II. irányelvben rögzített feladatok honosítása, megvalósítása;²
- a megelőzés, védekezés, helyreállítás hármas egységének alkalmazása.

A tűzoltó és polgári védelmi jogelődökből létrehozott új katasztrófavédelmi szervezetnek, mint kihívásokkal, szembe kellett nézni a civilizációs veszélyekkel, a természeti csapásokkal, a humán és ökológiai fenyegetésekkel. A civilizációs veszélyeket a nukleáris-energiarendszerek, nukleárisanyag-szállítások, a határon túli nukleáris balesetek, a veszélyes anyagokkal bekövetkező ipari balesetek, a veszélyes üzemek, és a veszélyes anyagszállítások jelentették. A természeti csapások fenyegetései hidrológiai,³ geológiai,⁴ valamint meteorológiai eredetűekként lettek prognosztizálva. A humán és ökológiai kihívásokat az ökológiai szennyezések, a természetet veszélyeztető tüzek, a lehetséges járványok, a proliferizáció, a migráció, a terrorizmus lehetséges előfordulásai jelentették.

A kihívások közül már 2000-ben, közvetlenül a megalakulást követően a tiszai cianid-szennyezést, az egyik legjelentősebb tiszai árvizet, a pusztaszőlősi gázkitörést, majd 2001-ben a máig legnagyobb pusztítást jelentő beregi árvizet kezelte eredményesen, hatékonyan az új katasztrófavédelmi szervezet.

A prognosztizált kihívásokra az újonnan létrehozott katasztrófavédelem stratégiai válaszokat adott. A komplex jellegűnek tekintett kihívásokra a válaszokat is komplexen fogalmazta meg. A veszélyeztetést, ezáltal a veszélyek elleni küzdelmet is folyamatjellegűnek tekintette, bizonyos feladatokat azonban meghatározott személyi feltételeket. Nemzetileg koordináltta tette a korábbi két országos hatáskörű szerv integrációja után a katasztrófák elleni védekezést. Ennek egyik alapidokumentumául szánta és megkezdte a Nemzeti Katasztrófavédelmi Stratégia kidolgozását. Ma is sarkalatos elv a védelem fázisainak akkori elfogadtatása, a *megelőzés, a védekezés, a helyreállítás* hármas egysége.

A kihívásokra való válaszadáshoz a 2000. január 1-jétől hatályba lépett első Katasztrófavédelmi törvény⁵ (Kat. tv.) alapot biztosított az akkori új szabályozáshoz. A törvény a jogi, a tevékenységi és az együttműködési feltételeket is rögzítette a tűzvédelmi, a polgári védelmi törvények megújított tartalmával, mindhárom törvény

² SEVESO II. Irányelv: A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos baleseti veszélyek ellenőrzéséről szóló 96/82/EK Tanácsi Irányelv

³ Mint ár- és belvizek.

⁴ Jellemzően földrengés és földcsuszamlás.

⁵ 1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről.

egységes értelmezésével, azaz világosan létrejött egy új, szervezet, feladat és felelősségi rendszer.

A változások szükségessége és fő irányai

2012. január 2-án az egységes integrált katasztrófavédelem megalakítása alkalmából a budapesti Syma Csarnokban tartott ünnepi állománygyűlésen – egyben csapatzászló-átadási ünnepségen – dr. Bakondi György tűzoltó altábornagy, a BM OKF főigazgatója fontos pillanatnak ítélte meg a rendezvényt a tűzoltóság, a polgári védelem és az iparbiztonság számára, egyben kifejtette, hogy az Alaptörvény alapján elfogadott sarkalatos törvény, az új Katasztrófavédelmi törvény rendszerváltás léptékű változásokat hozott a magyar katasztrófavédelem életében. Az ünnepségen dr. Orbán Viktor miniszterelnök úgy értékelte, hogy a katasztrófavédelem a magyar állam egyik legsikeresebb, legfegyelmesebb testülete, amely több mint 10 éves története alapján további fejlesztésre érdemes.

A katasztrófavédelem tevékenységére a súlyos események, veszélyhelyzetek időszakában fokozott társadalmi, illetve politikai figyelem is irányul. Ez tapasztalható volt az elmúlt 12 év jelentős tüzeseteinél, ár- és belvizeinél, ipari baleseteinél, de a nemzetközi segítségnyújtásainál is. Markánsan jelentkezett mindez 2010-ben a tavaszi árvizeknél, a vörösiszap-katasztrófánál. A borsodi árvíz, maga a vörösiszap-katasztrófa, a West-Balkán szórakozóhely tragédiája azonban rávilágított arra, hogy hiányosságok voltak a megelőzés, a hatósági tevékenység, a beavatkozás, a közigazgatás és a társadalmi felkészítés terén. A törvényi szabályozók terén kialakult liberális jogszabályalkotás már-már a közbiztonságot veszélyeztette. A katasztrófavédelmi szervezet létszáma mintegy 300 fővel csökkent, a finanszírozás hiányossága pedig a működésképtelenség szélére juttatta a BM OKF szervezetét – fogalmazta meg dr. Bakondi György tűzoltó altábornagy főigazgató.⁶

A társadalom tagjai elvárják, hogy az arra hivatott szervek a kialakult veszélyhelyzeteket a legjobb tudásuk szerint, szakszerűen hárítsák el, számolják fel. A katasztrófavédelem rendszerében feltárt hiányosságok mellett a gyakorlati élet tapasztalatai, a megújuló, egyre bonyolultabbá és összetettebbé váló veszélyforrások is hozzájárultak az új Katasztrófavédelmi törvény megalkotásához, amely mérföldkő a védekezés valamennyi lehetséges szereplője részére, így a magyar közigazgatás és az állampolgárok számára is.

2012. január 1-jén hatályba lépett a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. számú törvény (új Kat. tv.),⁷ valamint a végrehajtásáról szóló 234/2011. (XI. 10.) Kormányrendelet.⁸ A katasztrófavédelem nemzeti ügy, a közbiztonság része, ezért a társadalom által elvárt szerepének betöltése akkor valósulhat meg, ha a társadalmi, gazdasági, természeti változásokhoz igazodó korrekciók a rendszerben elvégzésre kerülnek, az biztosítja az állami szerepvállalás növelését, a szükséges fejlesztések megvalósítását.

⁶ Dr. Bakondi György tűzoltó altábornagy főigazgató beszéde a Budapesti Olimpiai Központban 2012. január 14-én, az Önkéntes Tűzoltó Egyesületek első országos találkozásán.

⁷ 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról.

⁸ 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról.

A katasztrófavédelem korábbi jogszabályi környezetének átalakításával, irányítása egységes rendjének létrehozásával, az állam szerepvállalásának növelésével emelkedett Magyarország területén a lakosság életének, egészségének, vagyonának biztonsága, egyben megoldhatóbbá az ország működőképességének fenntartása. A változtatások főbb pillérei a következők:

- a.) a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védelem fokozása új, egységes iparbiztonsági szervezet létrehozásával;
- b.) a lakosság biztonságának erősítése a katasztrófavédelmi igazgatási rendszer átalakításával;
- c.) a polgári védelem átalakítása, szerepének növelése, a polgári védelmi szervezetek alkalmazásának fejlesztése;
- d.) új, állami tűzoltóság szervezése az egységes katasztrófavédelmen belül;
- e.) a hatékonyság növelése a finanszírozással, logisztikával összefüggő változtatásokkal.⁹

Áttekintve részletesen az új jogi szabályozásokat, látható, hogy az új Kat. tv. hatálytalanítja a *polgári védelemről* szóló az 1996. évi XXXVII. számú törvényt, viszont a polgári védelmet megújítóan szabályozó szakaszok beépültek magába az új Kat. tv.-be; ugyanakkor számos, előremutató módosítással hatályban maradt a *tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről és a tűzoltóságról* szóló 1996. évi XXXI. számú törvény.

Összességében az elmúlt évek gyakorlati tapasztalatai bizonyították, hogy szükséges volt a kormányzati katasztrófavédelmi koordinációs szerv, védelmi igazgatás területi és helyi szintjén az irányítási jogosítványok, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv megújítása annak érdekében, hogy a megelőzési, hatósági és védekezési intézkedések meghozatala szervezettebben, hatékonyabban történjen. A megújítás jogszabályi alapon, az eltelt 12 év polgári veszélyhelyzetei és kritikus pillanatai, a hatósági munka során szerzett tapasztalatai figyelembevételével történt. Nem elméleti síkon, gyakorlati oldalról közelíti meg a katasztrófavédelem rendszerét. Minőségi változás következett be a veszélyhelyzetek megelőzése érdekében folytatott hatósági munka, és a lakosság-tájékoztatás, felkészítés módja területén. A társadalom érdeke, hogy célirányos prevenció révén megelőzze a katasztrófa helyzeteket. Hatékony katasztrófavédelem kell a közbiztonságért, melyhez az állami szereplők, önkormányzatok állampolgárok más minőségű részvétele szükséges – hangsúlyozta dr. Bakondi György 2012. 10. 10-én, az Európai Önkéntes Polgári Védelmi Szervezetek Fórumán tartott előadásában.

A új Kat. tv. új értelmező rendelkezései alapján változott maga a *katasztrófa fogalma*,¹⁰ összhangban az Alaptörvény minősített időszakokat meghatározó szakaszával. A katasztrófa a veszélyhelyzet, és nem szükséghelyzet kihirdetésére

⁹ Muhoray Árpád: A 2001-es beregi árvíz tizedik évfordulóján túl. Belügyi Szemle, 60. évfolyam 2012/9. szám; pp.107–123., p. 118.

¹⁰ 2011. évi CXXVIII. tv. A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról 3.§ 5. bek. alapján a katasztrófa fogalma: a veszélyhelyzet kihirdetésére alkalmas, illetve e helyzet kihirdetését el nem érő mértékű olyan állapot vagy helyzet, amely emberek életét, egészségét, anyagi értékeiket, a lakosság alapvető ellátását, a természeti környezetet, a természeti értékeket olyan módon vagy mértékben veszélyezteti, károsítja, hogy a kár megelőzése, elhárítása vagy a következmények felszámolása meghaladja az erre rendelt szervezetek előírt együttműködési rendben történő védekezési lehetőségeit, és különleges intézkedések bevezetését, valamint az önkormányzatok és az állami szervek folyamatos és szigorúan összehangolt együttműködését, illetve nemzetközi segítség igénybevételét igényli.

alkalmas állapot, vagy helyzet. Ugyanakkor a veszélyhelyzeteket kiváltható események megállapítását is az új Kat. tv. tartalmazza, a Kormány veszélyhelyzet esetén bevezethető rendkívüli intézkedéseivel együtt.

Új módon kell a továbbiakban elvégezni és megállapítani a *nemzeti katasztrófa-kockázat értékelését*, azaz számba venni a legfontosabb fenyegető tényezőket és azok bekövetkezési gyakoriságát. Az Európai Bizottság 2009. március 4-én az Európai Tanácsnak közleményt nyújtott be a természeti csapások, és az ember okozta katasztrófák megelőzésére irányuló közösségi koncepcióról. A közlemény alapján megfogalmazott tanácsai következtetések közül a 2011. április 7-én 8068/1/11 számon kiadott fogalmazta meg az elvárásokat a katasztrófakezeléssel kapcsolatos kockázatértékelés továbbfejlesztéséről az Európai Unióban. Ennek értelmében valamennyi tagállam – így hazánk is – megkezdte a nemzeti kockázatértékelés elveinek kidolgozását, a kockázatok azonosítását, elemzését, majd az elfogadott értékelést a Bizottság részére 2011 végén megküldte.

A BM OKF vezetésével az érintett ágazatok, országos hatáskörű központi államigazgatási szervek és felsőoktatási intézmények reprezentánsaiból létrehozott munkacsoportok elfogadott *Katasztrófa Kockázat Értékelése*¹¹ alapján hazánkban a *ma leginkább kihívást jelentő kockázati tényezők* az alábbiak:

- ár- és belvíz, valamint villám-árvíz;
- rendkívüli időjárás;
- földrengés;
- erdőtűz;
- iparbiztonsági kockázat:
  - veszélyes anyaggal foglalkozó üzemek,
  - veszélyes áruszállítás,
  - nukleáris veszélyeztetettség;
- társadalmi kockázat:
  - menekültügy, migráció,
  - demográfiai változások,
  - klímaváltozás.

Polgári védelmi feladatként határozták meg az új Kat. tv. 52.§ j) pontjában a települések kockázatértékelésen alapuló veszélyeztetettségének felmérését. Erre alapozva tehát módosul a települések katasztrófavédelmi besorolása is. A korábbi elveken túlhaladva minden település I–III. fokozatig besorolásra fog kerülni.

Már az első Kat. tv. is rendszerszemlélettel közelítette meg értelmező rendelkezéseiben a katasztrófavédelem fogalmát, melyet napjainkban is helytállónak tekintve vett át az új Kat. tv. a 3.§ 8. pontjában. Eszerint a *katasztrófavédelem* a különböző katasztrófák elleni védekezésben azon tervezési, szervezési, összehangolási, végrehajtási, irányítási, létesítési, működtetési, tájékoztatási, riasztási, adatközlési és ellenőrzési tevékenységek összessége, amelyek a katasztrófa kialakulásának megelőzését, közvetlen veszélyek elhárítását, az előidéző okok megszüntetését, a károsító hatásuk csökkentését, a lakosság életét és anyagi javainak védelmét, az alapvető életfeltételek biztosítását, valamint a mentés végrehajtását, továbbá a helyreállítás feltételeinek megteremtését szolgálják. E sorokból érthető a művelési tevékenységek folyamata, mint cselekvés, másrészt a

¹¹ A Tanács 8068/1/11. számú következtetésében foglaltaknak való megfelelés érdekében kidolgozásra került a Nemzeti Katasztrófa Kockázat Értékelése.

korábban említett hármas folyamat egység, a megelőzés, védekezés, helyreállítás, és a cél megjelölése is, azaz az élet és anyagi javak védelmezésének feladata.

Hasonlóan fontos az új Kat. tv. 2.§ (1) pontja, amely meghatározza a katasztrófavédelemben résztvevők körét.¹² A katasztrófák elleni védekezést és a következmények felszámolását alapvetően a különböző szervek, szervezetek, de egyes állampolgárok, és védekezési rendszerek működésének összehangolásával kell biztosítani, melyben a felelősséget emeli ki a nem természeti katasztrófát okozók védekezésben való kötelező részvétele.

A katasztrófák elleni védekezés irányításának vezető szerve a *Kormány*, amely a katasztrófavédelemmel összefüggő döntéseinek előkészítése, a katasztrófák elleni felkészüléssel, megelőzéssel, védekezéssel és helyreállítással kapcsolatos feladatok összehangolása érdekében kormányzati koordinációs szervet működtet.

A Kormány a 1150/2012. (V. 15.) számú Kormányhatározatában intézkedett a Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság (a továbbiakban: KKB) létrehozásáról, valamint szervezeti és működési rendjének meghatározásáról.¹³ A Kormányhatározat szerint a KKB elnöke a belügyminiszter, tagjai a miniszterek által megbízott állami vezetők, elnökhelyettes az elnök által megbízott tag. A KKB ülésén állandó meghívott a BM OKF főigazgatója, az országos rendőrfőkapitány, a Honvéd Vezérkar főnöke, a Nemzeti Veszélyhelyzet-kezelési Központ vezetője, a Tudományos Tanács elnöke, a KKB adminisztratív feladatait ellátó szervezeti egység vezetője. A KKB elnökének döntése és meghívása alapján tanácskozási joggal vesznek részt az országos hatáskörű feladatokat ellátó szervek vezetői, a napirendben érintett megyei védelmi bizottság elnöke, más meghívható személyek, akik katasztrófaveszély, vagy veszélyhelyzet időszakában szakmai kompetenciájukban értékelést, javaslatot tesznek a KKB döntés-előkészítő, koordinációs munkájában a természeti és civilizációs katasztrófák megelőzése, elhárítása, illetve következményeik enyhítése feladataihoz.

A KKB a katasztrófák elleni védekezéssel kapcsolatos feladatok összehangolt támogatása érdekében operatív munkaszervként KKB *Nemzeti Veszélyhelyzet-kezelési Központot* (a továbbiakban: KKB NVK) hoz létre, amely részleges állománnyal a BM OKF bázisán, vagy 24 órás folyamatos munkarendben a BM bázisán működik, félévente gyakorlatot tart, vezetője a BM OKF országos polgári védelmi főfelügyelője. A KKB NVK vezetőjének munkáját általános és szakmai helyettes támogatja.

A KKB NVK vezetőjének szakmai helyettese minden esetben annak a központi államigazgatási szervnek az állományába tartozó, a szakmai feladatok ellátásáért felelős vezető beosztású személy, melynek az adott katasztrófatípus kezelése, elhárítása a jogszabályban meghatározott alapvető feladatait, felelősségi körét elsődlegesen érinti. Úgyszintén ennek az államigazgatási szervnek a bázisán kell

¹² A védekezést és a következmények felszámolását az erre a célra létrehozott szervek és a különböző védekezési rendszerek működésének összehangolásával, az állampolgárok, valamint a polgári védelmi szervezetek, a gazdálkodó szervezetek, a Magyar Honvédség, a rendvédelmi szervek, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, az állami meteorológiai szolgálat, az állami mentőszolgálat, a vízügyi igazgatási szervek, az egészségügyi államigazgatási szerv, az önkéntesen részt vevő társadalmi szervezetek, valamint az egyesületek és az erre a célra létrehozott köztestületek, továbbá nem természeti katasztrófa esetén annak okozója és előidézője, az állami szervek és az önkormányzatok bevonásával, illetve közreműködésével kell biztosítani.

¹³ 1150/2012. (V. 15.) Korm. határozat a Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság létrehozásáról, valamint szervezeti és működési rendjének meghatározásáról.

létrehozni az illetékes védekezési munkabizottságot is. A védekezési munkabizottság vezetője egyben az NVHK vezető illetékes szakmai helyettese.

A KKB munkáját a BM OKF bázisán működő adminisztratív szerv biztosítja, illetve Tudományos Tanács támogatja, melynek a KKB elnöke által felkért tagjai a tudomány eredményeire alapozva képviselik álláspontjukat, ahogy tették azt a vöröiszap-katasztrófa következményeinek felszámolásakor is.

A Katasztrófák elleni védekezésért felelős miniszter feladatai közül fontosságát tekintve kiemelkedik, hogy 3 évente jelentést készít az Országgyűlésnek és a Kormánynak a természeti csapásokra és a civilizációs katasztrófákra kiterjedő kockázatelemzésekről, a felkészülés helyzetéről, a védekezésről. A továbbiakban felelősséget visel a kritikus infrastruktúrák védelméért a katasztrófák elleni védekezés területén.

A katasztrófavédelem alapvető rendeltetése:

- a magyar lakosság élet- és vagyonbiztonságának védelme;
- a nemzetgazdaság védelme;
- a kritikus infrastruktúra elemek biztonságos működésének védelme.

A katasztrófavédelem a közbiztonság szerves része.

Feladatai időrendi ciklikusságban: a megelőzés, a mentés és kárelhárítás, a helyreállítás-újjaépítés. A tevékenységi fázisai az alaprendeltetésének megvalósítása érdekében: a veszélyeztető, fenyegető tényezők azonosítása, kockázatelemzés-értékelés, információ szolgáltatása, tájékoztatás, felkészítés, értesítés, riasztás, hatósági döntés kialakítása, beavatkozás, arányosság biztosítása az intézkedések és a veszélyeztetés között.

A katasztrófák elleni védekezésben kiemelt fontossággal bírnak a katasztrófák elleni védekezésért felelős miniszter irányítása alá tartozó, a végrehajtást végző szervek. A katasztrófavédelem megvalósításában részt vevő hivatásos katasztrófavédelmi szerv

- az országos illetékességű *központi szervből*,
- a megyei, fővárosi illetékességű *területi szervekből*,
- a *helyi szervekként* feladatukat ellátó katasztrófavédelmi kirendeltségekből
- és a hivatásos tűzoltóságokból áll.

A központi szerv vezetője, az országos katasztrófavédelmi főigazgató vezeti a központi szervet, irányítja a területi és helyi szervek működését, szakmai tevékenységét. A feladatok végrehajtásában nem mellékes az állománykategóriák összetétele. A hivatásos katasztrófavédelmi szerv tagjai hivatásos állományúak, kormánytisztviselők, köztisztviselők és közalkalmazottak lehetnek.

A *BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság* országos hatáskörű központi államigazgatási, rendvédelmi szerv, amely közigazgatási hatásköröket is ellát, feladatait a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény (a Kat. tv.) és más jogszabályok alapján hajtja végre. A BM OKF feladatainak ellátása során országos parancsnoksági hatásköröket is gyakorol. A BM OKF a Belügyminisztérium fejezetéhez tartozó, középírányító költségvetési szerv, az államháztartásról szóló törvény végrehajtásáról rendelkező 368/2011. (XII. 31.) Korm. rendelet 7. §-a alapján önállóan működő és gazdálkodó költségvetési szerv.

A BM OKF alapvető rendeltetése a belügyminiszter által jóváhagyott Szervezeti és Működési Szabályzata¹⁴ alapján a lakosság élet- és vagyonbiztonságának, a nemzetgazdaság és kritikus infrastruktúra elemek biztonságos működésének védelme, a katasztrófák hatósági megelőzése, a bekövetkezett polgári veszélyhelyzetekben a mentés végrehajtása, a védekezés megszervezése és irányítása, a káros következmények felszámolása, valamint a helyreállítás, újjáépítés megvalósítása.

A BM OKF rendeltetésének betöltése érdekében:

- iparbiztonsági, tűzvédelmi, polgári védelmi ágazatokat működtet, gyakorolja azok hatósági jogköreit;
- veszélyhelyzetek megelőzése érdekében összehangolja a hatóságok tevékenységét;
- kiemelt hatásköröket gyakorol a hazai kritikus infrastruktúrák beazonosításában, a polgári veszélyhelyzeti tervezésben, a védelmi igazgatásban, a nemzetgazdaság mozgósításában, az állami tartalékgazdálkodásban;
- szabályozza, irányítja, és teljes körűen felügyeli a magyarországi tűzvédelmi rendszert;
- helyi és területi készenléti hivatásos szervei útján végzi a tűzoltást, a műszaki mentést, a lakosság védelmét, tájékoztatását és riasztását;
- irányítja az önkormányzati, a létesítményi tűzoltóságok, valamint az önkéntes tűzoltó egyesületek részvételét a tűzoltásban, műszaki mentésben, megyei szinten műveletirányítási tevékenységet végez;
- fenntartja az országos, megyei, helyi és üzemi önkéntes és köteles polgári védelmi szervezeteket, a speciális mentőszervezeteket;
- szakmai irányítási jogkört gyakorol a közbiztonsági referensek működése, felkészítése, képzése során, a lakosság felkészítésében, riasztásában és veszélyhelyzeti tájékoztatásában;
- szabálysértési jogkörében eljárva a törvény által meghatározott esetekben helyszíni bírságot szab ki;
- feladatellátása során együttműködik a Kat. tv.-ben meghatározott katasztrófavédelemben résztvevő szervekkel és szervezetekkel, az oktatási, tudományos intézményekkel, a nemzetközi katasztrófavédelmi szervekkel és szervezetekkel és a biztonságot szolgáló más hatóságokkal;
- képviseli Magyarországot az ENSZ OCHA, az EU, a NATO szakmai szervezeteiben, nemzetközi szakmai szövetségekben;
- készen áll a nemzetközi katasztrófa-segítségnyújtásra külföldi államoktól, nemzetközi szervezetektől jött kérés alapján, illetve a Kormány kérése alapján érkező nemzetközi segítség fogadására;
- távközlési, informatikai, az országot lefedő mérő, érzékelő, lakosságriasztó-rendszereket, speciális eszközöket gyártó és javító gazdasági társaságot működtet, beruházás-szervezést és ingatlangazdálkodást végez, jelentős eszközparkkal, kiépült logisztikai háttérrel rendelkezik;
- működteti a Katasztrófavédelmi Oktatási Központot, a Katasztrófavédelem Központi Zenekarát, Múzeumát, és Kutatóintézetét, támogatja a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katasztrófavédelmi Intézetét,

¹⁴ É/3468/2012. számú főigazgatói utasítással közzétett Szervezeti és Működési Szabályzat.

- rendszeresen újságot, szakmai folyóiratot, tananyagokat jelentet meg, tudományszervezést végez.

A területi szerv, a *megyei és a fővárosi katasztrófavédelmi igazgatóság* önállóan működő és gazdálkodó költségvetési szerv, amely jogszabályban meghatározott ügyekben hatóságként jár el, ellátja a jogszabályokban részére meghatározott feladatokat, irányítja a katasztrófavédelmi kirendeltségeket és az alárendeltségébe tartozó hivatásos tűzoltó parancsnokságokat. A területi szervek a Kat. tv. 24. §. (2) bekezdésében kapott felhatalmazás alapján ellátják az önkormányzati tűzoltóságok, a létesítményi tűzoltóságok és az önkéntes tűzoltó egyesületek szakmai irányítását és felügyeletét.

A BM OKF szervezeti felépítésében alapvető változás, korszerűsítés, hogy országos, területi és helyi szinten is azonos a *tűzoltósági, polgári védelmi és iparbiztonsági* ágazati szakmai felépítés, melynek legfontosabb eredménye a vezetési struktúra hatékonyságának növelése.

A katasztrófavédelem országos irányítása átalakításának eredményeként létrejött a valóban integrált katasztrófavédelem. Ezzel hatékonyabbá és közvetlenebbé vált a megelőzés, az erős hatósági jogosítványok alkalmazása, a bevethető erők irányítása, a polgári védelem megújítása. A katasztrófavédelemben tevékenykedők státuszainak száma mintegy 500 fővel nő, így mindösszesen 2014. év végére várhatóan 11 634 tiszt, tiszthelyettes, közszolgálati jogviszonyban álló és köztisztviselő munkavállaló dolgozik majd a hivatásos szervezetnél.

Új elemek az új katasztrófavédelmi törvény alapján

Az *új egységes iparbiztonság* létrehozásának előzménye, hogy a katasztrófavédelem, mint szervezet szerepet játszik a SEVESO-II. Irányelv hatálya alá eső üzemek felügyeletében, illetve a veszélyes áruk közúti szállításának ellenőrzésében. Az iparbiztonsági feladatok ellátására létrehozott Országos Iparbiztonsági Főfelügyelőség tevékenysége négy fő szakterületre terjed ki. Ezek:

- a veszélyes üzemek felügyelete;
- a veszélyes áruk szállításának ellenőrzése közúti, vasúti, vízi közlekedési ágazatokban;
- a kritikus infrastruktúrák védelme;
- valamint a nukleárisbaleset-elhárítás szakterülete.

Mérföldkő az ipari biztonság növelésében a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek megelőzésében a *küszöbérték alatti üzem* fogalmának bevezetése az üzemeltető irányítása alatt álló azon területre, ahol az alsó küszöbérték egynegyedét meghaladó, de az alsó küszöbértéket el nem érő mennyiségben van a veszélyes anyag jelen.

A hatósági eljárási rendszer egyszerűsítését célozta, hogy a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemekkel és veszélyes katonai objektumokkal kapcsolatos szakhatósági hatásköre 2012. január elsejével megszűnt.

A *Súlyos káresemény elhárítási terv* bevezetése új fejezetet követel az iparbiztonság területén. A terv a küszöbérték alatti üzem üzemeltetői okmánya, amelynek tartalmaznia kell az üzem veszélyeztető hatásainak elemzését, a

veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek megelőzését, elhárítását, és a következmények csökkentését szolgáló intézkedések rendjét, feltételeit.

Veszélyes tevékenység kizárólag a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, a Kat. tv. IV. fejezete tekintetében „hatóság” engedélyével végezhető, amely a lefolytatott közigazgatási eljárásokért *igazgatási szolgáltatási díjat* szedhet, *katasztrófavédelmi bírság* kiszabására jogosult, az ágazati hatósági feladatokat ellátó szervezetek (a IV. fejezet alkalmazásában társhatóságok) hatósági ellenőrzéseiben *supervisori hatáskört* gyakorol.

A katasztrófavédelem irányításának területi szintű vezetési szerve a *megyei védelmi bizottság* (MVB). Ez a Kormány alatt működő közigazgatási szerv, amely az illetékességi területén ellátja a törvényben és kormányrendeletben számára megállapított katasztrófavédelemmel kapcsolatos feladatokat. Rendeltesége, hogy illetékességi területén – a hivatásos katasztrófavédelmi szerv területi szerve közreműködésével – összehangolja és irányítsa a megelőzés, felkészülés, valamint a védekezés megyei és helyi szintű feladatait.

Az új Kat. tv. adta fontos változás, hogy az MVB elnöke a korábbi megyei közgyűlés elnöke helyett a megyei kormányhivatal vezetője, a kormány megbízott. Elnökhelyettesei a katasztrófák elleni védekezés tekintetében a megyei katasztrófavédelmi igazgató, valamint a honvédelmi feladatok tekintetében a MH állományába tartozó tényleges állományú katona.

A helyi védelmi bizottság feladatkörét érintő döntésben részt vesz a helyi védelmi bizottság elnöke is. Ha a területi, illetve a helyi szintű védekezésben egyidejűleg több szerv együttműködése szükséges, a védekezés közvetlen irányításáért felelős vezetőt illetékességi területén a megyei, fővárosi vagy helyi védelmi bizottság elnöke, illetve a polgármester jelöli ki. Több megye területét illetően a védekezés közvetlen irányításáért felelős vezetőt a Kormány vagy bizottsága jelöli ki. A vezető kijelöléséig az események következményeinek felszámolásában elsődlegesen érintett szerv vezetője végzi a védekezés irányítását (Kat. 13.§). A megyei és fővárosi védelmi bizottság elnöke és a polgármester e feladatok irányítása és végrehajtása során államigazgatási jogkörben jár el. Feladatait a megyei kormányhivatal, a főpolgármesteri hivatal, a polgármesteri hivatal, a védelmi bizottság munkacsoportjai és a hivatásos katasztrófavédelmi szerv közreműködésével látja el.

A főváros kerületeiben, a megyei jogú városokban és a megyei védelmi bizottság által kijelölt városokban *helyi védelmi bizottság* irányítja a védekezésben résztvevő szervek, szervezetek tevékenységét. Illetékességi területét (honvédelmi körzet) a megyei védelmi bizottság állapítja meg. Elnöke a megyei jogú város, a város, a fővárosi kerület polgármestere; elnökhelyettese a katasztrófák elleni védekezés tekintetében a megyei katasztrófavédelmi igazgató által kijelölt személy, adott esetben a katasztrófavédelmi kirendeltség-vezető.

Tervek szerint 2013-tól létrejönnek a járási kormányhivatalok és átveszik a helyi védelmi bizottságok feladatait.

A *polgármester* illetékességi területén

- irányítja és szervezi a felkészülés és védekezés feladatait;
- a hivatásos katasztrófavédelmi szerv szakmai irányításával mellett irányítja a településen a helyi katasztrófavédelmi tevékenységet;
- gyakorolja az első fokú polgári védelmi hatósági jogkört, amit jogszabály nem utal más szerv hatáskörébe.

Az új irányítási rend elemeként veszélyhelyzetben az irányítást a településen a polgármestertől a katasztrófavédelmi területi szerv vezetője által kijelölt személy veszi át.

A polgármester katasztrófák elleni védekezéssel kapcsolatos munkáját a *közbiztonsági referens* támogatja. Veszélyeztetettség alapján az I-es és II-es katasztrófa veszélyeztetettségi besoroláshoz tartozó településeken közbiztonsági referensek működnek közre a polgármesterek katasztrófák elleni felkészülési, védekezési, tájékoztatási, helyreállítási feladataiban. Felkészítésük, vizsgáztatásuk központilag, a BM OKF főigazgató intézkedése alapján történik. A közbiztonsági referens intézményének bevezetésével mintegy 1200 fővel növekszik a katasztrófák elleni védekezésben felelősséggel, felkészülten, szervező, javaslattevő, de irányítási feladatokra is képes résztvevők száma.

A *polgári védelmi szervezet* 1948 óta változatlan volt, így az egyik legjelentősebb változás ezen a területen jelentkezett. Megváltozott a polgári védelem fogalma, az új Kat. tv. a korábban a Magyar Honvédség egyes vezetői részéről sajtósággal, vagy tévesen sajátjuknak vélt „honvédelem részekénti” feladat megnevezés helyett *össztársadalmi feladatnak* nevesíti.

A Kat. tv. kéttípusú polgári védelmi szervezet létrehozásáról rendelkezik: az önkéntes és a köteles polgári védelmi szervezetekről. Önkéntes szolgálatot látnak el például a speciális mentőszervezetek tagjai. A BM OKF szakmai követelményeket támaszt velük szemben és a tevékenységüket is támogatja. A köteles szolgálatot zömmel a speciális szaktudással vagy eszközökkel rendelkező állampolgárok adják és polgári védelmi kötelezettség alapján kerülnek beosztásba.

A polgári védelmi kötelezettség személyes kötelezettség az emberi élet és a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak védelme érdekében, 18 éves kortól az öregségi nyugdíjkorhatárig tart. A katasztrófavédelmi feladatok végrehajtása érdekében gazdasági és anyagi szolgáltatási kötelezettség is terheli az állampolgárokat, gazdálkodó szervezetet, intézményeket. „... A védekezés érdekében az eszközeik és szaktudásuk bevethető. Ide tartoznak az orvosok, vízügyi szakemberek, mérnökök, statikusok vagy például olyan cégek, amelyeknek nagyteljesítményű technikai eszközökkel rendelkeznek. A köteles szolgálat létszáma legnagyobb részét azok az emberek adják, akik fizikai erejük, munkabírásuk alapján képesek például az árvízi védekezésben részt venni és polgári védelmi kötelezettségük alapján kerülnek behívásra” – hangsúlyozta dr. Orbán Viktor miniszterelnök a SYMA Csarnokban tartott Ünnepi állománygyűlésen és csapatzászló átadási ünnepségen 2012. január 2-án.

Az elmúlt évek kialakult katasztrófavédelmi helyzetek rávilágítottak arra, hogy a katasztrófavédelmi szervek állományán túl jelentős számú, egyes veszélyforrásoknál (például árvízi védekezésnél olykor több ezer) a törvény által meghatározott polgári védelmi kötelezettségének eleget tevő állampolgár bevonására is szükség van. Jelenleg mintegy 102 ezer fő került beosztásra a különböző polgári védelmi szervezetekbe. A polgári védelmi szervezetek összlétszámát a Kormány határozza meg a belügyminiszter javaslatára, a honvédelmi miniszter véleménye figyelembe vételével.

„A 64 éves polgári védelem rendszerét, amelyet annak idején az atomháborús veszély miatt hoztak létre, úgy alakították át, hogy a korábbi, »legyengített« hivatásos létszámú, »elcivilisített«, szaktudás nélküli, tekintélyhiányban szenvedő, mozgósítási és riasztási gyakorlatokat nem tartó, atomvillanásokra készülő szervezet a jövőben valós természeti vagy ipari katasztrófavédelmi helyzetekre fókuszáljon” – összegezte a polgári védelemben bekövetkezett változásokat a BM OKF

főigazgatója a vezetők előtt mondott, „A katasztrófavédelem megújul” című beszédében.

Az ország tűzvédelmi rendszerének fejlesztése keretében a hivatásos önkormányzati tűzoltóságok központi irányítás alá kerültek, mivel az új jogszabály a tűzoltást és a műszaki mentést állami feladatként határozza meg. Az önkormányzatoknak továbbra is lehetőségük van köztisztviselői tűzoltóságok létrehozására, melyek neve a továbbiakban önkormányzati tűzoltóság. Szakmai irányításukat a BM OKF látja el, eközben számít a jól működő tűzoltó egyesületekre is.

Az új katasztrófavédelmi törvény a tűzvédelem állami kézbe helyezésével számos problémát old meg, elősegíti a helyi érdekektől mentes, egységes rendvédelmi és megfelelő szintű irányítással bíró rendszert. Az állami tűzoltóság a meglévő kapacitások jobb hatásfokú kihasználásával, az erő- és eszközállomány optimális tervezésével és rendszerben tartásával hatékonyabb tűzvédelmet eredményez, és az anyagi források ésszerűbb felhasználását teszi lehetővé.

A törvényi változás előtt részben önkormányzati fenntartású hivatásos tűzoltóságok a katasztrófavédelmi szervezet részévé váltak költségvetési, képzési, bevetés-irányítási, ellátási és logisztikai szempontból is. A létrehozott 65 katasztrófavédelmi kirendeltség alatt 104 hivatásos tűzoltó-parancsnokság látja el feladatát, alárendeltségükben 65 katasztrófavédelmi őrs és 46 katasztrófavédelmi iroda működik. A tervezett 65 katasztrófavédelmi őrs 2014 végéig alakul meg, ebből 16 őrs már az idén áprilisban megkezdte tevékenységét. Megszüntették azt a 16 tűzoltó-parancsnokságot, amelynek korábban nem volt vonulós egysége, csak hatósági feladatokat látott el. Az átalakítás elsődleges célja az volt, hogy az állami tűzoltóság a meglévő kapacitások hatékonyabb kihasználásával erősítse meg az ország tűzvédelmét, valósuljon meg az állam, a katasztrófavédelem felelősségében az ország teljes területének lefedettsége, egyben csökkentsék a tűzjelzés és a beavatkozás megkezdése közötti jelenlegi, országosan 25 perces átlagot 10-15 percre.

Jelentős változás a tűzoltóságok feladatrendszerében, hogy a polgári védelmi feladatok szervezése is a parancsnokságok útján valósul meg. Alájuk tagozódnak be – a tűzoltási, műszaki mentési feladatot ellátó katasztrófavédelmi őrsök mellett – a polgári védelmi feladatokért felelős katasztrófavédelmi irodák, valamint lett polgári védelmi feladatokért felelős helyettese a tűzoltó parancsnoknak.

Az országos irányítási rendszer részeként a bevezetésre került a *katasztrófaveszély*¹⁵ időszaka, ami lehetőséget biztosít arra, hogy a BM OKF főigazgatója a katasztrófavédelmi feladatok ellátása érdekében, a belügyminiszter által előzetesen jóváhagyott Központi Veszély-elhárítási Terv szerint, azonnal intézkedjék az emberi élet, a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak, a kritikus infrastruktúrák védelme, a lakosság alapvető ellátása biztosítása, a káros hatások legkisebbre csökkentése érdekében. A katasztrófaveszély időszak bevezetésének célja egyértelműen a hatékonyság fokozása volt, hisz így a különleges jogrend elemének a *veszélyhelyzetnek* a bevezetése nélkül is hatékony, azonnali intézkedések hozhatók, beavatkozások rendelhetők el, melyekről a főigazgató haladéktalanul tájékoztatja a belügyminisztert.

¹⁵ 2011. évi CXXVIII. törvény. A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról, 3. § 9. szerint a katasztrófaveszély fogalma: Olyan folyamat vagy állapot, amelynek következményeként okszerűen lehet számolni a katasztrófa bekövetkezésének valószínűségével, és amely ezáltal veszélyezteti az emberi egészséget, környezetet, az élet- és vagyonbiztonságot.

Hivatkozva az Alaptörvény 53. §-ára, az új Kat. tv. 44.§-a minősíti azokat a helyzeteket, amelyek kiválthatják a veszélyhelyzetet. Ezek lehetnek elemi csapások, természeti eredetű veszélyek, ipari szerencsétlenség, civilizációs eredetű veszélyek, és egyéb eredetű veszélyek, köztük az újként megfogalmazott kritikus infrastruktúrák működési zavara.

A korábban a Honvédelmi törvényben szereplő *veszélyhelyzetben a Kormány rendeletével bevezethető rendkívüli szabályok és intézkedések* ma már szintén az új Kat. tv.-ben szerepelnek. E helyen nyert megfogalmazást az a tény, amely a vörösiszap-katasztrófa alkalmával eredményesen igazolta is szükségességét, azaz a veszélyhelyzet súlyosbodásának közvetlen veszélye esetén, annak megelőzése céljából *gazdálkodó szervezet* működése rendeletben a magyar állam felügyelete alá vonható.

Veszélyhelyzetre vonatkozó sajátos irányítási szabályként fogalmaz az új Kat. tv. 46.§-a, miszerint ha a veszélyhelyzet több megyét érint, vagy ha az elhárítás érdekében szükséges, a belügyminiszter legfeljebb a veszélyhelyzet fennállásáig *miniszteri biztost* nevezhet ki a védekezési feladatok összehangolására, a megyei védelmi bizottság elnöke irányában meglévő utasítási jogkörrel. Veszélyhelyzetben az önkéntes mentőszervezetek védekezésbe vonásáról is a BM OKF főigazgatója rendelkezik.

A hivatásos állomány felkészítése, az új beosztásba kerülők átképzése érdekében többfajta képzés indult, köztük olyanok is, amelyek során egyes speciális területekkel, például az áramszolgáltatás, a gázszolgáltatás, a vasút különlegességeivel ismerkedtek meg a tűzoltók.

Átalakult a Katasztrófavédelmi Oktatási Központban (KOK) zajló munka. Az oktatás átalakításával együtt, tervezetten létrejött a katasztrófavédelem integrált központi bázisa, amely egyenszilárdságú szakirányú képzést, felnőttképzést valósít meg a tűzoltók, az iparbiztonság és a polgári védelmi ágazatok részére. A megújult képzések alapját a moduláris rendszertípusú képzés biztosítja. A három hónapos első rendvédelmi modul tananyagát 2 hónap időtartamban a leendő katasztrófavédelmi szakemberek, tűzoltók – együttműködési megállapodás alapján – a Rendőr Tiszthelyettes Kiképző Központokban kapják meg. A KOK-ra a képzés 3. hónapjában vonulnak be. Kiemelt hangsúlyt kap a továbbiakban a nyelvi képzés is.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetemen megalakult a *Katasztrófavédelmi Intézet*, mely a Katasztrófavédelmi Műveleti, a Tűzvédelmi és Mentésirányítási, az Iparbiztonsági Tanszékeket illetve egy Oktatásszervezési Osztályt foglal magába, és ad otthont a katasztrófavédelem felsőfokú szakmai képzésnek. Az Intézet folytatja a jogelőd oktatási intézményekben, így a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen, a Rendőrtiszti Főiskolán korábban megkezdett katasztrófavédelmi képzésekhez kapcsolódó szakmai tantárgyak oktatását, a szakmai oktatás szervezését. 2013-tól új katasztrófavédelem alapszak indul a tanszékek elnevezését követő három szakiránnyal.

A *humánszolgálat* területén – az elmúlt évek civilesítésével szemben – egy ellenkező irányú, kedvező tendencia érvényesül. Ma már a katasztrófavédelmi szerveknél, mint a közbiztonság egyik letéteményesét jelentő rendvédelmi szervnél a hivatásos állományúak adják a feladatokat ellátók zömét. Az egészség és az erőnléti állapot megőrzése, valamint a betegségek megelőzése, korai felismerése és gyógyítása érdekében, az állomány egészségügyi és pszichológiai ellátására megyei egészségügyi, pszichológiai és munkabiztonsági ellátó központok alakulnak. Közülük négy már április 1-jén – regionális jelleggel – megkezdte működését a Fővárosi

Katasztrófavédelmi Igazgatóságon és négy megyében, Csornán, Kaposváron, Szegeden és Debrecenben.

A *gazdálkodás* területén szintén új, egységes, központi gazdálkodást megvalósító hivatásos katasztrófavédelmi szervezet jött létre. Területi szinten az igazgatóságoknál a gazdasági igazgatóhelyettesek felelősségével folyik a gazdálkodás. A korábbi 112, helyi szervként működő hivatásos önkormányzati tűzoltóság önkormányzatokhoz rendelt önálló gazdálkodási tevékenysége megszűnt.

A BM OKF-en a Gazdasági Főigazgató-helyettesi Szervezetben a Költségvetési, Informatikai és Műszaki Főosztályok mellett megalakult az Ingatlangazdálkodási, Beruházás-szervezési és Projektelszámoltatási Főosztály. Idén a BM HEROS ZRt. a Belügyminisztériumtól átkerült a BM OKF-hez és 2012 áprilisától átvette a tűzoltó eszközök javítását és fővárosi és a megyei gépjárműjavító-műhelyek működtetését, biztosítva ez által a tűzoltó gépjárművek központi szervizelését, felújítását, hazai típusú új szerek gyártását.¹⁶ A magyar fejlesztésű, hétezer liter víz szállítására alkalmas vízszállító járművek 2012. november 23-i átadási ünnepségén dr. Pintér Sándor belügyminiszter fogalmazott úgy, hogy „... a katasztrófavédelem új, egységes rendszere azt is jelenti, hogy nem lehet az önkormányzatok gazdasági lehetőségeinek függvénye az, hogy az ország egyes területein milyen tűzbiztonsági szintet sikerül biztosítani”.

A korábbi tűzoltóság működését biztosító önkormányzati vagyon térítésmentesen az állam tulajdonába került, így a korábban önkormányzati tulajdonban lévő tűzoltólaktanyák fenntartását is a katasztrófavédelem végzi. Hosszú távú korszerűsítési és fejlesztési program keretében új laktanyák építése valamint, laktanya-felújítások kezdődtek, illetve tervezett a tűzoltólaktanyák energiakorszerűsítési projektjének elindítása is.¹⁷

A katasztrófavédelmi tevékenység lépcsőzött készletigényeinek biztosítására logisztikai szolgáltató bázisok kialakítása kezdődött meg a Gazdasági Ellátó Központ által.

Az egységes rendészeti szerv megjelenítése érdekében, miniszteri utasítás alapján, azonossá vált a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozó hivatásos állomány egyenruházata, így a katasztrófavédelemnél is rendszeresítésre került a 10M rendészeti gyakorlóöltözet. Az egységes öltözetben belül szolgálati jelvény és az ékítmények különböztetik meg a rendészeti szerveket. A csapaterőben történő alkalmazás, és a váratlan feladatok megkezdését pedig az egységes riadócsomag rendszeresítése biztosítja 2 napi hidegélélemmel, tisztálkodó felszereléssel, váltó ruházattal, esővédő felszereléssel mindenkinek.

A szervezeti változás szerepe a hatékonyság növelésében

Az egységes, integrált katasztrófavédelmi reagáló-képesség fokozása, a beavatkozás-irányítás kialakítása indokolta, hogy megváltozott a tűzesetek, műszaki mentést igénylő beavatkozások, de akár katasztrófák jelzésének, bejelentésének, azok fogadásának a rendje, technikai, informatikai háttere. Elsősorban területi és

¹⁶ Vadonatúj vízszállítók kilenc tűzoltóságon
http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=szervezet_hirek&hirid=1438 2012.november 23.

¹⁷ Megújult rendszer, megújult környezetben
http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=szervezet_hirek&hirid=1439 2012. november 26.

helyi szinten alakult át a katasztrófavédelem ügyeleti rendszere, kialakításra került az egységes műveletirányítási rendszer, kiépítésre kerültek a megyei műveletirányítási központok, melyek alkalmasak az egységes európai segélyhívó-rendszer kialakításával, illetve átalakításával kapcsolatos feladatok végrehajtására is.

A megyei katasztrófavédelmi igazgatóságokon létrejöttek a Katasztrófavédelmi Műveleti Szolgálatok (továbbiakban: KMSZ). A katasztrófavédelmi műveleti szolgálat olyan speciális szervezeti elem, mobil ellenőrző csoport, amelynek feladata egyebek mellett a katasztrófavédelmi műveletirányítás, a tűzoltás, műszaki mentés irányítása, ellenőrzése, a beavatkozás-elemzések készítése, gyakorlatok szervezése, tűzoltási gyakorlatok ellenőrzése. Mindezekon túl a KMSZ folyamatosan figyelemmel kíséri, hogy rendelkezésre állnak-e a biztonságos beavatkozáshoz szükséges feltételek, ellenőrzi a szolgálatellátást. A KMSZ koordinálja a vezetési törzsgyakorlatok, tűzoltási gyakorlatok, katasztrófa-felszámolási együttműködési gyakorlatok megszervezését és lebonyolítását, ellenőrzik, értékelik ezek végrehajtását. Konkrét káresemény során átveszik a káreset felszámolás irányítását

Valamennyi megyében létrejönnek a Katasztrófavédelmi Mobil Laboratóriumok (KML). Ezek rendeltetése a veszélyes (akár ismeretlen) anyagokkal kapcsolatos káresemények kezelése, nagyobb kiterjedésű, illetve időben elhúzódó kárfelszámolás esetén a beavatkozási állomány, a lakosság, az anyagi javak védelme, a beavatkozók, döntéshozók szakmai támogatása, a lakosság védelme érdekében javaslatok megfogalmazása.

Megalakításra került a hivatásos katasztrófavédelmi szervek önként jelentkezőiből speciális helyzetekben bevethető ún. Nehéz Városi Kutató- és Mentőcsapat, a HUNOR,¹⁸ mely alkalmas a bekövetkezett veszélyhelyzetek, katasztrófák során jelentkező speciális mentési feladatok ellátására, az elsőként beavatkozók megerősítésére. Magyarországon a HUNOR a hivatásos katasztrófavédelmi szerv központi, külföldön pedig Magyarország hivatalos katasztrófavédelmi mentőcsapataként végzi tevékenységét. Működését a fővárosban 3, vidéken 8, míg külföldön 48 órán belül képes megkezdeni.

A másik megalakított önkéntes központi mentőszervezet az ún. Közepes Városi Kutató- és Mentőcsapat, a HUSZÁR,¹⁹ amelyet önkéntes különleges kutató-mentő egységek alkotnak. A HUSZÁR-csapat riasztását, vezetését és irányítását nemzetközi bevetés esetén a BM OKF végzi.

A mentőcsapatok 2012. október 18-án sikeres nemzetközi ENSZ INSARAG minősítő vizsgát tettek, amely vizsga öt év időtartamra szóló akkreditációt jelent számukra.²⁰

Az önkéntes mentőszervezetek tagjai a fent említett két központi szervezeten kívül a területi szervezetek ma már minden megyében meg vannak alakítva, tagjai esküt tettek, a szervezetek a BM OKF főigazgatójától csapatzászlót kaptak, létszámuk mintegy 1360 fő, és a helyi szervek jelenleg 63 szervezetben mintegy 1000 fővel. Feladataik az árvíz-védekezési és mentési képességek, komplex árvízi védekezés, a városi kutató és mentő (USAR) műszaki mentő képességek, kötéltechnikai mentés és vízi mentés.

Közösségi szolgálat – a tanuló ifjúság megszólítása

¹⁸ HUNOR: Hungarian National Organisation for Rescue Services

¹⁹ HUSZÁR: Hungarian Urban Search and Rescue

²⁰ ENSZ INSARAG: ENSZ Nemzetközi Kutató-Mentő Tanácsadó Csoport

Szeptember elsejével hatályba lépett a nemzeti köznevelésről szóló törvény, valamint a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló miniszteri rendelet. Utóbbi egyik újdonsága, hogy azoknak a középiskolásoknak, akik 2016. január 1-je után érettségiznek, ötven órányi közösségi szolgálatot kell teljesíteniük. A diákoknak erre a katasztrófavédelemnél is lehetőségük lesz. Közösségi szolgálatnak az a munka számít, amelynek során a diák a saját helyi közössége javát szolgáló, anyagi érdektől független tevékenységet folytat szervezett keretek között. Ilyennek számít a katasztrófavédelmi területen folytatható tevékenység is.

A katasztrófavédelem kiemelt célja a fiatalok katasztrófavédelmi felkészítése. Ehhez országsszerte lehetőséget biztosít a középiskolás diákok számára, hogy közösségi szolgálatukat a katasztrófavédelem szerveinél, a megyei igazgatóságokon, a kirendeltségeken, a tűzoltó-parancsnokságokon teljesítsék. A katasztrófavédelem a közösségi szolgálatra hozzá jelentkező fiatalokat bevonja a szervezet mindennapi tevékenységébe, részt vehetnek annak napi működésében, így maguk is átélhetik, miben áll a katasztrófák elleni védekezés. Közreműködhetnek a megelőzési, felkészülési feladatokban, például iskolai tűzriadók megszervezésében, felvilágosító tevékenységben, de a tanulók kiterjedt káresemények során részt vehetnek a beavatkozások háttértámogatásában is.

A diákok bekapcsolódhatnak a tűzmelegelőzés és a tűzvédelem, a polgári védelem, illetve az iparbiztonság szakterületének munkájába. Közreműködhetnek például az oktatási intézményük tűzriadó-tervének kidolgozásában, a terv gyakoroltatásában, az iskola tűzvédelmi rendszerének ellenőrzésében, tűzoltóversenyek előkészítésében, szervezésében, de akár az őket fogadó tűzoltólaktanya karbantartási munkáiban is.

A polgári védelem területével megismerkedni kívánók részt vehetnek a katasztrófakockázati helyszínek bejárásában, polgári védelmi gyakorlatok előkészítésében és végrehajtásában, ifjúsági versenyek előkészítésében és végrehajtásában, vagy éppen a polgári védelmi tervezéshez szükséges adatbázisok készítésében, vagy a lakosságfelkészítésben.

Az iparbiztonság iránt érdeklődő diák a veszélyesáru-szállítást nyomon követő rendszerek karbantartásában és alkalmazásában, illetve veszélyes üzemek bejárásán vehet részt, de tevékeny szerepet kaphat a katasztrófavédelmi műveleti labor járműveinek napi karbantartásában, üzemszerű működtetésében is.²¹

Ez az új intézmény, a katasztrófavédelemnél eltölthető közösségi szolgálat egy olyan hasznos új gyakorlati fórum, amely teljesítése során az érettségi előtt álló fiatalok megismerhetik a szervezet feladatrendszerét, kialakulhat bennük a biztonság, a katasztrófák megelőzése és a katasztrófák elleni védekezés iránti elkötelezettség, felelősség, és későbbi életük folyamán remélhetőleg többet tesznek majd saját és környezetük, ezáltal a társadalom biztonságáért.

* * *

²¹ Közösségi szolgálat a katasztrófavédelemnél

http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=szervezet_hirek&hirid=1321 2012. szeptember 27.

A magyar katasztrófavédelem több mint 12 éves működése tapasztalatai alapján, a fellett hiányosságok kiküszöbölése céljából, alaprendeltetésének magasabb színvonalú feladat végrehajtása, a hatékonyabb megelőzés, hatósági munka, védekezés szervezése, a magasabb fokú biztonság garantálása érdekében napjainkra jelentősen megváltozott, egyben ezzel összefüggésben számos aktuális feladatot old meg.

A katasztrófavédelemben végbement változások több alrendszeret érintenek. A 2012. január elsejétől hatályos új katasztrófavédelmi törvény átalakította a feladatokat, azok megelőzés centrikussá váltak, megváltozott a védelem-igazgatás rendszere, átalakultak a hatáskörök, létrejött az egységes iparbiztonság, állami irányítás alá került a hivatásos tűzoltóság, megújult a polgári védelem, változások következtek be a gazdálkodás rendjében, melyekhez hatékonyságnövelő intézkedések is társulnak, korszerűsödött az önerős védekezés, a lakosság tájékoztatása, riasztása, a hivatásos állomány képzése.

Mindezek a Magyar Hadtudományi Társaság és a Mindenki hadtudománya által szervezett előadás keretében koránt sem adhatták teljes keresztmetszetét a katasztrófavédelem megújulásának, aktuális feladatainak, de felkelthetik az érdeklődést a katasztrófavédelem munkájában való részvételre, a téma aktualitására, további kutatására, figyelemmel kísérésére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel

2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról

234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról

Muhoray Árpád: A 2001-es beregi árvíz tízedik évfordulóján túl. Belügyi Szemle, 60. évfolyam 2012/9. szám; pp.107–123., p. 118.

BM OKF: Nemzeti Katasztrófa Kockázat Értékelés, összeállította: Dr. Gyenes Zsuzsanna, 2011.

A BM OKF főigazgatójának beszédei különböző fórumokon;

Dr. Orbán Viktor miniszterelnök Úr beszéde a 2012. január 2-ai SYMA Csarnokban tartott ünnepi állománygyűlésén és csapatzászló átadó ünnepségén.

É/3468/2012. számú főigazgatói utasítással kiadott BM OKF Szervezeti és Működési Szabályzat.

Vadonatúj vízszállítók kilenc tűzoltóságon

http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=szervezet_hirek&hirid=1438

2012.november 23.

Megújult rendszer, megújult környezetben

http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=szervezet_hirek&hirid=1439

2012. november 26.

Közösségi szolgálat a katasztrófavédelemnél

http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=szervezet_hirek&hirid=1321

2012. szeptember 27.

A RENDŐRI TANÁCSADÓI MISSZIÓ ÉS A NYÍLT FORRÁSÚ INFORMÁCIÓGYŰJTÉS

Rezümé:

Habár a nyílt forrású információgyűjtés (Open-Source Intelligence – OSINT) nem új keletű módszer a hírszerzés történetében, ugyanakkor annak kihasználtsága egyre jobban felértékelődik. Ez még akkor is igaz, ha ezzel nem lehet kiváltani a klasszikus információszerző eljárásokat. Az OSINT alkalmazása a rendőri missziók vonatkozásában még nem eldöntött kérdés. Épp ezért szükséges feltárni az ebben rejlő lehetőségeket, és megvizsgálni, hogy a nemzetközi rendőri tanácsadói missziók miképpen tudják hasznosítani az OSINT nyújtotta előnyöket. A jelen tanulmány ezeket a sajátosságokat próbálja felvázolni.

Kulcsszavak:

nyílt forrású információgyűjtés; polgári válságkezelő művelet; információs társadalom

László Uri

THE POLICE ADVISORY MISSION AND THE OSINT

Abstract:

Although the OSINT (Open-Source Intelligence) is not a new method as far as the intelligence is concerned at the same time its role is more worth than earlier. In one hand the OSINT cannot replace the traditional intelligence gathering procedures in the other hand utilization of it should be more justified within the police missions. That is why it is important to scrutinize the connection between the OSINT and the international police advisory missions. This sort essay tries to outline these features.

Key words:

Open-Source Intelligence; civilian crisis management operation; information society

Az információs vagy más néven tudásalapú társadalom egyik fő jellemzője a mérhetetlen mennyiségű információ folyamatos gyűjtése és annak bárki számára hozzáférhetővé tétele. A hozzáféréseken túl egyfajta nyomás és kényszer is jelentkezik a felhasználó vonatkozásában. Ennek következtében az információ „olvasása” már nemcsak egy szabad választás, hanem kötelezettség is. Az elérhetőséget többek között az ún. infokommunikációs eszközök segítik a mindennapok tekintetében.

Amíg korábban az információszerzés inkább a klasszikus hírszerzési nemeket jelentette, manapság ez a kör kibővült a nyílt forrású adatgyűjtéssel is. Így az OSINT az információs társadalommal együtt járó eljárás, attól nem választható el, jogosultsága abból vezethető le, legyen a felhasználó állami vagy magánszereplő. Ezért egyre többen alkalmazzák az információszerzéssel foglalkozók körében.

A nyílt forrású információszerzést mindig beágyazva célszerű értékelni. Klasszikus felhasználása a katonai információs műveletek hatékony végrehajtása során jelentkezett, ahol az összadatforrású felderítés részeként alkalmazzák. Célszerű megvizsgálni továbbá, hogy a rendőri tanácsadói missziók tevékenységében hol helyezhető el ez a felderítési mód. A beszerzett, majd értékelt információnak itt is helye és szerepe lehet a döntéshozók fuzionált hírigényeinek teljesítése során. Úgy tűnik azonban, hogy sem a békefenntartó missziók, sem a polgári válságkezelő műveletek rendészeti szereplői még nem alkalmazzák az olyan egységes, fuzionált adatfeldolgozást, amelynek az OSINT részét képezné.

Az információs társadalom

Az évezredek során felhalmozott tudás nagy része könyvtárakban, levéltárakban, múzeumokban, magángyűjteményekben lelhető fel. Az információs társadalomnak köszönhetően a történelem és a számítógép „összefogott” abból a célból, hogy ez az érték mindenki számára elérhetővé váljon.

Az *információs társadalom* fogalmának elődjét, a *posztindusztriális társadalmat*, Ananda K. Coomaraswamy és Arthur J. Penty alkotta meg már 1914-ben (Z. Karvalics 2007, 6). Mára általánosan az "információs társadalom" elnevezés terjedt el, amelyben – egyik értelmezése szerint – „... az információt gazdasági erőforrásként használják, a közösség jobban kihasználja azt, s mindezek mögé kifejlődik egy olyan iparág, amely a szükséges információkat állítja elő”. (Z. Karvalics 2007, 9).

1972-ben a japán kormány elé terjesztették egy olyan társadalom megvalósításának tervét, amelynek célja az volt, hogy, az anyagi javak bőséges fogyasztása helyett az emberi kreativitást virágoztassa fel. Központi adatbankokat, számítógépesített és élő vizuális információs városokat és távvezérelt rendszereket hoztak létre. Hasonló programok futottak Kanadában, illetve Svédországban is (Yoneji 1988, 15, 31). A projektek bevezetése mögött a felépítendő információs társadalom jellege tükröződött, ahol a számítástechnika az innovációs technika és kialakul az információs hálózatokból és adatbankokból álló információs közmű (Yoneji 1988, 34–36).

Az információs társadalom alapja a számítógépek fejlettségi foka, továbbá annak globalizált kiterjesztése. Kialakult a globális információs közmű: egy nyilvános információ-feldolgozó és -szolgáltató létesítményekből álló információs infrastruktúra, amely számítógépeket és kommunikációs hálózatokat foglal magában. E létesítmények segítségével bárki, bárhol, bármikor képes az általa igényelt információhoz könnyen, gyorsan és olcsón hozzájutni (Yoneji 1988, 43, 73). Így az információnak a tudás alapú társadalomban kitüntetett és meghatározó szerepe van (Haig 2007, 27).

Alvin Toffler amerikai szociológus rámutatott, hogy az információs társadalom egy új civilizációs lépcsőfok, amely a mezőgazdasági, illetve az azt követő ipari civilizációra épül. A harmadik hullámban létrejött társadalom néhány évtized alatt, „kvantumugrással” alakul ki. (Toffler 2000, 17, 22) Az információs forradalom jellemzői: a digitális jelbevitel; az informatika, különösen a számítógép fejlődése; a tudásipar; a multimédia; a távközlési ipar megújítása; a rádió, a televízió és a számítógép összeolvadása; nanoelektronikai és mikro-elektromechanikai gyártástechnológia fejlődésének dinamikája. (Haig–Várhegyi 2005, 57) Ez hatással van az élet szinte minden területére.

A 21. század első évtizedeiben olyan mélyreható változások következnek be a műszaki civilizációban, a kultúrában, a biztonságügyben és a hadügyben, melyek gyökeresen megváltoztatták a társadalmat. (Várhegyi–Makkai 2000, 11) Ezért is alakulhatott ki a rendszerbe foglalt OSINT, amelyet célszerű annak katonai alkalmazásából levezetni.

Az információs hadviselés

A háborúk történetét a korszerű felfogás ugyanúgy hullámszerű fejlődésnek fogja fel, mint a társadalmi termelési világkorszakokat. Minél magasabb fejlettségi hullámú hadseregről esik szó, annál magasabb gépesítettségének foka és információs fejlettsége.

Új hadügyi forradalom bontakozott ki, amelyet – alternatív megjelöléssel – információs hadügyi forradalomnak is neveznek. (Haig–Várhegyi 2005, 133, 134) A valódi háborúval párhuzamosan folyik az információ megszerzéséért, megtartásáért és hatékony felhasználásáért folyó küzdelem, amelyet az információs hadszíntéren vívnak a szemben álló felek. A többszörösen ellenőrzött és az automatikus adatfúziós és korrelációs információs technológiával szinkronba hozott, minőségileg új és tömörített információk a hadsereg számára információs fölényt, huzamosabb megléte információs uralmat, végső soron vezetési fölényt biztosítanak az ellenség felett. (Haig–Várhegyi 2005, 156, 160) Az új típusú hadviselési elméletek és eljárások a hatásalapú műveletek, a hálózatközpontú hadviselés és az információs műveletek köré csoportosíthatók. (Haig–Várhegyi 2005, 166, 168)

Az információs műveletek hátterét az információs társadalom és védelmi rendszerének olyan számítógép-hálózatokkal átszőtt hálózatos rendszerek komplexuma alkotja, amelyben minden mindennel összefügg. Az információs műveletek önmagukban nem elégségesek a háború megnyerésére, viszont napjainkban az információs műveletek nélkül a háború nem nyerhető meg.

Ezek a műveletek a teljes katonai műveleti spektrum (konfliktus, háború, békefenntartás, békemegőrzés, béke kikényszerítés, stabilizáció stb.) minden fázisában megtalálhatók. (Haig–Várhegyi 2005, 179, 181) Céljuk a saját oldali vezetési ciklus számára időcsökkentés, a szemben álló fél vezetési időciklusa tekintetében pedig az időnövelés elérése. Az információs műveletek lehetnek

- információs infrastruktúrák, vezetési objektumok fizikai pusztítása;
- katonai megtévesztés;
- műveleti biztonság;
- elektronikai hadviselés;
- pszichológiai műveletek;
- számítógép-hálózati hadviselés;
- polgári–katonai együttműködés;
- tömegtájékoztatás.

Az összadatforrású felderítés

Mindezek mellett az információs műveletek hatékony végrehajtásához elengedhetetlen a hatékony és jól megszervezett összadatforrású felderítés. (Haig–Várhegyi 2005, 185, 187) Ennek elve az, hogy a megszerzett adatokat adott vezetési szinteken, egy helyen kell összegezni, értékelni, egyeztetni, korrelálni és a felhasználók számára hozzáférhetővé tenni. Az összadatforrású felderítés fajtái:

- az emberi erővel folytatott felderítés;
- a képfelderítés;
- a rádióelektronikai felderítés;
- a hangfelderítés;
- a műszeres felderítés;
- a radarfelderítés;
- a technológiai felderítés;

- a nyílt forrású felderítés;
- az ellenség felderítését elhárító tevékenység;
- saját csapatok védelme;
- a számítógép-hálózati felderítés. (Haig–Várhegyi 2005, 256, 257)

A felderítési adatokat és információkat egy komplex, ún. fúziós elven működő, automatizált felderítő rendszer szolgáltatja. Ez egy olyan, új típusú feldolgozási technológia, amely a különböző fajtájú felderítő adatforrásokból összegyűjtött, eltérő formátumú információkból tartalmi összeolvastáson alapuló fúziós feldolgozás útján csoportosított, értéknövelt, tömörített adathalmazokat hoz létre, majd felderítési információkat szintetizál. (Haig–Várhegyi 2005, 258)

Mint a fentiekből kitűnik, az összedatforrású felderítés széles skálán mozog. A képességek határozzák meg, hogy mely elemei használhatók egy adott művelet során. Alapelvként törekedni kell arra, hogy lehetőség szerint minél nagyobb számban alkalmazzák együttesen a különböző felderítési nemeket. Ez azért is fontos, mivel így lehet nagy valószínűséggel több irányból megbizonyosodni egy még nem ellenőrzött információval kapcsolatban. Más megközelítésben: egy illetékes parancsnok döntése akkor felelősségteljes és megalapozott, ha az összedatforrású felderítés minél pontosabban beazonosította elhatározásának következményeit.

A több forrásból megerősített felderítési információk jelentősen hozzájárulnak az információs műveletek sikeres végrehajtásához, vagyis az összedatforrású felderítés kulcsfontosságú eljárások összessége. Ennek egyik eleme a nyílt-forrású információgyűjtés, ami egyre nagyobb szerepet kap akár békében, akár válságidőszakok során szükséges tervezéskor, továbbá felelősségi körzetek felderítésénél, illetve műveletek végrehajtása során is.

A nyílt alapú információszerzés

Az információszerzésnek ez a módja már túllépett a katonai felderítés keretein, így a nemzetbiztonsági szolgálatok, a rendvédelmi szervek, sőt a magánvállalkozások is alkalmazzák. (Ferenczy 2007, 11) Jóllehet a nyílt forrásokból származó információknak szerepe van az összedatforrású felderítés skáláján, azonban azt sohasem helyettesíthetik. (NATO 2002, 10) Minősített információk kiváltására nem alkalmas, ugyanakkor a minősített és a nyílt adatok megszerzésének aránya jelentősen megváltozott, az utóbbi javára. Ennek is köszönhetően az OSINT új felderítési nemmé „nőtte ki magát”. (Botz 2000, 116) Ez máshol is jelentkezett. Ami a béketeremtés, vagy a demokratikus rendszerek stabilitását biztosító polgári–katonai műveletek integrált hírszerzését illeti, több új feladat merült fel. Előtérbe került a nyílt-forrású információszerzés. (Várhegyi–Fenyves 2004, 68) A hírszerzési adatok kilencven százaléka nyílt forrású. (NATO 2002, 17) Az OSINT jelentősége tovább növekedett a felderítőszervek számára elkülönített költségvetés csökkentésével. (Ferenczy 2007, 14)

Az OSINT olyan információgyűjtő eljárás, amely során a nyilvánosan elérhető forrásokból az információkat felkutatják, elemzik, értékelik és felhasználják egy adott cél elérése érdekében. (NATO 2001, 2–3) A tevékenység definícióját magyar vonatkozásban először Lévay Gábor határozta meg. Eszerint az „... a katonai felderítés és a hírszerzés rendszerén kívül létező, a publikum számára nyilvánosan, legális eszközökkel megszerezhető vagy korlátozott körben terjesztett, de nem minősített adatok szakmai szempontok alapján történő felkutatását, gyűjtését, szelektálását, elemzését-értékelését, és felhasználását jelenti”. (Izsa 2009, 60) Az

OSINT nem egyenlő azonban az internetezéssel, továbbá nem az a feladata, hogy nyílt információkkal árassza el a megrendelőt. (Lévai 2004, 48)

Az OSINT előnyei:

1. Csökkenti az információ megszerzéséhez szükséges költségeket. Amíg a titkos adatforrásokból a felhasználható információ 20%-a szerezhető meg, amire a költségek 95%-át kell rááldozni, addig a nyílt forrásokból a felhasználható információ 80%-a származik, amihez a költségek 5%-át kell felhasználni.¹
2. Időszerű.
3. Kiterjed minden területre.
4. Kockázatmentes.
5. Megosztható külső szakértőkkel.
6. Együttműködési lehetőség a polgári információszerző szervezetekkel.

Az előnyök mellett jelentkeznek hátrányok is: a mennyiség; a sokféleség; a különböző nézőpontok; a pontatlanságok és a szándékos ferdtések. (Ferenczy 2007, 19–22)

Az adatok megszerzésére kiterjedt forráshálózat található: a hagyományos média; az internet; a kereskedelmi online extra információszolgáltatók; egyéb kereskedelmi online információszolgáltatók; az ún. szürke irodalom; szakértők és megfigyelők; a kereskedelmi műholdas felvételek (NATO 2001, 5–11), továbbá egyetemek; könyvtárak; a üzleti élet hírei; újságírók; információbrókerek és a civil társadalom szervezetei. (Ferenczy 2007, 29–30)

Az információ kezelésére egy szervezetet szükséges létrehozni. Az OSINT speciálisan kialakított és célirányosan felkészített szakember-állománnyal feltöltött szervezet. Megfelelő technikai eszközökkel ellátva, a szükséges munkamódszereket alkalmazva, a publikum számára rendelkezésre álló nyílt forrásokból elsősorban hírszerzési értékekkel rendelkező adatforrásokat és információkat kutat fel; azokat, a hírszerző munka követelményei és a felhasználók igényei szerint feldolgozza, és továbbítja. (Lévai 2008, 80) Mindezek mellett az OSINT-adatokat szűrni, korrelálni, fuzionáltatni és személyes, szubjektív módszerrel elemezni kell. (Várhegyi–Fenyves 2004, 69) Az elvégzendő feladatok jellege a következő lehet: napi aktuális; napi jelentések; önálló témaköri jelentések; külső és belső információigények megválaszolása, illetve más forrásokból eddig meg nem erősített minősített információk ellenőrzése. (Lévai 2008, 81–82)

Az OSINT-szervezet akkor éri el a feladatkörében meghatározottak magas színvonalon történő teljesítését, ha a megfelelő beosztásokhoz megfelelő követelmények társulnak. Optimális a vezető, a forráskutató, a forrásértékelő, a jelentésíró és az adatbázis-kezelő beosztások létrehozása. Legfontosabb, egyben általános követelményként jelentkezik az értékelő-elemző és a jelentésírási készség, több idegen nyelv ismerete, az internet és a keresési módszerek, illetve programok ismerete. (Lévai 2008, 94–97)

Az OSINT és a misszió

Akár az ENSZ békefenntartó misszióiról, akár az EU polgári válságkezelő műveleteiről esik szó, a rendőri missziók nagy része korlátozott mandátummal

---

¹ Robert David Steele: Multinational Intelligence Can CENTCOM Lead the way? Reflections on OSINT and the Coalition, Vivas Presentation to the Coalition Coordination Center 27 January 2006. p. 5. In Ferenczy Gábor: Internet alapú nyílt információszerzés elvi rendszertechnikai megvalósítása. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2007. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem

rendelkezik. Ez más értelmezésben azt jelenti, hogy a klasszikus rendőri jogosítványok az ilyen jellegű műveletekben nem lelhetőek fel, vagyis leginkább megfigyelői, tanácsadói, kiképzési, oktatási és mentori feladatokat lát el a nemzetközi rendőri kontingens szakállománya. „A megfigyelői mandátum olyan korlátozott tevékenység, amelynek során nemzetközi környezetben a rendőr elveszíti klasszikus jogosultságait, kizárólag az emberi érzékszervekre hagyatkozva végezheti munkáját.”(Uri 2010, 95) A jogkör szűkítése végeredményben azt is jelenti, hogy azon végrehajtói állami feladatok, amelyek például a titkos információgyűjtéssel kapcsolatosak, nem lehetnek jelen a mindennapok tevékenysége során.

Természetesen, a rendőri felső vezetés számára nemcsak a minősített, elemzett adatok jelentenek állandó segítséget, hanem számos más szolgálati ág és háttérintézmény is. Ilyen jellegű támogatással azonban egy tanácsadói misszió vagy művelet nem rendelkezik. Ezen felül a tanácsadói munka eredményességét különböző tényezők (például a helyi rendvédelmi erők működésének jogszabályi háttere, korrupciósintje, politikai elithez történő esetleges kötődése stb.) is nehezítik. (Uri 2010, 100)

Amennyiben a válságövezetben még mindig fellelhető a megfelelő biztonsági környezet fenntartását biztosító nemzetközi katonai kontingens, úgy az szélesebb skálán elérhető képességeivel tudja esetlegesen támogatni a rendészeti szervek munkáját. Képességük akkor áll magas szinten, ha NATO-kötelékben vannak jelen, ahol bizonyos, hogy az összadatforrású felderítés szerepel a szervezet hierarchiájában.

A katonai felderítés azonban mindig is különleges jegyekkel és irányultságokkal rendelkezik. Nincs ez másképp sem a válsággócok körzeteiben sem. Ez – többek között – vonatkozik a terrorizmus elleni harcra, a saját erők védelmére, a helyi katonai erők tevékenységének megfigyelésére, az illegális fegyverkereskedelemre. Amennyiben ENSZ kéksisakos békefenntartói látják el a katonai feladatokat, vagy csak kizárólagosan, fegyver nélküli katonai megfigyelők jelenlétét engedélyezi a mandátum, a felderítés eszközei messze elmaradnak a kívánatostól.

További akadályként jelentkezhet a mindig is emlegetett együttműködési készség hiánya. Sajnos az információ-megosztás nem minden esetben követi a különböző megállapodásokban rögzítetteket. A korlátozott mandátumból eredő hátrányok, a nemzetközi katonai erő egyes összetevőinek eltérő szintű felderítési képességei, továbbá az együttműködés és az információ-megosztás nehézségein túl említést kell tenni a rendőri tanácsadói misszió stratégiájának néhány igen fontos pontjáról. A misszió többek között igen nagy gondot fordít a közbiztonság fenntartására és a kor követelményeinek megfelelő bűnüldözési koncepció elterjesztésére. Nevezetesen, a közbiztonság megerősítését leginkább az ún. közösségi rendőrség (Community Police) intézményében és annak elterjesztésében látják. A rendőrség állományának egy része nyitottabb és szorosabb kapcsolatot tart fenn a lakossággal, optimális esetben bizalmi viszonyt is kialakíthat. Ennek során az együttműködés foka magasabb, ahol az állampolgár nyitottabbá válik olyan információk átadására, ami segíti a rendőrség munkáját. A másik fő irány, az ún. bűnügyi hírszerzés (Intelligence-led Policing – ILP), melynek során proaktív módon is alkalmaznak titkos információgyűjtést elősegítő erőket, eszközöket és módszereket. Ez leginkább az emberi erőforrás útján beszerzett információ (Human Intelligence – HUMINT) alkalmazását, konspirált megfigyelést, bírói engedélyhez kötött

telefonlehallgatást jelenti. Ennek során a célhoz kötöttség, az arányosság, a törvényesség szempontjait figyelembe véve keletkezik az elemzett információ.

Általában egy misszióban vagy műveletben több olyan szervezetet is létrehozunk, amelyek önkéntelenül is információs szupercsomópontok kialakítását vetítik előre. Ide sorolhatók többek között a kiemelt bűncselekmények, a szervezett bűnözés, a terrorizmus, a háborús bűntettek nyomozását végrehajtó helyi rendőrök irányába történő megfigyelés és tanácsadás. Bármelyik egységet is vesszük alapul, nem minden esetben történik meg a szakszerű elemző-értékelő munka és általában fuzionált adatfeldolgozásról sem beszélhetünk. Fontos megemlíteni, hogy ehhez az információs ciklushoz nincs OSINT támogatás rendelkezve.

Eldöntendő kérdésként tehető fel, hogy vajon a nyílt forrású hírszerzés teljesen önálló szervezetben kerüljön megalakításra, vagy esetleg egy egységes elemzői részleg keretében valósuljon meg. A felvetés talán azért is indokolt, mivel minden egyes felsorolt ágazat specifikus jegyeket hordoz. Ezért alakulhatott ki szakmai sovinizmus, továbbá a sajátosságokon túl nem ismerhető meg a következmények társadalmi háttere sem.

A felsorolt szempontok és érvek abba az irányba terelhetik a nemzetközi rendőrség helyi és központi irányítóit, hogy fontolóra vegyék az OSINT behozatalát a rendszerbe. Így a *„... nyílt információ nem önmagában, hanem az elemző-értékelő munkatárs tudásával, háttérismeretével, következtetéseivel, előrejelzéseivel együtt képvisel hozzáadott értéket...”*. (Botz 2000, 116–117) Egy ilyen egység létrehozása azonban még nem elégséges feltétele egy központi döntésnek. *„Minden tevékenységnek, ami a nyílt-forrású információ kihasználására törekszik, összhangban kell lennie a misszió támasztotta követelményekkel.”* (SACLANT 2002, 14)

Amennyiben a biztonsági környezet indokolja az OSINT egység létrehozását, úgy annak érvényt kell szerezni. Ajánlott, hogy nem önálló egységként, hanem az egyes fentebb felsorolt szervekben alkalmazzanak ún. OSINT-szakértőket. Továbbra is célszerű azt a szerkezetet figyelembe venni, ahol a vezető, forráskutató, forrásértékelő, jelentésíró és adatbázis-kezelő alkotja a csoport összetételét, azonban valószínű, hogy e tevékenységek egy részét a munkaköri leírásban összevonják. Ajánlatott a vezényelt státuszú rendőri szakállomány mellett, szerződéses nemzetközi polgári alkalmazottak felvétele, továbbá helyi tolmácsok alkalmazása is.

Amikor ez megtörtént a fuzionált adatfeldolgozás mellett, célszerű az értékelt információt eljuttatni a misszió elemző kapacitással (Mission Analytical Capability – MAC) rendelkező egységébe. Az EU európai biztonsági és védelmi politikai (European Security and Defence Policy – ESDP) misszióiban követelményként megjelent egy olyan egység létrehozása, ami a misszióvezető alárendeltségében működik és egy átfogó elemzőképességet hivatott kialakítani. A MAC felméri a műveletek lehetséges hatását a misszióra, elemzi a politikai-gazdasági közeget; és olyan egyéb hatásokat, amelyek hatással vannak a mandátum érvényre juttatására. (Council of the European Union 2009, 5)

Az egységnek nincs önálló OSINT szervezete, azonban tagjai ilyen irányú képzésben is részesülnek. A MAC az egész misszió politikai vezetőjének hatáskörébe került, a rendőri kontingens vezetőjének nincs hatásköre az egység felett.

A döntéshozók – a teljesség igénye nélkül – az alábbi témakörökre vonatkozóan fogalmazhatják meg hírigényüket:

- a helyi rendőrség sajátosságai a békeévek alatt, ugyanez a válság alatti időszakra vonatkozóan;
- az övezetben működő egyéb állami, irreguláris rendfenntartó erők szerepe;
- bármilyen típusú katonai, rendészeti, stb. erő érintettsége az emberiség elleni, háborús bűntettek és egyéb súlyos bűncselekmények vonatkozásában;
- helyi politikai pártok koncepciói a rendőrség újjászervezésével kapcsolatban;
- az újjászervezés tapasztalatai, a megalakult rendőrség működésének hatása a köz-, és a nemzetbiztonságra.
- súlyos bűncselekmények elkövetőinek megjelenése az új típusú rendőrség szervezetében;
- civilszféra kapcsolata a rendőrséggel;
- ellenzéki vélemények a rendőrség működésével kapcsolatban;
- a nemzetközi rendőrség működésének visszajelzése a helyi társadalomban;
- szubjektív biztonságérzet mérésének eredménye.

Fontos továbbá a rendőrség korrupciós érintettségének megítélése és az ez ellen folyó küzdelem eredményei, a rendőrség együttműködési készsége mind a nemzetközi, mind a civil társadalom vonatkozásában, a rendőrség működését elősegítő és hátráltató törvényi háttér. Kiemelten kell figyelni a válságövezetben tevékenykedő szervezett bűnözői és terrorista csoportok, szélsőséges vallási, etnikai és politikai szerveződéseket, a magánhadseregek tevékenységét, annak hatását a nemzet és közbiztonságra. Folyamatos a hírigény a mindennapi incidensek háttereiről, a tervezett helyi demonstrációkról, bűnügyileg fertőzött területekről, különös tekintettel a vallási, etnikai és faji összefüggésekre. Utoljára, de nem utolsó sorban a nemzetközi és nemzeti nem állami szervek (Non-governmental Organization – NGO) szerepe a térségben, különös tekintettel a rendőrséget elősegítő projektekre, a nemzetközi és regionális szervezetek tevékenységére, továbbá a mértékadó tudományos elemzések megismerése.

Következtetések

Az Emberiség történelme során mérhetetlen mennyiségű tudás halmozódott fel, ami elkülönülten élte a maga életét. Az információhoz való hozzáférés nem volt mindenki számára biztosított földrajzi, technikai és jogosultsági kötöttségek miatt. Az áttörést az információs vagy más néven tudásalapú társadalom hozta meg. Ez szemléletmódjában és infrastruktúrájában lehetővé tette, hogy az információs közművek, az infokommunikációs eszközök által a fennálló távolság megszűnjön, a hozzáférés korlátlan legyen, továbbá az internet segítségével bárki fel-, és letöltsön adatokat.

Miközben hírszerzés történelme során a megszerzendő adat szinte kizárólagosan minősített információkon alapult, manapság ez az arány eltolódott a nyílt alapú információ előnyére. Ez magával hozta, hogy egy új iparág, vagyis egy új felderítési nem alakult ki az OSINT néven. A nyílt alapú hírszerzést először a katonaság alkalmazta, többek között az információs műveletek sikeres végrehajtása során, az összedatforrású felderítés elemeként. Egy információs művelet csak akkor lehet hatékony, ha a felderítési nemeket együttesen alkalmazzák. A parancsnok csak

a különböző helyekről együttesen beérkező információk egybevetése alapján képes arra, hogy megfelelően alátámasztott döntést hozzon. A későbbiek során az OSINT intézményét átvette a polgári titkosszolgálat, a kormányzati hivatalok egyes részei és a magánszféra is.

A rendőri tanácsadói-megfigyelői békefenntartó és polgári válságkezelő missziók azonban még nem adtak megfelelő választ erre a kihívásra. Az ilyen missziók főbb jellemzői, hogy nem rendelkeznek a klasszikus rendőri jogosítványokkal, továbbá a konfliktus zónában nem minden nemzetközi katonai kontingensnek áll rendelkezésére összetett forrású felderítési képesség, felmerülhetnek együttműködési és információ-megosztási problémák is. Azonban megfigyelési és tanácsadói tevékenységük széles skálán mozog, ahol a legjellemzőbb a kiemelt bűncselekmények, a szervezett bűnözés, a terrorizmus, a háborús bűntettek nyomozását végrehajtó helyi rendőrökkel történő kapcsolattartás.

Az ILP alkalmazása elsősorban a titkos információgyűjtésre alapozott, annak társadalmi háttérét és egyéb összefüggéseit nem vizsgálja. Ezért is célszerűbb OSINT szakértők munkájának megteremtése az elemző egységeknél annak érdekében, hogy tudásukkal hozzájáruljanak a fúziós adatfeldolgozáshoz.

Az ILP, az OSINT, a fuzionált adatfeldolgozási eljárás, továbbá a MAC egység és a NATO információs műveletei az összetett forrású felderítésre alapozva állíthatják elő azt az elemzett információt, amelyre a nemzetközi rendőri tanácsadói missziók döntéshozóinak is szükségük van.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Botz László: A hadászati felderítés szerepe a Magyar Köztársaság stabilitását befolyásoló globális és regionális fenyegetések, veszélyek, kockázatok és kihívások értékelésében, különös tekintettel a megváltozott Európai biztonságpolitikai helyzetre, a NATO új stratégiájára és a Délszláv válságra. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2000. ZMNE

Overarching principles for the establishment of an Analytical Capability in Civilian ESDP Crisis Management Operations – Mission Analytical Capability (MAC). Council of the European Union. 15417/1/09. Brussels, 6 November 2009.

Ferenczy Gábor: Internet alapú nyílt információszerezés elvi rendszertechnikai megvalósítása. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2007. ZMNE

Haig Zsolt – Várhegyi István: Hadviselés az információs hadszíntéren. Budapest, 2005, Zrínyi kiadó. ISBN 963 327 391 9

Haig Zsolt: Az információs műveletek, a SIGINT és az elektronikai hadviselés kapcsolatrendszer. Felderítő Szemle, 2007. (VI. évf.) különszám, 27. o.

Izsa Jenő: Nemzetbiztonsági alapismeretek: A titkosszolgálatok működése. Budapest, 2009, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem.

Lévai Gábor (2004): A nyílt források felhasználásának lehetőségei a hírszerző munkában. Felderítő Szemle 2004/3. sz. (III. évf.), 48.o.

Lévai Gábor (2008): Nyílt információs hírszerző szervezet (OSINT) kialakításának és működtetésének szempontjai. Felderítő Szemle 2008/1. sz. (VII. évf.), 80–82., 94., 97. o.

OSINT Handbook. 2001. november. NATO

OSINT Reader. 2002. február. NATO

Supreme Allied Atlantic: Intelligence Exploitation of the Internet. October 2002. NATO

Toffler, Alvin: Harmadik hullám. (Információs. társadalom A-tól Z-ig sorozat. (A mű eredeti címe: Alvin Toffler: The Third Wave. Fordította: Rohonyi András). ISBN 963-9326-21-6.

Uri László: Műveleti szintű tanácsadás és megfigyelés sajátosságai, rendőri missziókban. Belügyi Szemle 2010/12. szám. (58. évf.) 95.,100. o.

Várhegyi István – Fenyves Péter: Útkeresés az integrált hírszerzésben. Felderítő Szemle, 2004/3. szám (III. évf.) 68.o.

Várhegyi István – Makkay Imre: Információs korszak, információs háború, biztonságkultúra. Budapest, 2000. Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár. ISBN 963-593-238-3.

Yoneji Masuda: Az információs társadalom. Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár 1988. (A mű eredeti címe: Masuda, Yoneji: The Information Society. Fordította: Hámori Ferenc) ISBN 963-592-761-4.

Z. Karvalics László: Információs társadalom-mi az? Egy kifejezés jelentése, története és fogalomkörnyezete. Budapest, 2007. Leonardo da Vinci projekt

Bányász Péter

A tábori postaszolgálat szerepe a harctéri morál fenntartásában. A tábori postaszolgálatok története a XX. század első felében¹

Rezümé:

Háború idején felértékelődik a katonák és családtagjaik közti kapcsolattartás, melyek megfelelő biztosításáról a tábori postaszolgálatok gondoskodtak. Tanulmányomban a tábori postaszolgálatok hadtörténeti áttekintésére teszek kísérletet, bemutatva a XX. század első felében történő szerveződésüket.

Kulcsszavak:

hadtörténet; tábori postaszolgálat; lélektani hadviselés; PSYOP; Osztrák–Magyar Monarchia, első világháború; második világháború; Magyar Királyság; Magyar Vörös Hadsereg; proletárdiktatúra; logisztika

Péter Bányász

THE MILITARY POSTAL SERVICE'S ROLE IN MAINTAINING MORALE IN THE BATTLEFIELD. THE MILITARY HISTORY OF POSTAL SERVICES IN THE TWENTIETH THE FIRST HALF OF THE CENTURY

Abstract:

During the war the connection between the soldiers and their family was overrated, which was appropriate provided by the military post office. In my study I venture to overview of the history of military post office services, as well presented their organization in the first half of twentieth century.

Key words:

military history; military post office service; psychological warfare; PSYOP; the Austro–Hungarian Monarchy; World War I; World War II; the Kingdom of Hungary; the Hungarian Red Army; dictatorship of the proletariat; logistic.

„Tisztelt Uram vagy Asszonyom, az Ön fia hamarosan alászáll az égből, hogy harcoljon és győzzön. Az Ön szeretettel és bátorítással teli levelei javítják a harci szellemét. Így nem vall kudarcot, csakis dicsőségben lehet része. A hazája pedig örökre hálás lesz, amiért ez inséges órában hűen szolgálta.”

Herbert M. Sobel, az USA
hadseregének századosa,
századparancsnok

Háború idején alapvetően fordul fel a katonák élete. A korábbi, civil életben megszokott szabadságukat elvesztik, parancsnokaik minden utasítását követniük kell, megszűnik a szabad mozgás lehetősége, harci egységüktől nem távolodhatnak

---

¹ A Magyar Hadtudományi Társaság 2011. évi pályázatára beérkezett dolgozat.

el. Hónapig, évekig (kezdetben) idegen emberekkel kell létezniük, melynek következtében egy teljesen új életritmus elsajátítása szükségeltetik. A háború borzalmainak elviselésére senki sem születik. A kiképzés során nem csupán a fizikai felkészítésre és a taktikai elemek elsajátítására kell gondot fordítani. Annak a katonának személyiségfejlesztése olyan elemeit is magában kell foglalnia, amely képessé teszi őket a harctéren tapasztaltak pszichológiai feldolgozására is.

A lélektani kiképzés célja tehát, hogy a lehetőségekhez mérten leginkább elősegítse a harctéren elvégzendő feladatok elvégzését és elviselhetőbbé tegye az egyénre, illetve a szervezetre ható pszichikai nyomást. Az a katona, aki mind fizikailag, mind szellemileg megfelelő kiképzésben részesült, könnyebben veszi az akadályokat, valamint behozhatatlan előnyre tesz szert azon katonákkal szemben, akiknél a fentiek elsajátítására nem fektettek kellő hangsúlyt.

Megfigyelések bizonyítják, katonai szolgálat idején a civil kapcsolatok felértékelődnek. Ennek magyarázatául a szabadság elvesztésének érzése, a személyiség háttérbe szorítása, az uniformizálódás, a kötött életformához való alkalmazkodás, a szervezeti keretek szolgáltnak, ugyanis ez által az egyénben felerősödik a civil életben hátrahagyottak iránti ragaszkodás, megnövekszik a család, a barátnő, barátok szerepe.

Egyesek úgy érzik, az otthon maradtak nélkülük elvesznek, képtelenek megállni helyüket segítségük nélkül. E félelmek mögött a katona belső bizonytalanságát, határozatlanságát találjuk. Ez esetben az egyén nehezen találja helyét társai közt. Családjától, barátaitól való távolság a személyes kapcsolataitól fosztotta meg. Ezért a katonák szellemi épségének megóvása érdekében létfontosságú, hogy valamilyen kapcsolatot fenntartsanak az otthoniakkal.

Az a katona, aki egyedül érzi magát, depresszióba süllyed, ezzel nemcsak a saját életét veszélyezteti, hanem hangulata könnyen átragadhat társaira. Ennek jelentőségét mi sem mutatja jobban, mint a NATO által alkalmazott lélektani műveletek² (psychological operation – PSYOP) elmélete külön pontban foglalkozik a katonákhoz családtagjaiktól érkező levelek, üzenetek fontosságával.

Az Abraham Maslow³ nevéhez kötődő szükséglet-hierarchia⁴ alkalmazása figyelhető meg a fenti doktrína kidolgozásában. A katonákban nemcsak a fontosság érzését erősítik meg ezek a levelek; ugyanúgy szolgálhatnak a harcra való ösztönzésre, a csapatszellem erősödését fokozó közösségfejlesztésen át a bátorság növelésére, a katonák moráljának erősítésére.⁵

A hadtörténelem során számos példát találunk az ellenség dezinformáló kísérleteire, melyben a harcoló katonákat az otthon maradtakat ért szörnyűségekkel igyekeznek dezertálásra, a harcok beszüntetésére rávenni.⁶ Hogy ezektől az őrjítő gondolatoktól megvédjék a harcolókat, elengedhetetlen egy olyan közeget biztosítása, amely lehetővé teszi a kapcsolattartást az otthoniakkal.

---

² A PSYOP-ról bővebben lásd: Dr. Mező Ferenc: Az emberi szükségletekre irányuló műveletek című tanulmányát. http://www.zmne.hu/kulso/mhft/hadtudomany/2007/1/2007_1_15.pdf

³ Amerikai pszichológus, 1908–1970

⁴ Maslow szerint az emberi viselkedést egy sor szükséglet befolyásolja, amelyek viselkedésirányító szerepüket tekintve hierarchikus viszonyban állnak egymással. Az alapszükségletek növekvő sorrendben a következők: a fiziológiai, a biztonság iránti, a szeretet iránti, a tisztelet iránti szükséglet, valamint az önmegvalósítás szükséglete.

⁵ Ezen szükségletek a katonák biztonság iránti szükségletének megteremtésére, illetve a szociális szükségleteinek aktiválására valamint deaktiválására szolgálnak.

⁶ A második világháború idején gyakori volt a hátszágban maradt feleségek, lányok megerőszakolásáról, prostitúcióra kényszerítéséről terjedő röplapok terjesztése.

A modern korban a mobiltelefon, internetes technológiák révén erre számos lehetőség nyílik. Ezen eszközök megjelenése és elterjedése előtt a katonák családtagjaival való kapcsolattartás lehetőségét a tábori postaszolgálatok biztosították, melyek magyarországi szerveződésének története képezi tanulmányom tárgyát. Kutatásom időtartalma a tábori postaszolgálat megszervezését illetően öt időszakot ölel fel. Ezek a következők:

- 1) az Osztrák–Magyar Monarchia;
- 2) az első világháború;
- 3) a proletárdiktatúra;
- 4) az 1939-ben érvényben levő szabályok;⁷
- 5) a második világháború.

Összességében elmondható, hogy a tábori posta működését illetően a tárgyalt időszakokban nem tapasztalható jelentős változás, pusztán szervezetére, forgalmi körére vonatkozó eltérések találhatók. Ebből adódóan az aktuális résznél mindig jelzem, hogy mely korban miként módosult a szabályzat. Mivel a Magyar Királyság kontinuitásába a Magyar Vörös Hadsereg tábori postaszolgálata rövid ideig ékelődik be, ezért a többitől eltérően, külön fejezetben mutatom be az ekkor létrejött tábori posták működésére vonatkozó direktívákat.

A tábori posta közvetíti a postaforgalmat a hátszorból a hadra kelt seregekhez és megfordítva, valamint a hadra kelt sereg részei között, illetve a hadifogolytáborok között.

A tábori posta katonai és postaszolgálati (hivatalos) küldeményeket szállít, amelyeket a katonai parancsnokságok és alakulatok⁸ katonai-, postai és polgári hatóságok, hivatalok és intézetek a hadra kelt sereg részére és megfordítva, illetőleg ugyanilyen küldeményeket a hadra kelt sereg részei között; ezen felül magánküldeményeket a hátszorból a hadra kelt sereg részére és megfordítva, valamint ugyanilyen küldeményeket a hadra kelt sereg részei között. Amint a korabeli meghatározás fogalmaz: „*A tábori posta feladata egyrészt, hogy a hivatalos küldeményeket gyorsan és pontosan továbbítsa, másrészt hogy a magánküldemények közvetítésével a szellemi érintkezést és az összetartozandóság érzését a hadra kelt sereg és a hátszorból között fenntartsa és erősítse.*”⁹

A katonai érdekek megóvása céljából, úgy is, mint a katonai intézkedések titokban tartása (elsősorban hadműveletek előtt) időközönként a tábori forgalom korlátozását vagy szüneteltetését, másfelől pedig különleges viszonyok (hosszabb hadműveleti szünetek stb.) a tábori postával szállítható küldemények forgalmi körének bővítését tehetik szükségessé. Ezen ügyekben a mindenkori fővezérség – tábori híradási főnöke útján – intézkedik. Ha a hadműveleti helyzet megköveteli, a fővezérség a hadra kelt sereg személyeinek megtilthatja magánküldemény feladását, a tábori posta működését meghatározott időre teljesen szüneteltetheti vagy meghatározott területen szám szerint felsorolt tábori postahivatalokra korlátozhatja.

⁷ Ekkor csupán elméleti utasítás szerepelt a tábori postaszolgálatról, ugyanis a tárgyalt korban nem viselt hadat a Magyar Királyság.

⁸ Alakulatok: a szervezetszerű egységek (csapattestek, osztályok, alosztályok) és ezeken belül az akár szervezetszerűen, akár átmenetileg alárendelt csapatrészek.

⁹ Cs. kir. tábori posta célja és terjedelme, 1. Oldal, A cs. és kir. tábori posta – A cs. és kir. tábori posta szervezete – A cs. és kir. tábori postaszolgálat tekintetében – szolgálati utasítás A cs. és kir. tábori postaszemélyzet részére. – Határozmányok a cs. és kir. tábori posta használatára – tábori postaszolgálat, 1914

A tábori posták szervezete

A tábori postaszolgálat szervezetei a különböző korokban eltérő módon alakultak, de általánosságban elmondható, feladatkörüket tekintve megegyeztek. Az Osztrák-Magyar Monarchia idején a szervezeti rendszer közigazgatási és kezelési szervekre oszlott. A közigazgatási szerv az alábbiak szerint épült fel:

- a) tábori posta vezérigazgatóság;
- b) tábori postaigazgatóságok.

A kezelési szolgálat ellátására a következők voltak hivatottak:

- a) tábori főpostahivatalok;
- b) tábori postavezetőségek;
- c) tábori postahivatalok;
- d) hadtáp postahivatalok.

A tábori postaszolgálat szervezeti rendje 1914-ben a következők szerint alakult:

- A közigazgatási részért feleltek:
  - a) a cs. és kir. tábori posta vezérigazgatóság;
  - b) a cs. és kir. hadsereg postaigazgatóságok.
- Kezelési szolgálat:
  - a) a cs. és kir. tábori főpostahivatalok;
  - b) a cs. és kir. tábori postahivatalok;
  - c) a cs. és kir. hadtáp-postahivatalok.

1939-ben tábori postahivatal szervei igazgatási és kezelési szolgálatra tagozódtak. Az igazgatási szolgálatot, egyben a hadra kelt sereg egész tábori postaszolgálatának vezetését a tábori postaigazgatóság látta el. A kezelési szolgálatot a következő tábori postai szervek biztosították:

- a) a központi tábori postahivatal;
- b) a tábori postahivatalok;
- c) a hadtáp-postahivatalok.

1941-re a tábori posta szervei a korábbiakhoz hasonlóan igazgatási és kezelési szervekre tagozódnak. A hadra kelt sereg egész tábori postaszolgálatának vezetését a tábori postaigazgatóság végzi, azonban a kezelési szolgálat tekintetében bővül az ellátásban résztvevők köre:

- a) központi tábori postahivatal
- b) tábori főpostahivatalok
- c) elosztó tábori postahivatalok
- d) tábori postahivatalok;
- e) tábori mozgóposták és tábori postajáratok
- f) hadtáp tábori postahivatalok
- g) tábori postafiókként kijelölt polgári postahivatalok

A tábori posta személyzete

A Monarchia idején a tábori főpostahivatal személyzeti létszámát, mely az illető hadsereg nagyságától függ, a hadügyminisztérium az érdekelt szakminisztériummal egyetértve egyedileg állapította meg. A tábori főpostahivatal részére átlagosan előreirányozandó az illető hadsereghez beosztott minden 2 tábori postahivatal

(vezetőség) után 1 tisztviselő, minden 4 hivatal után 1 táborigazgató és 1 szolga. A szükséges tisztviselők és szolgák kirendelése ügyében az illető szakminisztériumok intézkednek.

A hadtáp-postahivatalok személyzetét a táborigazgatóságok rendelték ki, még pedig első sorban a táborigazgatóságok rendelkezésére álló személyzetből azok közül, akiket a hadtáp-postahivataloknál szolgálattételre jelölték ki.

A hadtáp-postahivataloknál teendő szolgálatra első szükségletképpen kijelölt:

- a) a cs. kir. kereskedelemügyi minisztérium 30 tisztviselőt, 15 kalauzt és 30 szolgát;
- b) a mi. kir. kereskedelemügyi minisztérium 20 tisztviselőt, 10 kalauzt és 20 szolgát

Ezen felül szükséges személyzettel a hadtáp-postahivatalokat a kellő időben vagy a mindenkori szükséghez képest a táborigazgatóság a mindkét szakminisztérium rendelkezésére álló tartalékszemélyzetből látta el.

A táborigazgatóságra kijelölt hadköteles postaalkalmazottakat csapatgazdálkodásra nem lehetett behívni sem általános, sem részleges mozgósítás esetében. Azok ellenben, akik táborigazgatóságra általános tartalék gyanánt voltak előjegyezve, mozgósítás esetén a csapatgazdálkodás alól nem voltak felmentve ugyan, de amennyire ezt az állományok megengedik, az illető csapat pótlakulatához kerültek beosztásra. Mozgósítás esetén a táborigazgatóságra alól való felmentésre irányuló kérelmek csakis igazol betegség esetén voltak figyelembe vehetők.

Ezek az alkalmazottak az illető táborigazgatóság felállítási helyére történt bevonulásuk esetén kötelesek voltak az ajánlati lapon megnevezett katonai állomáshely parancsnokságon haladéktalanul jelentkezni.¹⁰

A táborigazgatóságok részére (a hadtáp-postahivatalok kivételével) rendszeresített írnokokat és küldöncöket az illető törzscsapatok szolgáltatták. Ezen személyek elvi szempontból csakis olyan altisztek lehettek, akik katonai szolgálatuk előtt, mint tisztviselők, postamesterek vagy kiadók már működtek; beosztásukat már békeidőben azon póttiszt állományában megkapták, melynek szervezészerű feladatát képezi a törzscsapatok felállítása. Az írnokok, küldöncök a táborigazgatóságra nézve a táborigazgató tisztviselőnek voltak alárendelve, katonarendőri és fegyelmi tekintetben az illető főhadiszállás, illetve törzshadiszállás törzsparancsnokság fennhatósága alá tartoztak.

Az első világháború idején a cs. és kir. táborigazgatóság személyzete az alábbiakból tevődik össze:

- a) tisztviselők;
- b) gépkocsivezetők;
- c) szolgák (táborigazgatók és hivatali szolgák);
- d) a csapatállományból kirendelt altisztek és katonák (írnokok, küldöncök) a vonatcsapat legénységéből;
- e) polgári fuvarosokból és polgári szolgák.

A cs. kir. táborigazgatót az uralkodó már a békeidőben kinevezte helyettesével együtt. Tisztviselőket, gépkocsivezetőket, szolgákat a hadügyminisztériumnak a cs. kir. Kereskedelemügyi minisztérium illetve a m. kir. kereskedelemügyi miniszter hozta javaslatra. Hegyi dandárok számára Bosznia-

¹⁰

Az ajánlati lapot az illető szakminisztérium bocsátotta ki.

Hercegovinában felállított tábori postákhoz tisztségviselőket a bosznia-hercegovinai katonai posta bocsátotta rendelkezésre.

A Birodalmi Tanácsban képviselt királyságok és országok kötelékbe tartozó tisztviselőknek, gépkocsivezetőknek, szolgáltnak a németet és még egy nyelvet kellett beszélni; a magyar szent korona országaiba tartozóknak a magyar államnyelvet, lehetőleg a németet is ismerniük kellett. A tábori postaszolgálatra behívottaknak megfelelő fizikai rátermettséggel kellett rendelkezniük, hogy a háború okozta fáradalmakat képesek legyenek elviselni.

Tábori postaszolgálatra elvileg védköteles és pedig elsősorban katonailag ki nem képzett, ilyenek hiányában katonailag kiképzett népfölkelő-köteleseket és utolsó sorban hadseregbeli és honvédségbeli védőket kell kijelölni tábori postatisztviselőknek. Attól a perctől fogva, hogy a hadra kelt seregnél való tábori postaszolgálatra bevonultak, katonai hivatalnok jellegét veszik fel, aminek következtében hadtörvényszéki eljárás és katonai fegyelmi szabályok alá estek.

1939-re a tábori postaszervezetek személyzete elvben a honvédségi postaszolgálatra behívott postaalkalmazottakból (tisztviselők, altisztek, gépkocsivezetők) és a honvédség állományából származó legénységből rekrutálódott. Ezen Magyarország hadba lépését követően sem változtattak. A tábori postai szervekhez jó szakismerettel rendelkező postaalkalmazottak kerülhettek, akik testi rátermettségüknél fogva alkalmasak voltak a hadiszolgálatjal járó fáradalmak elviselésére. Kívánatos volt, de nem feltétel, hogy valamely környező állam nyelvét is beszéljék.

A tábori posta igazgatóját a m. kir. kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter már békében kijelölte. A tábori postatisztviselőket, altiszteket és gépkocsivezetőket a m. kir. Posta vezérigazgatóság hozta beosztásra javaslatba.

A m. kir. Posta alkalmazottai tábori postai beosztásukban is a m. kir. Posta állományában maradnak, és tábori postaszolgálatuk tartalmára a Honvédelemről szóló 1939. Évi. II. T.c. 87–94.§-ok végrehajtási utasítása alapján a honvédség szükségleteire honvédelmi munkaszolgálat címén igénybevett polgári alkalmazottaknak tekintendők. Igénybevételük módját, viszonyukat a m. kir. Honvédséghez, ruházatukat, illetményüket, stb. a honvédelemről szóló 1939. Évi. II. T.c. 87–94.§ szabályozták.

A tábori posta szerveihez név szerint beosztott személyzetten kívül m. kir. postának a hadi többség-szükséglet kielégítésére, a beosztott személyzet 25%-ának megfelelő tartalékszemélyzet is készenlétben kellett tartania. A tábori postaszolgálatra kijelölt személyzetet minden más honvédségi fegyveres szolgálat alól fel volt mentve. A tábori postaszervek vezetői – munkatorlódás esetében – a rendszeresített honvéd legénységen kívül kiegészítő munkaerőt az előljáró seregest-parancsnokságuktól igényelhetnek. Megbízhatóságukért a kirendelt parancsnokság felelős.

A tábori postához beosztott honvéd legénység a m. kir. Honvédség részére rendszeresített illetményt kapta.

Személyzet bevonulása

A Monarchia, illetve az első világháború idejében általános mozgósítás esetén tábori postaszolgálatra kiszemelt tisztségviselők, postakalauzok, szolgálk kötelesek voltak a behívó parancs előtt jelentkezni, és az ajánlati lap határozata szerint az illető tábori postahivatal helyére bevonulni. Részleges mozgósítás esetében csak távirati értesítés megtörténtekor kellett a fentieket alkalmazni. Hivatalvezetők először a posta és távírda vezetőséghez voltak kötelesek bevonulni, ahol átvették az

ellátmányokat, berendezéseket, majd azonnal rendeltetési helyükre utaztak. A személyzet köteles volt egyenruhában megjelenni.

1941-től a személyzet behívását, jelentkezését, nyilvántartásba vételét, elbocsátását a honvédség részére előírt szabályok írták elő. A postaszolgálatos nők behívására, ellátására és elbocsátására a munkaszolgálatra vonatkozó törvények voltak érvényesek.

A tábori postaszolgálatot ellátó személyzet kötelességei

A személyzet feladatai közé tartozott, hogy szolgálatukat „lankadatlan buzgalommal” lássák el. Különös elővigyázatossággal kell ügyelniük arra, hogy a kezelésükre bízott postaküldeményeket feladók katonai vonatkozású hírek továbbítására ne használhassák fel. Hadműveleti területen külön figyelniük kellett arra, hogy az ellenség számára értékes híryananyagkezelésükre bízott küldemények alakjában se maradjon vissza.

A tábori postaigazgató kötelessége volt, hogy megszervezze a hadra kelt sereg tábori postaszolgálatát és ellenőrizze a tábori postaforgalmat. Továbbá, hogy a tábori postaforgalom esetleges korlátozására, időleges vagy állandó jellegű szüneteltetésére a tábori híradás főnökének javaslatot tegyen. A postakezelési szolgálat ügyeit önálló hatáskörrel vezette és e tekintetben állandó értekezést kellett fenntartania a kereskedelmi- és közlekedésügyi miniszterrel. Rá tartozott az egész tábori postaszolgálat egységes szabályozása és minden fokon való ellenőrzése. Gondoskodott a személyzet kiegészítéséről, valamint a tábori és polgári postahivatalok működése közt az összhangot biztosításáról.

A tábori postahivatal-vezetők és a központi szervekhez beosztott vezető állású tábori postatisztviselők fegyelmi vagy bűnvádi eljárás alá tartozó ügyeinél a fenyítés kiszabására, avagy a bűnvádi eljárás megindítására az előljáró parancsnok szaktanácsadóivá váltak. Ők feleltek a tábori postaszolgálat szabályszerű ellátásért és a leltári tárgyak állományaiért. Tartalékos tiszti kiképzésen megfelelt tábori postahivatal vezetőt az előljáró seregtest-parancsok az alosztály-parancsnokokat megillető fegyelmi fenyítő hatalommal ruházhatta fel. Parancsokságuk eligazításán, az általános utasításnak megfelelően kötelesek voltak megjelenni; a hadműveleti helyzet alakulását éber figyelemmel kellett kísérniük, ugyanis a tábori postára vonatkozó utasítást olyan időben kellett kérniük, hogy a küldemények és a felszerelési tárgyak továbbszállításáról idejében és tervszerűen gondoskodhassanak.

A tábori posta forgalmi köre és ezek díjazása

A tábori postával szállíthatók, tehát a tábori postákhoz küldhetők és ott feladhatók a parancsokságtól és alakulatoktól, katonai és polgári hatóságoktól, hivataloktól és intézetektől származó vagy címükre bárhol feladott postai küldemények, beleértve a postai, távíró, távbeszélő és rádiószolgálat érdekében váltott postaszolgálati küldeményeket is. Megkülönböztetünk hivatalos, illetve magánküldeményeket.

Hivatalos küldemények lehetnek:

- a) közönséges vagy ajánlott levélpostai küldemények¹¹ változó súlyhatárral;¹²
- b) értéklevelek az érték korlátozása nélkül;¹³

¹¹ Levélpostai küldemények: nyitott és zárt levelek, levelezőlapok, nyomtatványok, hírlapok, folyóiratok, áruminták, üzleti papírok.

¹² 1939-től 500 g súlyhatárig.

¹³ 1939-től értékhatár nélkül, 500 g súlyhatárig.

c) csomagok meghatározott súlyhatárig.¹⁴

Magánküldemények lehetnek:

- a) tábori postai levelezőlapok;
- b) posta vagy magánipar által gyártott nyílt levelezőlapok;
- c) közönséges, tehát nem ajánlott levélpostai küldemények;¹⁵
- d) értéklevelek, de csak a feladó parancsokságnak írásbeli engedélyében;¹⁶
- e) sommáscsomagok, meghatározott értéknyilvánítással, illetve súlyhatárral.¹⁷

Tábori postákhoz küldhetőek voltak a következő magánküldemények:

- a) közönséges, tehát nem ajánlott nyitott vagy zárt levelek;¹⁸
- b) tábori postai levelezőlapok;
- c) levélpostai küldemények;¹⁹
- d) értéklevelek meghatározott érték és súlyhatárral;²⁰
- e) sommáscsomagok meghatározott súlyhatárral.²¹

Katonai és postaszolgálati hivatalos küldeményekhez ajánlás, térítvény, expressz, mint különleges szolgáltatás volt igényelhető, de utánvétellel egyiket sem lehetett terhelni. Magánküldeményhez e szolgáltatásokat nem biztosították.

A postaforgalom előnyösebb lebonyolítása érdekében a mozgósítás napjától kezdődően a posta értékikként kétféle színű és különböző szövegezésű tábori postai levelezőlapot bocsájtott forgalomba:

- a) a rózsaszín színű levelezőlapokat a polgári postahivatalok árusították és kifejezetten a hadművelleti terület felé irányuló levelezésre szolgáltak;
- b) a szürke színűek a hadművelleti területen a hadra kelt sereg személyeit hivatalból látták el.

Ettől függetlenül azonban a postahivatalok mindkét irányú forgalomban kötelesek voltak akadálytalanul továbbítani.

Tábori postahivatalok csak tábori postahivatalokhoz vagy a hátszágba, illetőleg a hadművelleti területre szóló postaküldeményeket fogadhattak el felvételre. Külföldre címzett küldeményeket a tábori postahivataloknál általában nem lehetett feladni, csak kivételes esetekben. Külföldről érkező és a tábori postákhoz címzett postaküldeményeket azonban a tábori postahivatalok, a szabályzat rendelkezéseit figyelembe véve, de egyébként akadálytalanul kézbesíthették a címzettnek.

Postaküldemények feladása a hadművelleti területen

¹⁴ 1939-ben a hivatalos csomagok súlyhatára 10 kg, kiterjedése bármely irányban nem haladhatja meg a 75 centimétert, kivéve az elesettek holmijait, amely darabonként maximum 20 kilogrammosak lehetnek.

¹⁵ 1905-ben magánlevelek 70 g. Súlyhatári portómentesek, 1915-re ez 100 g-ra módosul amely a továbbiakban változatlan marad.

¹⁶ 1905-ben és 1915-ben nem volt meghatározva értékhatár, 1939-ben ez 1000 pengő érték és 100 g. súlyhatárig, de ez 1941-re 1200 pengőre módosult.

¹⁷ 1905-ben és 1915-ben nem volt meghatározva súly- és értékhatár, 1939-ben ez értéknyilvánítással 5 kg súlyhatárig, ami 1941-re 3 kg súlyhatárra csökken és 560 P értéknyilvánítást engedélyeztek.

¹⁸ 1939-től 100 g-nál nem nehezebb.

¹⁹ 1939-től 100 g-nál nem nehezebb

²⁰ 1939-ben 1000 P érték és 100 g súlyhatárig, aminek összege 1941-től 1200 pengőre emelkedett.

²¹ 1939-ben 5kg súlyhatárral, ami 1941-re 3 kg-ra csökken, értéknyilvánítása pedig 560 pengő.

A postai feladásra szánt küldeményeket minden egyes parancsokság, alakulat naponként, lehetőleg meghatározott időben köteles volt összegyűjteni, valamint tartalmukat ellenőrizni. Az ellenőrzött küldeményeket a meghatalmazott tiszt útján a tábori postán feladta.

Hadműveleti területen katonai személyek a közönséges levélpostai küldeményeket levélszekrény útján, csak a tábori postahivataloknál adhatták fel. Amennyiben a hadműveleti területen polgári postahivatal is működött, ha tiltás nem fogalmazódott meg, azok szintén használhatóak voltak.

Ha a tábori postahivatal a csapat mellett haladt el, hivatalos küldeményeket vagy a parancsokság, alakulat által ellenőrzött magánküldeményeket csakis abban az esetben vehetett át, ha e tevékenységével a menetet nem zavarja, a tábori postát pedig nem késlelteti.

1941-re azonban hadműveleti (kihelyezési) területen, de állandó helyőrségükben levő honvédszemélyek a tábori posta igénybevételét megtiltották. A hadra kelt seregtest parancsoksága kivételes esetben megengedhette, hogy az alárendeltek levélpostai küldeményeit közvetlenül a tábori postahivatalnál adják fel levélszekrény útján, de ez esetben gondoskodnia kellett a küldemények átvizsgálásáról, ellenőrzéséről. Hadtáp tábori postahivataloknál azonban ez tiltott volt. Hadműveleti területen működő polgári postahivatalokat, amennyiben hadtáptábori postahivatalként nem voltak kijelölve, tilos volt igénybe venni.

Ütközet után a tábori postahivataloknak mindent el kellett követniük, hogy a csapatok küldeményeinek feladását megkönnyítsék. Ilyenkor minden rendelkezésre álló segéderőt felhasználhattak a küldemények összeszedésére, majd ellenőrzést követően postai kezelésbe vették. Amennyiben a kézbesítés sikertelen volt, az ok feltüntetésével vissza kellett küldeni a feladónak.

Tábori postahivatalok felszámolása

A tábori postai szervek működésének megszüntetése alkalmával az érdekelt tábori postahivatal elkészítette és lezárta az összes postai számadási okiratait és beszolgáltatta a tábori postaigazgatóságokhoz. Esetleges pénzkészletét azonban a központi tábori postahivatalnak küldte meg. A tábori postahivatalnál esetleg még megmaradt kézbesíthetetlen könyvelt és közönséges postaküldeményeket a polgári postahivatalnak szolgáltatta be.

A leszerelésről a tábori posta személyzete a tábori postaigazgatóság által kiállított igazolást kapott, amelyben a tábori postánál teljesített szolgálati idő tartalmát és beosztásának minőségét is hivatalosan igazolták. A leszerelt tábori postahivatalok vezetői kötelesek voltak a tábori postaigazgatóság címére összefoglaló jelentést felterjeszteni, amelyben a tábori postaszolgálatuk eseményeiről beszámoltak, észrevételeiket, javaslataikat a múltra és jövőre nézve megtették. Leszerelés után a tábori postahivatal minden polgári alkalmazottja – ellenkező rendelkezés hiányában – köteles volt haladéktalanul jelentkezni eredeti polgári beosztásában, ahonnan annak idején hadiszolgálatra bevonult. A tábori postaigazgatósághoz beosztottak pedig mindaddig folytatják e beosztásukkal járó szolgálatukat, amíg a tábori postahivatalok leszerelésével kapcsolatos ügyeket el nem intézték, és a fővezérség részére összefoglaló beszámolójukat el nem készítették.

1914-ben a cs. kir. Tábori posta felállításának, fenntartásának a költségeit a hadügyi tárca állta, így a bevétel is őt illette. 1939-ben tábori posta jövedéki bevétele a m. kir. Postát illette meg, viszont a tábori postahivatalok értékciikk és nyomtatványszükségleteiről békében és háborúban a m. kir. Posta gondoskodott.

Hasonlóképpen gondoskodott a postaalkalmazottak személyi járandóságairól. A katonai illetmények azonban, éppen úgy, mint a tábori posta összes dologi kiadásai, a honvédelmi tárcát terheltek.

A vörös hadsereg tábori postája

A Vyx-jegyzék elutasítását követően, a proletárdiktatúra 1919. március 21-ei kikiáltása után, a fegyverszüneti demarkációs vonalon túl kijelölt területek megszállási övezetökké váltak. A proletárdiktatúra kikiáltásakor a fegyverszüneti vonal csehszlovák, jugoszláv és román szakaszán a déli, olasz hadszíntérről visszavont és le nem szerelt kisebb egységek valamint a magyar hadsereg szervezés alatt álló alakulatai állomásoztak. Központi irányításukat a budapesti hadügyminisztérium látta el. Ezek a még általában nem harcképes alakulatok a román királyi intervenció hadsereg előrenyomulása elől április második felében a Tiszáig húzódtak vissza.

A hadügyi népbiztosság április 22-én, Szolnokon hadsereg-parancsnokságot állított fel, hogy a Tiszta vonalára visszavonult és szétszórt egységekből szervezze meg a Vörös Hadsereg keleti csoportosítását és a Tisza védelmét, valamint sikerrel vegye fel a harcot intervenció seregek ellen. Parancsoknak Böhm Vilmost, vezérkari főnökének Stromfeld Aurélt nevezték ki. A parancsnokság megnevezése Keleti Hadsereg-parancsnokság. Tervbe vették az Északi és Déli Hadsereg felállítását is. A három hadsereg vezetését a Hadsereg-főparancsnokság látta volna el.

A román hadsereg május 1-jén Szolnoknál elérte a Tiszát. A Keleti Hadsereg-parancsnokságot ekkor Gödöllőre helyezték át és a nevét Hadsereg-parancsnokságra változtatták. Ezzel egy időben ejtették az előbb vázolt szervezési tervet. A Vörös Hadsereg eddig megszervezett és feltöltött alakulatait nyolc hadosztályba vonták össze, két-három hadosztályt egy hadtestparancsnokság alá rendelték.

Május 1-jéig nem létezett sem a köztársasági hadseregnél, sem a Vörös Hadseregnél tábori postaszolgálat, az új hadsereg szervezésével együtt rendelték el felállításukat. A seregtestekhez és azok alárendeltjeihez beosztott tábori postahivatalok, valamint központi tábori postaszervek és hadtáp-posták május 3-án kezdték meg működésüket.

A tábori posta felállítására a szociális termelés népbiztosságának 1919. április 30-án kelt 11 178. sz. rendelete intézkedett. A hivatalok felállításán kívül a rendelet szabályozta a hivatalos és magánküldemények továbbítására, valamint címzésükre vonatkozó előírásokat.

Május 22-én kelt 12 104. számú rendeletében a hadügyi népbiztosság elrendelte, hogy a táborban a Vörös Hadsereghez tartozó egyének által feladott levelezés katonai ellenőrzés alatt áll. Az ellenőrzés megtörténtét a levél, levelezőlap címdoldalán az illetékes katonai szerv bélyegzője és a felülvizsgálatot végző katonai közeg aláírása igazolja, mely szerint engedélyezi a továbbküldést. Ha megtagadja a továbbküldést vagy hiányzik az igazolás valamelyik módja, illetve a táborból lezártan érkezett leveleket és egyéb "gyanús"²² levelezéseket a budapesti 72-es számú

---

²² Gyanúsnak minősül minden olyan levélpostai küldemény, amelyet a Vörös Hadsereg kötelékébe tartozó személyek nem tábori postán, hanem hadművelleti területen működő polgári postahivatalnál adtak fel.

postahivatal épületében működő katonai levéllenőrző bizottsághoz kellett küldeni *“cenzúrázatlan tábori postai levelezés, Budapest 72.”* felirattal, külön kötegben.

A tábori posták létrehozásakor nem számozták meg a postahivatalokat, de miután e módszer csődöt mondott, 29 nap elteltével visszatértek a számozásra.

Az 1919. június 5-én kelt 13 259. számú rendelet közölte, hogy a Hadsereg-parancsnokság a tábori postahivatalokat, a budapesti főállomás kivételével, 1919. június 1-jétől kezdve megszámozta. A címzésre vonatkozó rendelkezéseket úgy módosították, hogy a küldemények jobb alsó részére a tábori postahivatalt kell írni, ahová a címzett utalva van. A címzett csapattestet, parancsokságot, intézet stb. megjelölni tilos volt.

A Vörös Hadsereg tábori postájának 92 napos idejét két, élesen elhatárolt időszakra oszthatjuk. E két időszakban használt bélyegzők egymástól alapvetően eltérnek. Az első, számozatlan tábori posták időszaka 29 napos és 1919. május 31-ig tartott; a második, számozott posták időszaka 63 napos és 1919. június 1-től augusztus 2-ig terjedt.

1919. augusztus 2-át, az utolsó tábori postahivatal román megszállás alá kerülését tekintjük a Vörös Hadseregben működő tábori postaszolgálat megszűnésének. A rendszerváltást követő kormány kereskedelemügyi miniszterének legelső rendeleteinek egyike a tábori posta megszüntetésével foglalkozott. Az 1919. augusztus 8-án kelt 17 118/1919. számú rendelet közölte, hogy a Hadsereg-parancsnokság a tábori postahivatalok működését megszüntette. Utasították a postahivatalokat, hogy tábori postacímre többé ne vegyenek fel küldeményét. A levélgyűjtőszekrényben talált és tábori posta rendeltetési hellyel ellátott leveleket és levelezőlapokat pedig a feladónak kell kézbesíteni.

Összegzés

Számos megfigyelés támasztja alá, hogy a harcoló katonák morálját nagyban növeli, ha rendszeresen lehetőségük nyílik a szeretteikkel való kapcsolattartásra. Ez motiválónak hat az egyénre és kiegyensúlyozott pszichikai állapotot eredményezhet. A katona harci kedvének megőrzésével elkerülhető, hogy társai közt depresszió, lehangoltság legyen úrrá.

Napjainkban a kapcsolattartást elősegítik az olyan innovatív eszközök, mint az okostelefonok, közösségi médiaoldalak, de ezek a termékek csupán az elmúlt évtized fejlesztései. Tanulmányomban azon tábori posták történetét kívántam felvázolni, amelyek eme fontos feladatot látták el a XX. század első felében.

Mint láthattuk, a tábori posták szervezete roppant összetett, olajozott rendszerrel működött, melyben a logisztika gépezete a mai kor kívánalmainak is játszva megfelel. Ahhoz azonban hogy a dolgozatomban bemutatott magas színvonalat képesek legyenek fenntartani, nem bizonyult volna elégségesnek, hogy a szabályzatokban „szárazon” megfogalmazott direktívákat megalkossák. Olyan, professzionálisan képzett személyzetre volt szükség, amelynek megléte garantálta az elmélet és gyakorlat közti összhangot.

Napjainkban a tábori posták szerepe lecsökkent. Hazánk katonái a világ különböző országaiban békefenntartó műveletekben vesznek részt.²³ A technikai eredmények hatására a kapcsolattartás nem igényli egy olyan szervezett postaszolgálat létét, mint amilyen az általam feldolgozott korokban működött. Bár a

---

²³ Többek között Koszovóban vagy Afganisztánban.

missziók ellátására a szolgálati és magánküldemények továbbítására ugyanúgy futár- és postaszolgálatot kell létesíteni,²⁴ ez azonban elsősorban a csomagok²⁵ továbbítására szolgál, a személyes kapcsolattartás javarészt digitális úton zajlik.

Felhasznált irodalom

- Tábori postaszolgálati szabályzat. Budapest, 1941. M. kir. Honvédelmi Minisztérium
- Tábori postaszolgálat szabályzat. Budapest, 1939. M. kir. Honvédelmi Minisztérium
- Utasítás a tábori postahivatalok postautalvány-szolgálatára nézve. Budapest, 1915.
- Kostány Ákos: A Magyar Vörös Hadsereg tábori postája. Posta és bélyegmúzeumi szemle, 3. szám, Budapest, 1971
- Szervi határozmányok és szolgálati utasítás a hadra kelt seregeknél működő tábori posta számára. Budapest, 1905. Cs. és kir. Hadügyminisztérium
- Majoros József: Tábori postával a világháborúban. Budapest, 1937
- Böszörményi Kálmán: Postakezelési kézikönyv. Budapest, 1886
- Tábori Postautalványszolgálat. Budapest, 1940. Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium
- Ferenczi Pál és Horváth József: Közlekedési szaknaptár az 1916. Évre. Budapest, 1916
- A tábori postahivatalok utalványszolgálati utasítása. Budapest, 1916.
- Kereskedelmiügyi m. kir. miniszter
- Suchy Sándor: Tábori postaszolgálat a múltban és a jövőben. Budapest, 1941. Magyar Posta
- Dr. Mező Ferenc: Az emberi szükségletekre irányuló lélektani műveletek (PSYOP). 2007. [HTTP://WWW.ZMNE.HU/KULSO/MHTT/HADTUDOMANY/2007/1/2007_1_15.PDF](http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2007/1/2007_1_15.pdf)
- Magyar Sándor mk őrnagy: Katonai kommunikációs igények, lehetőségek a békefenntartás vezetésének támogatásában. 2009 http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/phd/2009/magyar_sandor.pdf
- Szávay István: Harctéri pszichológia. 2005. <http://szavayistvan.com/SCRIPTS/PSZICHO.PHP>

---

²⁴ Belföldi kézbesítést a Futár- és Posta Alközpont, valamint az Állami Futárszolgálat végez, míg a missziós küldemények továbbítására a 64. Boconádi Szabó József Logisztikai Ezred hivatott.

²⁵ Megjegyzendő, hogy a csomagok továbbítására külön engedély szükségeltetik.